

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

На правах рукопису

ЛАВРЕНЮК ВЛАДИСЛАВ ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 336.71(043.3)

**СИСТЕМНО ВАЖЛИВІ БАНКИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА СТАБІЛЬНІСТЬ
БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ**

спеціальність 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Науковий керівник:
Краснова Ірина Вікторівна,
кандидат економічних наук, доцент

Київ – 2016

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СУТНОСТІ СИСТЕМНО ВАЖЛИВИХ БАНКІВ	11
1.1. Генезис та наукові підходи до визначення сутності системно важливих банків.....	11
1.2. Підходи до ідентифікації системно важливих банків.....	33
1.3. Стабільність банківської системи та роль системно важливих банків у її забезпеченні.....	50
Висновки до розділу 1.....	67
РОЗДІЛ 2 ОЦІНКА ТА ІДЕНТИФІКАЦІЯ СИСТЕМНО ВАЖЛИВИХ БАНКІВ	70
2.1. Іноземний досвід ідентифікації системно важливих банків.....	70
2.2. Аналіз діяльності потенційних системно важливих банків України.....	85
2.3. Ідентифікація системно важливих банків в Україні.....	106
Висновки до розділу 2.....	124
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СИСТЕМНО ВАЖЛИВИХ БАНКІВ	128
3.1. Міжнародний досвід побудови системи регулювання системно важливих банків та його адаптація в Україні.....	128
3.2. Регулювання системно важливих банків у підтриманні стабільності банківської системи України.....	146
3.3. Вдосконалення методики ідентифікації системно важливих банків.....	165
3.4. Інструменти макропруденційного регулювання у виявленні детермінант фінансової нестабільності.....	186
Висновки до розділу 3.....	202
ВИСНОВКИ	206
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	211
ДОДАТКИ	233

ВСТУП

Актуальність теми. Процеси фінансової глобалізації, лібералізації руху капіталів, концентрації та трансформації у банківській сфері, приводять до укрупнення банків і формування таких інституційно-структурних угруповань, як системно важливі банки. Системно важливі банки концентрують значні обсяги капіталу, активів та зобов'язань, характеризуються великим обсягом і складністю операцій, системною пов'язаністю та складною заміненістю, а порушення чи диспропорції в їх діяльності можуть призвести до значних збитків у банківській системі та економіки в цілому.

Остання світова криза переконливо засвідчила визначальну роль системно важливих банків у можливості провокування кризових явищ як в масштабах окремої країни, так і світу в цілому. За таких обставин набувають особливого значення питання ідентифікації, регулювання та нагляду за системно важливими банками. Міжнародний досвід свідчить, що системно важливі банки потребують особливого режиму пруденційного регулювання і нагляду. На національному рівні регулятори мають визначити перелік та адекватні заходи щодо банків, які є системно важливими. Завдання вибору ефективних та дієвих підходів до визначення та подальшого регулювання діяльності системно важливих банків є актуальним й для України.

Таким чином, значимість системно важливих банків, наявність проблем у їх функціонуванні, необхідність обґрунтування критеріїв віднесення банків до системно важливих та розроблення спеціальних заходів їх регулювання і нагляду визначають важливість вирішення цих питань у вітчизняній банківській практиці.

Теоретичні засади діяльності системно важливих банків досліджуються у працях вчених-економістів: Т. Адріана, П. Прата, Я. Анвара, К. Сорамакі, Ч. Джоу, Ц. Фурфіне, М. Бека, Дж. Чепмена, Р. Гаррета, Г. фон Петера,

М. Бруннермеєра, М. Сеговьяно, Ц. Гоодхарта, Ц. Борю, К. Цатсароніса, Ц. Чжу, К. Хуана, Х. Чжоу, Х. Чжу, Ф. Алєскєрова, І. Івасіва, А. Кияка, Г. Карчевої, В. Міщенко, С. Науменкової, В. Новікової, М. Новікової, Г. Пенікаса, О. Примостки, Р. Набока, та інших.

Водночас недостатньо дослідженими залишаються питання щодо розробки методичних підходів і практичних рекомендацій щодо встановлення якісних критеріїв та кількісних показників системної важливості вітчизняних банків з урахуванням міжнародних стандартів і особливостей розвитку банківської системи України. Подальших досліджень потребують питання удосконалення інструментарію регулювання та нагляду за системно важливими банками. Вище зазначене обумовило вибір теми дисертаційного дослідження, окреслило об'єкт, предмет дослідження, визначило його мету і завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами і темами.

Дисертаційна робота виконана в межах плану наукових досліджень кафедри менеджменту банківської діяльності ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» на тему: «Удосконалення механізмів регулювання та управління діяльністю кредитних установ в умовах циклічного розвитку економіки» (державний реєстраційний номер 0112U002957). Внесок автора у виконання науково-дослідної теми полягає в дослідженні теоретичних та практичних проблем ідентифікації системно важливих банків, розробленні й обґрунтуванні методичних підходів щодо регулювання та нагляду за системно важливими банками.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного робити є поглиблення теоретико-методичних засад ідентифікації і оцінювання національних системно важливих банків та обґрунтування практичних рекомендацій щодо розробки адекватних заходів їх регулювання і нагляду.

Відповідно до визначеної мети в роботі передбачено розв'язання таких завдань:

- узагальнити наукові підходи до трактування сутності поняття «системно важливий банк» та визначити ознаки системної важливості;

- розглянути підходи до ідентифікації системно важливих банків з урахуванням міжнародних стандартів та світового досвіду;
- систематизувати етапи процесу формування вибірки банків, за якими визначається ступінь системної важливості;
- виокремити та обґрунтувати значимість критеріїв та індикаторів системної важливості;
- розробити методику ідентифікації системно важливих банків України;
- обґрунтувати пропозиції, щодо вдосконалення заходів превентивного нагляду з метою абсорбації ризиків діяльності системно важливих банків;
- запропонувати інструменти моніторингу діяльності системно важливих банків для забезпечення стабільності вітчизняної банківської системи;
- обґрунтувати комплекс заходів Національного банку України щодо системи регулювання національних системно важливих банків.

Об'єктом дослідження є діяльність системно важливих банків.

Предметом дослідження є економічні відносини, що виникають в процесі ідентифікації та регулювання діяльності системно важливих банків.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань використовувались загальнонаукові та специфічні методи наукового пізнання. Логіко-діалектичний метод – для визначення сутності системно важливих банків, виявлення базових ознак системної важливості. Логіко-історичний метод – для дослідження генезису та еволюції системно важливих банків. Методи аналізу, синтезу та порівняльного аналізу – для дослідження переваг та недоліків підходів до ідентифікації системно важливих банків, оцінювання їх впливу на стабільність банківського сектору. Метод системного аналізу та узагальнення – для виявлення негативних та позитивних наслідків діяльності системно важливих банків, обґрунтування методичних підходів до їх ідентифікації. Математичні методи (стрес-тестування, симуляція, побудова індексів) та методи добування даних – для розробки методики ідентифікації, інструментів регулювання системно важливих банків. Графічний та побудови аналітичних таблиць – для наочного відображення результатів дослідження.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі і нормативно-правові акти, статистичні та аналітичні дані Національного банку України та вітчизняних банків, аналітичні матеріали Міжнародного валютного фонду (МВФ), Банку міжнародних розрахунків (BIS), Ради з фінансової стабільності при групі країн Великої двадцятки (G20), монографії і наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених щодо дослідження питань ідентифікації та регулювання системно важливих банків.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у поглибленні теоретико-методичних засад ідентифікації і оцінювання національних системно важливих банків та обґрунтуванні практичних рекомендацій щодо розробки адекватних заходів їх регулювання і нагляду. Основні положення, які визначають наукову новизну дисертаційної роботи:

вперше:

- запропоновано методичний інструментарій превентивного нагляду за діяльністю системно важливих банків шляхом побудови вектора Шеплі, що враховує частку кожного банку в загальному рівні системного ризику. Це дозволить вчасно ідентифікувати системні взаємозв'язки та накопичені диспропорції у діяльності системно важливих банків, які через механізми трансмісії ризиків можуть призвести до порушення керованості та неспроможності банківського сектору належним чином виконувати свої функції;

удосконалено:

- методичні підходи до ідентифікації системно важливих банків, за рахунок: 1) визначення критеріїв системної важливості з урахуванням особливостей банківської системи України; 2) обґрунтування точки відсікання інтегрального показника системної важливості, на основі якого здійснюється ідентифікація системно важливих банків. Це сприятиме посиленню регулювання та нагляду за банками цієї категорії через встановлення додаткових вимог до капіталу та ліквідності з метою забезпечення стабільності банківської системи України;

– трактування поняття «системно важливий банк» як банківської установи, будь-яка діяльність якої (включаючи вихід з ринку, порушення фінансового та/або функціонального стану, банкрутство) прямо чи опосередковано впливає на стабільність банківської системи країни через її величину, взаємопов'язаність, складність та здатність генерування і трансмісії системного ризику;

– наукові підходи до вибору індикаторів системної важливості та їх ваги залежно від можливого негативного впливу на стабільність банківської системи України. Обґрунтовано, що у вітчизняній практиці основними індикаторами є величина активів, зважених за ступенем ризику, і обсяг залучених депозитів фізичних осіб. Запропонований підхід сприятиме адекватній оцінці системної важливості банків;

– інструментарій банківського нагляду за системно важливими банками, який спрямовано на запобігання прийняття банками надмірних ризиків, виникнення «ефекту зараження» та «ефекту доміно». Це дозволить регулятору своєчасно застосовувати заходи адекватні можливим загрозам;

набули подальшого розвитку:

– заходи оперативного контролю за діяльністю системно важливих банків. На відміну від існуючих підходів, обґрунтовано необхідність обов'язкового комплексного стрес-тестування, впровадження контрциклічного регулювання та розрахунку додаткових буферів капіталу для банків цієї категорії. Застосування таких заходів дозволить прогнозувати стан банківської системи з урахуванням системного ризику, провідниками якого виступають системно важливі банки;

– комплекс заходів, спрямованих на посилення пруденційних вимог до капіталу, ліквідності, публічного розкриття інформації та якості системи ризик-менеджменту. Це дозволить забезпечити стабільність фінансового стану системно важливих банків;

– систематизація ознак системної важливості банку в частині їх поділу на базові (еволюційні) та кількісні (ринкові). Еволюційні ознаки є історично

сформованими характерними властивостями. Кількісні ознаки включають показники ринкової позиції банку та призначені для формування вибірки потенційних системно важливих банків. Виокремлення цих ознак сприятиме виявленню каналів впливу на стабільність банківської системи та формування системного ризику;

– пропозиції щодо нагляду за національними системно важливими банками з урахуванням міжнародного досвіду та стандартів. Виокремлено два блоки заходів – організаційний та методично-практичний, що дозволить Національному банку України оптимізувати свою регулятивну діяльність щодо системно важливих банків.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що запропоновані в роботі теоретичні узагальнення і методичні рекомендації спрямовані на підвищення стабільності банківської системи на основі ідентифікації системно важливих банків, оцінювання їх впливу на стабільність банківської системи та застосування пропонованого інструментарію банківського регулювання.

Рекомендації щодо оцінювання рівня системного ризику шляхом обчислення показника SRISK та визначення граничного вкладу системно важливого банку у загальний системний ризик через побудову вектора Шеплі були використані у діяльності Департаменту фінансової стабільності Національного банку України (довідка від 03.12.2015 р.)

Пропозиції щодо ідентифікації системно важливих банків та методика макроекономічного стрес-тестування використані в процесі розробки та вдосконалення напрямів підвищення стабільності банківської системи України Асоціацією українських банків (довідка №01-10/0264 від 02.12.2015 р.).

Результати дисертаційного дослідження знайшли практичне застосування у роботі АТ «Ощадбанк», а саме визначення та встановлення додаткових вимог до капіталу з урахуванням системної важливості. Розроблені пропозиції сприятимуть додатковому покриттю збитків, мінімізації впливу системного

ризика на банк та стабільність банківської системи (довідка № 0805/460 від 14.12.2015 р.).

Основні результати дослідження та висновки, викладені у дисертації, використані у роботі ТОВ «Кредитно-рейтингове агентство Антарес», а саме: методика ідентифікації системно важливих банків для оцінки рівня системної важливості та формування рейтингу системно важливих банків. Розроблені пропозиції сприятимуть попередженню негативного впливу на стабільність банківського сектору (довідка № 2015/06002 від 15.12.2015 р.).

Теоретичні положення та результати наукового дослідження використані в навчальному процесі ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» при викладанні наук (дисциплін) «Банківське регулювання та нагляд», «Методи аналізу фінансових ринків» та «Управління банківськими ризиками» за програмами підготовки магістрів відповідного фахового спрямування (від 7.12.2015 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є результатом власних досліджень та самостійною науковою роботою. Усі наукові результати, викладені у дисертації, отримані автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертаційній роботі використані та містяться лише ті напрацювання, які є результатом особистої роботи здобувача.

Апробація результатів дисертації. Основні положення й результати дисертаційного дослідження доповідалися та отримали схвалення на 6 науково-практичних конференціях, а саме: XXVIII міжнародній науково-практичній конференції «Сучасний стан та перспективи розвитку економіки України» (м. Львів, 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Фінансування інноваційного розвитку України: стан, проблеми, та перспективи» (м. Київ, 2013 р.); Всеукраїнській науковій конференції «Грошово-кредитне регулювання у механізмі забезпечення макроекономічної стабілізації та ефективності функціонування банківської системи України» (м. Тернопіль, 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка країни: стан, досягнення та перспективи подальшого

співробітництва з країнами ЄС» (м. Одеса, 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка та сучасний менеджмент: теоретичні та практичні аспекти» (м. Одеса, 2014 р.); V науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Проблеми забезпечення ефективного функціонування та стабільного розвитку банківської системи України» (м. Київ, 2015 р.).

Публікації. Основні результати дослідження опубліковано в 12 наукових працях загальним обсягом 4,1 друк. арк., з них: 1 – у колективній монографії; 4 статті – у наукових фахових виданнях; 1 – науковому фаховому виданні, що зареєстроване у міжнародних наукометричних базах; 6 – в інших виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з вступу, трьох розділів, висновків, додатків і списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 210 сторінок, що містить 37 таблиць на 20 сторінках, 45 рисунків на 24 сторінках, 22 додатки на 43 сторінках. Список використаних джерел включає 175 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СУТНОСТІ СИСТЕМНО ВАЖЛИВИХ БАНКІВ

1.1. Генезис та наукові підходи до визначення сутності системно важливих банків

Розкриття сутності системно важливих банків (СВБ) вважаємо за доцільне почати з окреслення генезису та передумов виникнення СВБ, що сприятиме як формуванню теоретичної бази та понятійного апарату наукового дослідження, так і з'ясуванню місця системно важливих банків у фінансовій системі країни та розумінню їх впливу на стабільність банківського сектору.

Фундаментом вирішення практичних питань пов'язаних із діяльністю системно важливих банків є чітке розуміння їх зародження та походження. Еволюцію СВБ доречно дослідити у контексті становлення банківської діяльності, що дозволить сформулювати основний категорійний апарат, закономірності й ознаки таких банків.

Перші підвалини зародження системно важливих банків, як особливих банківських установ, були закладені ще у Західній Європі XVII ст. із виникненням перших акціонерних банків, та стрімким розвитком приватного банківського бізнесу [1, с. 254]. Основні з них мали ознаки системно важливих банків національного рівня, а саме: 1) працювали з великою кількістю населення країни (споживче кредитування); 2) надавали широкий спектр послуг; 3) були необхідними для населення і для уряду, як єдине джерело фінансування. Саме в той час, розпочинається активізація процесу концентрації банківського капіталу та активів, які прагнули диверсифікувати свої ризики та отримати надприбутки. Концентрація банків призводить до появи гігантських національних банківських

монополій, які тісно зростаються з промисловими монополіями, і є важливим фактором розвитку фінансового капіталу та фінансової олігархії.

Міжнародний поділ праці, виступає базисною передумовою та смисловою основою виникнення та розвитку інтернаціоналізації і транснаціоналізації. Цей, якісно новий етап розвитку фінансових відносин у банківському бізнесі, тягне за собою створення транснаціонального банківського капіталу, і активізації процесу транснаціоналізації. У цей момент системно важливі банки національного рівня, виходячи за межі країни базування, набувають поступово ознак глобальних системно важливих банків.

До кінця XIX ст. банківські установи набували популярність і розвивалися в межах своєї країни і частково в інших країнах. Саме в процесі такого розвитку виникали великі банки, з розширеною мережею філій та відділень, які працювали не лише з роздрібними клієнтами, але і з урядами своєї країни, а інколи і з урядами зарубіжних країн. Їхня інституційна структура та великі обсяги акумульованих коштів надавали їм важливого статусу для ведення фінансових операцій, та для економіки країни. Розвиток комерційних банків, до великих комерційних банків зумовлювався: 1) конкуренцією; 2) бажанням отримання надприбутку; 3) диверсифікацією ризиків; 4) розширенням спектру послуг; 5) виходом на нові ринки; 6) міжнародним поділом праці, та активізацією процесу інтернаціоналізації та початковим етапом транснаціоналізації; 7) зацікавленістю уряду.

Суттєві трансформації світового банківського простору припадають на середину-кінець XIX ст. Цей період ознаменувався стрімким зростанням кількості банків, активізацією процесу концентрації банківського капіталу та диверсифікації банківської діяльності.

Незважаючи на значну експансію європейських банків у XIX ст., значна частка населення не користувалася банківськими послугами. Приватними особами, бізнесменами та владою висувалися ініціативи спрямовані на середній клас, робітників та селян. Це дало поштовх до виникнення спеціалізованих установ різного типу: ощадні банки, земельні, сільськогосподарські й іпотечні,

кредитні спілки та кооперативи. У багатьох країнах державна влада брала активну участь у цих процесах, що стимулювало процес формування державного банківського сектору. Зокрема банківська система Британії досягла спеціалізації в середині XIX ст., та основною тенденцією її подальшого розвитку було підвищення концентрації акціонерних банків, особливо після 1880 р., з паралельним спадом діяльності приватних банків. Досягнувши апогею у 1918 році, ця тенденція дала поштовх до появи «Великої п'ятірки»: Національний та Провінційний банк (National and Provincial Bank), Лондонський та Вестмінстерський банк (London and Westminster Bank), банк Ллойда, Внутрішній банк (Мідленд банк, Midland Bank) та Барклайс банк (Barclays Bank). Перелічені банки мали ряд ознак притаманних системно важливим банкам національного рівня. Це були перші великі депозитні банки, які мали велику кількість національних та закордонних відділень. Територіальну мережу вони розширювали в основному шляхом поглинання банків у провінціях, оскільки провінційні банки хотіли вийти на великі грошові ринки. Це спонукало їх до злиття з банками столиці та розвитком і підтриманням кореспондентських відносин з великими та найбільшими банками [1, с. 272-273].

Угоди злиття та поглинання (консолідація, концентрація) відіграють суттєву роль у процесі виникнення системно важливих банків, адже досягнення значної величини та суттєвого впливу банківською установою може досягатися за рахунок саме цих процесів. Останній з «Великої п'ятірки», Барклайс банк, виник у 1896 р. в результаті злиття не менш як 20 приватних банків. Також, незважаючи на різноманітність походження та раннього розвитку, всі великі банки розвивали національну мережу філій, та виходили за межі національних кордонів [1, с. 273].

Потребам індустріалізації у XIX ст. в Європі заважала недовіра більшості урядів країн до акціонерних банків. Банки вдалися до надання інноваційних, унікальних на той час послуг. Така діяльність дала можливість ряду кредитних установ Європи стати унікальними, необхідними та важливими, тобто банками яких неможливо або важко замінити (банками з низьким рівнем замінності).

Наприклад унікальність французького банку «Кредит мобільєр» (заснований 1852 р.) полягала у процедурі залучення депозитів, при якій він видавав коротко- та довгострокові депозитні сертифікати [1, с. 277]. Унікальність та прагнення банківських установ централізувати у своїй діяльності якомога більше фінансових операцій надавало їм ознак системно важливих. Оскільки такі ідеї монополістичного бачення майбутнього поширюючись по країнах світу могли б привести до акумуляції фінансових ресурсів цілих континентів під егідою однієї банківської установи. *Виникнення різних банків такого типу могло б стати інструментом зміни їх статусу та привести до створення нового типу грошей, що підірвало б монополію центральних банків на емісію банкнот та їх рестриктивну кредитну діяльність* [1, с. 277].

Спеціалізація деяких банків, та неможливість їх заміни давала їм певні привілеї у веденні своєї діяльності. Деякі комерційні банки, керовані великими банкірами, спеціалізувалися на окремих операціях (наприклад довгостроковому фінансуванні), тим самим займаючи суттєву, майже монопольну нішу на одному сегменті ринку співпрацюючи з іншими банками, урядом та іноземними контрагентами. Не маючи мережі філій та значної клієнтської бази вони впливали на фінансові ринки спекулятивними операціями по підтримці котирувань цінних паперів компаній, у яких вони мали частку. Важливу, позитивну роль відігравали комерційні банки при проведенні операцій по експорту капіталу між країнами Європи та світу.

Активна діяльність банків та значні обсяги банківських операцій на міжнародних фінансових ринках поступово визначали вектор розвитку банківської діяльності на період XX ст. у напрямку глобалізації фінансових ринків. Бажання великих банків отримати надприбутки та розширити спектр свого впливу не тільки на національному, а і на глобальному рівні, стало каталізатором процесу міжнародного руху капіталу. Цей процес у сукупності із зростанням кредитування та розширенням банківських мереж великих банків привів до значної їх взаємопов'язаності із іншими учасниками фінансового ринку: державою, банками (фінансовими посередниками), підприємствами

(суб'єктами господарювання) та домашніми господарствами (фізичними особами, населенням). Європейські банки займалися кредитуванням іноземних урядів, прямими іноземними інвестиціями, фінансуванням торгівлі та закупівлею сировини через посередників за кордоном, що працювали з обмеженим колом підприємств чи індивідів, або через надання кредитів іноземним клієнтам, фірмам чи урядам. Банки також могли брати пряму участь в акціонерному капіталі іноземних підприємств або надавати брокерські послуги з розміщення цінних паперів в Європі.

Значна взаємопов'язаність перетворювала банки на ключові елементи (вузли, центри) системи, які забезпечували її стабільне функціонування. Виходячи із об'єму операцій та ролі великих європейських банків початку XX ст., є підстави вважати що стабільність фінансової системи могла бути підірвана при виході хоча б одного такого «ключового посередника» з ринку, що дає підстави вважати великі банки того періоду системно важливими.

Глобалізація фінансової системи дозволила у 20-х роках XX ст. американським банкам та ФРС США, незважаючи на свою політику ізоляції в дипломатичних справах, у значній мірі впливати на європейські фінанси. Незважаючи на те, що банки США виступали основним кредитором для багатьох країн, гудвіл американських банків став капіталом першочергової важливості в операціях зі стабілізації валют та оновлення ринків капіталу Європи. Тому для досягнення цілей стабілізації європейських фінансових ринків важливість американських банків та їх взаємопов'язаність з європейськими банками стали вирішальним (ключовим) чинником.

Короткий історичний експурс зародження системно важливих банків дає підстави перейти до розгляду їх сутності. В сучасному економічному термінологічному апараті «системно важливий банк» використовується досить часто, але необхідно провести ретроспективний аналіз використання даного терміну. Аналіз частоти згадувань терміну «системно важливий банк» в англійській літературі (рис.1.1.) показує, що перші згадування відбулися 1995 році. Важливим є кореляція вживання термінів «системна важливість» та

«стабільність банківської системи», що дає підстави говорити про взаємозв'язок цих термінів.

19 вересня 1984 року американським конгресменом Стюартом Б. МакКінні був імплементований розмовний термін «занадто великий, щоб збанкрутувати» («too big to fail») (рис. 1.2.), стосовно спасіння банку «Continental Illinois» [3].

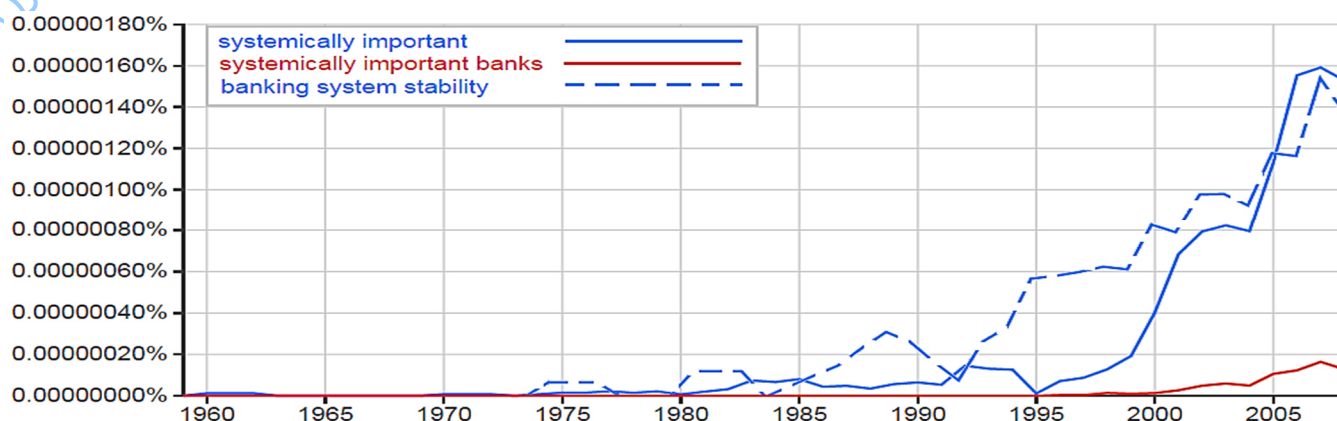

Рис. 1.1. Частота використання термінів «banking system stability», «systemically important bank» та «systemically important» в англomовній літературі

Джерело: побудовано автором на основі досліджених джерел [2]

Continental Illinois управляв активами на суму в 40 млрд доларів і був сьомим за величиною депозитним банком в країні, його банкрутство відразу потрапило в розряд найбільших за всю економічну історію США (ця подія збурила всіх учасників банківського сектору США). У банку виникли проблемні борги по комерційній іпотеці. У травні 1984 року вплив депозитних коштів з рахунків у розмірі 10 млрд. доларів був ключовим у крахові Continental Illinois. Банк був переданий під управління Федеральній корпорації по страхуванню депозитів (FDIC) яка влила в банк 4,5 млрд доларів з метою запобігання офіційного банкрутства. У результаті Continental Illinois став на 80% державною фінансовою установою і залишався у цьому статусі до моменту, поки його не придбав в 1994 році Bank of America. До того моменту Continental Illinois був перейменований в Continental Bank, його колишні акціонери були змінені, зобов'язання перед держателями боргових цінних паперів прийняла на себе спочатку FDIC, а потім Bank of America.

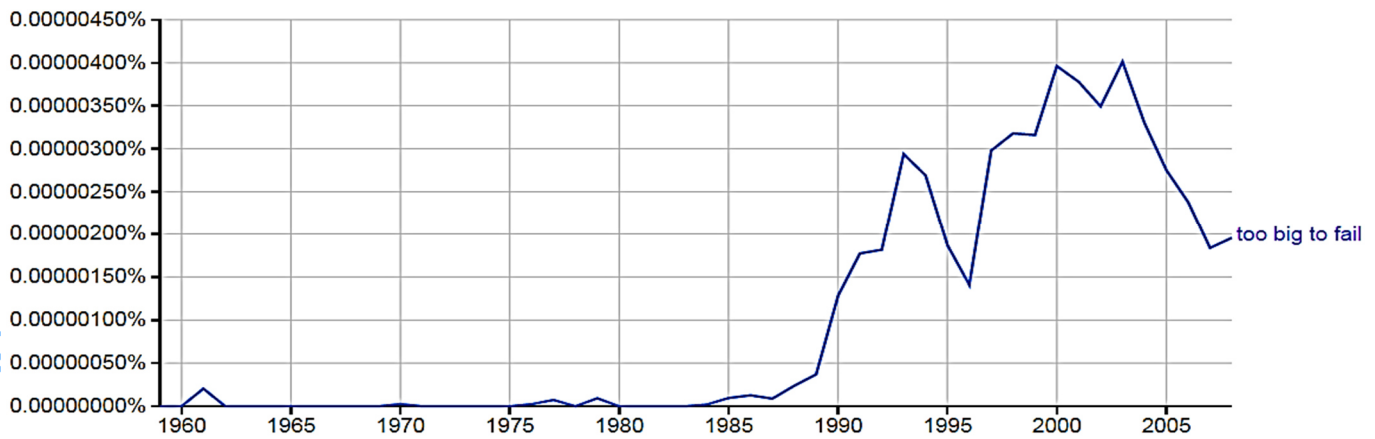

Рис. 1.2. Частота використання термінів «too big to fail» в англomовній літературі

Джерело: побудовано автором на основі досліджених джерел [2]

Досвід Continental Illinois дає підстави виділити позитивний та негативний уроки для суб'єктів банківського сектору. До позитивних можна віднести: 1) наочно продемонстровано наслідки неефективного ризик-менеджменту банку; 2) підвищення соціальної відповідальності у топ-менеджерів системно важливих банків. До негативних можна віднести: 1) наявність банків типу «too big to fail», які можуть розраховувати на підтримку уряду в будь-якій ситуації за рахунок коштів платників податків. Сам термін «занадто великий, щоб збанкрутувати», до цього невживаний, набув популярності. Це спровокувало у банках того періоду стимул розвиватися у всіх напрямках не тільки тому, що сама логіка банківської діяльності підштовхувала їх до збільшення своєї частки на ринку та отримання надприбутків, але й тому, що системна важливість гарантували їм підтримку уряду у випадку будь-яких фінансових проблем і навіть банкрутства. Виникла проблема морального ризику (moral hazard risk) [4] обумовлена недобросовісною поведінкою системно важливих фінансових інститутів, які брали необґрунтовано високий рівень ризиків, покладаючись на непряму/пряму підтримку держави, що, в підсумку, відбивалося на зниженні вартості їх запозичень, не володіючи при цьому адекватною системою ризик-менеджменту. Системно важливий банк який відчуває, що його банкрутство не буде допущене регуляторними органами, може і надалі збільшувати обсяги

ризикованих операцій, генерувати значні обсяги фіктивного капіталу, і взагалі брати на себе надмірні ризики.

Проведене вище теоретичне дослідження формування СВБ дозволило виокремити, в цілому, наступні етапи: зародження, становлення, розвиток (табл. 1.1).

Перший етап, підготовчий, розпочався, ще у XVII ст. у Англії, Франції, Німеччині, Італії. Протягом цього періоду було закладено підґрунтя для комерційної діяльності, яка супроводжується ризиком. Для цього етапу характерним є активний розвиток приватного банківського бізнесу та виникненням перших банків з акціонерним капіталом, в основу якого покладена ймовірна природа комерційної (підприємницької) діяльності. Здійснення комерційної діяльності сприяє подальшому перетворенню банків на національні системно важливі банки (Н-ВБ). Отже, особливістю першого етапу є зародження банків саме з приватним акціонерним капіталом, метою діяльності яких є отримання прибутку.

Таблиця 1.1

Етапи генезису системно важливих банків

Етап	Період	Країни	Особливості етапу
Зародження	XVII ст. – XVIII ст.	Англія, Франція, Німеччина, Італія	1) створення перших акціонерних банків; 2) розвиток приватного банківського бізнесу; 3) розвиток малих комерційних банків до великих національних.
	XVIII ст. – XIX ст.	Англія, Франція, Німеччина, Італія, Нідерланди, США	1) розвиток міжнародного поділу праці; 2) активізація процесу регіоналізації, транснаціоналізації; 3) розвиток міжнародної торгівлі і співробітництва у банківському бізнесі; 4) збільшення рівня конкуренції; 5) вихід банків за межі національних кордонів.
Становлення	XIX ст. – XX ст.	Країни Європи, США	1) розвиток міжнародного фінансування; 2) виникнення мережі колоніальних банків; 3) розширення спектру банківських послуг на національному і міжнародному рівні; 4) підвищення ролі банків та їх співпраця безпосередньо з урядами країн; 5) виникнення великих міжнародних банків (майбутні ТНБ)
	XX ст. – 80 рр. XX ст.	Країни Європи, США, Японія	1) виникнення великих ТНК і ТНБ; 2) стрімкий розвиток процесу глобалізації та міжнародного фінансування; 3) підвищення ролі міжнародних банків, як джерела фінансування для різних країн (особливо після Другої світової війни); 4) розвиток фондового ринку та розширення діяльності бірж; 5) Велика депресія (1929-1933 рр.).

Продовження таблиці 1.1

Розвиток	80 рр. XX ст. – 2009 р.	<i>Країни Європи, США, Японія, Китай</i>	1) Біржовий крах 1987 р. 2) збільшення кількості ТНБ, розширення їх діяльності та впливу на економіку країн світу; 3) активний процес глобалізації; 4) перші спроби виділення системно важливих банків («too big to fail»); 5) стрімкий розвиток міжнародного банківського бізнесу та банківських послуг; 6) підвищення ролі банківських установ на національному та глобальному рівні; 7) Криза 2008-2009 рр.
	з 2009 року	<i>Всі країни</i>	1) визначення системно важливих банків, як окремих (специфічних) банківських установ; 2) визначення важливості та необхідності регулювання системно важливих банків; 3) розробка регулятивними органами національного та міжнародного рівня рекомендацій щодо регулювання та ідентифікації системно важливих банків; 4) введення санкцій до системно важливих банків за провокування виникнення морального ризику (виступ сенатора США Елізабет Уоррен (2013 р), щодо не допущення переходу «занадто великих щоб збанкрутувати» до «занадто великих для судового процесу» («too big to fail has become too big for trial»))

Джерело: систематизовано автором на основі досліджених джерел [1, 5; 6; 7; 8; 9, 10]

Домінантою другого етапу є практична (ендогенна) складова діяльності банків, що є в цей період визначальною у формуванні системно важливих банків, переважно в національних межах. Зокрема відбувається інтенсивний розвиток банківських установ від малих до великих. Діяльність окремих банків характеризується нарощенням масштабів та складності банківських операцій, посиленням схильності до ризиків, виходом банків за національні кордони. Другий етап ознаменувався переходом від сприйняття банків як локальних, спеціалізованих до системного їх розуміння, що дало поштовх до набуття банками ознак системно важливих банків. Серед таких ознак виділимо: великі розміри банку; контроль над значною часткою активів та залучених коштів вкладників; взаємопов'язаність з іншими банками; розгалужена мережа філій; вихід цих банків з ринку може завдати значних збитків економіці; розширена міжнародна діяльність. Перелічені ознаки є характерними для національних системно важливих банків.

Банківський бізнес почав стрімко розвиватися під впливом транснаціоналізації та глобалізації, що стало підґрунтям для набуття банками нових рис характерних системно важливим банкам, зокрема це підвищення транснаціональної діяльності банків. Розвиток міжнародного поділу праці та

вихід банків за національні кордони став каталізатором процесу розвитку системно важливих банків, і зумовив їх перехід на рівень глобальних системно важливих банків (Г-СВБ).

Третій етап ознаменувався суспільним визнанням та розвитком теоретичного осмислення місця та ролі банків, що працюють не тільки на національному ринку, але й активно присутні на міжнародній арені, що дає підстави ідентифікації їх, як системно важливих. Домінантою третього етапу є теоретична складова діяльності СВБ.

Стрімкий розвиток міжнародного банківського бізнесу та банківських послуг, протягом 90-х та початку 2000-х рр., стимулював впровадження інноваційних технологій у банківській діяльності. З розвитком комп'ютерних технологій та різних фінансових інструментів світові банки змогли ще більше розширити спектр своїх послуг, збільшити обсяги операцій і тим самим підвищити свою системну важливість. Після кризи 2008-2009 рр. регуляторними органами було визнано системно важливі банки, як специфічні банківські установи другого рівня банківської системи, що потребують окремого дослідження та регулювання.

Аналіз генезису СВБ дає підстави для систематизації ознак системної важливості банків. *Ознака системної важливості – особливість (риса, властивість) банку, яка визначає його належність або подібність до системно важливих банків.* Сукупність ознак (яка може зводитися і до однієї єдиної ознаки) дозволяє виокремити потенційний СВБ серед інших банків системи. За результатами дослідження визначено *базові (еволюційні) ознаки системної важливості*, які можуть стати джерелом проблем. Відповідно до проведеного ретроспективного аналізу зародження і формування СВБ до базових ознак системно важливих банків відносимо:

- 1) масштаби діяльності банку;
- 2) високий рівень довіри населення до банку;
- 3) присутність у всіх або у більшості регіонів;
- 4) взаємопов'язаність з переважною більшістю суб'єктів ринку;

- 5) вихід за межі банківської діяльності (надання послуг в інших сферах);
- 6) потужна інноваційна складова діяльності;
- 7) на основі наглядного судження регулятора банк здатний через свої ділові зв'язки поширювати системну кризу (системний ризик);
- 8) значна частка операцій банку на фондовому ринку та у наданні певного виду банківських послуг.

Виділені ознаки є історично сформованими, об'єктивними та логічно виправданими. Виходячи із наведених ознак СВБ та враховуючи рекомендації міжнародних організацій згрупуємо базові ознаки системної важливості по двох групах [11]:

1) для СВБ національного рівня: величина установи (банку), взаємопов'язаність, ступінь замінності та фінансова інфраструктура (за умови розвиненого національного фондового ринку), територіальна розгалуженість, довіра населення;

2) для СВБ глобального рівня: величина установи (банку), взаємопов'язаність, міжнародна діяльність, ступінь замінності та складність установи/фінансова інфраструктура. Згруповані еволюційні ознаки відповідають вимогам міжнародних організацій та були історично сформовані у процесі генезису СВБ (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Хронологія формування ознак системної важливості

Пріоритетність	Ознаки системно важливих банків	Періоди					
		XVII ст. – XVIII ст..	XVIII ст. – XIX ст.	XIX ст. – XX ст.	XX ст. – 80 рр. XX ст.	80 рр. XX ст. – 2009 р.	з 2009 року
1	Величина банку	+	+	+	+	+	+
2	Взаємопов'язаність		+	+	+	+	+
3	Міжнародна діяльність		+	+	+	+	+
4	Ступінь змінності				+	+	+
5	Фінансова інфраструктура				+	+	+
6	Рівень довіри населення	+	+	+	+	+	+
7	Територіальна розгалуженість	+	+	+	+	+	+

Джерело: побудовано автором

Ознаки згруповані по їх пріоритетності, від найважливішої до найменш важливої. Формування базових ознак системно важливих банків національного рівня розпочалося з першими кроками їх зародження та формування. Значна величина, довіра населення та розширена територіальна мережа є логічно-об'єктивними, базовими ознаками, які були притаманні великим банкам у період їх успішної та активної діяльності та розвитку. Взаємопов'язаність, міжнародна діяльність, ступінь заміненості (чи можливо швидко замінити банк іншим) та фінансова інфраструктура (операції на фондовому ринку) формувалися поетапно із розвитком банківської справи взагалі та відповідно до сформованих умов у той чи інший період розвитку банківського бізнесу.

Отже, серед екзогенних факторів, що сприяли зміні сприйняття великих банків, як системно важливих, виділимо:

- бурхливий розвиток ринку похідних фінансових інструментів та ускладнення їх структури, що сприяє формуванню фіктивного капіталу та поширенню ризиків без відповідних заходів їх своєчасного попередження;
- розширення глобалізаційних процесів, за яких національні економіки стають менш захищеними від впливу економічних криз в інших країнах;
- посилення дерегулювання фінансових ринків, до якого поступово залучаються країни з перехідною економікою;
- стрімкий розвиток мережі Інтернет, засобів телекомунікації та систем прямого доступу до інформації, поява нових інформаційних технологій та електронних торгових мереж.

Виокремлення базових ознак (табл. 1.2) та етапів генезису (табл. 1.1) системно важливих банків дає підґрунтя для побудови логічної схеми еволюції системно важливих банків у історичній ретроспективі (рис. 1.3). Виникнення системно важливих банків мало поступовий характер, перш за все це обумовлено часовими рамками, відповідними умовами діяльності банків, існуючими кредитними відносинами, рівнем розвитку економіки та суспільства в цілому.

Резюмуючи зазначимо, що системно важливі банки в різних країнах світу утворювались трьома різними шляхами. Одні банки стали системнимно важливими за рахунок стрімкого розвитку самого банку: концентрації активів у банківській системі та створення розгалуженої філіальної мережі; завдяки банківським об'єднанням, банківським холдингам та банківським групам; поглиблення спеціалізації, виникнення банка-кастодіана (Сінгапур). Банк-кастодіан (депозитарний банк) – банк, який забезпечує відповідальне зберігання та управління цінними паперами за дорученням своїх клієнтів, а також може надавати інші послуги, включаючи кліранс, управління грошовими операціями, кредитування в іноземній валюті та у формі цінних паперів.

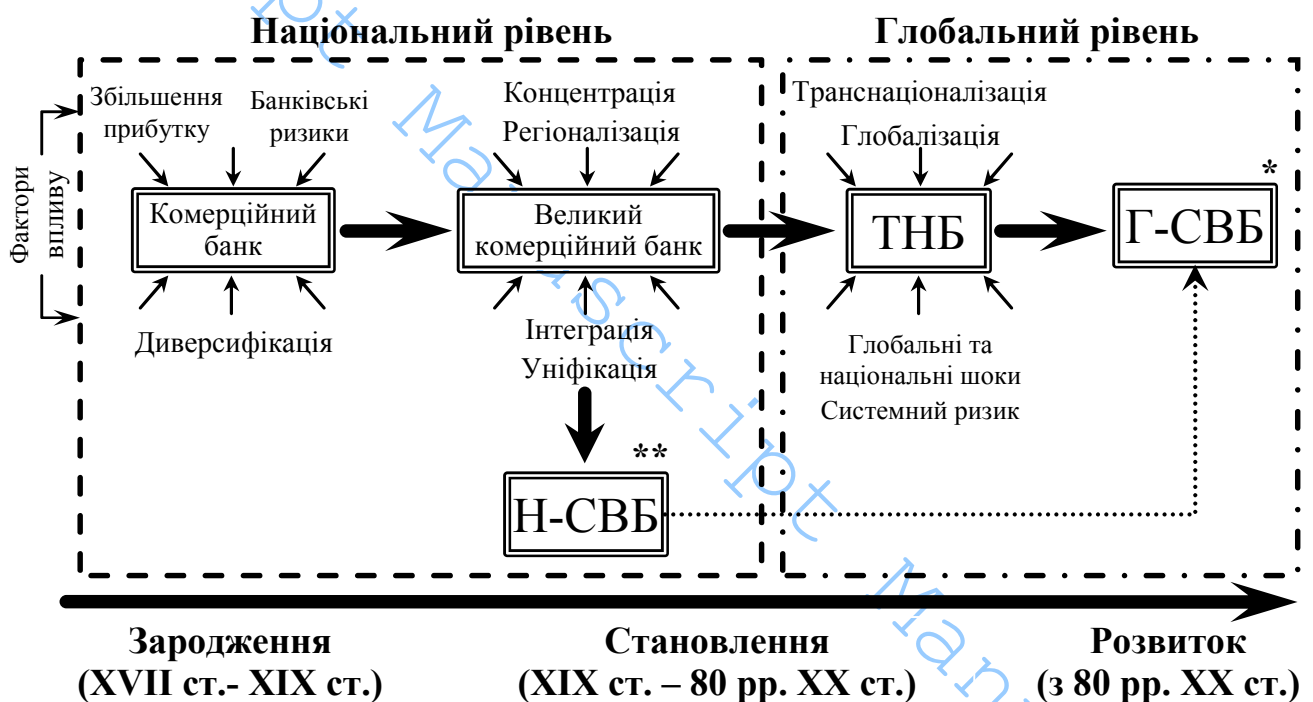

Рис. 1.3. Еволюція системно важливих банків

Джерело: побудовано автором на основі досліджених джерел [1, 5, 11, 11, 12]

Осмислення генезису та ознак системної важливості системно важливих банків дає підґрунтя для формування уявлення про сутність системно важливих банків. Поняття «системно важливий банк» є похідним від «системно важливий фінансовий інститут», тому вважаємо за доцільне розкрити його сутність.

У сучасній зарубіжній економічній літературі зустрічаються різні тлумачення великих банків, які часто називають «занадто великими, щоб

збанкрутувати» (too big to fail), «занадто системними, щоб збанкрутувати» (too systemically to fail), «занадто взаємопов'язаними, щоб збанкрутувати» (too interconnected to fail), «занадто важливими, щоб збанкрутувати» (too important to fail), «занадто складний, щоб збанкрутувати» (too complex to fail), «занадто великими, щоб бути врятованими урядом» (too big to save) та «занадто багато, щоб збанкрутувати» (too many to fail). Кожне з цих визначень пояснює окремі причини для посилення наглядових вимог за діяльністю системно важливих банків та надання підтримки урядом внаслідок погіршення діяльності або банкрутства банків. Відповідно визначенню С. Зоу, «занадто великий, щоб збанкрутувати» (too big to fail) – це фінансовий інститут, який володіє значною долею ринку та має таку кількість економічних зв'язків, що його банкрутство матиме катастрофічні наслідки для світової економіки та/або для економіки окремої країни [13]. Розглядаючи вплив великих фінансових інститутів на економіку, Хі Су Рох та Сан Ян Пак пропонують поняття «занадто важливі, щоб збанкрутувати» (too important to fail), при цьому зміщують акцент з розміру фінансової установи на взаємопов'язаність цього банку з великою кількістю важливих банків, яка може поставити під загрозу всю фінансову систему [14].

Розкриваючи поняття «занадто системного, щоб збанкрутувати» банку (too systemically to fail), Ерік Раджан наголошує на тому, що це установа, активи якої є диверсифікованими, тобто розподіленими на фінансовому ринку між великою кількістю інших установ з метою мінімізації ризиків. У процесі виходу з ринку така фінансова установа може стати причиною «зараження» проблемними ресурсами для інших банків і тим самим спровокувати запуск негативних процесів в економіці [15].

Окреслюючи поняття «занадто взаємопов'язаного, щоб збанкрутувати» фінансового інституту (too interconnected to fail) – це така фінансова установа, яка не вирізняється особливим розміром, проте виступає основним контрагентом на ринку і пропускає через себе велику кількість різних фінансових потоків, утворюючи навколо себе мережу із багатьох фінансових інститутів [16]. Відомий спеціаліст в області регулювання банківської діяльності В. Ахарія розглядає

системно важливі банки з точки зору банківських об'єднань кількох невеликих та пов'язаних між собою добре диверсифікованими ресурсними портфелями установ, які разом приймають участь у різних інвестиційних проектах, тим самим наражаючи один одного на ефект «зараження» низько ліквідними активами [17]. Ясин А. під системно важливим фінансовим інститутом розуміє «банк, страхову компанію, або іншу фінансову установу, банкрутство якої чи її проблемний стан може викликати фінансову кризу при прямій дії, або слугувати спусковим механізмом для поширення шоків» [18].

Отже можемо виділити декілька основних підходів до визначення поняття «системно важливого фінансового інституту» (англ. Systemically important financial institution (SIFI) (рис. 1.4).

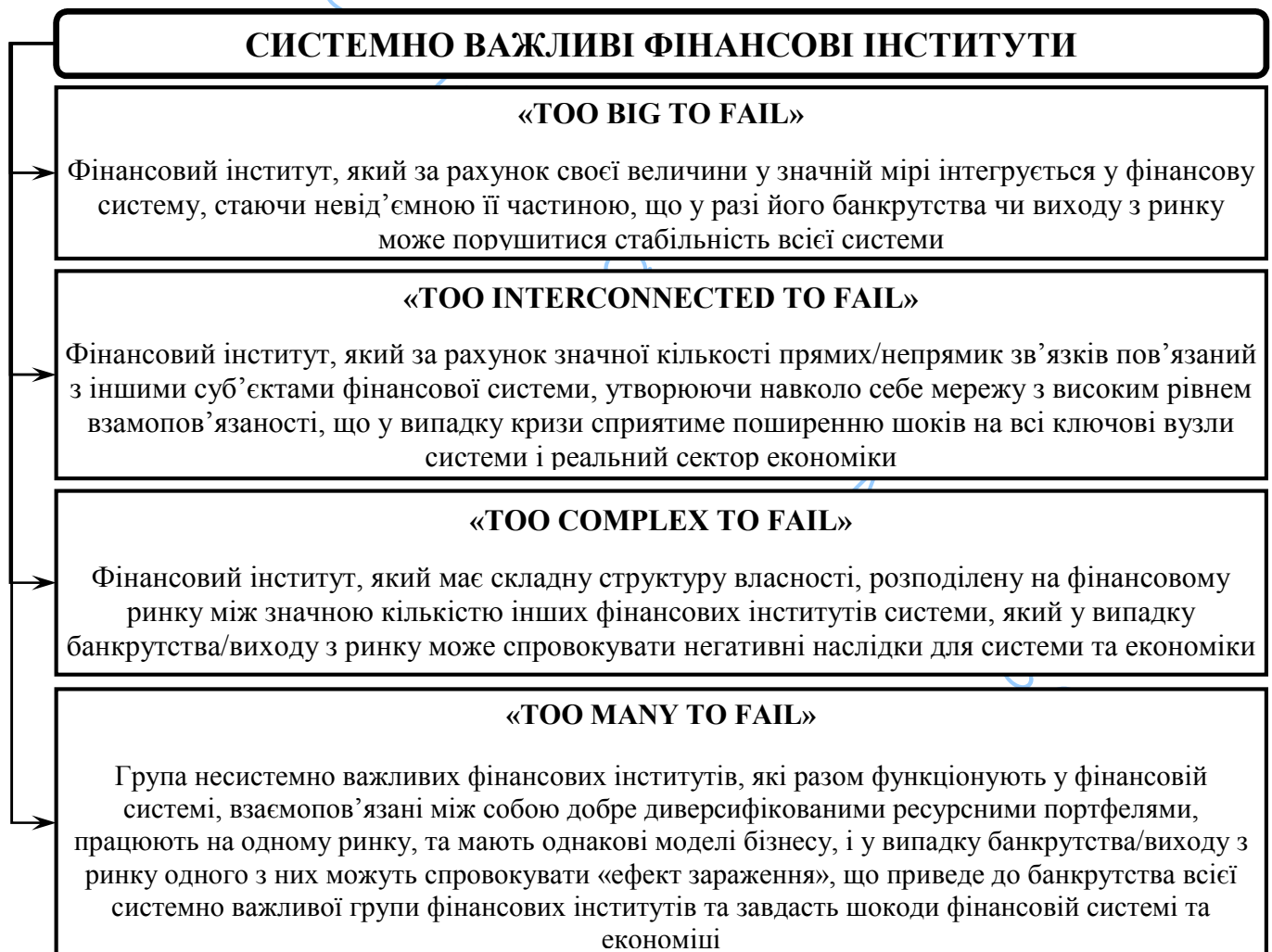

Рис.1.4. Основні підходи до визначення поняття «системно важливий фінансовий інститут»

Джерело: побудовано автором на основі досліджених джерел [13, 15, 16, 17]

Зрозуміло, що поняття «системно важливий фінансовий інститут» включає не тільки банки, але й інші фінансові установи, а саме страхові компанії, платіжні системи, небанківські установи, установи фінансового ринку (біржі, торгові платформи) та інші (рис. 1.5.).

Рис. 1.5. Види системно важливих фінансових інститутів

Джерело: побудовано автором на основі досліджених джерел: [12, 19; 20]

Початком теоретичного осмислення великих банків (системно важливих) в економіці можна вважати фундаментальні праці з банківського менеджменту. С. Пітер Роуз говорить про важливість врахування величини банку, що за його визначенням вираховується обсягом сукупних активів або депозитів. Значна величина банку збільшує вплив на ринок, таким чином зменшуючи ймовірність втрати прибутку та частки ринку без підвищення ефективності діяльності [21, с. 147].

Дж. Ф. Сінкі – молодший виокремлював, що великі банки володіють рядом переваг порівняно з малими та середніми: обслуговують різні ринки,

пропонують широкий спектр послуг, тому їх діяльність більш диверсифікована як географічно, так і відносно набору продуктів, що знижує загальний рівень ризику в нестабільній економіці [11, с. 28]. Проте Т. Адріан та М. Бруннерметр зазначають, що малі банки, також, можуть бути системно важливими, якщо вони є значною частиною «натовпу» (з англ. «systemic as part of a herd») [22, с. 1]. Іншими словами, якщо велика кількість малих банків мають однакові моделі бізнесу і в результаті цього схильні до загальних факторів ризику, то коливання в цих факторах ризику можуть призвести до збою всієї фінансової системи. Тому було введено ще один розмовний термін «занадто багато, щоб збанкрутувати» («too many to fail») [17].

Великі банки з метою отримання надприбутку виходили за межі національних кордонів, що вело до активізації процесів транснаціоналізації (рис. 1.3). В результаті виникали транснаціональні банки (ТНБ), які працювали на міжнародному рівні не тільки з окремими банками, але і безпосередньо із урядами країн. ТНБ, розширюючи та нарощуючи свою діяльність, підвищували рівень свого впливу та взаємопов'язаності із іншим кредитними організаціями та країнами в цілому, поступово набуваючи статусу системно важливих банків. Це зумовило виникнення нових видів ризику, а саме морального ризику та системного ризику. Одним із основних джерел системного ризику можна вважати саме системно важливі банки, оскільки погіршення показників діяльності СВБ може привести до підриву стабільності банківської системи в цілому.

На сьогоднішній день визначення терміну «системно важливий банк» (СВБ) має декілька інтерпретацій (Додаток А). Наявні трактування різняться залежно від критеріїв системної важливості та всі вказують на негативні наслідки для фінансової/банківської системи та реального сектору економіки.

Одне з поширених визначень говорить, що фінансова інституція може вважатися системно важливою, тільки якщо її банкрутство або неможливість продовження діяльності будуть мати з великою ймовірністю негативні наслідки для фінансового посередництва [23].

Існує думка, що визначення системно важливих банків має виходити з поняття системного ризику, який і розподіляє їх за критеріями системної важливості. Терміном «системний ризик» (systemic risk) прийнято описувати або функціональні порушення у фінансовому секторі, або його неспроможність виконати свої завдання. МВФ пропонує таке визначення системного ризику (systemic risk): «це ризик порушення процесу надання фінансових послуг, який (i) викликав порушення частини чи всієї фінансової системи, а також (ii) несе в собі загрозу негативних наслідків для реального сектору економіки» [24, с. 31]. Тобто він описує ступень уразливості фінансового сектора, коли внутрішні чи зовнішні негативні шоки знаходять поширення в мережі банківських зв'язків, внаслідок чого ефект початкового шоку посилюється. Аналіз концентрується на ідентифікації потенційних шоків, до яких фінансовий сектор є уразливим та на каналах їх розповсюдження. За таким підходом системно важливий банк розглядається не як джерело системного ризику, а об'єкт його дії, що є непридатним для визначення його сутності.

У посткризовий період міжнародними організаціями вже було визнано системно важливі банки, як специфічні банківські установи другого рівня банківської системи, що можуть генерувати системний ризик, і потребують окремого дослідження та регулювання. Системний ризик передається внаслідок взаємозалежності фінансових установ (так званий ефект «зараження» (англ. contagion effect)). Повна втрата довіри до великих учасників ринку досить швидко може поширитися на всю фінансову систему та на економіку. Як зазначає П. Преет «банк або іншу фінансову установу можна вважати системно важливою, якщо її банкрутство або порушення її діяльності буде мати істотний, негативний вплив на фінансову систему» [25, с. 52].

Виходячи з розглянутих положень, зазначимо що, дійсно сутність системно важливих банків можна визначити через поняття «системного ризику», оскільки банк який генерує такий ризик може та повинен вважатися системно важливим. Відповідно, банк може вважатися системно важливим якщо його неплатоспроможність або неочікуване банкрутство може підвищити системний

ризик, викликати суттєві порушення у фінансовій системі та/або призвести до негативних наслідків в економіці країни. Проте крім критерію кількості системного ризику в діяльності банку, системну важливість банку може, визначати і його розмір. У свою чергу, ступінь диверсифікованості портфеля банку також може значно вплинути на його важливість в сучасній банківській системі. До того ж дане трактування не дозволяє визначити механізми регулювання системно важливих банків задля забезпечення стійкості банківської системи. Ґрунтовніше дослідження системного ризику проведено нами у розділі 3 дисертаційної роботи.

Варто зазначити, що термін «системно важливий банк» був уведений лише після кризи 2008-2009 рр. З ініціативи G20 (Велика двадцятка) у квітні 2009 року була створена Рада з фінансової стабільності, потім спільно із Базельським комітетом, було введено поняття «системно важливий банк» (systemically important bank) та нові вимоги до капіталу за системну значимість (Редакція документа від липня 2013 року) [12]. Тим самим було закладено методологічне підґрунтя до вивчення явища системно важливих банків.

Базельський комітет визначає системно важливі банки як фінансові інститути банкрутство або можливі проблеми яких, привели б до значних збитків для всієї фінансової системи та для економіки в цілому, через їх величину, складність та системну взаємопов'язаність. [12; 19; 26]. Системно важливі банки поділяються Базельським комітетом на глобальні системно важливі банки (G-SIB) (діяльність яких у значній мірі впливає на світову банківську систему) та національні системно важливі банки (D-SIB) (діяльність яких у значній мірі впливає на банківську систему окремої країни). Враховуючи що середовище D-SIB доповнює G-SIB, Базельський комітет вважає, що, якщо банк визначений національним наглядовим органом як D-SIB, то наглядові органи повинні вимагати від нього дотримуватися принципів для середовища G-SIB, з січня 2016 року [20, с. 2]. Тобто, національні системно важливі банки визначаються відповідними державними органами кожної країни окремо, і саме вона повинна здійснювати їх регулювання та контроль дотримуючись рекомендацій

Базельського комітету. Глобальні системно важливі банки також можуть бути одночасно національними системно важливими банками у певних країнах та підпадати під контроль національних регулятивних органів.

Теоретичні та практичні дослідження питання СВБ в Україні знаходяться на початковому етапі. До недавнього часу в Україні виділяли два терміни, які наближено характеризували поняття «системно важливий банк», а саме:

- 1) «Системний банк» відповідно до Постанови Правління НБУ «Про затвердження Положення про забезпечення безперервного функціонування інформаційних систем Національного банку України та банків України»;
- 2) «Системоутворюючий банк», що раніше був представлений у Законі України «Про банки та банківську діяльність» до імплементації змін до закону від 04.07.2014 № 1586-VII, та у глосарії банківської термінології НБУ.

Під системним банком розуміють, банк (або іншу установу), неможливість функціонування якого (якої) спричиняє значний вплив на функціонування банківської системи України в цілому внаслідок великого обсягу його (її) операцій, розгалуженої мережі філій та інших факторів [27]. Системоутворюючим банком вважається банк, зобов'язання якого становлять не менше 10 % від загальних зобов'язань банківської системи [28].

Термін «системоутворюючий банк» є занадто вузьким, і зводиться лише до аналізу частки зобов'язань у банківській системі, але системна важливість конкретного банку визначається не тільки через зобов'язання, до уваги беруться й інші показники та індикатори, які пропонуються FSB, IMF, BIS. Етимологія слова «системоутворюючий» показує, що воно складене із слів «система» та «утворювати», тобто системоутворюючий банк «утворює систему». Із практичної точки зору це є некоректним визначенням. Передбачається, що без даного банку система в принципі не може існувати, тому органи влади зобов'язані (в обов'язковому порядку) підтримувати його у будь якому випадку. Такий підхід прямо суперечить принципам заохочення конкуренції і неприпустимості монополії на банківських ринках і не узгоджується з принципом рівності комерційних банків як суб'єктів одного і того ж рівня

банківської системи. Доходимо висновку, що системоутворюючим є такий елемент системи, без якого принципово неможливо її існування і подальший розвиток. Виходячи з такого розуміння в сучасних банківських системах є тільки один вид системоутворюючих кредитних установ – це центральні (емісійні) банки. Інших банків, що забезпечують існування та розвиток банківської системи, бути не може. Отож, вважаємо термін «системоутворюючий банк» не вірним, коректніше вживати поняття «системний банк» до банків на рівні України.

Наближеним до світового загальноприйнятого визначення СВБ є визначення «системний банк». Дане визначення в цілому відображає їх природу, ознаки, вплив на банківську систему та економіку країни і є близьким до визначення, запропонованого Базельським комітетом.

Проте відповідно до загальносвітових тенденцій в Україні було прийнято Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання негативному впливу на стабільність банківської системи» від 04.07.2014 № 1586-VII, згідно з яким внесено зміни до Закону «Про банки та банківську діяльність» щодо введення поняття «системно важливий банк», під яким пропонується розуміти банк, що відповідає критеріям, встановленим Національним банком України, діяльність якого впливає на стабільність банківської системи [29]. Позитивно оцінюючи дане нововведення НБУ, щодо визначення терміну «системно важливий банк» вважаємо, що воно, на наш погляд, є спрощеним та загальним, навіть враховуючи той факт, що уточнення критеріїв системної важливості наводиться окремою статтею. Національний банк України визначає системно важливий банк відповідно до таких критеріїв: розмір банку, ступень фінансових взаємозв'язків та напрями діяльності [29, стат. 4]. Наведені критерії в цілому відповідають рекомендаціям міжнародних організацій [30], але на нашу думку, і з урахуванням українських реалій, є неповними та потребують доопрацювання. Для більшої конкретики необхідно ввести у визначення кількісні параметри та сконкретизувати вплив системно важливих банків на стабільність банківської системи.

На рівні законодавства України, із врахуванням світового досвіду та рекомендацій глобальних регуляторів, вважаємо за потрібне виключити із законодавства термін «системний банк» та «системоутворюючий банк» з метою уникнення термінологічної плутанини. Термін «системно важливий банк» необхідно доопрацювати, увівши у термін критерії системної важливості та сконкретизувати вплив СВБ на стабільність банківської системи. На сьогодні в якості аналогу поняття «системно важливий банк» досить часто використовують поняття «великий банкам», «банківський чемпіон», виходячи із його величини та масштабів операцій на фінансовому ринку.

Таким чином, одним з головних найближчих завдань є доопрацювання у вітчизняному законодавстві терміну «системно важливий банк» («національний системно важливий банк» [20]). В свою чергу ми під системно важливим банком розуміємо банківську установу, будь-яка діяльність якої (включаючи вихід з ринку, порушення фінансового та/або функціонального стану, банкрутство) прямо чи опосередковано впливає на стабільність банківської системи країни через її величину, взаємопов'язаність, складність та здатність генерування і трансмісії системного ризику [31, 32].

Враховуючи малу кількість ґрунтовних теоретичних досліджень сутності системно важливих банків у вітчизняній науковій літературі, пропонуємо увести класифікацію комерційних банків залежно від їх системної важливості на системно важливі та несистемно важливі. Виходячи із проаналізованих трактувань сутності системно важливих банків та їх ознак пропонуємо виділити види системно важливих банків залежно від різних критеріїв (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Види системно важливих банків

№ п/п	Критерії	Види
1.	За формою власності	– державні; – акціонерні; – кооперативні
2.	За часткою іноземного капіталу	– вітчизняні (країни базування); – іноземні.

Продовження таблиці 1.3

3.	Залежно від діапазону банківських операцій	– універсальні – спеціалізовані
4	За рівнем системної важливості	– з високим рівнем системної важливості; – з середнім рівнем системної важливості; – з низьким рівнем системної важливості.
5	За територіальним охопленням	– глобальні; – національні.

Джерело: побудовано автором

Розуміння сутності та особливостей генезису системно важливих банків є важливим етапом у процесі регулювання та оцінки впливу СВБ на стабільність банківської системи. Системно важливі банки мають низку специфічних ознак, які і формують їх системну важливість, це: нішова частка операцій на ринку, значні обсяги міжбанківських операцій, як на національному так і міжнародному рівні, наявність специфічних послуг (замінність) і т.д. Різні підходи до трактування СВБ вимагають упорядкування понятійного апарату стосовно СВБ в Україні. Ідентифікація системно важливих банків та впровадження особливих регуляторних заходів дозволить підтримувати стабільність як банківської системи так і економіки в цілому.

1.2. Підходи до ідентифікації системно важливих банків

Основою соціальних передумов ідентифікації системно важливих банків є конфлікт загальнолюдських цінностей у частині превалювання споживчого характеру сучасного суспільства та виключно фінансових інтересів, втрата членами суспільства довіри до державних (із позиції захисту інтересів), фінансових (із позиції відкритості та інформаційної прозорості) та економічних (із позиції забезпечення соціальної справедливості) інститутів сучасного економічного співтовариства. У результаті банкрутств великих фінансових інститутів «Меріл Лінч» (Merrill Lynch) і «Лерман Бразерс» (Lehman Brothers Holdings) та дестабілізаційних процесів на фінансовому ринку, найбільші

фінансові корпорації стали об'єктом багатомільярдних впливів з боку держави за рахунок коштів платників податків та зростання державного боргу країни. Вартість антикризових заходів, вжитих урядами більшості країн для подолання наслідків світової фінансово-економічної кризи, на початок 2009 р. становила 9,2 трлн дол США, що приблизно 15,2% світового ВВП, з яких 15% було спрямовано на підтримку фінансового сектору країни [33]. Загострення проблеми соціальної несправедливості в політиці щодо SIFI (реалізація високоризикованої стратегії забезпечує за сприятливих умов отримання значних прибутків, за несприятливих умов – збитки, які будуть компенсовані державою) обумовлює необхідність перегляду принципів їх діяльності та встановлення соціальної відповідальності шляхом підвищення вимог.

Ідентифікація системно важливих банків має економічне підґрунтя, пов'язане в першу чергу із тим фактом, що поширення наслідків реалізації системного ризику (у т.ч. фінансових проблем SIFI) має масштабний руйнівний характер за рахунок дії «ефекту зараження» та «ефекту доміно». Відповідно виокремлення системно важливих банків та посилений моніторинг їх діяльності розширює можливості наглядових органів на ранніх етапах застосовувати заходи для стримання кризових процесів в економіці. Так, наприклад, окрім банкрутств лідерів світового банківського бізнесу, спостерігалось стрімке зростання кількості банкрутств банків: у 2007 р. їх кількість у США знаходилася на рівні 3, у 2008 р. – 25, у 2009 р. – 140, у 2010 р. – 157 (рис. 1.6).

Рис. 1.6. Динаміка кількості банкрутств банків США

Джерело: побудовано автором на основі досліджених джерел [34]

За період з 2007- 2015 рр. у США припинили своє існування 519 банків через фінансові труднощі. Про економічну доцільність ідентифікації системно важливих банків свідчать також обсяги фінансової допомоги, спрямованої на стабілізацію саме фінансового сектору, поряд зі стимулюванням попиту та зниженням податків, боротьбою із безробіттям та соціальною підтримкою [33]. Схвалений переважною більшістю європейських країн пакет антикризових заходів зосереджений на наданні гарантій банкам та створенні стабілізаційних фондів, заходах із надання додаткової ліквідності фінансовим ринкам та зниження відсоткових ставок (у США ціновий діапазон відсоткової ставки було встановлено на рівні від 0 до 0,25%; у Великобританії – 1,5%; Європейським центробанком – 2%), участі державного капіталу шляхом придбання банків та інших фінансових установ, підвищення мінімальних рівнів гарантування вкладів (у країнах ЄС гарантована сума фіксувалася на рівні 50–100 тис євро) тощо [33]. Майже кожна країна зіткнулася з проблемою подолання наслідків фінансових труднощів системно важливих банків – Commerzbank AG (Німеччина), Royal Bank of Scotland, Lloyds Banking Group (Великобританія), Citigroup (США), UBS (Швейцарія) та інших [35].

Узагальнення основних антикризових заходів у межах світового досвіду зі стабілізації банківської системи підкреслює масштабність подібної стабілізації як фінансового, так і організаційного характеру.

Необхідність ідентифікації СВБ не забезпечує ефективність цього процесу. Проблема полягає у відсутності консенсусу у поглядах щодо підході їх ідентифікації. Слід зазначити, що на сьогоднішній день у науковій літературі з досліджуваної тематики відсутня узгодженість щодо поділу методичних підходів до виокремлення системно важливих банків (СВБ) до/після виникнення у них економічних проблем. Лідери «великої двадцятки» (G20), у квітні 2009 р., визначили, що для всіх системно важливих фінансових установ, ринків та інструментів потрібно розробити відповідну систему ідентифікації, регулювання та нагляду [36]. Тому питання ідентифікації системно важливих банків потребує детального та ґрунтовного дослідження і є актуальним.

В умовах мінливої глобальної фінансової архітектури від національних наглядових органів вимагається розробка підходів до ідентифікації системно важливих банків та їх правове закріплення. Розробка адекватної нормативно-правової системи є необхідною умовою для запобігання надмірного рівня ризику діяльності системно важливих банків. Як показує світова практика, учасники ринку очікують, що таким банкам буде надана державна допомога для підтримки стабільності банківської системи. Під час економічного підйому системно важливі банки часто характеризуються високим рівнем розривів активів і пасивів по валютах і за термінами (наприклад, випадок англійського банку Northern Rock) [24, с. 16]. Тоді як під час економічного спаду вони можуть посилити процеси продажу активів за зниженими цінами (проблема проциклічності) [37].

Міжнародний досвід показує, що достатня кількість вчених та дослідників займається проблемою ідентифікації системно важливих банків. Дослідження праць зарубіжних авторів та рекомендацій різноманітних міжнародних організацій дало можливість узагальнити підходи та методи ідентифікації системно важливих банків (Додаток Б).

Виділяють якісний та кількісний підходи до ідентифікації системно важливих банків, які дещо є схожими за змістом, але торкаються різних аспектів системної важливості та включають метод експертних оцінок, індикаторний, мережевий аналіз і оцінку внеску банку в системний ризик. Якісний аналіз ґрунтується на кількох банківських характеристиках: 1) величина; 2) довіра населення; 3) взаємопов'язаність із зовнішніми інститутами; 4) ступінь складності установи; 5) невідповідність активів і пасивів за строками; 6) міжнародна діяльність (материнська компанія є системно важливою); 7) ринкова позиція банку; 8) репутація банку. Якісний аналіз необхідний, але недостатній для ідентифікації банку як системно важливого оскільки не враховує всі аспекти діяльності системно важливих банків. Для вирішення даної проблеми був запропонований кількісний підхід, що ґрунтується на ринкових даних та балансових даних банківської діяльності.

Індикторний метод представлений у звіті Європейського центрального банку [23, с. 135] та у рекомендаціях Базельського комітету [12, 19, 20]. Індикаторний метод передбачає формування системи репрезентативних показників, що найбільш точно визначають системну важливість банку. Аналіз Європейського центрального банку будується на даних по 260 банкам Єврозони. Для ідентифікації системно важливих банків застосовується кластерний аналіз по банківським характеристикам (включаючи розмір активів, зобов'язань, кредитного портфеля, доходів і міжбанківських активів). У результаті всі банки були розбиті на 50 кластерів, що дозволяє визначити найбільш великі і важливі для банківської системи кредитні організації [23, с. 137]. Індикаторний підхід, також використовується в роботі МВФ, але для ідентифікації системно важливих фінансових секторів (банківських груп) [38, с. 5-16].

В основу індикаторного методу покладений принцип скорингу як набору погоджених наглядовим органом індикаторів (які в сукупності дозволяють надати характеристику системній важливості банку) та відповідної їх значущості. Результати зважування дозволяють у числовому вираженні визначити системну важливість банку – чим вищий бал, тим вища важливість банку для фінансової стабільності. *При цьому ключове місце належить обґрунтуванню критеріїв та індикаторів системної важливості банку, вибір яких обумовлений: метою виокремлення СВБ; окресленням об'єкту нагляду; диференціацією пруденційних норми та інтенсивністю нагляду; інформаційним забезпеченням з метою антикризових заходів; умовами зовнішнього середовища (період економічного спаду/підйому); особливостями національної фінансової системи (наприклад, переважання фондової чи банкоцентричної моделі фінансового ринку); географічним фактором, а саме врахуванням системної важливості банку на локальному, національному чи міжнародному рівнях. Виокремлення критеріїв має ґрунтуватися на базових ознаках системно важливих банків.*

До найбільш поширених критеріїв відносять величину банку, ступінь взаємозв'язків з іншими учасниками фінансового ринку, складність банківського

бізнесу та специфічні риси його діяльності (наприклад, унікальність банківських послуг), масштаб діяльності та ін.

Окрім обґрунтування критеріїв СВБ, особливої уваги потребує процес встановлення індикаторів, які дозволяють кількісно розкрити зміст обраних критеріїв, та їх пріоритетність. Так, наприклад, у межах методології визначення глобальних системно важливих банків кожен критерій має однакову вагу – 20% та представлений одним (у випадку критерію величина) або декількома показниками. Для кожного банку значення окремого індикатора є відносною величиною та розраховується шляхом співвідношення його позиції та позиції за сукупністю банків. За результатами отриманих балів усі банки ранжуються за ступенем системної важливості у межах чотирьох груп з відповідними вимогами до капіталу (1-ша група – 1%, 2-га група – 1,5%, 3-тя група – 2%, 4-та група – 2,5%). Крім того, з метою демотивації подальшого зростання банківського бізнесу передбачена п'ята група банків, для якої встановлені найвищі вимоги до капіталу – 3,5%.

Слід зазначити, що найбільш дискусійними питаннями розглянутої методики є, по-перше, однакова вага як критеріїв, так і індикаторів системної важливості банку; по-друге, частота перегляду встановленої ваги (кожні п'ять років); по-третє, наявність взаємозв'язку між обраними індикаторами та відповідно наявність мультиколінеарності даних.

Таким чином, незважаючи на простоту використання індикаторного методу особливої уваги в процесі його використання потребують питання встановлення критеріїв СВБ з урахуванням цілей їх виокремлення та особливостей національної банківської системи, вибір набору індикаторів та встановлення їх пріоритетності.

На відміну від багатокритеріальності оцінювання системної важливості індикаторним методом мережевий метод зосереджується на одному критерії – взаємозв'язках між банками та трансмісійному механізмі передачі шоків на фінансовому ринку («ефект доміно»). Об'єктом дослідження методу мереж є ринок міжбанківського кредитування як фінансова мережа, що складається з

банків (вузлів) та зв'язків між ними – прямих (наявність двосторонніх зобов'язань) та непрямих (подібність портфеля активів/пасивів). Суть мережевого аналізу полягає у вивченні банківських мереж (зв'язків між банками (технологія DebtRank [39], технологія SinkRank [40])).

Виділяють такі напрямки в рамках цього методу: 1) аналіз ефекту «зараження» (стрес-тестування); 2) методологія централізованого підходу (SinkRank). Основним недоліком цього методу є відсутність необхідних даних, що вимагає від банків підвищення рівня транспарентності.

Звернути увагу потрібно саме на методологію централізованого підходу. Методології ґрунтується на визначенні «центрального» (основного) банків у яких найбільший рівень ліквідності. З використанням ланцюгів Маркова моделюється система платежів на основі системи електронних платежів певної країни (наприклад «Canada's Large Value Transfer System»), а також розробляється емпіричні показники міри (ваги) для ідентифікації банку з найбільшим рівнем ліквідності і його взаємопов'язаності з іншими банками [41]. Ще однією ідеєю централізованого підходу є використання для аналізу міжнародних банківських центрів. Кожен банківський центр (сукупність банків у певній країні) є окремим вузлом мережі. Взаємопов'язаність (зв'язок) з іншим вузлом (банківським центром) визначається фінансовими вимогами до організацій в ньому. Ідентифікація «центрального» (основного) банківського центру проводиться з використанням наступних мережевих індикаторів: ступінь (скільки вихідних і вхідних ланок має кожен вузол), близькість (число ланок між двома вузлами), інтервальність (частота, з якою вузол знаходиться між двома іншими вузлами), посередництво (інтенсивність зв'язку в термінах обсягу міжнародних вимог) і престиж (важливість контрагента) [42].

Суттєвим обмеженням застосування методу слід вважати необхідність побудови матриці міжбанківських позицій усіх учасників ринку, в т.ч. на двосторонній основі, що ускладнюється відсутністю побічної інформації у наглядових органів.

Мережевий метод з позиції макропруденційного нагляду є досить перспективним, в т.ч. нагляду за інфраструктурою фінансового ринку (наприклад, дослідження стійкості платіжних систем), але має дещо обмежені можливості з позиції дистанційного моніторингу за банками, враховуючи трудомісткість оцінювання та швидко змінюваність інформації.

Третій кількісний метод полягає в оцінці вкладу банку в системний ризик. Ґрунтується він на таких напрямках: 1) оцінюється системний ризик, який розподіляється на учасників (метод «зверху-вниз («top-down»)); 2) оцінюється внесок кожного банку в системний ризик (методологія «знизу-вгору» («bottom-up»)) [37 с. 15]. Але такі методи вимагають розвинених фінансових ринків. Крім того, вони не враховують структуру і взаємопов'язаність банківських установ.

У методі «знизу-вгору» пропонується використовувати міру CoVaR. CoVaR – це оцінка границі втрат ризику всієї банківської системи за умови банкрутства певного банку. Пропонується оцінювати CoVaR за допомогою квантильної регресії. Аналізуючи детермінанти вкладу банку в системний ризик, в якості основних показників виділяють рівень позичкових коштів, величину розриву активів і пасивів за строками і величину активів організації [22]. Науковцями вводилася міра яка відображала ймовірність дефолту банку через його лінійну та нелінійну взаємопов'язаність з іншими банками системи. Також пропонувалося використовувати копул-підхід (побудова копул) для оцінки ризику банку [43]. Важливим є включення до перелічених вище методів оцінку стану ліквідності банку, розрахунку індексу невідповідності ліквідності (Liquidity Mismatch Index (LMI)) та оцінку впливу на чисту ліквідність системи у системному ризику [44].

У методі «зверху-вниз» припускається, що всі банки схильні до одних і тих же факторів ризику [13, 43; 45]. Авторами методики розроблявся ряд показників стабільності банківської системи, розглядаючи банківський сектор як портфель найбільших банків і будуючи багатовимірну функцію розподілу збитків по всій системі. Для оцінки системної важливості пропонується оцінювати «ймовірність (РАО) того, що хоча б один банк стане неплатоспроможним при банкрутстві

певного банку» [43, с. 18]. Але показник РАО має суттєвий недолік, він показує приблизно однаково високі значення для всіх банків. Цей показник був модифікований в роботі Чжу [13, с. 213], де в якості індикатора системної важливості виступає індекс системного впливу (SII). Цей індекс показує, скільки банків можуть стати неплатоспроможними при банкрутстві певного банку. Проте в роботі Чжу, сказано, що SII має недолік: він не показує, які банки – великі чи малі – стануть неплатоспроможними. Тому рівень системної важливості не може бути визначений, покладаючись тільки на цей показник. У роботі Хуанга К., Чжоу Х. і Чжу Х [45] будується індекс SII, та банківська система розглядається як портфель неоднорідних банків. Для того щоб визначити банківські характеристики, що впливають на вклад банку в сукупний ризик, проводиться панельний аналіз [37, с. 15]. Був зроблений висновок, що внесок банку в сукупний ризик в основному залежить від величини банку, тоді як ефект «зараження» - від кореляції (парна кореляція між банком і всіма іншими банками) [37, с. 15].

Також, у методі «зверху-вниз» використовується вектора Шеплі [46, с. 76-78]. Вектор Шеплі використовується для вирішення проблеми розподілу виграшу в теорії ігор. При оцінці системної важливості банку вектор Шеплі може застосовуватися для аналізу того, як розподілити сукупний ризик серед фінансових організацій. Системна важливість тоді буде дорівнює внеску кожного учасника в системний ризик. Перевагою цього методу є можливість використання різних заходів системного ризику [37, с. 15].

Деякими вченими пропонується на основі «тесту Гренджера на причинність», вивчати вплив зміни ціни акцій одного банку на зміну ціни акцій іншого банку, з ним пов'язаного. Існування такої залежності є ознакою взаємопов'язаності між банками, які можуть викликати «ефект зараження». По результаті тесту будується діаграма мережі залежностей між банками, чим більше «зараження» банк може викликати, тим він системно важливіший [47].

Х. Вейстроффер [48, с. 7] виділяє два ключові види методів, що використовуються наглядними органами та базується переважно на:

- 1) балансових даних банків;
- 2) ринкових даних, і розвиваються в межах наукових досліджень.

У межах першої групи методів найбільш поширеним є індикаторний, що передбачає надання відносної оцінки кожному банку та побудову рейтингу банків залежно від системної значущості. Друга група включає адитивні, що передбачають визначення загального системного ризику з його подальшим розподілом між банками (це метод граничних очікуваних втрат (Marginal Expected Shortfall – MES), метод вектора Шеплі (Shapley Value) [49], метод вектора Сноу [50], та неадитивні, спрямовані на визначення системного ризику для окремого банку (метод умовної вартості під ризиком (Conditional Value at Risk – CoVaR)).

Останнім часом вектор поглядів зарубіжних науковців змінився у бік використання розширених показників у оцінці системно важливих банків, таких як: 1) граничний очікуваний дефіцит (Marginal Expected Shortfall (MES)); 2) міра системного ризику (Systemic Risk Measure (SRISK)); 3) умовна вартісна міра ризику (ΔCoVaR). Наведені показники можуть бути оцінені за допомогою відкритих даних по діяльності банків [22, 51, 52].

MES підхід визначає очікувані втрати фінансового інституту, коли ринок падає нижче визначеного порогу (рівня) протягом заданого проміжку часу. Базовий момент полягає у тому, що установи з найвищим MES є основними «вкладниками» у падіння ринку. Таким чином, банки з найвищими MES є головними рушійними силами системного ризику [53].

SRISK підхід оцінює очікуваний дефіцит капіталу фінансового інституту, в залежності від кризових потрясінь. Фінансова установа з найбільшим дефіцитом капіталу сприятиме поширенню кризи (системного ризику). Тому його слід розглядати як найбільш системно важливий.

ΔCoVaR підхід оцінює вклад фінансового інституту в системний ризик. Він розраховується з умовної вартісної міри ризику (CoVaR), яка аналогічна із звичайною Value-na-Risk (VaR). CoVaR-система вимірює максимальні грошові втрати системи, що можна очікувати з малою ймовірністю, ґрунтуючись на

конкретній фінансовій установі, що знаходиться в тяжкому стані. ΔCoVaR -система це різниця між CoVaR , коли фінансова установа знаходиться в тяжкому стані, і коли у стійкому стані.

Враховуючи вище викладене, методи розподілу системного ризику набули поширення у країнах з активним фондовим ринком, у т.ч. ринком похідних цінних паперів. Незважаючи на обмеженість застосування методів розподілу системного ризику, аналіз основних методик у межах цієї групи методів дає змогу зробити висновок, що до критеріїв СВБ слід також відносити схильність банку до спільних з іншими учасниками фінансового ринку факторів ризику.

При виборі та адаптації будь-якого із розглянутих підходів та методів до національної банківської системи необхідно враховувати їх специфічні характеристики (додаток Г), переваги та недоліки (додаток Д). Зауважимо, що застосування того чи іншого підходу/методу буде ефективним тільки у випадку комплексного використання як кількісного так і якісного підходів [54]. Пропонуємо детальніше розглянути методику ідентифікації СВБ запропоновану Базельським комітетом, оскільки вона є найбільш розповсюдженою, інтуїтивно зрозумілішою, простою у застосуванні і враховує більшість характеристик (7 «+» додаток Г).

Методика Базельського комітету по ідентифікації глобальних системно важливих банків (Г-СВБ) покликана знизити негативні наслідки від можливих проблем в їх діяльності, за рахунок зменшення ймовірності дефолту Г-СВБ. Цього можна досягти за рахунок більш високих вимог до достатності капіталу і якості активів, прийнятих для покриття можливих збитків. Зауважимо, що Базельський комітет постійно приділяє увагу вдосконаленню методики ідентифікації Г-СВБ, що свідчить про актуальність та важливість даного питання.

В основу методики Базельського комітету по ідентифікації Г-СВБ покладений індикаторний підхід. Використані індикатори для виявлення Г-СВБ характеризують різні аспекти банківської діяльності, які можуть викликати нестабільність фінансової системи в цілому [55]. Індикатори об'єднані у 5

критеріїв, які мають однакову частку (крім критерію «величина»), відповідно, частка кожного критерію складає 20% від загального результату (додаток В).

Для кожного банку значення того чи іншого індикатора є відносною величиною, яка розраховується шляхом ділення значення показника для даного банку на сумарне значення по всіх банках у вибірці. Всі індикатори зважуються відповідно до присвоєних їм ваговим часткам (додаток В). Далі отримане значення показника множиться на 10000, з тим щоб показати значення індикатора у базисних пунктах. Наприклад, якщо розмір системно важливого банку поділити на загальний розмір усіх банків у вибірці і отримати відносне значення 0,03 (тобто частка банку становить 3% від загальної вибірки) то його оцінка буде дорівнювати 300 базисних пунктів. Бали за кожним критерієм, для кожного банку визначаються обрахунком середнього значення всіх індикаторів що входять у критерій [12, с. 6].

Загальна оцінка для кожного банку розраховується шляхом знаходження середнього значення за 5 основними критеріями. Максимальний загальний бал, що може мати банк становить 10000 базисних пунктів (тобто 100%), за умови, що банк є єдиним у вибірці [12, с. 6].

Для ранжирування банків за ступенем їх системної важливості Базельським комітетом пропонується розбити всі банки на кілька груп. За результатами попередніх розрахунків Базельський комітет спільно з Радою з фінансової стабільності виділив 30 Г-СВБ, які були згруповані в п'ять груп однакового розміру. Для кожної групи встановлюються свої вимоги до достатності капіталу. Порогові значення оцінок системної важливості планується переглядати раз на 3-5 років, а оцінка по кожному банку буде оновлюватися щорічно. На основі проведених емпіричних досліджень Базельський комітет пропонує встановити мінімальні додаткові вимоги до достатності капіталу (додаток Е) для Г-СВБ.

Якщо розмір капіталу першого рівня приймає граничне значення, фінансова організація відноситься до групи більш високого порядку (наприклад, якщо розмір капіталу першого рівня становить 2,0%, то фінансова організація

буде віднесена до 4-ї групи, а не до 3-ї). Такі рекомендації щодо регулювання та нагляду мають на меті мінімізувати ризики пов'язані із системно важливими банками. Але як показує практика одних таких рекомендацій замало.

Методика Базельського комітету охоплює не тільки банки глобального рівня (Г-СВБ), а й має бути імплементована на національному рівні. Це пояснюється тим, що багато банків, не є важливими з глобальної точки зору, але можуть у значній мірі впливати на їх національні фінансові системи та економіки у порівнянні з несистемними інститутами. Деякі з цих банків можуть мати транскордонні зв'язки, навіть якщо наслідки їх діяльності не несуть глобальний характер. Комітет розробив ряд принципів, який стосується національних системно важливих банків (Н-СВБ). 12 принципів можна розділити на дві групи: перша група (принципи 1-7) орієнтовані на методологію оцінки; друга група (принципи 8-12) фокусується на додаткових вимогах до капіталу Н-СВБ [20]. З позиції ідентифікації нас цікавлять саме принципи 1-7 (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Принципи ідентифікації Н-СВБ встановлені Базельським комітетом

Принцип	Зміст
1	Національні органи повинні розробити методику для оцінки ступеня системної важливості банків у контексті національної банківської системи та економіки
2	Методологія ідентифікації СВБ повинна відображати потенційний вплив, або зовнішній ефект порушення діяльності системно важливого банку
3	Базовою системою відліку в оцінці впливу порушення діяльності СВБ має бути національна (внутрішня) економіка
4	Національні органи повинні оцінити банки за ступенем системної важливості у консолідованому вигляді, в той час як приймаюча сторона повинна оцінити дочірні компанії в своїх юрисдикціях разом із будь-якими з їх власних дочірніх компаній по низхідній з точки зору рівня їх системної важливості
5	Вплив діяльності СВБ на вітчизняну економіку повинен бути оцінений з урахуванням конкретних банківських характеристик: (А) Величина; (Б) Взаємопов'язаність; (В) Замінність / інфраструктура фінансова установа (включаючи чинники необхідні для врахування концентрованого характеру банківського сектору); (Г) Складність (включаючи ускладнення пов'язані із міжнародною/транскордонною діяльністю установи). Крім того, національна влада може розглянути інші заходи/дані, які дозволили б визначити специфічні для певного банку з урахуванням специфіки перерахованих вище критеріїв, наприклад, враховуючи масштаби національної економіки.

Продовження таблиці 1.4

6	Національні органи влади повинні проводити регулярну оцінку системної важливості банків що знаходяться у межах їх юрисдикції, щоб гарантувати, точне відображення поточного стану фінансової системи та, щоб інтервали оцінки Н-СВБ не були більшими, ніж періодичність оцінки Г-СВБ.
7	Наглядові органи повинні публічно розкривати інформацію, щодо розробленої та використовуваної методології для оцінки системної важливості банків у національній економіці.

Джерело: побудовано автором на основі досліджених джерел [20, с. 3]

Розглянуті вище методики ідентифікації системно важливих банків у різних мірі застосовуються по регіонах світу (табл. 1.5). *Найбільш популярним в більшості регіонів світу є індикаторний метод.* Саме простота застосування та інтуїтивна зрозумілість є основним моментом їх розповсюдження. Складнішими є методи мережевого аналізу та оцінки вкладу банку в системний ризик, оскільки потребують застосування інструментів економетрії. Потрібно зазначити, що найбільш доцільне застосування мережевого аналізу на рівні регулятора з метою оцінки рівня взаємопов'язаності банківських установ.

Таблиця 1.5

Підходи та методи ідентифікації СВБ у регіонах світу

Підхід	Метод	Регіони світу			
		Країни Європи	Країни Азії	США, Канада	Росія*
Якісний	Метод експертних оцінок	+	+	+/-	-
Кількісний	Індикаторний	+	+/-	+	+/-
	Мережевий аналіз (network analysis)	+/-	-	+/-	-
	Оцінка вкладу банку в системний ризик	-	+/-	-	-

* Методика ідентифікації була опублікована на сайті Банку Росії, але вилучена з метою доопрацювання

Умовні позначення:

« + » - застосовується у більшості країн;

« +/- » - застосовується частково/у деяких країнах;

« - » - не застосовується взагалі;

Джерело: побудовано автором за даними розміщеними на офіційних сайтах ЦБ країн світу

Як бачимо існує велика кількість методик як простих так і складних, і перед національними органами постає проблема вибору у розробці методики для ідентифікації Н-СВБ. По суті, національні органи повинні прагнути до методології, яка охоплює достатню кількість показників, що стосуються багатогранної і складної концепції системної важливості, в той же час зберігаючи простоту та зрозумілість обрахунків.

У зв'язку з цим виникає ряд запитання які потребують вирішення:

- якою мірою різні показники системної важливості будуть доповнювати або замінювати один одного?*
- якою мірою прості і розширені (складні) показники відображатимуть ознаки системної важливості? Чи є ці показники стабільними в часі і в мінливих умовах?*
- чи буде вибір на користь простих показників при розробці методики для ідентифікації СВБ достатнім? Або такий вибір приведе до ризику ігнорування корінних аспектів системної важливості?*

При розробці наглядовими органами методики ідентифікації потрібно враховувати проблемні питання. Узагальнюючи розглянуті підходи вважаємо, що визначення СВБ має бути комплексним та поєднувати розглянуті підходи та методи із врахуванням реалій національної економіки.

На національному рівні від регулюючих органів вимагається розробка методики ідентифікації національних системно важливих банків (Н-СВБ) Більшість розвинених країни вже розробили методологію ідентифікації системно важливих банків на національному рівні, це зокрема США, Японія, Китай, Австралія, Канада, Індія, Німеччина.

Зокрема у Японії банк вважається системно важливим після стрес-тестування яке проводиться Міжнародним валютним фондом (МВФ). Банки в Китаї проходять стрес-тестування на національному рівні державними органами. У Великобританії та країнах Європейського Союзу глобальні системно важливі банки визначаються на основі спеціальних індикаторів.

У США проводиться спеціальне стрес-тестування. Найбільші банки регулюються Федеральною резервною системою (ФРС) та Управлінням контролера грошового обігу (Міністерство фінансів США). Ці регулятори встановлюють критерії відбору, створюють гіпотетичні негативні сценарії і контролюють щорічні перевірки. Реформа Додда–Франка на Уолл-стріт і Закон про захист споживачів вимагає, щоб банківські холдинги із загальною консолідованою сумою активів \$ 50 млрд. або більше і небанківські фінансові компанії, визначені Радою з фінансової стабільності ФРС США, представляти щорічно плани дій для Федеральної резервної системи (ФРС) і Федеральної корпорації страхування депозитів (FDIC). Кожен план, широко відомий як «заповіт» («living wills»), повинен описувати стратегію швидких і впорядкованих дій компанії (банку), у разі матеріальних, фінансових труднощів чи банкрутства компанії (банку), відповідно до статті 11 Кодексу США про банкрутство. Закон вводить спеціальний правовий режим ліквідації для великих банківських установ (Orderly Liquidation), банкрутство яких може загрожувати фінансовій стабільності США. Відповідно до норм закон, уряд США фінансує всю процедуру ліквідації та вживає дії по припиненню можливої паніки на ринку та реалізації активів банкрута за максимальною вартістю. Після завершення процедури власники ліквідованої компанії будуть зобов'язані повністю відшкодувати понесені державою витрати. Інша норма закону передбачає можливість примусового повернення активів банкрута, якщо вони були передані третім особам незадовго до настання банкрутства. Також законом передбачена персональна відповідальність топ-менеджерів, під чиїм керівництвом компанія скотилася до банкрутства: відсторонення від управління компанією, стягнення з них нанесеного компанії збитку, заборона на подальшу адміністративну діяльність в інших фінансових компаніях [56].

Будь-якій країні для запобігання підвищенню рівня ризику діяльності системно важливих установ, зокрема кредитних, необхідно розробити відповідну нормативно-правову базу та створити відповідні органи, якщо такі відсутні. Вважаємо, що створення на базі центрального банку

підрозділу/департаменту відповідального за системно важливі банки та системний ризик є найбільш ефективним рішенням з позиції регулювання та нагляду. Досвід деяких зарубіжних країн, зокрема США, країн Європи, Росії, показує ефективність даного рішення. Україна та Росія мають подібні банківські системи, тому досвід Росії є для України дуже цінним. У структурі Банку Росії було створено Департамент фінансової стабільності та Департамент з нагляду за системно важливими кредитними організаціями. Пропонуємо при НБУ створити Департамент системно важливих банків, який би займався питаннями системної важливості та аналізом їх впливу на стабільність банківської системи, як у середині країни так і за її межами, щоб не допускати ефекту «зараження» від іноземних контрагентів. Доречно було б, надати частку повноважень щодо регулювання СВБ та оцінки їх впливу на стабільність банківської системи Департаменту фінансової стабільності. НБУ вже розроблена методика ідентифікації системно важливих банків, але як показала практика, вона є не в повній мірі ефективною.

Отже, одним з головних завдань на сьогоднішній день для вітчизняних регулятивних органів є визначення індикаторів системної важливості та розробка методики ідентифікації СВБ. Рішення даних завдань сприятиме більш ефективному функціонуванню банківського сектора України, а також зниження рівня витрат на підтримку стабільності банківської системи.

Для ефективною ідентифікації та оцінки системної важливості доцільно використовувати комплексний підхід, який би включав збір як якісної так і кількісної інформації. Проблема полягає в тому, що питання системно важливих банків та їх ідентифікація розглядається в основному у контексті розвинених країн. Проте криза 2008 - 2009 рр., показала, що проблема системно важливих банків має важливе значення для всіх країн.

1.3. Стабільність банківської системи та роль системно важливих банків у її забезпеченні

Кризові потрясіння стали доказом того, що у сучасній економічній науці і практиці ще не має однозначної відповіді на питання щодо природи та сутності поняття стабільність та у якому контексті (окремо до банку, чи до системи взагалі) її необхідно розуміти та застосовувати. Оскільки «...практика без теорії сліпа...» (І. Кант), то ґрунтовне дослідження концептуальних засад цього поняття буде сприяти забезпеченню та підтриманню ефективної діяльності окремого банку та всієї банківської системи у стресові періоди в майбутньому.

Поняття стабільність не є такими очевидними, і поки не вироблено єдиного загальноприйнятого і чіткого визначення цього поняття. Перш за все плутанина виникає при ототожненні поняття «стабільність» та «стійкість», з якими також пов'язують поняття «надійність». Багато вчених та науковців ототожнюють ці поняття або розглядають одне через інше. Ці поняття є схожими та взаємопов'язаними, але ототожнювати їх не можна. Сутність стабільності можна зрозуміти лише після ґрунтовного дослідження понятт стійкість та надійність та визначення місця стабільності серед них.

Поняття стійкості (firmness, soundness, stability) [57, 58] поширене не лише в економіці, його застосовують і воно є об'єктом вивчення у природничих, гуманітарних та технічних науках протягом багатьох років (додаток Ж). Різнопольярність трактування сутності стійкості у різних науках дає підстави говорити про невизначеність у цьому питанні та про існування характерній для кожної сфери своєї «стійкості».

В економічній теорії «стійкість» розглядають як одне з понять концепції економічної рівноваги, згідно з якою досягнення та утримання рівноважного стану в економіці належить до найважливіших мікро- і макроекономічних завдань. Під рівновагою розуміємо ситуацію при якій всі фактори, що впливають на економічну змінну (стан об'єкта, системи), повністю врівноважують один

одного таким чином, що змінна величина в результаті не змінюється. Одним із найвдалиших визначень «стійкості» перелічених у додатку Ж є визначення В.В. Артюхова, що стійкість – це «властивість співпадати по ознаках до і після змін, викликаних діями факторів» [59, с. 97]. Таким чином, поняття стійкості є загальнодисциплінарним. Його застосовують у різних галузях і воно споріднене із такими поняттями, як рівновага й постійність.

Близьким до поняття стійкості є поняття стабільності (додаток З). Перш за все стабільність — це здатність функціонувати, не змінюючи структуру та знаходитись у рівновазі, підтримувати сталість у часі. Якщо стійкість – це здатність «зберігати, опиратися та вистояти» під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів, то стабільність визначається мінімальними змінами в роботі системи, збереженням високих позитивних результатів. Стійкість характеризує більше статичний стан, а стабільність – динамічний.

Поняття стійкості та стабільності банку безпосередньо пов'язані із надійністю банку. Поняття надійності трактується в залежності від контексту, де воно розглядається (додаток И).

Детальний аналіз підходів до трактування сутності понять стійкість, стабільність та надійність дає нам підстави для виділення спільних рис у визначеннях цих понять (табл. 1.6). Засвідчуючи подібність понять стійкість, стабільність та надійність, зауважимо, що є ряд відмінностей для розмежування цих понять (табл. 1.6). Враховуючи особливості трактування понять (табл. 1.6) пропонуємо під стійкістю, з економічної точки зору, розуміти здатність зберігати або відновлювати свої властивості та функціональний стан, незалежно від впливу екзогенних факторів, внутрішніх трансформацій (випадкових чи передбачуваних) та можливих ризиків. Під поняттям стабільність пропонуємо розуміти здатність при зміні параметрів внутрішнього чи зовнішнього середовища функціонувати, підтримувати незмінною структуру та знаходитись у стійкій рівновазі, підтримуючи сталість у часі. В свою чергу надійність – це суб'єктивна характеристика, що полягає у збереженні повної функціональності незалежно від змін (впливу) зовнішнього та внутрішнього середовища [31, 60].

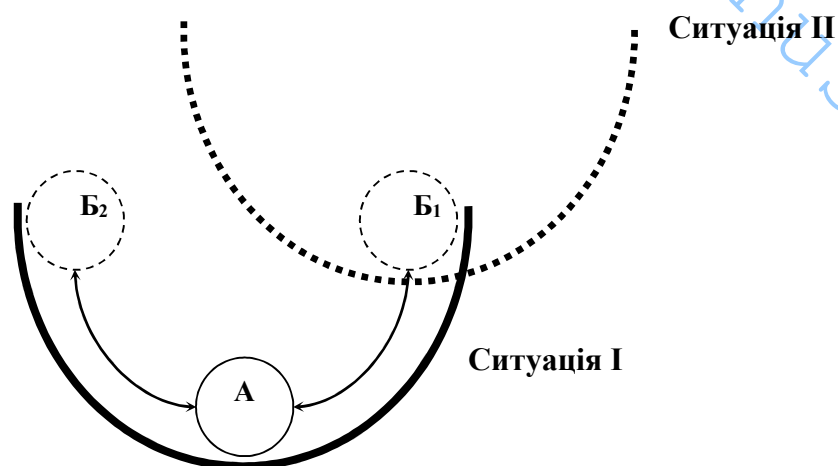
Таблиця 1.6

Формалізація підходів до визначення стійкості, стабільності та надійності

Поняття певної смислової групи	Стійкість	Стабільність	Надійність
Властивість	✓	✓	✓
Здатність	✓	✓	✓
Характеристика	✓	✓	✓
Стан	✓	✓	
Система		✓	
Щось...	✓	✓	✓
Зберігати, залишатися	✓	✓	
Стабільність	✓		
Стійкість		✓	
Рівновага	✓	✓	
Повернення	✓	✓	
Сама система	✓	✓	
Зміна, збурення	✓	✓	
Зовнішній та внутрішній вплив	✓	✓	✓
Час		✓	

Джерело: побудовано автором

Таким чином розглянувши природу стабільності та її відмінність від поняття стійкості та надійності, безпосередньо потрібно перейти до розгляду поняття стабільності в контексті банку та банківської діяльності із врахуванням особливостей трактування стійкості та надійності (додаток Ж, З, И, К, Л, М). Розглянувши різні підходи до трактування поняття стійкості можемо констатувати наявність у стійкості певних динамічних характеристик, які можна графічно відобразити (рис. 1.7).

Рис. 1.7. Графічна інтерпретація стійкості комерційного банку

Джерело: побудовано автором

Можна побачити, що у ситуації I банк перебуває у рівновазі (положення A) (рис. 1.7). Під впливом факторів екзогенного або ендогенного походження його позиція коливається і переходить відповідно у положення або B_1 або B_2 . Стійкість, як властивість банку, дає змогу повернутися до початкового положення A після закінчення впливу певних факторів на комерційний банк. У випадку коли вплив факторів є значним і постійним банк як динамічна система, адаптується до впливу середовища, і переходить до нового стійкого положення, що приводить до виникнення ситуація II (рис. 1.7). Як результат, у ситуації II позиція B_1 буде вважатися рівноважною, так як і позиція A у ситуації I.

Графічна інтерпретація та узагальнення визначень стійкості дають можливість розуміти під стійкістю банку системну властивість комерційного банку, що обумовлена дотриманням збалансованості, взаємозв'язку і взаємоузгодженості таких елементів: фінансових (власного капіталу, активів та зобов'язань, ліквідності, платоспроможності, прибутковості, ризиків) й організаційних (організаційна структура, кадровий потенціал, інформаційні технології та рівень контролю і банківської безпеки), яка відображає здатність у динамічних умовах ринкового середовища витримувати непередбачені втрати й забезпечує досягнення тактичних і стратегічних цілей.

Доходимо висновку, що стабільність є більш широким поняттям, а стійкість – основою її забезпечення. Зокрема, Долан Е. Дж. визначає стабільність як «...здатність системи зберігати свою структуру і функціональні особливості під впливом внутрішніх чинників» [61]. Габбард Р. Глен. вважає, що стабільність являє собою «...здатність системи зберігати за різних параметрів зовнішнього та внутрішнього середовища свою структуру і функціональні особливості достатні для діяльності» [61]. Ці визначення є подібними, але Долан Е. Дж. дуже вузько охарактеризував стабільність, оскільки тут її суть зводиться лише до залежності поведінки системи від внутрішніх чинників. Визначення Габбарда Р. не можна вважати повним оскільки воно передбачає тільки існування системи, а не її активне функціонування і розвиток. На думку В.А. Василенка [62, с. 17], «стабільність – це стан системи, при якому ні одна із її структурних складових

не знаходиться у проміжному періоді, тобто всі структурні елементи досліджуваної системи функціонують стійко (є стійкими)». Поняття стабільність вживається відповідно до банківської системи, а ніж до окремого банку (додаток Л). *Тому стабільність варто розуміти, як здатність системи, та всіх її складових протистояти впливу ризиків та різного роду шоків (внутрішніх та зовнішніх), забезпечуючи збереження всіх властивостей і коректне виконання функцій протягом певного часового проміжку* [63].

Близьким за значенням до понять стабільність банківської системи та стійкість банку є поняття надійність банку. Під надійністю банку слід розуміти її здатність долати вплив негативних чинників. Тобто надійність - це своєрідна сталість і захищеність комерційної установи від змін, які можуть виникнути у разі погіршення ринкової кон'юнктури [64]. О.А. Кириченко, досліджуючи надійність банку, визначає її «як здатність забезпечити безумовну збереженість клієнтських коштів і повне виконання своїх зобов'язань» [65]. Недоліком цього визначення його вузькість, оскільки воно представляє надійність банку лише зі сторони клієнтів та вкладників.

Ширше трактування поняття надійність банку запропоноване Г.Г. Фетисовим. Він розглядає базову категорію з боку кожного суб'єкта-оцінювача надійності: клієнтів, акціонерів, співробітників, регулятивно - наглядових органів, і зазначає, що «надійний банк — це такий банк, діяльність якого безсумнівно призводить до реалізації інтересів конкретного суб'єкта» [66]. Дане визначення є дуже узагальнюючим. Але все ж таки надійність банку необхідно розглядати із суб'єктивної точки зору. А саме для клієнтів надійним є банк який виконує свої зобов'язання і проявив цю здатність у минулому. Для акціонерів надійним є банк, який має високу прибутковість, тобто має високу привабливість для вкладення капіталу. Рейтингові агенства визначають надійність банку виходячи із різних методик розрахунку. Для регулятивно-наглядових органів надійним є банк, який дотримується нормативів, та показав високий рівень ризик-менеджменту.

Надійність є не лише кількісною оцінкою основних параметрів діяльності комерційного банку, а більше – його суб'єктивною характеристикою з боку певних соціальних груп (клієнтів, партнерів та службовців), упевненістю даних суб'єктів у тому, що банк виконає всі зобов'язання. Надійним є банк, який має відповідний рівень довіри до себе, міцні взаємини з іншими фінансовими установами, підприємствами, організаціями, який сприяє реалізації інтересів клієнтів, партнерів та службовців. Надійність безпосередньо залежить від стійкості, надійним може бути лише міцний, стійкий банк, який стабільно розвивається [67, с. 28].

Проаналізувавши вище перераховані визначення необхідно зауважити, що для забезпечення сподівань кожного із суб'єктів-оцінювачів (клієнтів, партнерів, акціонерів, регулятивних органів), враховуючи існуючі в економічній літературі підходи, визначимо надійність банку як здатність постійно забезпечувати ефективну діяльність та повну функціональність, протистояти зовнішнім і внутрішнім факторам, зберігаючи можливість виконувати свої зобов'язання вчасно і в повному обсязі.

Засвідчуючи діалектичну єдність понять стабільність, стійкість та надійність банку вважаємо за доцільне методологічно їх розмежовувати. Оскільки поняття стійкість передбачає можливість повернення до попереднього стану, то доцільніше вживати його до комерційного банку, а саме «стійкість комерційного банку». В свою чергу, банківська система є складним системним утворенням, і не може активно розвиватися без комерційних банків, тому поняття стабільності варто застосовувати до банківської системи, тобто «стабільність банківської системи». Поняття надійності передбачає оцінку банківської системи і окремого комерційного банку із суб'єктивної сторони, тому можемо стверджувати, що надійним може бути як комерційний банк, так і банківська система в цілому.

Поняття стійкості, стабільності та надійності передбачають розвиток в часі, та можливості зміни напрямку, відповідно доцільно розглянути

взаємозв'язок цих понять у часовому вимірі, протягом якого відбуваються зміни системи (рис. 1.8).

Стан стабільності можна розглядати як певний коридор, в межах якого проходить траєкторія розвитку системи. Якщо у певні, довільні періоди (t_1 - t_{13}) оцінювати стійкість комерційних банків, то сукупність позитивних результатів оцінки стійкості у різні періоди (наприклад t_1 - t_7 , t_8 - t_{14}) сформує стабільну банківську систему. І як результат отримаємо стабільну та надійну банківську систему у довгостроковому періоді. Тому можна сказати, що стабільність системи – це сукупність стійких станів об'єктів, що входять до системи.

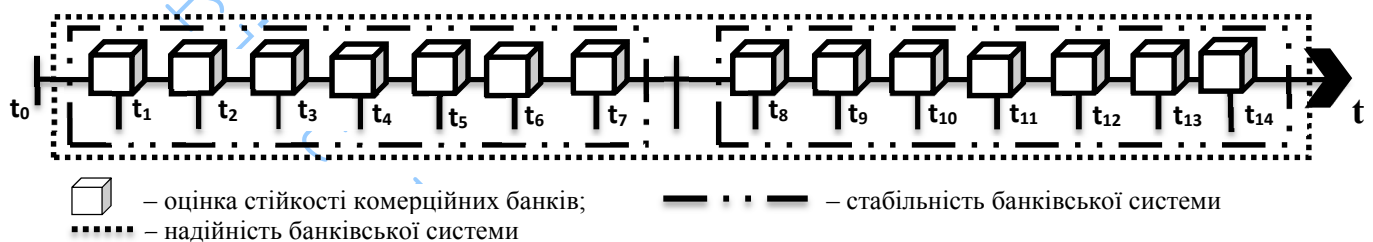

Рис. 1.8. Взаємозв'язок стійкості, стабільності та надійності у часовому розрізі

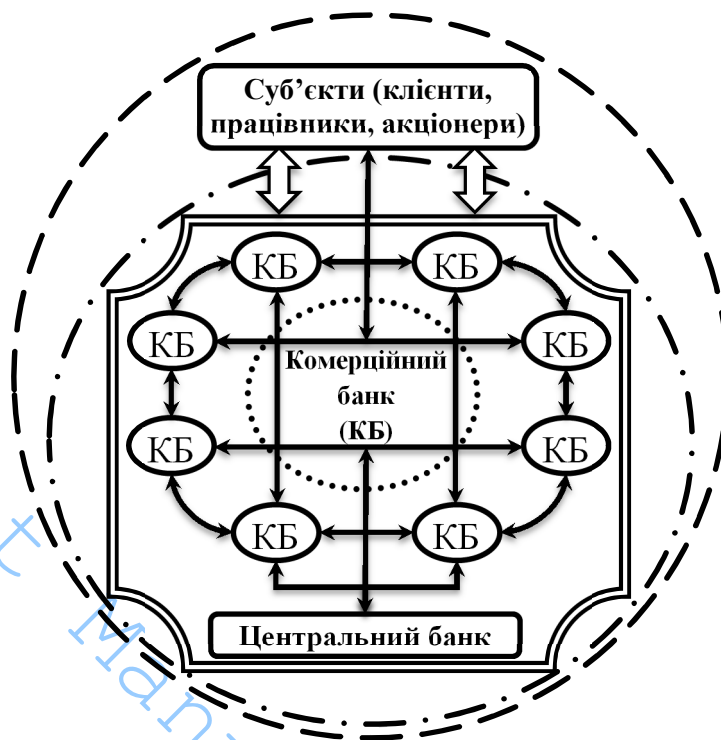
Джерело: побудовано автором

Дослідження понять стійкості, стабільності та надійності у часовому розрізі лише один із прикладів схеми взаємозв'язку. Пропонуємо розглянути більш розширену та загальнішу схему взаємозв'язку (рис. 1.9).

Стійкість розповсюджується лише на кожний окремо взятий комерційний банк. Її важко розглядати у контексті банківської системи, оскільки передача збурень по елементах системи (комерційних банках) проходить не одночасно (із певним часовим лагом), і кожен із них протистоїть їм по-різному. Це дає підстави говорити, що у певний момент часу деяка група елементів є стійкими а інші можуть бути нестійкими. Тому не можна говорити про стійкість системи коли не всі її елементи є стійкими, тут має місце так звана «квазістійкість» (*майже стійкість*).

Кожен комерційний банк може бути стійким, але він може оцінити у повній мірі лише свою стійкість, а не стійкість інших комерційних банків. Крім того

банки взаємодіють із центральним банком і формують банківську систему яка може бути стабільною, як результат стійкого стану комерційних банків.

=== – банківська система
 — · — – стабільність банківської системи
 – стійкість банку
 — — – надійність банку (банківської системи)

Рис. 1.9. Схема взаємозв'язку стійкості, стабільності та надійності

Джерело: побудовано автором

Надійність є найширшим поняттям оскільки вона оцінюється не лише за кількісними показниками, а і за якісними. Не лише з позиції банку, а й з позиції інших учасників (акціонерів, клієнтів, працівників, інвесторів, рейтингових агентств, зовнішніх спостерігачів). Тому можемо стверджувати, що стійкість кожного комерційного банку веде до стабільності банківської системи, і дозволяє зробити висновки щодо надійності окремого банку і банківської системи в цілому.

Отже, надійність є найширшим поняттям і поєднує в собі поняття стійкості та стабільності, характеризує банківську систему і конкретно комерційний банк; стабільність характеризує банківську систему, її здатність до постійного динамічного розвитку; стійкість характеризує комерційний банк, а саме його внутрішній стан.

Поняття стабільність доцільно вживати до банківської системи, а не до конкретного банку оскільки стабільність допускає коливання при дії зовнішніх та внутрішніх шоків у межах певного допустимого коридору (додаток К, Л, М). Стабільність банківської системи є однією із найважливіших умов розвитку національної економіки. Важлива роль у забезпеченні стабільності банківської системи відводиться центральному банку та «великим учасникам», яких офіційно прийнято називати системно важливими банками.

Системна важливість накладає на банк низку специфічних характеристик, які можуть мати як негативні так і позитивні наслідки з економічної точки зору для стабільності банківської системи (додаток Н). Завдяки значним обсягам діяльності системно важливі банки пропонують найширший асортимент продуктів, працюють на різних сегментах ринку.

Такі банки користуються більшою довірою з боку клієнтів. Крім того, системно важливі банки мають конкурентні переваги внаслідок дії «ефекту масштабу». Системно важливі банки здатні демонструвати вищий рівень диверсифікації ризиків, оскільки кредитують різні галузі та у різних географічних напрямках бізнесу. З огляду на високу конкурентоспроможність та впевненість топ-менеджерів банку щодо підтримки регулятивними органами у разі кризи, системно важливі банки мають кращі можливості доступу до міжнародних ринків капіталу.

Великі банки є важливими учасниками банківської системи і впливають на її стабільність, акумулюючи значні обсяги коштів населення та виступаючи основними гравцями на кредитному ринку, у міжбанківських розрахунках та інвестиційній діяльності. Наслідками функціонування великих банків є:

по-перше, надмірно висока концентрація активів і капіталу у великих банках, що негативно впливає на конкуренцію між банками країни. Це потребує застосування спеціальних, заснованих на міжнародному досвіді заходів по ідентифікації та регулюванню діяльності національних СББ;

по-друге, великі системно важливі державні банки мають зв'язки із реальним сектором економіки через фінансування державних програм. Це може

приводити до кредитування без врахування ризикованості цих операцій, як наслідок, збільшення проблемних кредитів, погіршення якості активів й капіталу;

по-третє, виникає проблема системного ризику («ефект доміно»). В Україні можна виділити декілька каналів витоку системного ризику: 1) «паніка вкладників», відтік вкладів із банків веде до втрати ліквідності та неможливості задоволення вимог як клієнтів так і банків-контрагентів. Крім того втрата довіри великого банку, особливо державного, може підірвати довіру населення до всієї банківської системи. Вони володіють розгалуженими мережами територіальних відділень, що зумовлює «ефект зараження» при залученні клієнтів; 2) взаємопов'язаність банків через кореспондентські відносини. Збій у системі організації міжбанківських розрахунків у великому банку, може спровокувати активізацію операційного ризику як у самому банку так і передати його на контрагентів; 3) проблеми з ліквідністю великого банку здатні спровокувати аналогічні проблеми в інших банках-контрагентах, та приведе до «ефекту зараження» і реалізації кредитного ризику; 4) недостатня капіталізація банку, що веде до пригнічення захисної функції капіталу і підвищення ризикованості діяльності.

При слабкому банківському регулюванні існує ризик, що довіра вкладників, матеріалізована у нижчу вартість залучення ресурсів, буде створювати ілюзію стабільності. І якщо менеджмент банку надасть перевагу нарощенню ризикових операцій, а не адекватному регулюванню своєї діяльності, то такі дії можуть викликати порушення стабільності та крах банківської системи, що безсумніву вплине на стан реальної економіки країни (Рис 1.10). Саме в умовах кризи проявляються негативні сторони системно важливих банків, які шкодять не тільки самій установі, а й банківській системі в цілому.

Системно важливий банк у позиції А знаходиться у стійкому стані тим самим тримаючи банківську систему у рамках стабільності (рис. 1.10). При дії незначних ризиків його стійкість буде коливатися набуваючи стану позиції Б₁, Б₂ але ці коливання є незначними в рамках банківської системи, що не дозволяє

системі вийти за межі «коридору стабільності». Такий незначний вплив системно важливих банків аналогічний впливу звичайних, несистемно важливих банків.

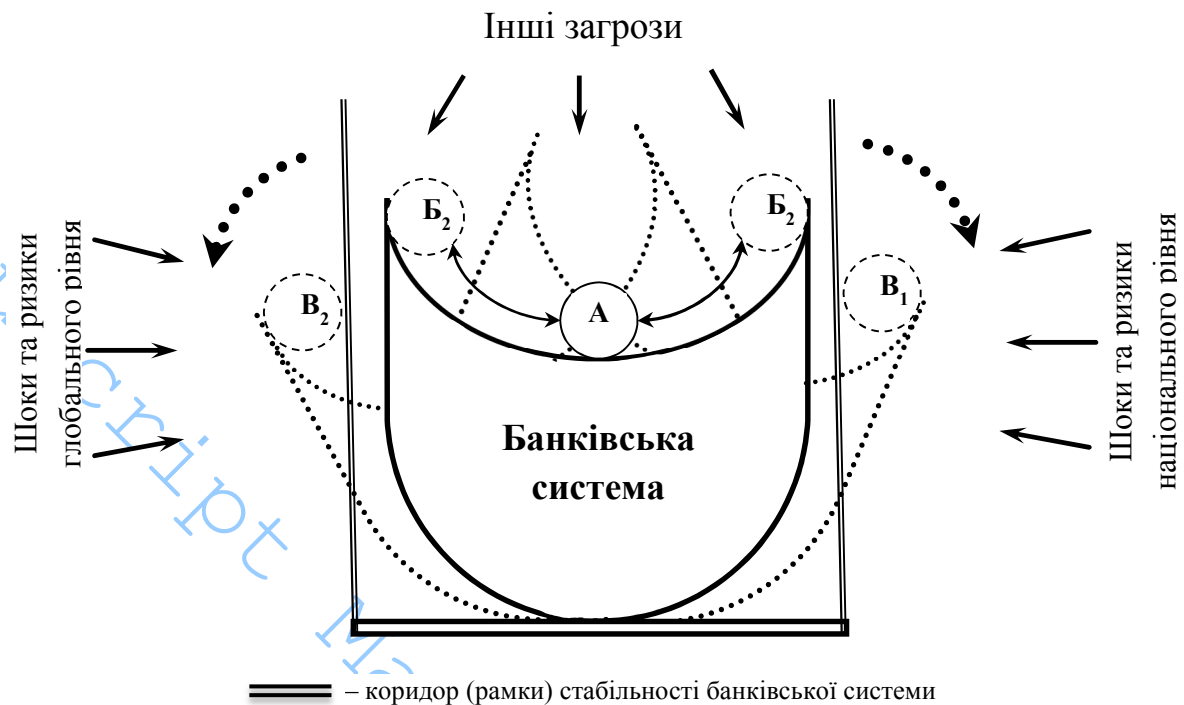

Рис. 1.10. Вплив системно важливих банків на стабільність банківської системи

Джерело: побудовано автором

Несистемно важливі банки впливають на банківську систему, але не можуть вибити її із коридору стабільності. Як тільки несистемно важливий банк, розвиваючись, зможе впливати на банківську систему у такій мірі, що її стабільність коливатиметься і вийде за межі «коридору стабільності», в цьому випадку банку надається статус системно важливого. Системно важливий банк при дії значних глобальних чи національних ризиків і коливаннях на позиції B_1 , B_2 може у значній мірі вплинути на банківську систему, вибивши її за допустимі межі стабільності, перейде у якісно новий стан V_1 , V_2 . Системно важливі банки системи (якщо їх декілька) через розширену мережу кореспондентських зв'язків під дією ризиків потягнуть у нестійкий стан (положення B_1 , B_2) взаємопов'язані з ними інші банки системи (національної, можливо і глобальної при зв'язках з іноземними банками). Така ситуація приведе до «ефекту лавини» який порушить стійкість більшості банків системи і банки «натовпом» почнуть впливати і порушувати стабільність банківської системи (переходячи у стан V_1 , V_2). У

такому випадку банківська система буде нарощувати амплітуду коливань, тим самим все в більшій мірі знижувати свої показники стабільності. Результат може привести до краху банківської системи і, як наслідок, до збитків реальної економіки країни.

Українська практика та практика країн ближнього зарубіжжя у таких ситуаціях зводиться до підтримки системно важливих банків фінансовими ресурсами. В свою чергу іноземний досвід показав, що державницький підхід полягає не лише у «зливанні» бюджетних коштів на порятунок проблемних системно важливих банків, а й у встановленні нових правил, здатних усунути причини деструктивної системності. Потрібно чітко усвідомлювати, що якщо порушення стійкості системно важливого банку запустило «ефект зараження» (системний ризик) то підтримка урядом системно важливого банку вже не зупинить зміни у стабільності банківської системи. В таких випадках повинен вводитися в дію спеціально розроблений центральним банком інструментарій антикризових заходів по підтриманню стабільності банківської системи. Державна підтримка системно важливих банків може бути ефективною лише на початковому етапі порушення стійкості системно важливого банку. Але доцільність та ефективність цієї підтримки є дискусійним питанням. Уряд повинен мати спеціально відведені кошти для таких програм підтримки, і немає гарантії, що ця підтримка буде одноразовою і чи взагалі успішною. З позиції простих громадян, платників податків такі дії уряду будуть приводити до підвищення податкового навантаження, включення в обов'язкові податкові надходження відсотку на допомогу системно важливим банкам. Такі дії держави є недопустимими у вирішенні проблеми системно важливих банків, але це чітко ілюструє вплив системно важливих банків навіть на податкову політику держави та простих громадян.

Системно важливі банки та інші суб'єкти ринку як правило у тій чи іншій мірі взаємопов'язані (рис. 1.11). Як бачимо взаємопов'язаність системно важливих банків охоплює всіх учасників банківського ринку національного та глобального рівня. Це є одним із ключових аспектів впливу системно важливих

банків на стабільність банківської системи, оскільки банк через ці канали може передавати ризики, в той же час може їх отримувати.

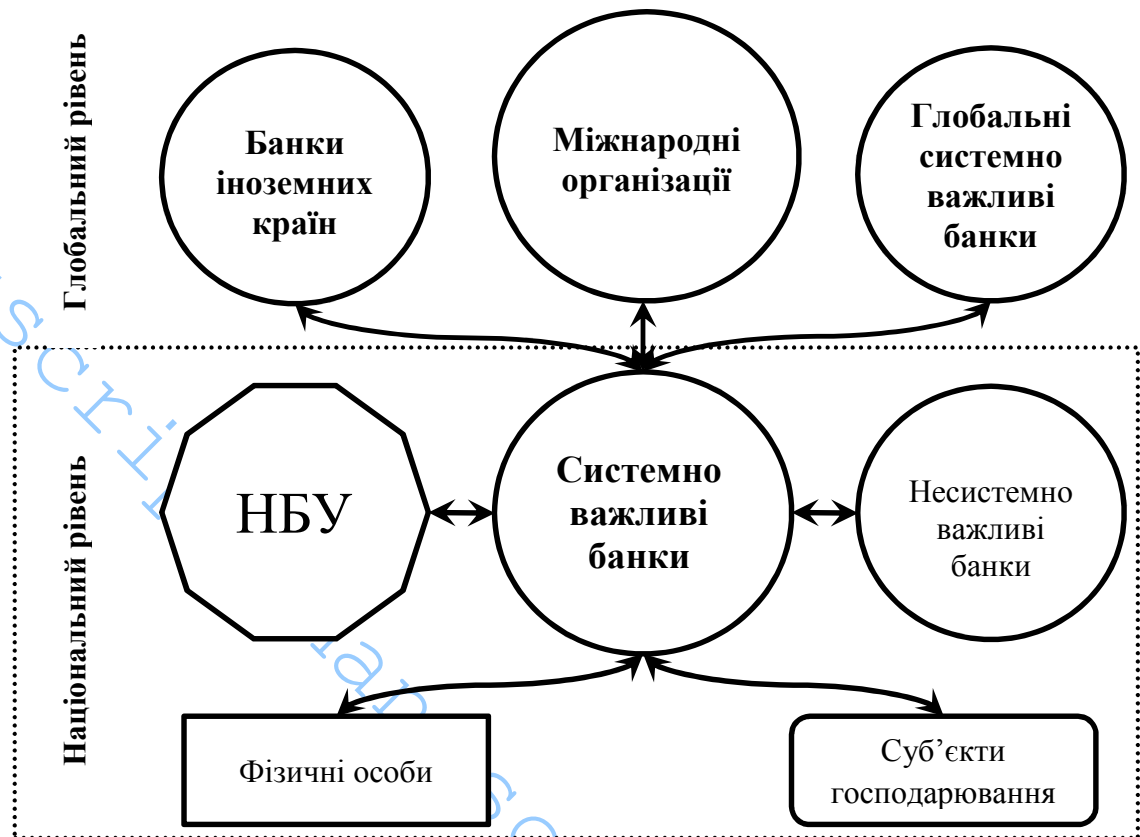

Рис. 1.11. Взаємозв'язок системно важливих банків та суб'єктів економіки

Джерело: побудовано автором

Надмірна та нерівномірна концентрація банківського капіталу є однією із основних рис сучасного банківського ринку. Суттєво різний розмір банківських установ надає одним занадто багато переваг, а іншим обмежує можливості по рентабельній діяльності на банківському ринку (табл. 1.7). Найбільший рівень індексу концентрації активів по 3-х найбільших банках становить 93% у Нідерландах. У порівнянні з більшістю проаналізованих країн Україна має найнижче значення CR3, тобто вітчизняна банківська система одна з найменш монополізованих — перша трійка банків контролює лише 31% активів, тоді як в Німеччині — 41%, Великобританії — 72%, Швейцарії — 76%, Росії — 46%, США — 46%. При аналізі рівня концентрації необхідно обов'язково враховувати кількість банків у банківських системах країн, наприклад банківська система

Росії налічує 1024, в Німеччині близько 2000, в Україні – 123 банків (початок 2016 р.). Враховуючи це, необхідно зауважити, що при великій кількості банків у банківській системі і високому рівні індексу концентрації 3-х найбільших банків ($CR3 > 50\%$), банківську систему можна вважати монополізованою, а банки з домінуючим становищем можуть набувати статусу системно важливих.

Таблиця 1.7

Індекс концентрації (CR3) за активами банківського сектору по країнах світу станом на 01.01.2016 р.*

№ п/п	Країна	Значення CR3, %
1	Нідерланди	93
2	Бельгія	89
3	Швеція	82
4	Швейцарія	76
5	Італія	75
6	Франція	75
7	Великобританія	72
8	Канада	58
9	Японія	52
10	США	46
11	Росія	46
12	Німеччина	41
13	Україна	31*

* спрогнозовано на початок 2016 р. ($R^2=0.95$)

Джерело: обчислено автором на основі досліджених джерел [68]

Величина системно важливих банків на ряду із взаємопов'язаністю є одним із основних критеріїв системної важливості. Великі банки можуть з легкістю оперувати великими обсягами коштів, залучати значну кількість клієнтів, мати розширену мережу філій, займати вагому нішу на різних сегментах ринку. Такий квазімонополізм на банківському ринку не дає меншим банкам розвиватися, або розвиватися повільними темпами, тим самим пригнічуючи сам процес конкурентної боротьби (рис. 1.12). Системно важливі банки як правило співпрацюють з більшістю банків на ринку, та по можливості можуть поглинати менші тим самим збільшуючи величину та вплив на банківський ринок.

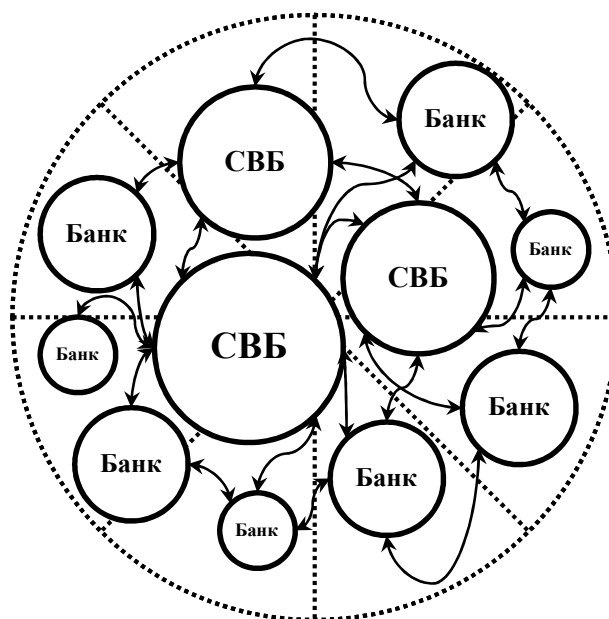

Рис. 1.12. Ілюстрація величини системно важливих банків на банківському ринку

Джерело: побудовано автором

Системно важливі банки можуть займати нішову частку певного сегменту тим самим витісняючи з нього більшість гравців та набуваючи певної спеціалізації (залежно від сегменту). Саме їх спеціалізація (функціональна спрямованість) є проблемою при виході СВБ з ринку, оскільки певний період часу знадобиться для його заміни на іншу кредитну установу. Саме складність заміни виступає вагомим критерієм у впливі системно важливих банків на стабільність банківської системи. Адже саме важкість заміни СВБ може порушити функціональність банківської системи тому, що знадобиться час для пошуку банку, який би зміг виконувати аналогічні функції.

Правильна взаємодія системно важливих та несистемно важливих банків є однією з основ забезпечення стабільності банківської системи. Оскільки недопущення значної взаємопов'язаності, а в майбутньому і залежності, та прозорість у кореспондентських відносинах, дасть підстави для вчасного виявлення проблем і недопущення їх поширення по каналах зв'язків. Взаємодія СВБ з іншими банками приведе до підвищення стійкості і самих СВБ, оскільки їх контрагенти зможуть відслідковувати їх стан зі своєї позиції. Це в свою чергу вплине і на підвищення стабільності банківської системи в цілому (рис. 1.13).

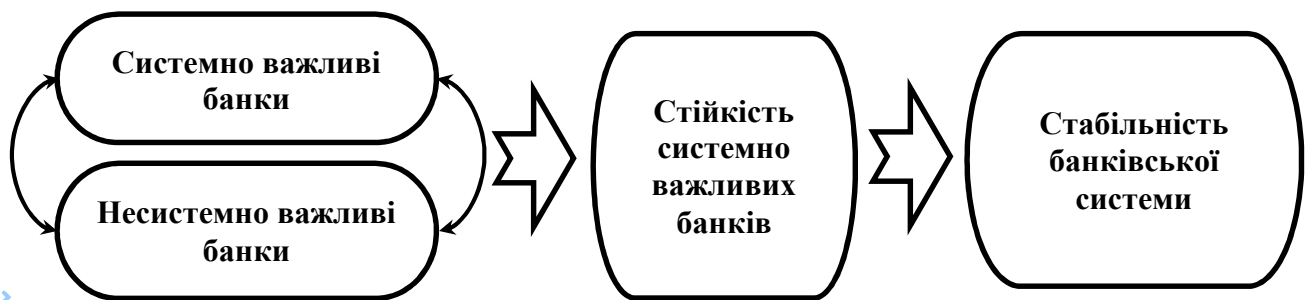

Рис. 1.13. Схематичний вплив взаємозв'язку СВБ та несистемно важливих банків на стабільність банківської системи

Джерело: побудовано автором

Вплив діяльності системно важливих банків у різних країнах має як правило багато спільних рис (рис.1.14). Як бачимо будь-який банк з метою отримання більшого прибутку йде на ризик розширюючи свій вплив на банківську систему. Більшість банків мотивуючись отриманням надприбутку та підвищення ринкової вартості власних акцій виходять за національні кордони.

Міжнародний ринок сприяє полегшеному доступу до ринку капіталів і дає можливість акумулювати капітал за нижчою вартістю. В свою чергу угоди злиття та поглинання (M&A) розширюють масштаби впливу банку і дають йому поштовх до набуття статусу глобального системно важливого. Саме бажання банків отримати надприбутки за вищого рівня ризику приводить до зростання їхнього впливу на стабільність банківської системи (рис. 1.14).

Системно важливі банки у своїй діяльності керуються національними і глобальними інтересами, але потрібно не забувати, що забезпечення стабільності банківської системи країни базування повинно бути пріоритетним завданням. Чітке розуміння та усвідомлення керівництвом системно важливого банку значення їхньої установи та їх відповідальності, повинно стимулювати їх до розробки комплексного інструментарію попередження та боротьби з ризиками СВБ.

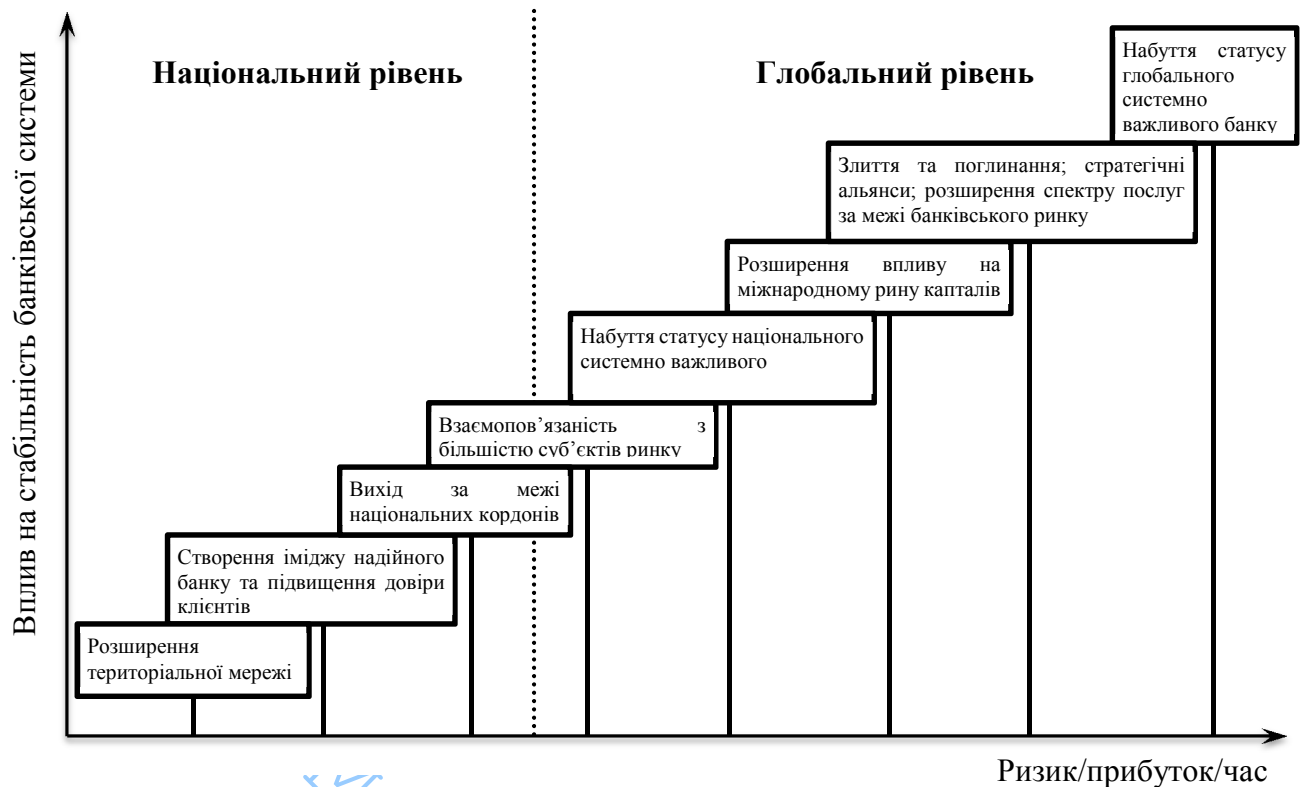

Рис. 1.14. Вплив системно важливих банків на стабільність банківської системи

Джерело: побудовано автором

Зі сторони державних органів повинні застосовуватися апробовані у зарубіжних країнах підходи до нагляду та регулювання за СВБ, зокрема це інструментарій макропруденційного регулювання. Адже лише за умов синхронної та транспарентної взаємодії керівництва СВБ та державних органів можна мінімізувати негативний вплив цих установ, та навпаки підвищити позитивний, «синергетичний ефект» діяльності СВБ.

Висновки до розділу 1

За результати аналізу теоретичних засад сутності системно важливих банків та їх впливу на стабільність банківської системи зроблено наступні висновки:

1. Встановлено, що у науковій літературі міститься значна кількість визначень сутності «системно важливого банку» (СВБ), але не існує чітко сформульованого та описаного процесу зародження та генезису даного феномену. Обгрунтовано взаємозв'язок системно важливих банків із стабільністю банківського сектору та реальною економікою. Це зумовлює необхідність визначення поняття «сутності системно важливий банк» під якими розумемо банківську установу, будь-яка діяльність якої (включаючи вихід з ринку, порушення фінансового та/або функціонального стану, банкрутство) прямо чи опосередковано впливає на стабільність банківської системи країни через її величину, взаємопов'язаність, складність та здатність генерування і трансмісії системного ризику.

2. Систематизовано етапи генезису системно важливих банків: зародження, становлення і розвиток. Виявлено, що особливість першого етапу, що полягає у зародженні банків з приватним акціонерним капіталом, метою діяльності яких є отримання надприбутку. Встановлено, що особливістю другого етапу є практична (ендогенна) складова діяльності банків, що є визначальною у формуванні системно важливих банків, переважно в національних межах. Другий етап ознаменувався переходом від сприйняття банків як локальних, спеціалізованих до системного їх розуміння, що дало поштовх до набуття банками ознак системно важливих банків. Третій етап передбачав нарощення суспільного визнання та розвиток теоретичного осмислення місця та ролі банків, що працюють не тільки на національному ринку, але й активно присутні на

міжнародній арені, що дає підстави ідентифікації їх, як системно важливих. Доведено, що домінантою третього етапу є теоретична складова діяльності СББ.

3. Відповідно до проведеного ретроспективного аналізу зародження і формування СББ обґрунтовано ознаки системної важливості: великі масштаби діяльності банку; довіра населення до банку; територіальна розгалуженість; взаємопов'язаність з переважною більшістю суб'єктів ринку; вихід за межі банківської діяльності (надання послуг в інших сферах), інноваційна складова діяльності; на основі наглядного судження регулятора банк здатний через свої ділові зв'язки поширювати системну кризу (системний ризик); значна частка операцій банку на фондовому ринку та у наданні певного виду банківських послуг.

4. У роботі проведено дослідження методичних підходів ідентифікації системно важливих банків. Визначено, що ідентифікація системно важливих банків складний та багатоетапний процес, що передбачає застосування якісного та кількісного підходу, які включають метод експертних оцінок, індикаторний, мережевий аналіз і оцінку внеску банку в системний ризик. За якісного аналізу його основою є кілька базових характеристик, визнаних міжнародними регуляторами як основні при ідентифікації системної важливості, а саме: величина банку, ступінь заміненості, ступінь взаємозв'язку та структура організації. Доведено, що одного якісного аналізу недостатньо, і він має доповнятися кількісним аналізом та використовуватися комплексно.

5. Встановлено, що системно важливі банки впливають на стабільність банківської системи та економіки в цілому. Суттєве погіршення стану та банкрутство СББ несе потенційні загрози та здатне спровокувати проблеми в банківській системі, негативно вплинути на фінансові ринки та реальний сектор економіки. Визначено, що до каналів трансмісії ризиків діяльності системно важливих банків віднесено капітал, ліквідність та психологічні настрої (паніка вкладників, рефлекторні дії тощо).

6. За результатом дослідження поглиблено розуміння поняття «стабільність», та «стабільність банківської системи». Під стабільністю

банківської системи доцільно розуміти здатність системи, та всіх її складових протистояти впливу ризиків та різного роду шоків (внутрішніх та зовнішніх), забезпечуючи збереження всіх властивостей і коректне виконання функцій протягом певного часового проміжку. На відміну від існуючих підходів, запропоноване трактування акцентує увагу на динамічній характеристиці банківської системи, а саме її здатності протистояти та зберігати у певному часовому горизонті.

7. Встановлено, що вплив діяльності системно важливих банків у різних країнах має як правило багато спільних рис. Будь-який банк з метою отримання надприбутку йде на ризик розширюючи свій вплив на банківську систему. Більшість банків мотивуючись отриманням надприбутку та підвищення ринкової вартості власних акцій виходять за національні кордони. Міжнародний ринок сприяє полегшеному доступу до ринку капіталів і дає можливість акумулювати капітал за нижчою вартістю. Угоди злиття та поглинання (M&A) розширюють масштаби впливу банку і дають йому поштовх до набуття статусу глобального системно важливого. Саме бажання банків отримати надприбутки за вищого рівня ризику є фундаментом до зростання їхнього впливу на стабільність банківської системи.

Основні результати розділу опубліковані в працях автора [31, 54, 32, 60, 11, 55]

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА ТА ІДЕНТИФІКАЦІЯ СИСТЕМНО ВАЖЛИВИХ БАНКІВ

2.1. Іноземний досвід ідентифікації системно важливих банків

Залежність стабільності банківської системи та реальної економіки від діяльності системно важливих учасників спонукала світове співтовариство до побудови їх ефективного регулювання. Стрімкі еволюційні процеси банківського бізнесу та зростання концентрації банківського капіталу породжують нові виклики перед центральними банками країн світу. Згрупована робота міжнародних організацій та національних центральних банків відзначилася розробкою методичних рекомендацій які були прийняті за фундаментальні принципи побудови регулювання системно важливих банків (СВБ) на глобальному та національному рівні. Зокрема Базельським комітетом (БК) та Радою по фінансовій стабільності (FSB) з метою підвищення стабільності банківської системи було розроблено ряд документів по роботі з СВБ:

- 1) супроводжувальна (пояснювальна) записка «Глобальні системно важливі банки: методологія оцінки і вимоги по додатковому покриттю збитків» [19];
- 2) методичні рекомендації по ідентифікації глобальних СВБ «Глобальні системно важливі банки: оновлена методологія оцінки і вимоги по додатковому покриттю збитків» [12];
- 3) методичні рекомендації по ідентифікації національних СВБ «Основи для роботи з національними системно важливими банками» [20].

Зазначені документи закріплюють базові позиції побудови ефективного регулювання діяльності СВБ з метою забезпечення стабільності банківської системи. У рекомендаціях наводиться методологія ідентифікації глобальних системно важливих банків (Г-СВБ) та порядок застосування до них підвищених

вимог до капіталу для додаткового покриття збитків (higher loss absorbency (HLA)).

Базельським комітетом прописано основні принципи побудови регулювання національних системно важливих банків (Н-СВБ) та часові рамки, згідно яких центральні банки країн світу повинні розробити власну методику ідентифікації Н-СВБ та встановити для них розміри HLA відповідно до рівня їх системної важливості.

Системно важливі банки потребують значної уваги через їх здатність у значній мірі впливати на стабільність банківської системи, приводячи до непропорційного розподілу системного ризику. Це викликано перш за все привілейованою позицією СВБ при фінансовій підтримці урядами країн та не достатньою відповідальністю (моральний ризик), що в результаті приводить до збільшення левериджу і підвищення ризиковості діяльності.

Базельським комітетом виділено ряд критеріїв та індикаторів які відображають характер та вплив діяльності СВБ на стабільність банківської системи [12]: 1) величина банку (Size); 2) взаємопов'язаність з іншими фінансовими установами (Interconnectedness); 3) ступінь замінності банку (Substitutability / financial institution infrastructure); 4) складність банку (структурна, операційна та складність бізнесу банку) (Complexity); 5) міжнародна діяльність банку (Cross-jurisdictional activity).

Відповідно до наведених критеріїв проводиться ідентифікація Г-СВБ та розподіл їх за групами відповідно до рівня системної важливості. Залежно від рівня системної важливості банків застосовуються різні вимоги щодо додаткового покриття збитків (додаток П).

Базельським комітетом спільно із Радою з фінансової стабільності станом на кінець 2015 р. було визначено 30 Г-СВБ (додаток П) [69]. Ідентифіковані глобальні системно важливі банки сконцентровують у собі значні обсяги консолідованих активів по відношенню до ВВП країн їхнього базування (табл. 2.1). Найбільша частка консолідованих активів у ВВП країни базування спостерігається у таких банках, як UBS (Швейцарія), Credit Suisse (Швейцарія),

Nordea (Швеція), Santander (Іспанія) та ING Bank (Нідерланди) і становить станом на 2015 р. 237%, 130%, 157%, 121% та 148% відповідно. Можна зробити висновок, що Г-СВБ оперуючи значними обсягами ресурсів, при погіршенні свого фінансового стану здатні спровокувати порушення стабільності банківської системи та економіки в цілому.

Таблиця 2.1

**Обсяги консолідованих активів глобальних системно важливих банків
за 2014-2016 рр.**

№ п/п	Назва банку	Обсяги сукупних активів, трл дол.			Активи/ВВП країни базування, %	
		2014 р.	2015 р.	2016 р.*	2014 р.	2015 р.
1	HSBC	2,634	2,549	2,440	89,288	88,973
2	JP Morgan Chase	2,570	2,417	2,041	14,814	13,452
3	Barclays	2,218	1,875	1,746	75,186	65,447
4	BNP Paribas	2,526	2,412	2,326	89,141	99,562
5	Citigroup	1,843	1,808	1,751	10,624	10,062
6	Deutsche Bank	2,077	1,933	1,756	53,608	57,342
7	Bank of America	2,105	2,153	2,125	12,134	11,982
8	Credit Suisse	0,999	0,882	0,888	141,924	130,281
9	Goldman Sachs	1,178	1,177	1,080	6,790	6,550
10	Mitsubishi UFJ FG	2,326	2,413	2,289	50,539	58,622
11	Morgan Stanley	0,814	0,834	0,832	4,692	4,642
12	Agricultural Bank of China	2,576	2,786	2,855	24,873	24,471
13	Bank of China	2,459	2,623	2,657	23,744	23,039
14	Bank of New York Mellon	0,385	0,377	0,359	2,219	2,098
15	China Construction Bank	2,640	2,822	2,842	25,491	24,787
16	Groupe BPCE	1,487	1,23	1,109	52,476	50,772
17	Groupe Crédit Agricole	1,932	1,714	1,548	68,179	70,750
18	Industrial and Commercial Bank of China Limited	3,323	3,478	3,565	32,086	30,550
19	ING Bank	1,210	1,113	1,383	137,391	148,242
20	Mizuho FG	1,790	1,604	1,401	38,893	38,968
21	Nordea	0,867	0,764	0,765	151,945	157,949
22	Royal Bank of Scotland	1,633	1,329	1,168	55,356	46,389
23	Santander	1,540	1,485	1,414	109,492	121,582
24	Société Générale	1,596	1,520	1,356	56,322	62,743
25	Standard Chartered	0,725	0,694	0,707	24,576	24,224
26	State Street	0,282	0,247	0,240	1,626	1,375
27	Sumitomo Mitsui FG	1,464	1,557	1,497	31,809	37,826
28	UBS	1,074	1,607	0,855	152,578	237,371
29	Unicredit Group	1,026	0,982	0,890	47,772	53,986
30	Wells Fargo	1,687	1,751	1,831	9,724	9,745

* спрогнозований показник на початок 2016 р. ($R^2=0,78-0,99$)

Джерело: побудовано автором на основі досліджених джерел [70]

Важливу роль у процесі абсорбції наслідків фінансового удару пов'язаного з діяльністю Г-СВБ відіграє рівень їх капіталізації (табл 2.2.). Спостерігається зростання показників капіталізації по всіх Г-СВБ, що сигналізує

з одного боку про зміцнення стійкості банків, а з іншого про взяття на себе більшості ризиків банківської діяльності.

Таблиця 2.2

**Показники капіталізації глобальних системно важливих банків
за 2013-2016 рр.**

№ п/ п	Назва банку	Обсяги капіталу 1-го рівня, млрд.грн.		Адекватність капіталу, %	
		2015 р.	2016 р.*	2015 р.	2016 р.*
1	Bank of America (USA)	176	186	12,52	13,20
2	Bank of New York Mellon (USA)	21	22	12,45	12,14
3	Citigroup (USA)	173	182	13,8	13,67
4	Goldman Sachs (USA)	82	85	13,54	14,21
5	JPMorgan Chase (USA)	195	194	12,81	14,18
6	Morgan Stanley (USA)	66	69	15,75	16,71
7	State Street (USA)	16	17	14,17	14,78
8	Wells Fargo(USA)	160	170	12,28	12,68
9	Agricultural Bank of China Limited (China)	180	215	10,02	11,92
10	Banco Santander (Spain)	84	93	12,38	14,22
11	Bank of China Limited (China)	194	215	11,62	13,00
12	Barclays (UK)	83	84	14,03	15,76
13	BBVA (Spain)	48	43	12,31	12,32
14	BNP Paribas (France)	82	81	11,74	12,07
15	BPCE Group (France)	56	50	12,78	12,47
16	Credit Agricole Group (France)	83	84	14,82	15,79
17	Deutsche Bank (Germany)	69	72	14,93	15,89
18	HSBC (UK)	159	161	13,36	13,61
19	Industrial and Commercial Bank of China (China)	257	330	12,4	15,46
20	ING Bank (Netherlands)	49	48	14,25	15,19
21	Nordea bank (Sweden)	30	28	17,95	16,57
22	Royal Bank of Scotland (UK)	74	70	14,33	13,78
23	Societe Generale (France)	51	48	12,71	12,18
24	Standard Chartered (UK)	42	46	12,97	14,47
25	UBS (Switzerland)	43	40	19,14	18,10
26	UniCredit (Italy)	51	47	11,4	10,47
27	Credit Suisse (Switzerland)	50	47	16,7	15,72
28	Mitsubishi UFJ FG (Japan)	116	116	12,41	12,54
29	Mizuho FG (Japan)	61	59	11,45	11,24
30	Sumitomo Mitsui FG (Japan)	72	72	13,32	13,69

* спрогнозований показник на кінець I кварталу 2016 р. ($R^2=0,75-0,79$)

Джерело: побудовано автором на основі досліджених джерел [70]

У комплексі з методичними рекомендаціями по регулюванню діяльності Г-СВБ, Базельський комітет розробив рекомендації по регулюванню Н-СВБ, закріпивши перелік 2-х блоків базових принципів регулювання Н-СВБ (додаток Р). З погляду ідентифікації системно важливих банків, ключовим є саме 1 блок,

що описує фундаментальні принципи ідентифікації системно важливих банків на національному рівні.

До основних рекомендацій Базельського комітету у частині ідентифікації національних системно важливих банків відносяться:

- 1 розробка методики ідентифікації Н-СВБ є прерогативою регулятора;
- 2 розроблена методика ідентифікації Н-СВБ повинна відображати в повній мірі можливий вплив діяльності ідентифікованих Н-СВБ;
- 3 регулятор при розробці методики ідентифікації повинен виходити із реалій національної економіки та банківської системи;
- 4 ідентифікація системно важливих банків національного рівня повинна проходити на консолідованій основі;
- 5 вплив діяльності Н-СВБ необхідно оцінювати виходячи із базових банківських характеристик. При цьому допускається внесення змін та відхилення від пропонованих характеристик за бажанням регулятора якщо воно ґрунтується на специфіці банківського сектору. Такими характеристиками є:
 - (1) величина;
 - (2) взаємопов'язаність;
 - (3) замінність / інфраструктура фінансова установа (включаючи чинники необхідні для врахування концентрованого характеру банківського сектору);
 - (4) складність (включаючи ускладнення пов'язані із міжнародною/транскордонною діяльністю установи);
- 6 ідентифікація Н-СВБ повинна проводитися регулярно, мінімум 1 раз на рік;
- 7 Методика ідентифікації та інформація щодо ідентифікованих Н-СВБ має носити публічний характер;
8. Встановлення додаткових вимог до капіталу банків ідентифікованих як системно важливі.

Отже, регулятор пропонує для ідентифікації такі ж індикатори як і для Г-СВБ (за виключенням критерію «Міжнародна діяльність»). Для національних системно важливих банків можуть використовуватися тільки пропоновані

індикаторів, або бути скорочені, або доповнені власними (залежно від особливостей банківської системи). Базельським комітетом пропонується використання специфічних індикаторів, наприклад: обсяг активів банку відносно ВВП країни; ступінь концентрації банківської системи (Індекс Герфінадаля-Хіршмана (ІНН)); позиція банківського сектору з точки зору фінансування (зовнішнє/внутрішнє).

Ряд розвинених країн із врахуванням Базельських рекомендацій вже імплементували пропоновані принципи на національному рівні. Всі країни за основу методики взяли Базельські рекомендації. Різниця полягає у врахуванні національних особливостей через певні додаткові індикатори та оцінка їх впливу в тій чи іншій країні. Вага індикатора залежить від рівня макроекономічного розвитку країни, типу побудови фінансового ринку, системи страхування та регулювання діяльності системно важливих банків. Розглянемо досвід окремих країн.

Ідентифікація Н-СВБ Національним банком Чехії складається з двох етапів:

- 1) підрахунок балів Н-СВБ для кожного банку вибірки;
- 2) розрахунок буфера для кожного банку ідентифікованого як Н-СВБ [71, с. 97]

Ідентифікація Н-СВБ у Чехії відбувається на основі методики ідентифікації, в основі якої лежать рекомендації БК (табл. 2.3). Всі критерії мають однакову вагу (25%), відповідно вага кожного індикатора обраховується діленням ваги критерія на кількість індикаторів включених у нього.

Особливістю методики Банку Чехії є велика кількість індикаторів у кожному критерії. Це з одного боку характеризує методика, як багатобічну оцінку рівня системної важливості, з іншого – як складну для обрахунку, оскільки передбачає збір великої кількості аналітичної інформації та великої кількості обрахунків.

Регулятором Швеції для ідентифікації Н-СВБ взято за основу рекомендації Базельського комітету. Експерти, стикнувшись з важким вибором у імплементатії

методики для ідентифікації Н-СВБ. Було вирішено, що методологія повинна враховувати достатньо аспектів, щоб охопити багатогранну і складну концепцію системної важливості, в той же час зберігаючи інтуїтивну зрозумілість та простоту розрахунку [72].

Таблиця 2.3

Критерії та індикатори ідентифікації Н-СВБ у Чехії

Критерії	Індикатори	Вага (Частка), %
Величнна	Сума всіх позицій, визначених як для розрахунку коефіцієнта левериджу, відповідно до Базеля III	25
Взаємопов'язаність	Вимоги до фінансових інститутів	5
	Зобов'язання перед фінансовими інститутами	5
	Коефіцієнт загального фондування (wholesale funding ratio)	5
	Концентрація вимог до фінансових інститутів *	5
	Концентрація зобов'язань перед фінансовими інститутами *	5
Взаємозамінність/інфраструктура фінансової установи	Активи під управлінням (зберіганням)	4,167
	Обсяг платежів, здійснених через платіжні системи	4,167
	Кількість платежів, здійснених через платіжні системи *	4,167
	Депозити *	4,167
	Кредити, надані фінансовим корпораціям *	4,167
	Розмір портфеля урядових облігацій *	4,167
Ступінь складності	Вартість позабіржових деривативів	3,125
	Цінні папери для торгівлі та продажу	3,125
	Вимоги до нерезидентів	3,125
	Зобов'язання перед нерезидентами	3,125
	Активи під управлінням на рівні групи (assets in regulated consolidated group)*	3,125
	Кількість відокремлених підрозділів *	3,125
	Кількість працівників *	3,125
	Співвідношення непрацюючих кредитів (NPL) та активів *	3,125

* Індикатори додані з урахуванням особливостей банківської системи

Джерело: побудовано автором на основі досліджених джерел [71, с. 98].

Методика Швеції включає 10 простих та 5 прогресивних (розширених) індикаторів (табл. 2.4)

Таблиця 2.4

**Огляд простих і передових (прогресивних) показників ідентифікації
Н-СВБ у Швеції**

№ п/п	Назва індикатора	Зміст
Прості індикатори		
1	Загальні активи / ВВП	Загальні активи (у разі необхідності – на рівні групи) до ВВП
2	Депозити, залучені на національному ринку	Частка залучених у Швеції депозитів від фізичних осіб, нефінансових корпорацій та підприємств державного сектору
3	Кредити	Частка наданих банком кредитів фізичним особам, нефінансовим корпораціям та підприємствам державного сектору
4	Частка ринку – урядові облігації	Частка ринку в загальному обороті урядових бондів
5	Частка ринку – іпотечні облігації	Частка ринку в загальному обороті іпотечних облігацій
6	Частка ринку – ф'ючерси і форварди	Частка ринку в загальному обороті ф'ючерсів і форвардів
7	Частка ринку – валютний ринок	Частка ринку в загальному ринковому обороті Шведського валютного ринку
8	Депозити / капітал	Співвідношення залучених у Швеції депозитів від фізичних осіб, нефінансових корпорацій і підприємств державного сектору та капіталу банку
9	Резерв ліквідності з урахуванням стресу	Резерв ліквідності з урахуванням стресу у зв'язку з впливом коштів
10	Структурована ліквідність	Стабільність фондування з урахуванням строків погашення активів
Прогресивні показники		
11	MES	Очікувані (ймовірні) збитки банку, викликані системними ускладненнями (зокрема, недовиконання плану, дефіцит ресурсів та ін.)
12	SRISK	Обсяг капіталу банку, який може знадобитися під час кризи
13	ΔCoVaR -System	Оцінка VAR фінансової системи, що враховує збитки (дефіцит) окремого банку. Внесок банку в VAR системи з урахуванням ускладнень у банку
14	ΔCoVaR -Bank	Розраховується VAR для банків із урахуванням стресових умов у фінансовій системі. Внесок системи в VAR банку з урахуванням системних ускладнень
15	Причинність по Грейнджеру (Тест)	Зміна ціни акції банку як функція минулих її змін та минулих змін у ціні акції іншого банку

Джерело: побудовано автором на основі досліджених джерел [73, с. 11]

Керуючись рекомендаціями Базельського комітету Банк Індії розробив методику ідентифікації, яка складається із 4 індикаторів та 9 субіндикаторів

(табл. 2.5). На сьогоднішній день Індія позиціонується як фінансовий центр Тихо азійського регіону. Фінансова система розвивається за принципом фондового ринку. Індійська біржа входить до десятки найрозвинутіших та значних за обсягом бірж, саме тому в методиці банку Індії значна увага приділення саме цінним паперам, як важливому класу фінансових активів, що обертаються на фінансовому ринку країни.

Таблиця 2.5

Показники ідентифікації Н-СВБ у Індії

№ п/п	Індикатор	Субіндикатор	Вага (%)
1	Величина (міра впливу, що використовується для розрахунку Leverage Ratio в Базелі 3)	-	40
2	Взаємопов'язаність	Активи внутрішньосистемні (intra-financial system)	6,67
		Зобов'язання внутрішньосистемні	6,67
		Цінні папери в обороті	6,67
3	Замінність	Активи на збереженні	6,67
		Платежі в національній валюті з використанням платіжних систем RTGS та NEFT.	6,67
		Операції андерайтингу з облігаціями та на ринку капіталів	6,67
4	Складність	Операції з позабіржовими деривативами	6,67
		Міжнародні зобов'язання	6,67
		Цінні папери на продаж та до погашення	6,67

Джерело: побудовано автором на основі досліджених джерел [74]

На відмінну від представлених вище методик ідентифікації у Австралії стандартна методика доповнена індикатором «національний настрій», під яким розуміється обсяг депозитів, залучених від населення (табл. 2.6).

На сьогодні існує ряд країн у яких активно ведеться робота у напрямку розробки методики ідентифікації Н-СВБ та основних засад нагляду та регулювання Н-СВБ.

Банк Нідерландів врахувавши уроки кризи 2007-2008 рр. приділив значну увагу підтримці системно важливих банків (на підтримку банківського сектору витрачено 18% ВВП).

Таблиця 2.6

Критерії та індикатори ідентифікації Н-СВБ у Австралії

Критерії (вага)	Індикатори	Вага (Частка), %
Велична (20%)	Активи банку	20
Взаємопов'язаність (20%)	Вимоги до фінансових інститутів	10
	Депозити, залучені від фінансових інститутів	10
Взаємозамінність/інфраструктура фінансової установи (20%)	Кредити домогосподарствам	5
	Кредити нефінансовим корпораціям	5
	Кредити уряду	5
	Кредити місцевим службам і неприбутковим організаціям	5
Ступінь складності (20%)	Інвестиційні цінні папери	10
	Торгові цінні папери	10
Національний настрій (20%)	Депозити, залучені від домогосподарств	20

Джерело: побудовано автором на основі досліджених джерел [75, с. 11]

Підхід до нагляду та регулювання запроваджений Банком Нідерландів складається із таких позицій [76, 77, 78]:

- 1) Ідентифікація СВБ на основі розробленої Банком Нідерландів методики;
- 2) Впровадження заходів по мінімізації ймовірності дефолту через:
 - а) встановлення додаткового буфера капіталу на рівні 1-3 %;
 - б) розробку нової методики нагляду;
 - в) розробку кризових планів по відновленню роботи СВБ;
- 3) Розробка планів реорганізації та посилення режиму реорганізації банків з метою обмеження впливу дефолту СВБ на банківську систему.

При регулюванні Н-СВБ Банк Нідерландів робить значний акцент на розробці спеціалізованих планів (планів відновлення діяльності СВБ) [79]. Це відповідає рекомендаціям Ради з фінансової стабільності описаних в рекомендаціях по зниженню морального ризику [80]. Запровадивши додаткові вимоги до капіталу Банк Нідерландів розділив банки на п'ять блоків (від Т1 до Т5) та вдосконалив систему регулювання СВБ (рис. 2.1). Також Банк Нідерландів вимагає, щоб відповідно до результатів стрес-тестування був сформований план відновлення їх діяльності або план реструктуризації [78].

Досвід Німеччини показує, що побудова нагляду та регулювання СВБ повинна ґрунтуватися на таких елементах [78]:

- 1) аналіз та оцінка ризиків, які здатні на себе брати СВБ;
- 2) принцип пропорційності;
- 3) врахування рекомендацій Базельського комітету (взяті за основу).

Цікавим є досвід застосування принципу «пропорційності», який передбачає застосування різного інструментарію (базового і розширеного) регулювання СВБ в залежності від рівня їх системної важливості.

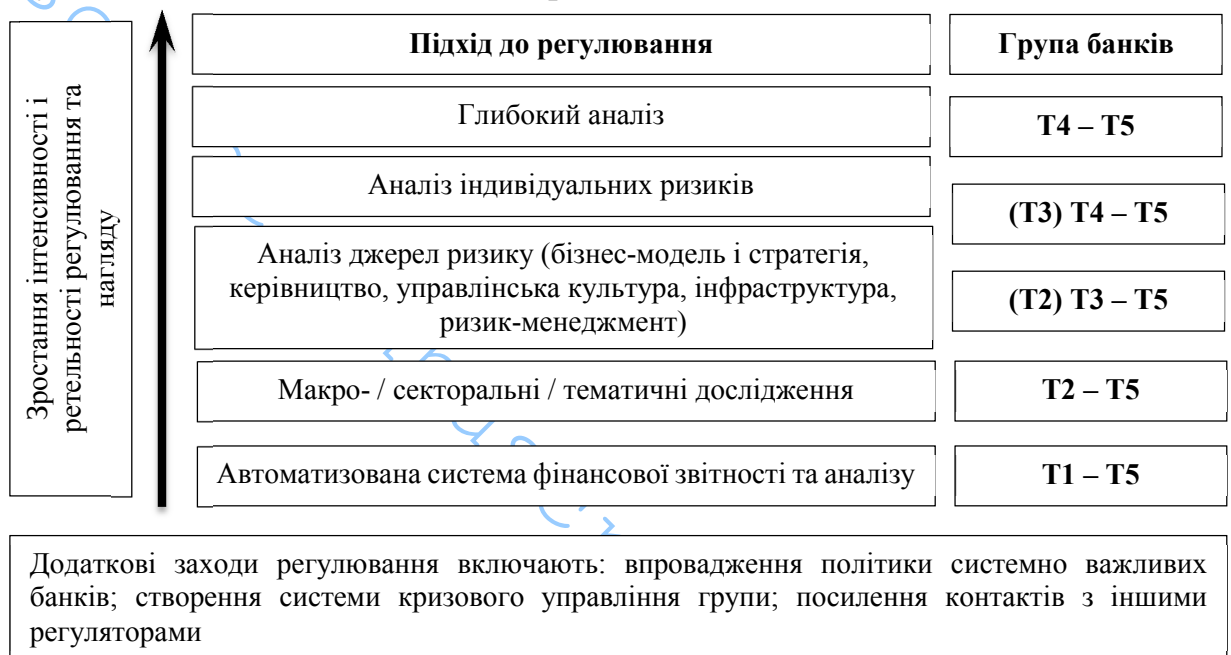

Рис. 2.1. Методологія регулювання діяльності СВБ Банку Нідерландів

Джерело: побудовано автором на основі досліджених джерел [81]

Інструментами базового регулювання є: аналітична оцінка щорічної фінансової звітності й управлінських звітів; аналітична оцінка звіту зовнішніх аудиторів за результатами розгляду річної фінансової звітності; моніторинг, аналіз та оцінка регулярних і спеціальних звітів та інформації; зустрічі з вищим менеджментом банку; класифікація банку; складання профілю ризику банку.

Інструментами розширеного регулювання є: цілеспрямований збір інформації шляхом безвиїзного моніторингу; збір інформації про банк безпосередньо під час його перевірки; уточнення профілю ризику банку (для системно важливих банків – щоквартально, для інших – як правило, один раз на рік).

Зазначений набір інструментів регулювання СВБ Бундесбанку сприяє принципу «пропорційності» нагляду, який передбачає різну інтенсивність нагляду за СВБ (залежно від його фінансового стану та системної важливості) [82].

У Данії регулювання та нагляд за Н-СВБ передбачає реалізацію таких ключових елементів, але лише із позиції побудови методики ідентифікації [83]: вибрати показники, за якими ідентифікуються Н-СВБ (зокрема, активи/ВВП, депозити банку/депозити (всього), кредити банку/кредити (всього); визначити «межі відсікання» для показників; сформувати блоки із значеннями інтервалів для встановлення додаткових вимог до достатності капіталу; сформувати банки, сукупний рейтинг яких за показниками перевищує «межу відсікання» хоча б за одним показником; розрахувати загальний бал для визначення системної важливості банку; розподілити банки по блоках з метою визначення додаткових вимог до достатності капіталу для кожного банку.

Регулювання національних системно важливих банків Управлінням грошового обігу Гонконгу складається із 3-х основних компонентів (рис 2.2):

- 1) Ідентифікація національних системно важливих банків;
- 2) Попередження загрози дефолту/неплатоспроможності;
- 3) Мінімізація впливу шоків;

Управлінням грошового обігу Гонконгу ідентифікації національних системно важливих банків використовує індикаторний підхід запропонований Базельським комітетом, і був адаптований під особливості банківського сектору (табл. 2.7).

Найбільшу частку серед всіх критеріїв системної важливості займає критерій «величина». Управлінням грошового обігу Гонконгу пояснює це тим, що банки із найбільшою часткою активів мають вищу частку на ринку, проводять більшу кількість операцій і тим самим у більшій мірі взаємопов'язані з реальним сектором економіки. Тому при будь-яких порушеннях у діяльності таких установ

це обов'язково приведе до негативних наслідків для фінансової стабільності та реальної економіки.

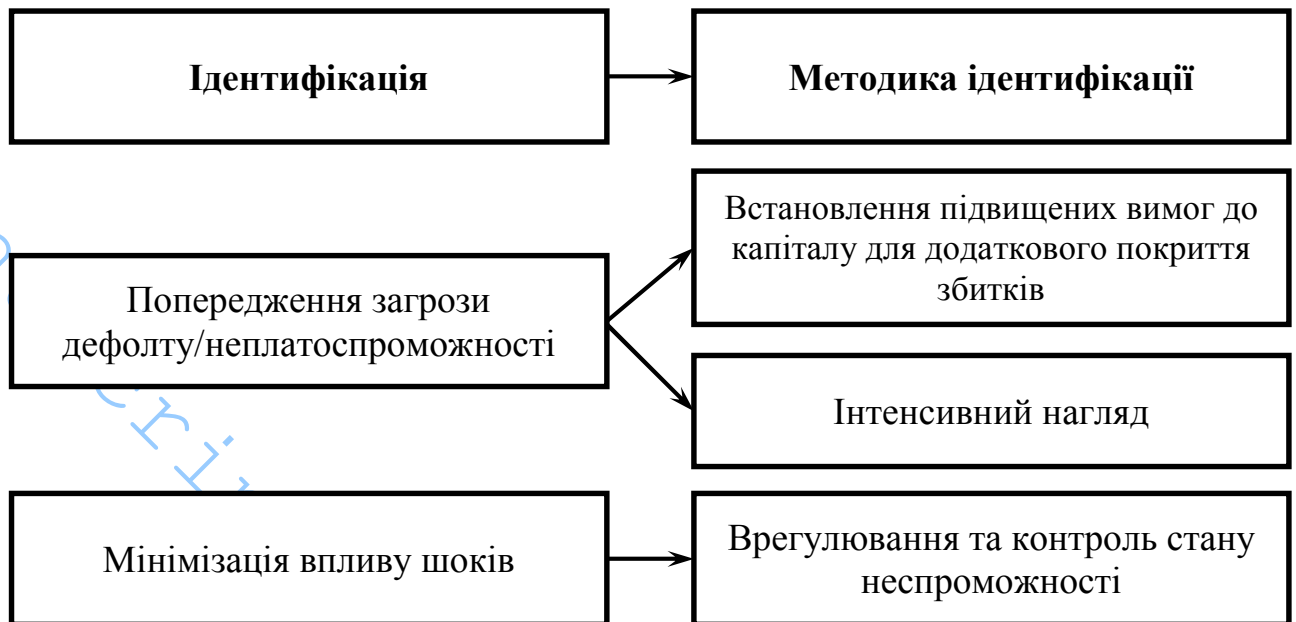

Рис. 2.2. Основні компоненти регулювання діяльності СВБ Гонконгу

Джерело: побудовано автором на основі досліджених джерел [84, с. 5]

Після ідентифікації національних системно важливих банків керуючись світовим досвідом Управлінням грошового обігу Гонконгу встановлює до них підвищені вимоги до капіталу для додаткового покриття збитків. Ідентифіковані системно важливі банки діляться на 4 групи згідно рівня системної важливості та встановлюється рівень HLA у розмірі 1%, 1,5%, 2% та 2,5% відповідно [84, с. 19].

Таблиця 2.7

Індикатори ідентифікації СВБ Гонконгу

Критерії (і їх вага)	Кількісний показник	Вага індикатора, (%)
Величина (50 %)	Загальні активи	50
Взаємопов'язаність (25 %)	Взаємопов'язаність в банківській системі: рахунки банків і рахунки в інших банках (обидва компоненти зважені на 6,25%)	12,5
	Взаємопов'язаність з фінансовою системою: кредити фінансовим компаніям	12,5
Взаємозамінність (25 %)	Депозити клієнтів	12,5
	Кредити та аванси клієнтам	12,5

Джерело: побудовано автором на основі досліджених джерел [84, с. 13]

У США, на сьогодні, поки точаться дискусії щодо адекватної системи регулювання діяльності Н-СВБ, оскільки багато банків Г-СВБ стануть для США автоматично Н-СВБ. Рада по нагляду за фінансовою стабільністю США, яка відповідає за координацію по оцінці загального системного ризику, розробила набір критеріїв ідентифікації системно важливих інститутів, в тому числі банків. До них було встановлене посилене пруденційне регулювання з боку ФРС. Відповідно до законодавства США, банки або банківські групи автоматично ідентифікуються системно важливими якщо їх загальний обсяг консолідованих активів рівний або перевищує 50 млрд дол. Банки з активами нижче цього рівня можуть бути ідентифіковані як системно важливі, виходячи з таких міркувань:

- 1) складність господарської діяльності банку (продуктів і послуг);
- 2) ведення операції в декількох контрольних юрисдикціях;
- 3) можливе поширення системного ризику через банк та можливі значні негативні наслідки для механізму фінансової система або стабільності банківської системи [85, с. 43]

Банк Канади ідентифікував як СВБ 6 банків: Bank of Montreal, Bank of Nova Scotia, Canadian Imperial Bank of Commerce, National Bank of Canada, Royal Bank of Canada, and Toronto-Dominion Bank of Canada. У Канаді система регулювання діяльності СВБ будує на таких принципах [85]: врахування рекомендацій Ради з фінансової стабільності та Базельського комітету з метою зниження впливу на фінансову систему та збереження коштів платників податків; співробітництво з іншими регуляторами з метою покращення процедури вирішення кризових ситуацій; встановлення вимог до капіталу СВБ, пропорційно їх впливу на стабільність банківської системи; інтенсивніший та ретельніший нагляд за СВБ через жорсткіші регулятивні міри, вимоги до ризик-менеджменту, оцінку властивих ризиків та внутрішній контроль.

Крім того Банк Канади, зазначає, що при ідентифікації СВБ повинні враховуватися критерії системної важливості, такі як величина, взаємопов'язаність і взаємозамінність, які корелюють з впливом окремого банку

на банківську систему. Бюро нагляду за фінансовими установами в Канаді розглядає ряд індикаторів, таких як величина активів, міжнародні вимоги і зобов'язання, та їх ролі у фінансових ринках і фінансовій інфраструктурі.

Обширний аналіз зарубіжного досвіду показує, що основою для побудови регулювання за діяльністю СВБ є рекомендації Базельського комітету, які повинні бути імплементовані до 2016 року. Майже всі досліджені країни в основу роботи з СВБ поклали принципи Базельського комітету. У зарубіжних методиках ідентифікації та підходах до побудови регулювання простежується ряд ключових моментів: в основі лежать принципи Базельського комітету (додаток Р); методики містять 4 критерії із включеними в них індикаторами: величина, взаємопов'язаність; замінність та складність; враховуючи особливості банківського сектору деякі регулятори доповнили методики власними індикаторами і критеріями (наприклад Чехія, Швеція, Австралія); враховуючи складність визначення та намагання виключити суб'єктивну складову більшість регуляторів визначили однакову вагу для кожної з виділених критеріїв. Вагу кожного індикатора визначено було шляхом ділення ваги критерія на кількість індикаторів у відповідному критерії; у всіх країнах по результатах ідентифікації до ідентифікованих СВБ встановлювалися додаткові вимоги до капіталу для додаткового покриття збитків; простежується застосування рядом країн інструментарію стрес-тестування у побудові регулювання за СВБ (США, Швеція, Нідерланди); у більшості країн проводяться заходи різного спрямування та характеру по роботі з системно важливими банками (додаток С) [86].

Майже всі регулятори, розглянутих країн вказують на необхідність перевірки і тестування методики ідентифікації СВБ протягом певного періоду, для більш кращої адаптації її до національних реалій. Перелік інструментів регулювання в перелічених країнах також не є вичерпним, і передбачає лише традиційні підходи (такі як стрес-тестування). Набір інструментів регулювання повинен бути доповнений більш прогресивними інструментами, які б враховували глобалізаційні аспекти банківської сфери та значну взаємопов'язаність як банків між собою так і банківського сектору з економікою.

Резюмуючи розглянутий іноземний досвід можемо стверджувати, що національним центральним банком для ефективного регулювання Н-СВБ необхідно розробити адекватну методику ідентифікації Н-СВБ та включити її у свій інструментарій доповнивши прогресивними інструментами регулювання (наприклад DebtRank, визначення вектора Шепли, використання практики побудови регресійної моделі [87]). Другим пунктом є групування за ступенем системної важливості банків, та визначення додаткових вимог до капіталу Н-СВБ з метою забезпечення підвищення їх здатності до додаткового покриття збитків. НБУ вже розроблено та офіційно закріплено методику ідентифікації Н-СВБ, але проблема ефективного регулювання діяльності Н-СВБ є ще актуальною для України і НБУ потрібно розробити відповідні нормативні акти та закріпити необхідний інструментарій.

2.2. Аналіз діяльності потенційних системно важливих банків України

Іноземний досвід ідентифікації системно важливих банків у повній мірі не може бути адаптований до України, але необхідність забезпечення стабільності банківської системи актуалізує процес науково-методичних досліджень у цьому напрямку.

Процедура ідентифікації банку як національного системно важливого (Н-СВБ) ґрунтується на визначенні вибірки найбільших та великих банків України шляхом аналізу основних показників їх діяльності, в першу чергу їх частки в активах та зобов'язаннях банківської системи [88]. З врахуванням профілю концентрації сукупних активів та зобов'язань з критичною межею в 1% до найбільших банків станом на кінець 2015 р. (рис. 2.3) відносять 15 банків (13 – I група, 2 – II група) із 123 функціонуючих (табл. 2.8, Додаток Т).

Згідно визначення, «системоутворюючим» [32] можна вважати лише ПАТ КБ «Приватбанк» оскільки частка його зобов'язань становить 19,03% від загальної суми по банківській системі. При ідентифікації системно важливих банків не можна керуватися лише часткою зобов'язань. На долю великих банків (станом на початок 2016 р.) припадає 78% всіх активів, 72,8% власного капіталу, 77,6% всіх наданих кредитів та 78,4% всіх зобов'язань банківської системи.

Таблиця 2.8

**Концентрація активів та зобов'язань найбільших банків України
станом на 01.01.2016 р.**

№ п/п	Назва банку	Активи		Зобов'язання	
		Обсяг, млн.грн.	Частка у банківській системі, %	Обсяг, млн.грн.	Частка у банківській системі, %
1	ПРИВАТБАНК	241809,36	19,20	216532,32	19,03
2	ОЩАДБАНК	156596,31	12,43	139627,17	12,27
3	УКРЕКСІМБАНК	140192,25	11,13	133680,13	11,75
4	ПРОМІНВЕСТБАНК	55885,49	4,44	49621,59	4,36
5	СБЕРБАНК РОСІЇ	53748,10	4,27	51629,49	4,54
6	РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ	52638,75	4,18	48795,59	4,29
7	УКРСОЦБАНК	43079,59	3,42	34853,43	3,06
8	АЛЬФА-БАНК	41903,84	3,33	39944,28	3,51
9	УКРСИББАНК	38084,27	3,02	36215,23	3,18
10	ПЕРШИЙ УКР.МІЖНАРОДНИЙ БАНК	35865,29	2,85	31824,49	2,80
11	УКРГАЗБАНК	34044,28	2,70	29427,65	2,59
12	ВТБ БАНК	25278,53	2,01	22743,17	2,00
13	ОТП БАНК	23055,49	1,83	21760,30	1,91
14	КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК	21882,10	1,74	20401,31	1,79
15	ПІВДЕННИЙ	17345,81	1,38	15455,07	1,36
Всього по вибірці банків		981 409	77,93	892 511	78,44
ВСЬОГО ПО СИСТЕМІ		1259682,14	100,00	1137635,84	100,00

Джерело: побудовано автором на основі досліджених джерел [89]

Значна частка ресурсів банківської системи України зосереджена у 3-х найбільших банках, Приватбанку, Ощадбанку та Укрексімбанку (42,76 %, 34,8 %). Згідно Закону України «Про захист економічної конкуренції» ринок є монопольним, якщо частка 3 найбільших банків займають 50 і більше відсотків ринку. Збільшення концентрації активів банківського сектору пов'язано перш за все із скороченням кількості банків на ринку, що привело до розподілу

звільнених часток ринку між наявними банками. Збільшення часток саме найбільших банків пов'язане із більшою довірою населення до цих банків. Враховуючи особливості банківської системи України можна стверджувати, що довіра до найбільших банків формує довіру до всієї банківської системи.

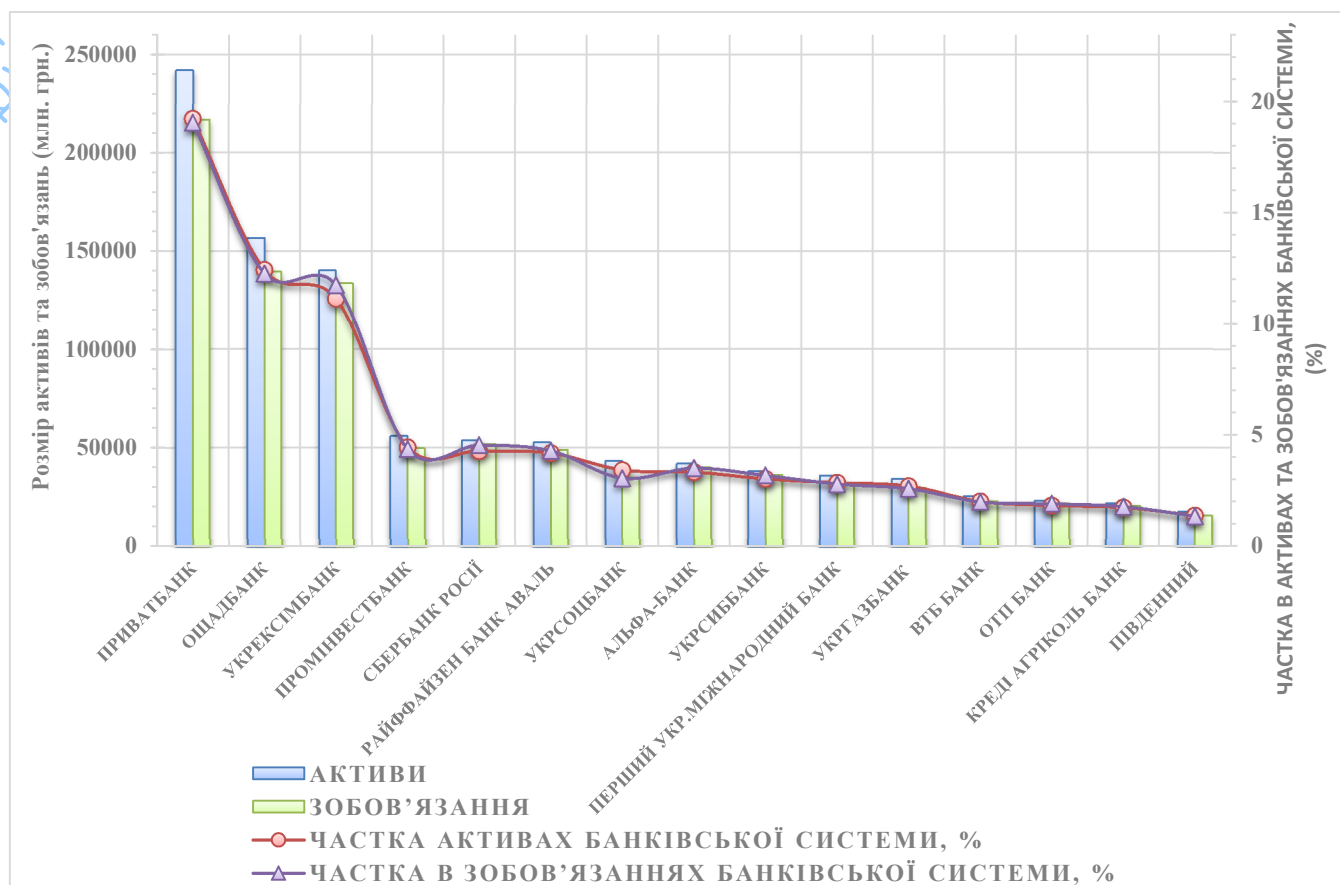

Рис. 2.3. Концентрація активів та зобов'язань найбільших банків України станом на 01.01.2016 р.*

* спрогнозовані дані $R^2=0,69-0,92$

Джерело: побудовано автором на основі досліджених джерел [90]

Враховуючи роль капіталу банків у забезпеченні стійкості (захисна функція капіталу), зауважимо, що з огляду на значні обсяги докапіталізації ряду банківських установ та виключення з порядку розрахунку статистичних показників НБУ банків, що визнано неплатоспроможними, обсяг власного капіталу банківської системи України протягом III кв. 2015 року збільшився на 37 млрд. грн. та станом на 01.01.2015 р. складає 128 млрд. грн. (табл. 2.9). Враховуючи тенденції розвитку банківського сектору України прогнозується збільшення обсягів статутного капіталу банківського сектору на кінець I

кварталу 2016 р. на 26 млрд. грн. у порівнянні із III кв. 2015 р. З іншого боку враховуючи погіршення економічної ситуації в країні та враховуючи тенденції банківського бізнесу України прогнозується падіння показника адекватності регулятивного капіталу нижче гранично встановленого мінімуму та складатиме 8 % станом на кінець I кварталу 2016 року. В свою чергу спостерігалось падіння частки капіталу в пасивах банків з 11% (01.10.2015) до 7% станом на 01.04.2016 р. Такі тенденції говорять про підвищення ризикованості у діяльності банків України, та значного перекидання частини ризиків на клієнтів, що сприятиме зниженню рівня надійності та стабільності банківського сектору.

Таблиця 2.9

Основні показники капіталу банків України

станом з 01.10.2014 по 01.04.2016 р.*

Період	Статутний капітал, млрд.грн.	Регулятивний капітал, млрд.грн.	Власний капітал, млрд.грн.	Адекватність регулятивного капіталу (H2), %	Частка капіталу в пасивах, %
01.10.2014 р.	182	177	164	15	13
01.01.2015 р.	180	167	142	14	11
01.04.2015 р.	198	101	90	8	7
01.07.2015 р.	197	98	91	8	7
01.10.2015 р.	195	126	128	12	11
01.01.2016 р.*	212	108	116	10	10
01.04.2016 р.*	221	91	115	8	7

* спрогнозовані дані ($R^2=0,79-0,86$)

Джерело: обчислено автором на основі досліджених джерел [89]

Застосування ABC-аналізу до банківської системи України дає підстави виділити 3 групи банків за рівнем їх вкладу у банківську систему (рис. 2.4). ABC-аналіз дозволяє класифікувати елементи залежно від їх важливості. В основі класифікації лежить Закон Парето. Відносно ABC-аналізу банківської системи України Закон Парето можна трактувати, таким чином: 20% елементів системи на 80% контролюють (впливають) систему.

Проведений аналіз банківського сектору України демонструє справедливність закону Парето для українських реалій (рис. 2.4). Результати аналізу показали: 1) 15 банків ($\approx 12\%$, група А) банківського сектору України впливає на 80% банківської системи; 2) 23 банки ($\approx 19\%$, група В) банківського

сектору України впливає на 15% банківської системи; 3) 85 банків ($\approx 69\%$, група С) банківського сектору України впливає лише на 5% банківської системи. Як бачимо значна частка банківського сектору підпадає під вплив незначної кількості банків, що говорить про нерівномірність розподілу впливу елементів на систему.

Рис. 2.4. ABC-аналіз банківської системи України станом на 01.01.2016 р.*

* спрогнозовані дані ($R^2=0,87$)

Джерело: складено автором на основі власних обрахунків

При формуванні вибірки потенційних системно важливих банків було використано кластерний аналіз по основних показниках банківської діяльності, зокрема по: сукупних активах, зобов'язаннях, кредитах у розрізі позичальників, депозитах та показниках кореспондентських відносин. У результаті було отримано два основні кластери: 1 кластер включає 15 банків, 2 кластер – 108 (додаток У).

Важливим є процес (процедура) визначення рівня потенційних системно важливих банків у банківській системі. Враховуючи міжнародний досвід та результати імплементації Закону Парето в українських реаліях пропонуємо визначати рівень (коефіцієнт кількості) потенційних системно важливих банків у банківській системі, як відношення вибірки банків для ідентифікації

національних системно важливих банків до загальної кількості банків у системі за формулою 2.1:

$$K_{\text{ПСВБ}} = \text{ВБ} / \text{ЗКБ}_{\text{БС}} \quad (2.1), \text{ де:}$$

$K_{\text{ПСВБ}}$ – коефіцієнт кількості потенційних системно важливих банків;

ВБ – вибірка банків для ідентифікації національних системно важливих банків;

$\text{ЗКБ}_{\text{БС}}$ – загальна кількість банків у банківській системі.

Джерело: розроблено автором

З точки зору нерівномірності розподілу впливу банків на банківський сектор та враховуючи особливості банківського сектору, нормальним значенням $K_{\text{ПСВБ}}$ з урахуванням похибки у 5% вважаємо рівень 15-25%. Зниження показника нижче 15% говорить про зменшення вибірки потенційних системно важливих банків, та як результат зменшення кількості ідентифікованих системно важливих банків. При показнику нижче 15% банківській системі як правило характерна наявність незначної кількості дуже великих банків. Зростання значення більше 25% говорить про велику кількість банків, що включаються до вибірки і як результат зростання кількості ідентифікованих Н-СВБ. При формуванні висновків, щодо рівня порогових значень потрібно враховувати загальну кількість банків банківського сектору. Потрібно зауважити, що важливим моментом ідентифікації є визначення точки відсікання, яка може включати як і частину вибірки так і всю вибірку, залежно від особливостей банківської системи країни так і застосовуваної методики ідентифікації.

Пропонований коефіцієнт є адекватним для застосування у банківських системах схожих за якісним та кількісним складом до банківської системи України. Банки на долю яких припадає 75-80% банківської системи (активи та зобов'язання) вважаються найбільшими і їхній вплив на банківську систему країни є суттєвим.

Враховуючи профіль концентрації вітчизняного банківського сектору вважаємо за доцільне до аналітичної вибірки для ідентифікації Н-СВБ в Україні включати банки частка яких у активах не менше 1% і сукупна частка в активах

та зобов'язаннях по банківській системі лежить у межах 70-80%. Розрахуємо показник рівня потенційних системно важливих банків у банківській системі України з урахуванням наших рекомендацій по формуванню вибірки потенційних системно важливих банків (табл. 2.10).

Середнє значення $K_{\text{ПСВБ}}$ по банківському сектору України в період на початок 2006-2016 рр. дорівнює 0,13, що є дещо нижчим порогових значень коефіцієнта. Це говорить про незначну кількість потенційних Н-СВБ у банківському секторі України, і як результат кількість ідентифікованих Н-СВБ в Україні буде досить мала відносно загальної кількості банків системи.

Таблиця 2.10

**Коефіцієнт кількості потенційних системно важливих банків в Україні
станом на початок 2008-2016 рр.***

	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.*
Кількість банків вибірки, шт	25	24	23	25	20	21	20	19	15
Всього функціонуючих банків в Україні, шт	173	182	179	175	175	175	180	158	120
$K_{\text{ПСВБ}}$ в Україні	0,14	0,13	0,13	0,14	0,11	0,12	0,11	0,12	0,13

* спрогнозовані дані на 01.04.2016 р. ($R^2=0,88-0,98$)

Джерело: розраховано автором на основі досліджених джерел [90]

В Україні під пропоновані нами критерії формування вибірки підпадає перших 15 банків, котрі відносяться до групи А (рис. 2.3), і припускаємо, що їх вплив та банківський сектор України є значним.

Вплив діяльності банків вибірки, при наданні їм статусу системно важливих, на вітчизняну банківську систему може бути суттєвим і може проявлятися у негативних і позитивних наслідках, що умовно можна розділити на три групи: економічні, соціальні і правові. Соціальні та правові наслідки потрібно характеризувати із прив'язкою до економічних, оскільки вони в кінцевому результаті приводять до економічного впливу. Економічні наслідки діяльності потенційних системно важливих банків можуть проявлятися у двох

напрямах: вплив на ринок (підвищення концентрації, монопольні переваги на ринку) та реалізація системного ризику.

В Україні можна виділити декілька каналів витоку системного ризику:

1) «паніка вкладників», відтік вкладів із банків веде до втрати ліквідності та неможливості задоволення вимог як клієнтів так і банків-контрагентів. Крім того втрата довіри великого банку, особливо державного, може підірвати довіру населення до всієї банківської системи та держави як політичного інституту;

2) взаємопов'язаність банків через кореспондентські відносини. Збій у системі організації міжбанківських розрахунків у великому банку, може спровокувати активізацію операційного ризику як у самому банку так і передати його на контрагентів;

3) проблеми з ліквідністю великого банку здатні спровокувати аналогічні проблеми в інших банках-контрагентах, та приведе до «ефекту доміно» і реалізації кредитного ризику.

Акцентуємо увагу саме на ключових потенційно можливих наслідках діяльності системно важливих банків в українських реаліях, оскільки представлений перелік наслідків не є вичерпаним і може бути доповнений.

Перший напрям впливу потенційних системно важливих банків характеризується підвищенням рівня концентрації банківського сектору, що потребує відповідного аналізу. Індекс Херфіндаля-Хіршмана (ННІ) по активах (додаток Ф), капіталу і зобов'язаннях є важливим показником визначення рівня концентрації банківського сектору країни (рис. 2.5).

Банківський сектор України є низькоконцентрованим ($<0,1$ – незначна концентрація ринку; від 0,1 до 0,18 – середня концентрація ринку; $>0,18$ – висока концентрація ринку). Зважаючи на побудовану лінію тренду (пунктирна лінія на рис. 2.5.) прослідковується тенденція до підвищення рівня концентрації за період з 2002 по 2016 рр.. та скорочення кількості банків на ринку. Найнижчий рівень концентрації спостерігався у 2008 р. (по активах) та 2010 р. (по зобов'язаннях). Концентрація активів в період з 2002 р. по 2008 р. знизилася на 24% (-0,0106), а концентрація зобов'язань з 2002 р. по 2010р. на 38% (-0,0188), що пояснюється

кризовими явищами та зростанням кількості банків у системі. Починаючи з 2008 р. рівень концентрації активів зростав і станом на початок 2015 р. склав 0,0565 (+ 0,0219 (63%)). З 2010 р. рівень концентрації зобов'язань підвищувався і станом на початок 2015 р. склав 0,0557 (+ 0,0245 (79%)). Прогнозний показник рівня концентрації на 2016 р. характеризується зростанням по всіх позиціях на фоні скорочення кількості банків системи, та перерозподілом звільненої ніші ринку між функціонуючими банками.

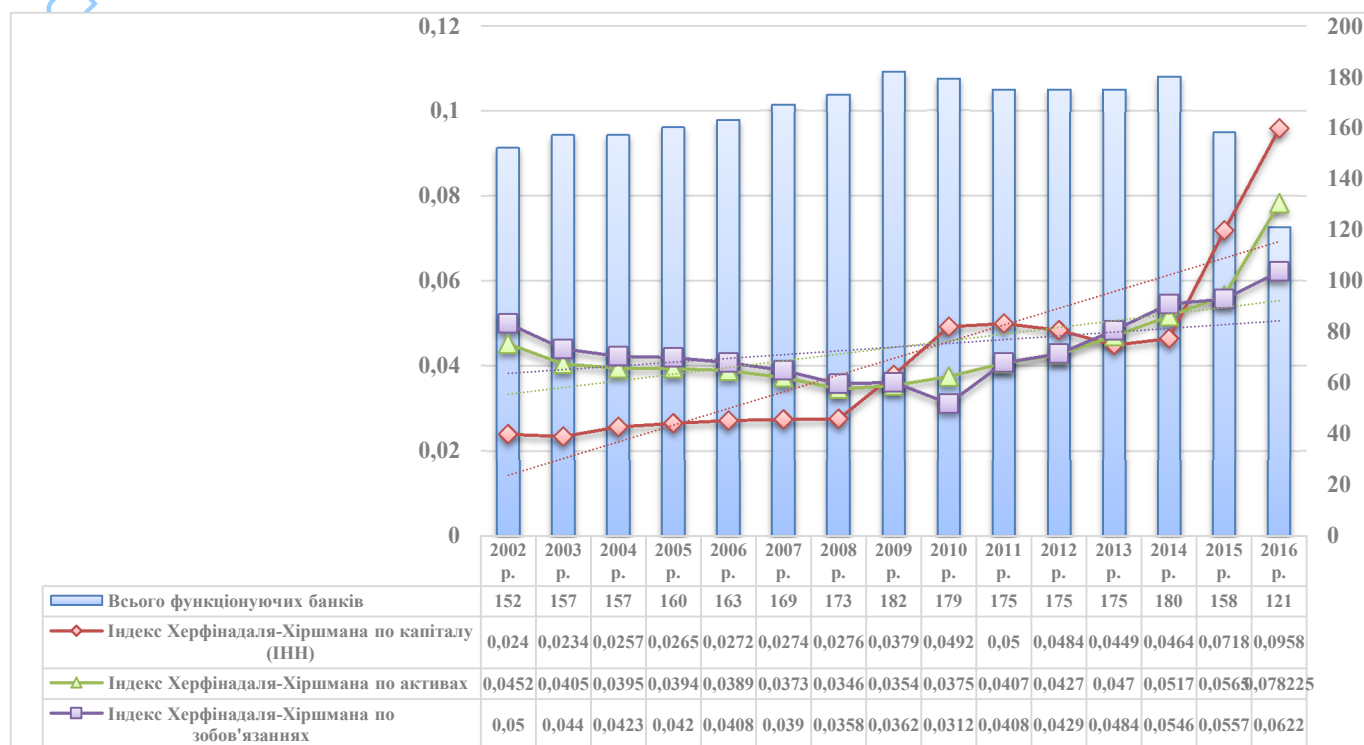

Рис. 2.5. Індекс Херфіндаля-Хіршмана банківського сектору України станом на початок 2002-2016 рр.*

* спрогнозовані дані ($R^2=0,89-0,96$)

Джерело: розраховано автором на основі досліджених джерел [90]

Найбільш яскраво тенденція до підвищення рівня концентрації спостерігається по власному капіталу банків України. Тенденція до зростання рівня концентрації капіталу спостерігається за весь аналізований період. Відповідно зростання рівня концентрації капіталу склало 199% (+ 0,0478) з 0,024 до 0,0718. Це перш за все пояснюється новими, вищими вимогами до капіталу банків України та політикою НБУ по підвищенню рівня капіталізації банківського сектору держави.

При загальному скороченні кількості банків у системі і кількості банків що потрапляють до вибірки простежується зростання рівня вкладу банків вибірки у ІНН (рис. 2.6). Це дає підстави говорити про значний вплив банків вибірки на рівень концентрації банківського сектору, і про незначний вплив всіх інших банків системи. Це приводить до нерівномірності розподілу на банківському ринку і до отримання значних конкурентних переваг на ринку банками включених до вибірки.

Хоча рівень концентрації банківської системи України є незначним, але вклад банків вибірки у значення ІНН варіюється в межах 95-98% із незначним збільшенням кількості банків системи та банків що підпадають під вимоги вибірки (рис. 2.6.).

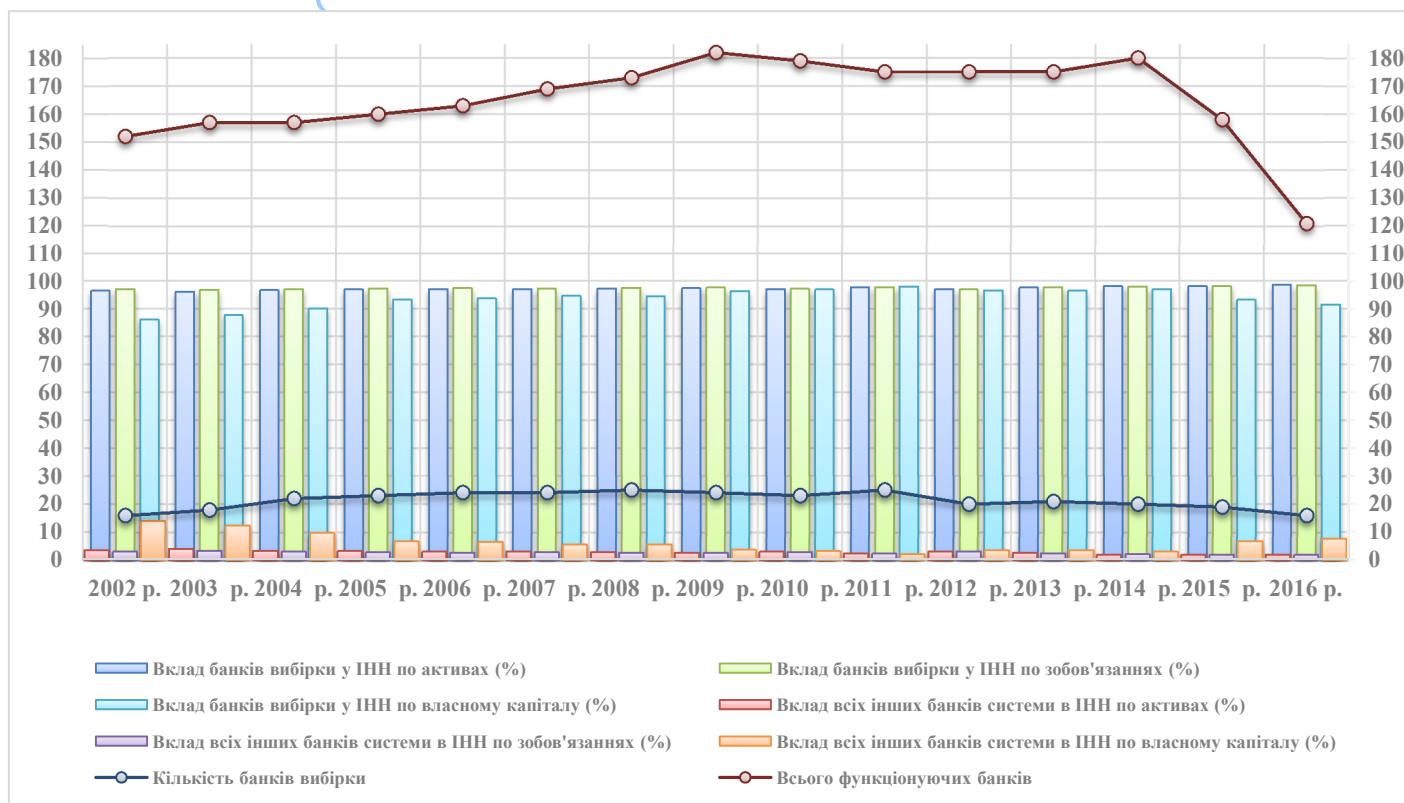

Рис. 2.6. Внесок банків України у значення ІНН по активах, зобов'язаннях та власному капіталі станом на початок 2002-2016 рр.*

* спрогнозовані дані ($R^2=0,91-0,93$)

Джерело: розраховано автором на основі джерел [90]

Стрімка тенденція до зростання рівня концентрації спостерігається і по інших ключових показниках діяльності банків України, а саме: кошти фізичних

осіб, кредити надані юридичним особам, кошти банків та кошти в інших банках (рис. 2.7).

Найбільш стійка тенденція до підвищення рівня концентрації помітна на графічній візуалізації ІНН по коштах фізичних осіб та кредитах юридичним особам (рис 2.7) По рівню концентрації коштів фізичних осіб та кредитах юридичним особам спостерігалось незначне зниження, пік якого припадає на 2009 р. (ІНН по коштах фізичних осіб) та 2008 р. (кредити юридичним особам) відповідно. Падіння рівня концентрації по коштах фізичних осіб в період 2006-2009 рр. склало 16% (-0,0091), по кредитах наданих юридичним особам – 7% (-0,003).

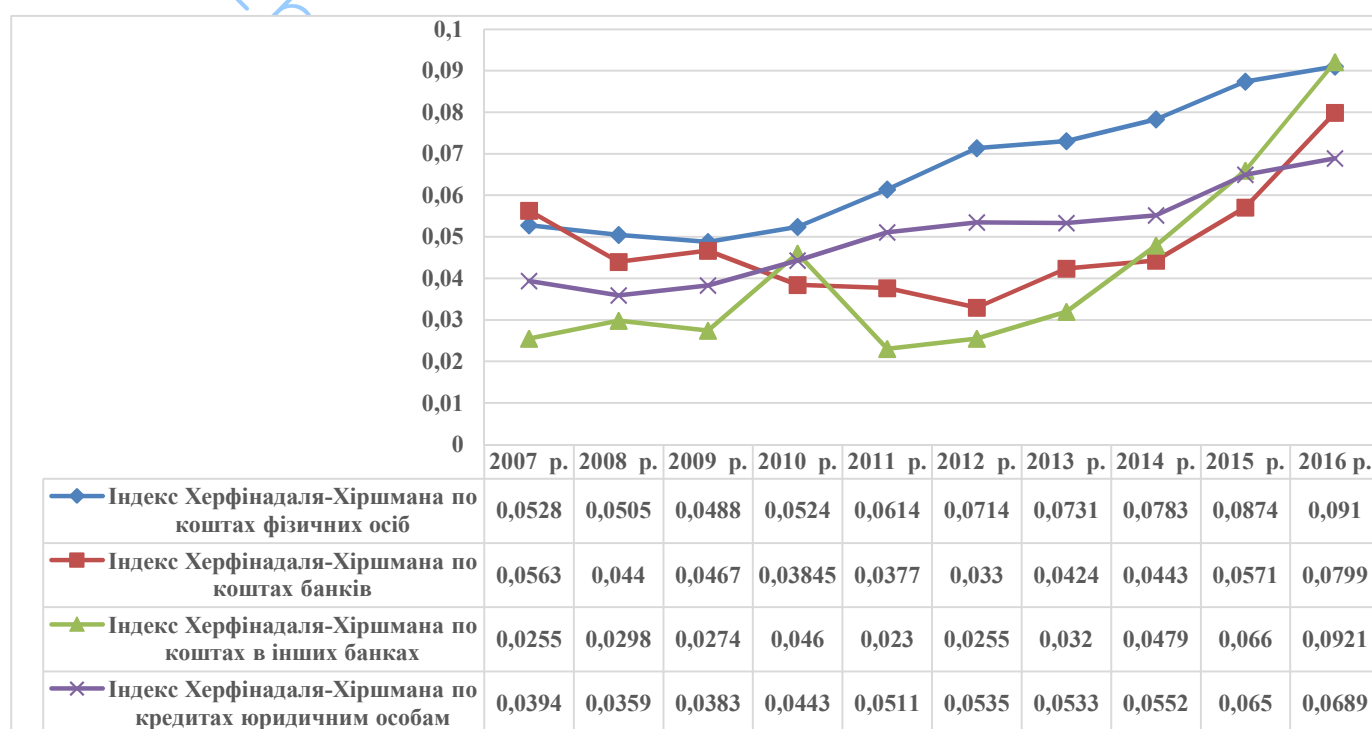

Рис. 2.7. Індици Херфіндаля-Хіршмана по окремих показниках діяльності банків України станом на початок 2006-2016 рр.*

* спрогнозовані дані ($R^2=0,88-0,93$)

Джерело: розраховано автором на основі досліджених джерел [90]

Починаючи з 2008-2009 рр. рівень концентрації по коштах фізичних осіб та кредитах юридичним особам стрімко зростає. Станом на 2015 р. рівень концентрації по коштах фізичних осіб зріс на 79% (+0,0386) у порівнянні з рівнем 2009 р.. Рівень концентрації по кредитах фізичних осіб станом на початок 2015 р. збільшився на 81% (+0,0291) у порівнянні з рівнем 2008 р..

Проаналізовані вище ключові показники говорять про соціальні настрої населення (кошти фізичних осіб) та вплив на реальну економіку (у частині кредитування юридичних осіб). Зважаючи на значимий рівень впливу банків вибірки на значення всіх проілюстрованих вище індексів Херфіндаля-Хіршмана (вклад варіюється в межах від 90 до 98%), можемо стверджувати, що банки вибірки і формують рівень концентрації банківського сектору України.

Із проведеного аналізу рівня концентрації банківського сектору України бачимо, що наслідком функціонування банків вибірки є надмірне зростання рівня концентрації активів, зобов'язань і капіталу банківської системи України.

Банки включені до вибірки є важливими учасниками банківської системи, акумулюючи значні обсяги коштів населення, виступаючи основними гравцями на кредитному ринку та у міжбанківських розрахунках (таблиця 2.11). Динаміка часток показників банків вибірки у банківській системі характеризується зростанням, що говорить про нарощення впливу СББ на банківську систему України. У порівнянні із 2015 р. прогнозується збільшення частки банків вибірки у кредитах наданих юридичним особам на 11,3 в.п. і становитиме 89,3%. Це говорить про опосередковану підтримку банками вибірки суб'єктів господарювання шляхом їх кредитування та стимулювання виробництва. Депозитні вклади юридичних осіб мають позитивну динаміку і зростуть на 9,9 в.п. у 2016 р. Позитивна динаміка спостерігається у кореспондентських відносинах, кошти в інших банках зросли на 3,1 в.п. та кошти банків – 0,8 в.п. Можна говорити про нарощення взаємопов'язаності між банками вибірки та іншими банками, що одночасно сприяє нарощенню ресурсної бази та підвищує ймовірність реалізації системного ризику. Враховуючи скорочення банків вибірки у 2016 р. з 19 шт. до 15 шт., можна говорити про підвищення рівня концентрації на банківському ринку. Акумулюючи значну частку активів та зобов'язань банківської системи, можна говорити про кореляційний зв'язок між динамічними змінами показників діяльності банків вибірки та показників діяльності всієї банківської системи.

Таблиця 2.11

Динаміка часток банків вибірки по окремих показниках у банківській системі України станом на 2014-2016 рр.

	2014 р.	2015 р.	Абсолютне відхилення	2016 р.*	Абсолютне відхилення
Кошти юридичних осіб, %	64,2	71,3	7,1	81,2	9,9
Кошти фізичних осіб, %	73,6	75,5	1,9	79,2	3,7
Кредити надані фізичним особам, %	77,7	82,2	4,5	83,1	0,9
Кредити надані юридичним особам, %	72,8	78,1	5,3	89,3	11,3
Кошти в інших банках, %	53,6	72,3	18,7	75,4	3,1
Кошти банків, %	71,9	80,5	8,6	81,2	0,8
Кількість банків вибірки, шт	20	19	-1	16	-3

* спрогнозовані дані ($R^2=0,69$)

Джерело: розраховано автором на основі досліджених джерел [90]

Графічна інтерпретація частки окремих показників діяльності банків включених до вибірки показує, що в період з 2006 по 2015 рр. при незначній кількості банків вибірки (варіюється від 19 до 25 банків) їхня частка у банківській системі лежить переважно у межах коридору від 62% до 82%. Суттєві зміни протягом аналізованого періоду простежувалися у частині коштів в інших банках. Значні скорочення зазначеного показника по всій банківській системі, перш за все, були викликані фінансовою кризою 2008-2009 рр., яка привела до відпливу коштів банків, які відчули нестачу ресурсів. У 2013 р. спостерігається пікове зниження частки коштів в інших банках з 67% до 37% (-30%) у порівнянні з 2002 р.. Станом на початок 2015 р. спостерігається стрімке зростання частки коштів в інших банках, і склавши 72% перебуває у межах всіх інших представлених часток окремих показників банківської діяльності. Це пояснюється стабілізаційними процесами післякризового періоду, та зростанням ресурсної бази банків, надлишки якої вони можуть розміщувати на рахунках інших банків.

Значних змін у динаміці частки коштів фізичних та юридичних осіб не простежувалося, враховуючи вплив депозитів у кризові періоди 2008-2009 рр. Це пов'язано із соціальними настроями клієнтів, котрі з метою збереження

власних коштів у кризовий період знімають їх з депозитних рахунків або несуть на зберігання у великі та надійні банки, які і включені до вибірки. Звернемо увагу, що за період з 2013 по 2016 р. частка банків вибірки у аналізованих показниках тримає тенденцію до зростання при скороченні кількості банків вибірки (з 21 до 15 банків), що говорить про підвищення рівня концентрації.

Потенційні системно важливі банки відіграють важливу роль у підтриманні стабільності як банківського сектору так і економіки країни, оскільки акумулюють значними обсягами коштів та задовольняють потреби реального сектору економіки у фінансових ресурсах стимулюючи процес виробництва та зростання ВВП. Важливим аналіз співвідношення активів, зобов'язань та власного капіталу банківської системи України (БС) та банків вибірки (БВ) до ВВП країни (рис. 2.8).

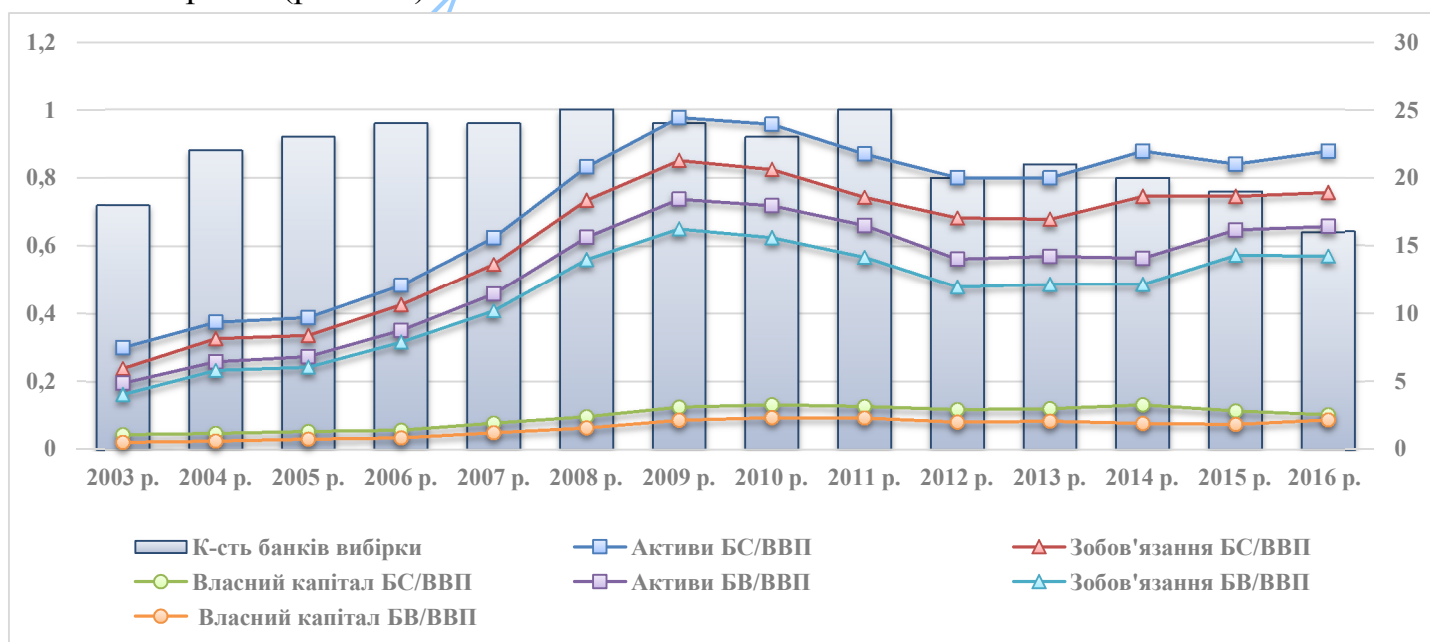

Рис. 2.8. Співвідношення активів, зобов'язань, власного капіталу БС України та БВ до ВВП станом на початок 2003-2016 рр.*

* спрогнозовані дані ($R^2=0,89-0,96$)

Джерело: побудовано автором на основі досліджених джерел [90]

Простежується кореляція між обрахованими показниками банків вибірки та банківської системи в цілому (рис 2.8). Відносні показники банків вибірки корелюють з напрямом змін часток показників в цілому по банківській системі. Показники наближені один до одного за значеннями та характеризуються

«кучністю» як у кількісному виразі так і у тенденції динамічних змін (рис. 2.8). Частка банків вибірки є нижчою від частки банківської системи як правило у межах 30 - 35%, це говорить що цей розрив формують всі інші банки системи.

Враховуючи кількість банків у вибірці та загальну кількість банків системи можемо говорити про значну частку банків вибірки у банківській системі з погляду обсягів наявних у їх розпорядженні ресурсів та джерел їх формування, але це ні в якій мірі не характеризує якісний склад цих ресурсів та джерел їх формування. Такі результати дають підстави зробити висновок про опосередкований вплив банків вибірки на стабільність банківської системи та економіку країни.

Неодноразово акцентувалася увага на соціальних настроях населення, а саме на довірі до банків та банківської системи. Найяскравіше довіра до банківської системи проявляється у обсягах коштів наданих (довірених) банкам населенням. Для банківської системи України характерною є ситуація при якій найнадійнішим банками населення вважає найбільші банки системи або державні банки. Це приводить до зростання величини вкладів населення у цих банках, тим самим підвищуючи їх важливість усередині банківської системи. В результаті економічні коливання чи незначний збій у функціонуванні при неефективному ризик-менеджменті та неадекватній інформаційній політиці може викликати дискредитацію банку серед населення та привести до «паніки вкладників». Такий сценарій неминуче веде до втрати ліквідності банку та неможливості задоволення вимог як клієнтів так і банків-контрагентів. Як вже зазначалося втрата довіри великого банку, особливо державного, вплине на довіру населення до всієї банківської системи. У такому випадку населення повинно мати певні гарантії повернення вкладених ними коштів. Такі аспекти в Україні регулює Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО). Порівнявши фінансові ресурси ФГВФО, вклади населення у банках вибірки (БВ) та всього по банківській системі (БС) України, бачимо, що фінансових ресурсів ФГВФО недостатньо для покриття зобов'язань банків вибірки (рис. 2.9). Розраховане співвідношення фінансових ресурсів ФГВФО та вкладів населення

по банках вибірки та по банківській системі в цілому варіюється у межах 4% (для банків вибірки) та 5% (для банківської системи) (на 01.01.2016 р.), що говорить про нішову частку банків вибірки на ринку розміщення вкладів населення. Саме надання населенням банкам вибірки пріоритетності на ринку депозитів, говорить про довіру до них вкладників та підкреслює їх важливість, що пояснює їх включення до вибірки потенційних системно важливих банків.

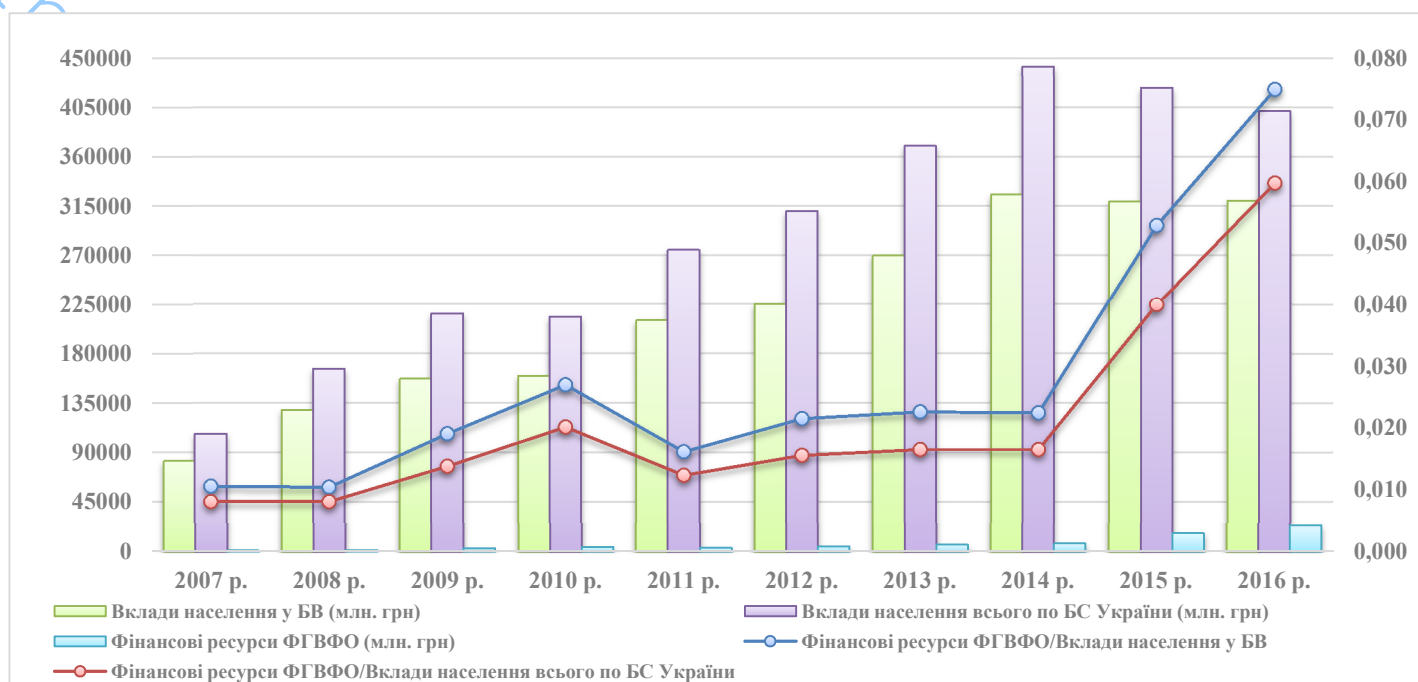

Рис. 2.9. Обсяги та співвідношення фінансових ресурсів ФГВФО, коштів населення у БВ та всього по БС України станом на початок 2006-2016 рр.*

* спрогнозовані дані ($R^2=0,89-0,96$)

Джерело: розраховано автором на основі джерел [90]

Простежується щорічне зростання як фінансових ресурсів ФГВФО так і обсягів коштів населення у БВ та по БС України починаючи із 2006 року (рис 2.9). Як результат відбувається постійне зростання частки фінансових ресурсів ФГВФО у коштах населення як БВ так і БС. Констатоване зростання рівня співвідношення хоча і позитивне, але є недостатнім для забезпечення повної надійності вкладів населення. Така позиція з одного боку ще раз підтверджує значну соціальну роль банків вибірки, а з іншого підкреслює їх важливість у банківському секторі.

Враховуючи специфіку діяльності банків з населенням, можна говорити, що наявні кошти клієнтів характеризують не тільки довіру до банку, а і рівень його взаємопов'язаності з клієнтами. Взаємопов'язаність є однією із основних причин поширення системного ризику. Чим більший рівень взаємопов'язаності тим стійкішими і розгалуженішими є канали передачі ризиків між суб'єктами банківського сектору та економіки взагалі. Важливу роль у цьому питанні відіграють кореспондентські відносини між банками та залучені кошти юридичних осіб (рис. 2.10).

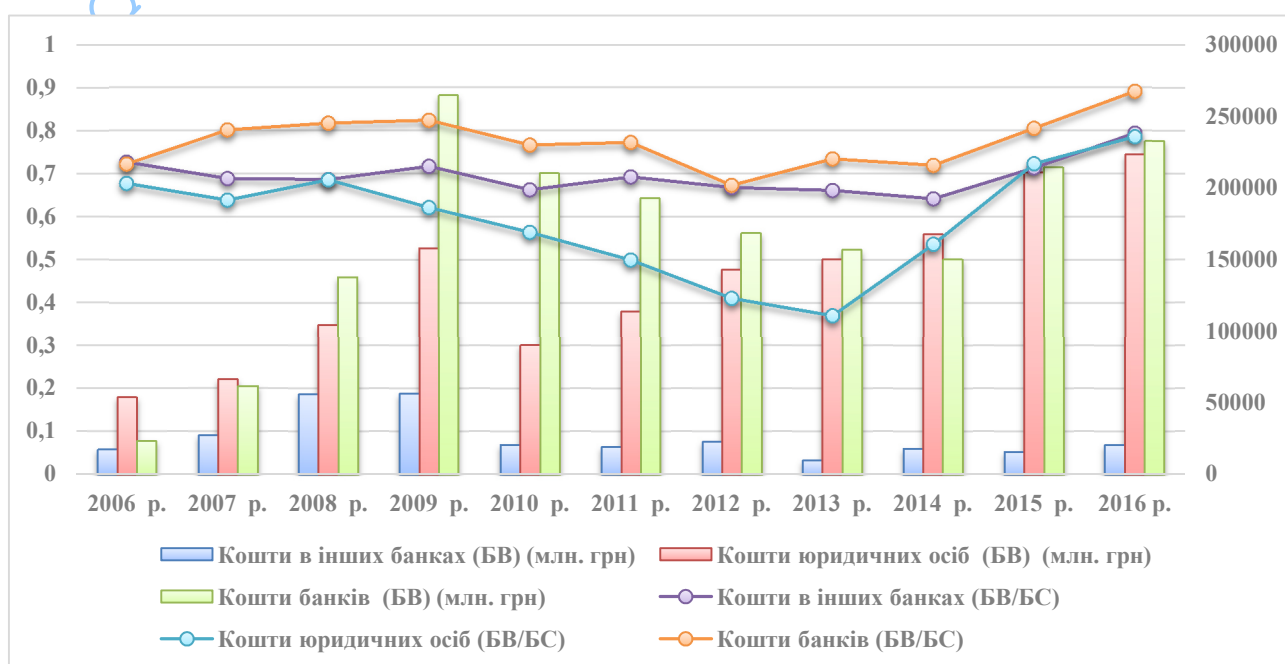

Рис. 2.10. Обсяги коштів в інших банках, коштів банків та коштів юридичних осіб БВ, і їх частка у БС України станом на початок 2006-2016 рр.*

* спрогнозовані дані ($R^2=0,88-0,95$)

Джерело: побудовано автором на основі досліджених джерел [90]

Ресурси залучені від інших банків та юридичних осіб банками вибірки займають нішову частку у банківській системі, варіюючи в межах 60-80% протягом аналізованого періоду з 01.01.2006 р. по 01.01.2015 р. (рис. 2.10). Обсяги залучених від інших банків коштів постійно перевищували обсяги залучених коштів юридичних осіб (виключення показник 01.01.2014 р.), що говорить збільшення взаємопов'язаності банків вибірки з іншими банками. Звернути потрібно увагу на те, що починаючи з 2010 р., у банків вибірки почав

дещо скорочуватися розрив між обсягами залучених від інших банків коштів та коштів юридичних осіб. Це говорить, по-перше, про наслідки кризових явищ у посткризовий період, коли у банків бракує вільних коштів для розміщення їх у інших банках; по-друге, про часткову переорієнтацію банків вибірки на інші джерела ресурсів; по-третє, про підсилення взаємопов'язаності банків та суб'єктів господарювання, що в деякій мірі підвищує вплив банків вибірки на реальну економіку. Станом на початок 2014 року спостерігалось перевищення обсягів залучених від юридичних осіб коштів над коштами банків у розмірі 6 447 млн. грн., після чого знову спостерігалось перевищення коштів банку над коштами юридичних осіб, але із значно меншим відривом, аніж це було у період з початку 2006 р. по кінець 2010 р.. Станом на 01.01.2015 р. обсяг коштів банків становить 214 268 млн. грн., обсяг коштів юридичних осіб 21 679 млн.грн, відповідно розрив становить 3 589 млн. грн.. Зауважимо, що протягом аналізованого періоду станом на кінець 2015 року у банках вибірки спостерігається зростання обсягів залучених від банків та юридичних осіб ресурсів та зростання їх частки у банківській системі, що веде до: по-перше, нарощення банками вибірки значної ресурсної бази; по-друге, підвищення рівня взаємопов'язаності, як у межах банківської системи (кошти банків) так і у межах економіки (кошти суб'єктів господарювання).

Рівень взаємопов'язаність банків вибірки є важливим критерієм ідентифікації їх як системно важливих. Канали взаємопов'язаності мають контролюватися НБУ, з метою попередження передавання шоків між банками та іншими суб'єктами економіки, оскільки падіння рентабельності одного суб'єкта ринку може привести до падіння рентабельності його контрагентів.

Рентабельність активів та капіталу є одними із основних показників прибутковості банків. Вітчизняним банкам включеним до вибірки притаманні значно вищі показники рентабельності активів і капіталу у порівнянні із аналогічними показниками по всій банківській системі, навіть враховуючи кризовий період 2008-2009 рр. , що можна інтерпретувати як вищий рівень

ризик у діяльності великих банків, який вони беруть на себе з метою отримання надприбутків. (рис. 2.11, рис. 2.12).

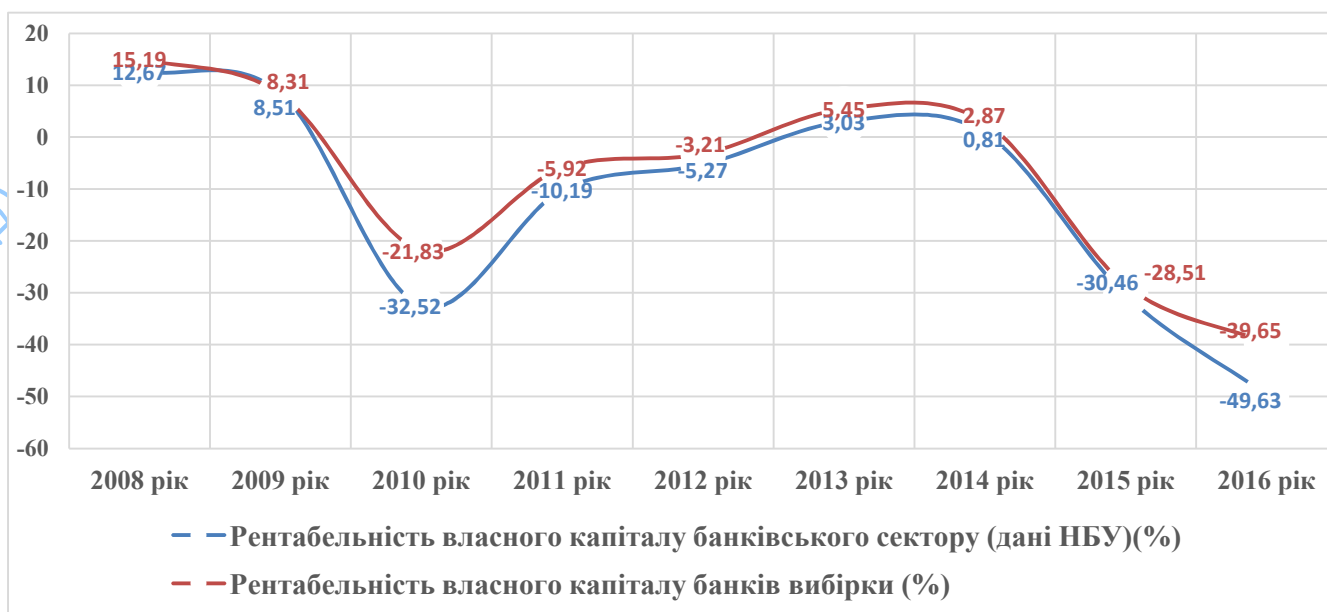

Рис. 2.11. Динаміка рентабельності власного капіталу банківської системи України та банків вибірки станом на початок 2008-2016 рр.*

* спрогнозовані дані ($R^2=0,93$)

Джерело побудовано автором на основі досліджених джерел [90]

Високі показники рентабельності банків вибірки, хоча і є вагомими в обрахунку загальних показників по банківському секторі, але занижуються через низькі показники банків по інших трьох групах. Таке явище дає підстави говорити, що сукупність малих банків може бути системно важливою, якщо вони є значною частиною «натовпу» (з англ. «systemic as part of a herd») [22, с. 1]. Для їх визначення було введено розмовний термін «занадто багато, щоб збанкрутувати» («too many to fail») [17]. Тобто, у випадку коли значна кількість малих банків має однакові моделі бізнесу (наприклад роздрібне кредитування) і в результаті цього схильні до загальних факторів ризику, то коливання в цих факторах ризику можуть призвести до збою у діяльності всієї банківської системи. В українських реаліях така проблема може мати місце, і потребує вирішення, через подібність моделей бізнесу і діяльність на одних і тих же сегментах фінансового ринку.

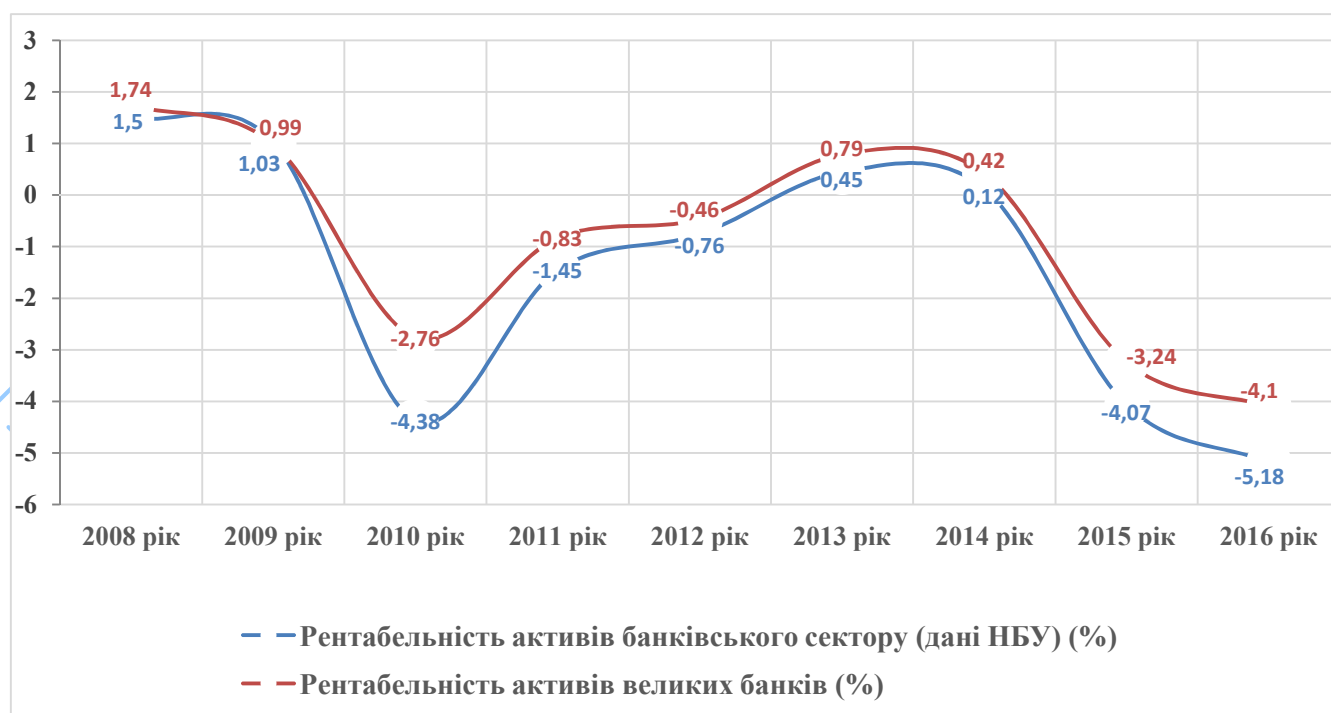

Рис. 2.12. Динаміка рентабельності активів банківської системи України та банків вибірки станом на початок 2008-2016 рр.*

* спрогнозовані дані ($R^2=0,95$)

Джерело: побудовано автором на основі досліджених джерел [90]

Динаміка розглянутих показників по банках вибірки перевищує відповідні значення по банківській системі, які корелюють з напрямом їх змін, що опосередковано доводить визначальний вклад великих банків у сукупний результат по всій банківській системі та дає підстав и говорити про їх системну важливість.

Порівняння показників рентабельності активів, концентрації активів та відношення активів до ВВП показало відсутність кореляції між рентабельністю та концентрацією ринку (рис. 2.13). Існує ймовірність припущення, що вона обернена, оскільки протягом аналізованого періоду відбувалося постійне зростання концентрації при скороченні банків вибірки та падіння рівня рентабельності. Більша кореляція простежується у відношенні активів до ВВП та рентабельністю активів, зауважимо, що залежність є несуттєвою та має часовий лаг в 1 рік.

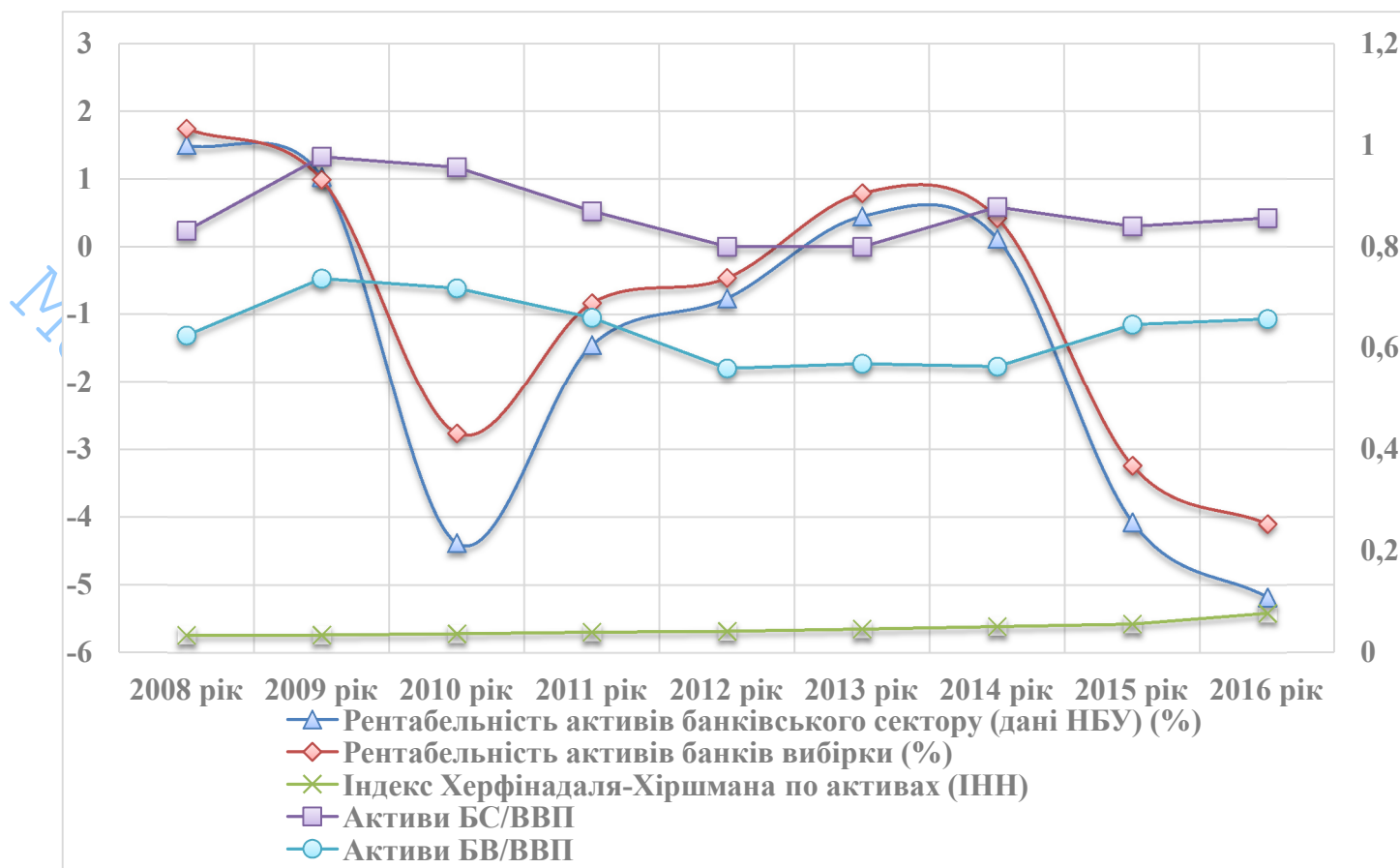

Рис. 2.13. Показники рентабельності активів, концентрації активів та відношення активів до ВВП банків вибірки та банківської системи України станом на початок 2008-2016 рр.*

* спрогнозовані дані ($R^2=0,78-0,89$)

Джерело: побудовано автором на основі досліджених джерел [90]

Аналіз діяльності банків вибірки за відповідні періоди дає підстави зробити важливі висновки, що підтверджують адекватність відбору відповідних банків для процедури ідентифікації їх як системно важливих.

По-перше, результати діяльності банків вибірки по основних показниках у значній мірі корелюють із показниками банківської системи України.

По-друге, банки вибірки, починаючи ще з 2002 р. займають нішову частку у банківській системі по більшості показниках діяльності банків (займають в середньому 75-80% банківського сектору).

По-третє, банки вибірки несуть значний вклад у більшість розраховуваних показників, це дає підстави припустити, що саме вони формують більшість результатів розраховуваних показників.

По-четверте, банки вибірки відіграють соціальну роль, у частині довіри населення, оскільки клієнти довіру до банківської систем можуть уособлювати у конкретному банку вибірки.

По-п'яте, банки вибірки можуть прямо впливати на банківську систему та мають опосередкований вплив на реальну економіку, через канали взаємопов'язаності.

Отже проведений емпіричний аналіз діяльності банків вибірки підтверджує вірність нашого підходу до формування вибірки банків для ідентифікації серед них системно важливих. Тому при ідентифікації системно важливих банків України станом на 2016 рік, до вибірки банків ми будемо включати перших 15 банків банківської системи країни.

2.3. Ідентифікація системно важливих банків в Україні

Суттєвість впливу системно важливих банків на стабільність банківського сектору вимагає прийняття відповідних управлінських рішень зі сторони регулятора. Одним із таких рішень, що сприятиме локалізації ризиків пов'язаних з СВБ, є ефективна ідентифікація національних системно важливих банків. Вивчений досвід світових організацій та іноземних країн дав нам можливість виділити ключові етапи ідентифікації системно важливих (рис. 2.14).

Національний банк України слідуючи рекомендаціям Базельського комітету з банківського нагляду щодо критеріїв та методології ідентифікації національних системно важливих банків та керуючись положенням Директиви № 2013/36/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 26 червня 2013 року «Про доступ до діяльності кредитних організацій та пруденційний нагляд за діяльністю кредитних організацій та інвестиційних компаній» розробив та закріпив на офіційному рівні Постанову №863 «Про затвердження Положення

про порядок визначення системно важливих банків» від 25 грудня 2014 року (далі Постанова №863) [91].

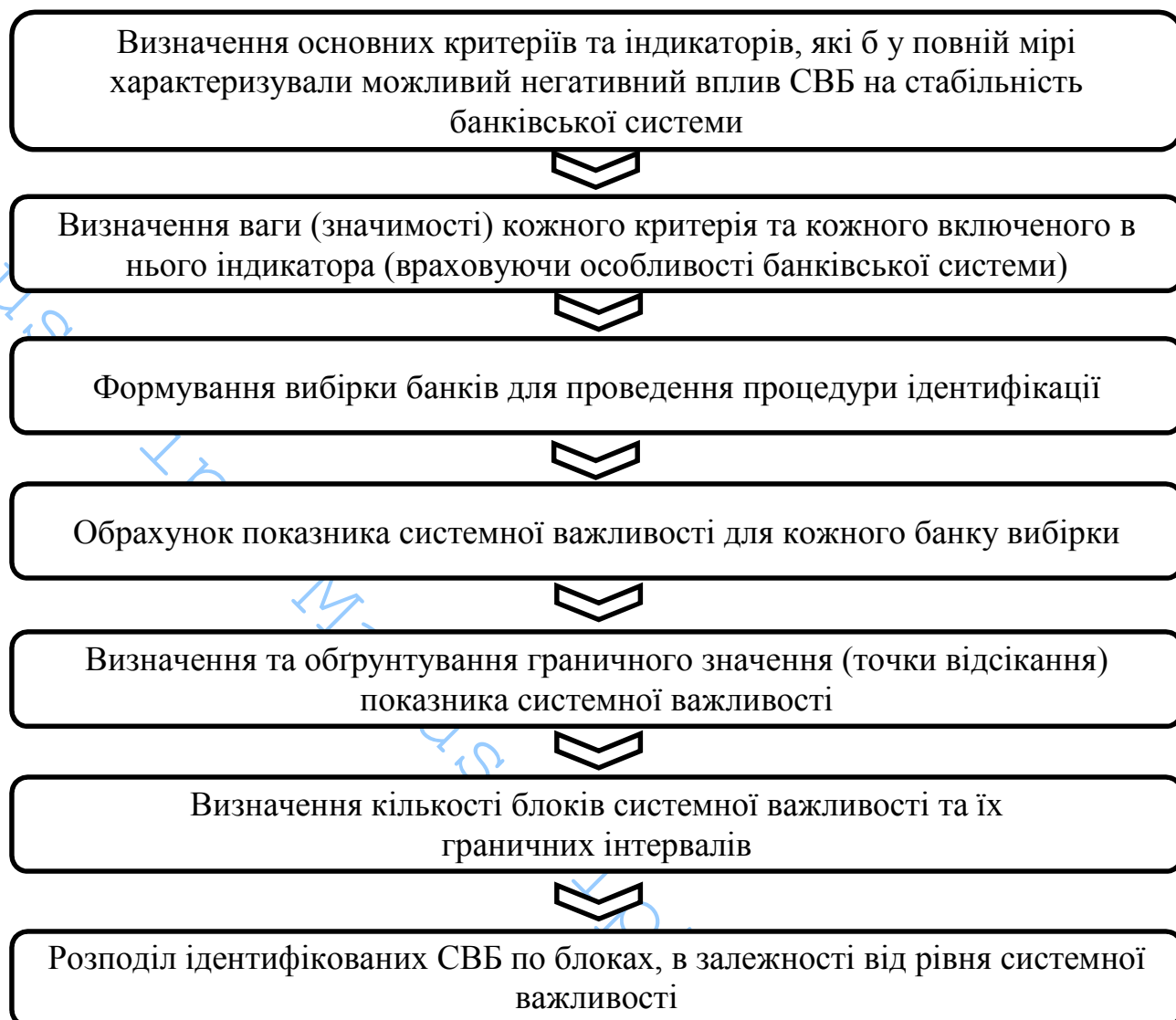

Рис 2.14. Етапи ідентифікації системно важливих банків

Джерело: побудовано автором

НБУ у Постанові № 863 визначив методику ідентифікації СВБ за міжнародними вимогами щодо ідентифікації національних системно важливих банків (Н-СВБ). Для ідентифікації Н-СВБ Національний банк виділив наступні критерії: 1) розмір банку; 2) ступінь фінансових взаємозв'язків; 3) напрям діяльності.

У представленій методиці виділено 5-ть показників, які відносяться до перелічених вище критеріїв (табл. 2.12)

Таблиця 2.12

Критерії та показники ідентифікації Н-СВБ України

№ з/п	Назва показника (Π_j)	Коефіцієнт (W_j), %
1	3	4
1	Загальні активи ¹ (РА)	35
	Кошти фізичних осіб, суб'єктів господарювання та небанківських фінансових установ (РВ _{фю})	35
2	Кредити, що надані суб'єктам господарювання за видами економічної діяльності, що класифікуються за секцією «А» (сільське господарство), «В» – «Е» (промисловість), «F» (будівництво) КВЕД ² (ДК _{рю})	15
3	Кошти, залучені від інших банків (ВК _б)	7,5
	Кошти, розміщені в інших банках (ВК _{рб})	7,5

Π_j – частка j -го показника банку;

W_j – коефіцієнти зважування j -х показників (РА, РВ_{фю}, ВК_{рб}, ВК_б, ДК_{рю}), значення яких наведено в таблиці 2.1.

Джерело: побудовано автором на основі досліджених джерел [91]

Вага кожного критерію визначалася Національним банком самостійно із врахуванням особливостей банківського сектору України. Вага кожного включеного до критерію показника визначалася діленням ваги критерія на кількість показників включених до критерія. Як результат показники в середині критеріїв мають однакову вагу (окрім критерію «Напрямок діяльності», оскільки там лише один показник).

Процедура ідентифікації НБУ буде проводитися на основі даних оборотно-сальдових балансів банків (крім санаційного банку та банків, щодо яких Національним банком прийнято рішення про віднесення до категорії неплатоспроможних) та статистичної звітності про надані банками кредити в розрізі видів економічної діяльності [91].

Для ідентифікації Н-СВБ обраховується показник системної важливості банку (СВ). Банк ідентифікується як системно важливий, якщо цей показник є вищим, ніж розмір середньоарифметичного показника системної важливості банків. Середньоарифметичний показник системної важливості банків розраховується як співвідношення суми показників системної важливості банків до кількості банків, загальна сума показників системної важливості яких

становить не менше 80 відсотків показників по банківській системі [91]. Показник системної важливості банку розраховується за формулою 2.2:

$$CB = \sum_{i=1}^5 P_j * W_j * 100 \% \quad (2.2), \text{ де}$$

CB – показник системної важливості банку;

W_j – коефіцієнти зважування j -х показників (РА, РВ_{фю}, ВК_{рб}, ВК_б, ДК_{рю}), значення яких наведено в таблиці 3.

Джерело: побудовано автором на основі досліджених джерел [91]

На основі методики представленої у Постанові № 863 НБУ було ідентифіковано як системно важливі 8 банків (на 01.01.2015): ПАТ КБ «Приватбанк», АТ «Ощадбанк», АТ «Укрексімбанк», АТ «Дельта Банк», АТ «Райффайзен Банк Аваль», ПАТ «Укрсоцбанк», ПАТ «Промінвестбанк», АТ «Сбербанк Росії». Станом на 01.01.2016 р. 3 банки – ПАТ КБ «Приватбанк», АТ «Ощадбанк», АТ «Укрексімбанк».

В цілому методика розроблена НБУ є адекватною українським реаліям і частково відповідає вимогам Базельського комітету щодо ідентифікації Н-СВБ. Як видно методика включає два критерії (Розмір банку, Ступінь фінансових взаємозв'язків) із чотирьох пропонованих Базельським комітетом. Зміст кожного критерія методики є зрозумілим, але інформація стосовно критерію «Напрямок діяльності» є важкодоступною, що ускладнює процедуру обрахунку на рівні інших банків та рейтингових агентств які не мають доступу до відповідної інформації. Недоліки вітчизняної методики ідентифікації простежувалися ще на етапі її впровадження та закріплення. Враховуючи міжнародний досвід та взявши до уваги основні моменти офіційного закріплення методик ідентифікації низкою зарубіжних країн [92, с. 4-21] перерахуємо основні етапи:

1. розробка проекту постанови (документу) (виконано НБУ);
2. публікація проекту постанови (документа) для ознайомлення зовнішнім науковцям і спеціалістам з метою конструктивної критики для необхідного доопрацювання та оцінки адекватності (не було виконано НБУ);

3. доопрацювання (при необхідності) та публікація офіційної постанови (документу) (виконано НБУ);
4. набрання чинності розробленої постанови (виконано НБУ на рівні 3 етапу).

Як бачимо розроблений НБУ проект методики не публікувався для зовнішнього ознайомлення, як це зробив Базельський комітет (методика ідентифікації глобальних системно вадливих банків). Таким чином це дещо негативний момент оскільки науковці та спеціалісти поза НБУ могли б надати конструктивні рекомендації та підкоригувати методику розроблену Регулятором.

Враховуючи недоліки деяких зарубіжних країн та НБУ, взявши за основу принципи Базельського комітету вважаємо за доцільне розробити власну методику ідентифікації національних системно важливих банків в Україні притримуючись виділених нами ключових етапів (рис. 2.14)

Нова, спеціально створена нами методика повинна бути адекватною теперішнім тенденціям розвитку банківського сектору та урахувати особливості банківської системи України. Як вже згадувалося, за основу ми візьмемо методику Базельського комітету.

Відповідно до виділених етапів (рис. 2.14) найперше потрібно визначити основні критерії та індикатори, які б у повній мірі характеризували можливий негативний вплив Н-СВБ на стабільність банківської системи. Для успішної реалізації першого етапу необхідно дати відповіді на 3 блок ключових питань:

- 1) Які критерії та індикатори є актуальними для вітчизняної банківської системи?
- 2) Якою мірою виділені критерії та індикатори системної важливості будуть доповнювати або замінювати один одного?
- 3) Якою мірою пропоновані прості і передові індикатори є адекватними при ідентифікації системної важливості банків? Чи є ці критерії та індикатори стійким до зміна умов та стабільними у часі?

4) Чи достатньо буде використовувати лише прості індикатори при ідентифікації Н-СВБ? Чи, можливо, такий вибір призведе до ризику нехтування значимими аспектами системної важливості?

До простих індикаторів ми відносимо більшість індикаторів, що використовуються країнами в тому числі і Базельським комітетом. До прогресивних індикаторів та показників ми відносимо, наприклад: VaR, CoVar, SRISK, DebtRank, Вектор Шеплі.

Відповіді на сформульовані нами вище ключові запитання дадуть можливість створити найбільш ідеальну методику, котра буде максимально пристосована до реалій вітчизняного банківського бізнесу.

Враховуючи особливості функціонування банківського сектору України та враховуючи тенденції розвитку вітчизняної економіки пропонуємо виділити такі основні критерії [93]: величина; замінність; взаємопов'язаність; складність;

Перелічені критерії пропонуються Базельським комітетом при ідентифікації Н-СВБ (принцип №5 [20, с. 3-4]) і є адекватними і для України.

В свою чергу пропонуємо доповнити перераховані критерії слідуючими: *довіра населення; територіальна мережа.*

Розглянемо детальніше доцільність і можливість використання пропонованих нами критеріїв системної важливості, до банківської системи України з урахуванням її особливостей.

Величина. Даний критерій лежить в основі принципу «занадто великий, щоб збанкрутувати», якщо дивитися із позиції наявних у розпорядженні банку ресурсів. Чим більший банк тим більші об'єми фінансових ресурсів він має, і тим важче буде його замінити у випадку банкрутства, що обов'язково потягне за собою негативні наслідки для всієї банківської системи. Вважається, що проблеми з великим банком можуть підірвати довіру до банківської системи в цілому. Водночас існує й полярна точка зору, що «абсолютний розмір банку» і «системний розмір банку» не завжди ідентичні, тобто не завжди великий за розміром банк ідентифіковується як системно важливим [13] і навпаки. Дана гіпотеза доводиться іноземною практикою ідентифікації, в якій зустрічається

ситуації коли ранжовані за розміром найбільші банки не всі ідентифікуються як системно важливі. Судячи з іноземного досвіду, для ідентифікації СВБ у частині критерію «Величина», як правило, використовують показник обсягу активів, у деяких випадках показник обсягу зважених за ступенем ризику активи або обсяг зобов'язань. Основною гіпотезою, котра лежить в основі виділення критерію «величина» є твердження, що чим більші активи (зобов'язання) банку, тим більше шкоди може нанести банківській системі банкрутство банку.

Враховуючи світовий досвід та особливості банківської системи України обсяг активів зважених за ступенем ризику пропонуємо розглядати в якості основного індикатора критерію «величина». Основним аргументом нашого вибору є схильність вітчизняних банків до агресивного нарощення обсягів активів в той же час нехтуючи їх якістю, що приводить до підвищення ризиків дефолту. Саме показник обсягу зважених за ступенем ризику активів дасть можливість об'єктивно оцінити реальну, «системну» величину банку.

Замінність. Суть критерія полягає в тому, наскільки швидко і з мінімальними втратами може бути замінений банк у випадку його банкрутства іншими банками чи банком. Наприклад, якщо банк відіграє значну роль в конкретній бізнес-лінії (business line), або в якості постачальника особливих послуг для базової інфраструктури ринку (наприклад обслуговування платіжних систем). Наслідком його банкрутства імовірно буде відсутність певний час необхідного обслуговуванні та як результат зменшення потоку ліквідності на ринку. З позиції клієнтів банку при його банкрутстві виникає необхідність шукати заміну, особливо при наданні банком специфічних послуг, що неминуче приведе до затрат часу та упущення фінансової вигоди.

Згідно зарубіжного досвіду, критерій «замінність» включає індикатори котрі відображають діяльність банку у окремому, специфічному сегменті, зокрема на фінансових ринках чи при обслуговуванні клієнтів. В українських реаліях, враховуючи діапазон банківських операцій, критерій «замінність» справедливо виділяти при наявності спеціалізованих банків. Спеціалізованим банком в Україні вважається банк, що здійснює певний вид операцій або

обслуговує певні категорії клієнтів чи певні галузі (банки з клієнтською, галузевою чи функціональною спеціалізацією). Згідно чинного законодавства [94] банк за рішенням НБУ вважається:

1. Спеціалізованим ощадним банком, якщо більше ніж 50 відсотків пасивів банку є вкладками фізичних осіб (незалежно від типу активів);
2. Спеціалізованим банком довірчого управління, якщо обсяг операцій за договорами довірчого управління становить 100 і більше відсотків сукупних активів банку.

Враховуючи особливості діяльності та наявність спеціалізованих банків, при ідентифікації системно важливих банків в Україні доцільно виділяти критерій «замінність». До основних індикаторів критерію замінність пропонуємо відносити обсяги операцій по кредитуванню населення та реального сектору економіки у частині кредитування юридичних осіб.

Взаємопов'язаність. Цей критерій базується на принципі «занадто взаємопов'язаний, щоб збанкрутувати», показує ступінь, з якою банкрутство одного або декількох банків може призвести до краху банківської системи та фінансових ринків. Фінансові проблеми в одному банку можуть істотно вплинути на ймовірність виникнення проблем в інших банках, у межах мережі договірних взаємовідносин, в яких ці банки діють. Чим більша залежність і вищий рівень концентрації, тим більш залежним стає банк, зокрема від міжбанківських операцій, через які передаються ризики від одного банку до іншого і формується ланцюг невиконання зобов'язань, що призводить до «ефекту доміно».

В Україні основними індикаторами критерію «взаємопов'язаність» можна вважати показники кореспондентських відносин між банками, а саме кошти банків та кошти в інших банках. Також до цього критерію доцільно включати обсяг наданих і отриманих міжбанківських кредитів. Але інформація щодо наданих міжбанківських кредитів та отриманих міжбанківських кредитів конкретно по банках є закритою, і тому обрахунок цих двох індикаторів може проводитися лише на рівні регулятора. Зауважимо, що Базельський комітет

опублікував правила, відповідно до яких з 2019 року обсяг кредитування одним системно важливим банком іншого обмежується обсягом, що не перевищує 15% капіталу кредитора [95]. Такі ліміти мають сприяти скороченню системного ризику. Також, вважаємо за доцільне до цього критерію по можливості включити індикатори залежності банку від найбільших кредиторів та найбільших позичальників. Вилучення або неповернення коштів якими може призвести до зростання ризику ліквідності і виникнення загрози втрати платоспроможності.

Складність (Комплексність). Цей критерій лежить в основі принципу «занадто складний, щоб збанкрутувати». Системність впливу банкрутства банку як очікується, буде пов'язана з його рівнем загальної складності – тобто, складністю свого бізнесу, структурної та оперативної складності. Чим більшим є рівень складності банку, тим більше витрат і часу необхідні для врегулювання проблем банку. Одним із методів оцінки складності є оцінка диверсифікації бізнесу. Банк з добре диверсифікованими активами приймає участь в значній кількості угод, у тому числі в іноземній валюті, сприяючи виникненню «ефекту зараження». Таким чином, створення портфелів активів, які знижують індивідуальний ризик, можуть спричинити переміщення (розсіювання) ризиків по всій системі. Деякі експерти вважають, що існує пряма залежність між ступенем диверсифікації бізнесу банку і його системною важливістю.

Згідно іноземного досвіду, критерій «складність» переплітається із критерієм «замінність» у частині показників, що відображають діяльність банку на фінансовому ринку. Враховуючи рівень розвитку фінансового ринку України та особливості вітчизняного банківського сектору пропонуємо включати до критерію «складність» три показники: портфель цінних паперів на продаж та до погашення, активи у іноземній валюті та зобов'язання у іноземній валюті.

Довіра населення. Виділений критерій є власним доповненням, оскільки банківському сектору України характерні активні рефлексорні дії вкладників у моменти незначних фінансових коливань, що може розхитати стійкість окремих банків та підірвати стабільність банківського сектору. В Україні відповідний критерій характеризується саме обсягами вкладів населення. Відповідно чим

більше вкладів фізичних осіб має банк тим вище оцінюється довіра вкладників до нього. Банки, що мають значний обсяг вкладів фізичних осіб, можна розглядати не тільки як системно важливі, але й соціально значимими – їх фінансові проблеми можуть призвести до фінансової паніки та масового відпливу коштів фізичних осіб і втрати банком ліквідності та платоспроможності, як це простежується під час фінансової кризи у 2008 р. на прикладі ПАТ «Промінвестбанк».

Територіальна мережа. Виділений нами критерій у процедурі ідентифікації не є обов'язковим, але його значення може бути враховане на експертній основі. Зазначений критерій згідно зарубіжного досвіду може бути окремо виділеним, бути частиною критерію «замінність» або взагалі не виділятися. Територіальну мережу інколи включається до критерію «замінність», оскільки є твердження, що саме банк з найбільш розгалуженою мережею важко замінити, так як більшість контрагентів працює з цим банком виключно через його присутність у більшості регіонів країни або і світу. Ця думка є частково вірно, при умові що банк є спеціалізованим, але при умові його універсальності він може бути замінений без суттєвих втрат для банківської системи.

Враховуючи досвід іноземних держав та організацій. для банківської системи України пропонуємо враховувати у критерій «територіальна мережа» розгалуженість мережі відділень та філій, входження банку до фінансової групи. Розвинута мережі відділень та філій банку свідчить про значну роль банку в розвитку регіонів країни, тому банкрутство такого банку може суттєво вплинути на стан реального сектора. В той же час в умовах активного використання технологій дистанційного обслуговування банків роль мережі відділень та філій знижується. Також пропонуємо враховувати кількість банкоматів та кількість точок продажу банку, оскільки вони носять соціальний ефект так як більшість населення надають їм перевагу, замість того щоб витрачати час на похід до відділень та філій.

Детальне обґрунтування критеріїв, та визначення включених до них індикаторів дає підстави перейти до другого етапу ідентифікації Н-СВБ (рис.

2.14). Пропонована нами методика має містити п'ять критеріїв які характеризують системну важливість банку на національному рівні. Кожен критерій включає окремі індикатори які здатні кількісно оцінити змістову характеристику кожного критерію (окрім критерій «Територіальна мережа»). Вага кожного критерію визначається виходячи із аналітичного дослідження динаміки зміни часток ключових показників банківського сектору за останні 5 роки (табл. 2.13).

Таблиця 2.13

**Середнє значення часток ключових показників банківського сектору
за 2011 - 2016 рр.**

Критерій	Показники	Середнє значення з 2010 по 2016 рр.	Всього по критеріях
Величина	Активи зважені за ступенем ризику	28	28
Замінність	Кредити юридичним особам	14	19
	Кредити фізичним особам	5	
Взаємопов'язаність	Кошти інших банків	11	19
	Кошти в інших банках	2	
	Кошти юридичних осіб	5	
Складність	Портфель цінних паперів на продаж та до погашення	1	21
	Активи у іноземній валюті	9	
	Зобов'язання у іноземній валюті	11	
Довіра населення	Кошти фізичних осіб	14	14

Джерело: обчислено автором

Найбільшу частку серед виділених показників займають активи (майже 30 %), що є характерним для вітчизняної банківської системи (табл. 2.13). Пропонуємо у своїй методиці надати частку критерію «Величина» на рівні 30%. Критерій «Замінність» також є важливою для вітчизняної банківської системи, пропонуємо надати їй вагу у розмірі 20% (по 10% на кожен окремо виділений індикатор). Вага критеріїв «Складність» та «Взаємопов'язаність» є дискусійним моментом, так як частка включених у них індикаторів є значною, але за характером вони не є найбільш значимими для вітчизняного банківського сектору. За неможливості об'єктивно оцінити необхідну вагу згадуваних критеріїв та кожного включеного в них індикатора, та враховуючи кількість

індикаторів у кожному критерії пропонуємо встановити вагу критерія «Складність» та «Взаємопов'язаність» на рівні 15 %. Відповідно до кожного індикатора присвоюється однакова вага (по 5%). Критерій «Довіра населення» займає лише 10 % але з погляду на особливості банківської системи України носить суттєвий характер, оскільки поведінка вкладників грає ключову роль у забезпеченні стабільності банківського сектору. Пропонуємо надати критерію «Довіра населення» вагу на рівні 20%.

Отже, у пропонованій нами методиці (табл. 2.14) вагові значення індикаторів дорівнюють один одному у межах своїх критеріїв. Таке рішення приймалося виходячи із світового досвіду, оскільки, як показали емпіричні дослідження, більш важливим є визначення загальної ваги критеріїв, а не їх внутрішнього розмежування, так як на показник системної важливості впливає якісна характеристика індикатора [88].

Враховуючи постійні флуктуації економіки та банківського сектору України перегляд та доопрацювання методики ідентифікації національних системно важливих банків потрібно проводити раз на пів року (максимум щорічно).

Таблиця 2.14

Пропонована методика ідентифікації національних системно важливих банків України

Критерії (якісна характеристика)	Індикатори (кількісна оцінка)	Вага індикатора, %
Величина (30%)	Сукупні активи, зважені за ризиком	30
Замінність (20%)	Кредити юридичним особам	10
	Кредити фізичним особам	10
Взаємопов'язаність (15%)	Кошти інших банків	5
	Кошти в інших банках	5
	Кошти юридичних осіб	5
Складність (15%)	Портфель цінних паперів на продаж та до погашення	5
	Активи у іноземній валюті	5
	Зобов'язання в іноземній валюті	5
Довіра населення (20%)	Кошти фізичних осіб	20

Джерело: побудовано автором

Повертаючись до ключових етапів ідентифікації системно важливих банків 3 етапом (рис. 2.14) є формування вибірки банків для проведення процедури ідентифікації. Із врахуванням українських реалій та рівня концентрації банківського сектору України до вибірки включаємо потенційні системно важливі банки які відповідають визначеним кількісним ознакам, а саме: евклідова відстань є мінімальною (характеризує однорідність групи) (додаток У); сукупна частка банків за активами, зобов'язаннями, кредитами та депозитами в банківській системі України складає 80%; частка окремого банку в активах та зобов'язаннях становить не менше 1%.

Пропонована нами методика включає п'ять критеріїв які характеризують системну важливість банку на національному рівні. Кожен критерій включає окремі індикатори та їх вагу у загальному результаті.

Загальний результат обраховується за формулою 2.3:

$$P_{CB} = \sum_{j=1}^{10} W_j * \frac{\sum_{i=1}^n V_{ij}}{n}, \quad (2.3) \text{ де}$$

P_{CB} – показник системної важливості (обрахований у відсотках);

W_j - вага кожного показника j ; V_{ij} - значення показника j за період i

n – кількість років, що передують даті обрахунку загального показника.

Джерело: побудовано автором

Під категорію системно важливих підпадають банки загальний показник яких дорівнює, або більший визначеного порогового значення P_{CB} . Порогове значення P_{CB} дорівнює середньому арифметичному сумарного P_{CB} по банках окремий показник P_{CB} яких рівний та більший 3%. Обрахунок показника системної важливості для України показав, що при встановленні мінімально можливого рівні загального показника на рівні 3% у вітчизняній банківській системі системно важливими можна вважати 3 банки (станом на 01.01.2016 р по яких загальний показник перевищує порогове значення 7,75% (рис. 2.15)). Вважаємо за доцільне ранжувати та класифікувати банківські установи за ступенем системної важливості.

Аналіз значень критеріїв системної важливості показав (додаток Щ):

1) встановлено, що лідируючі позиції розподілені між приватним вітчизняним банком – ПАТ КБ «Приватбанк» і державними банками – АТ «Ощадбанк», АТ «Укресімбанк».

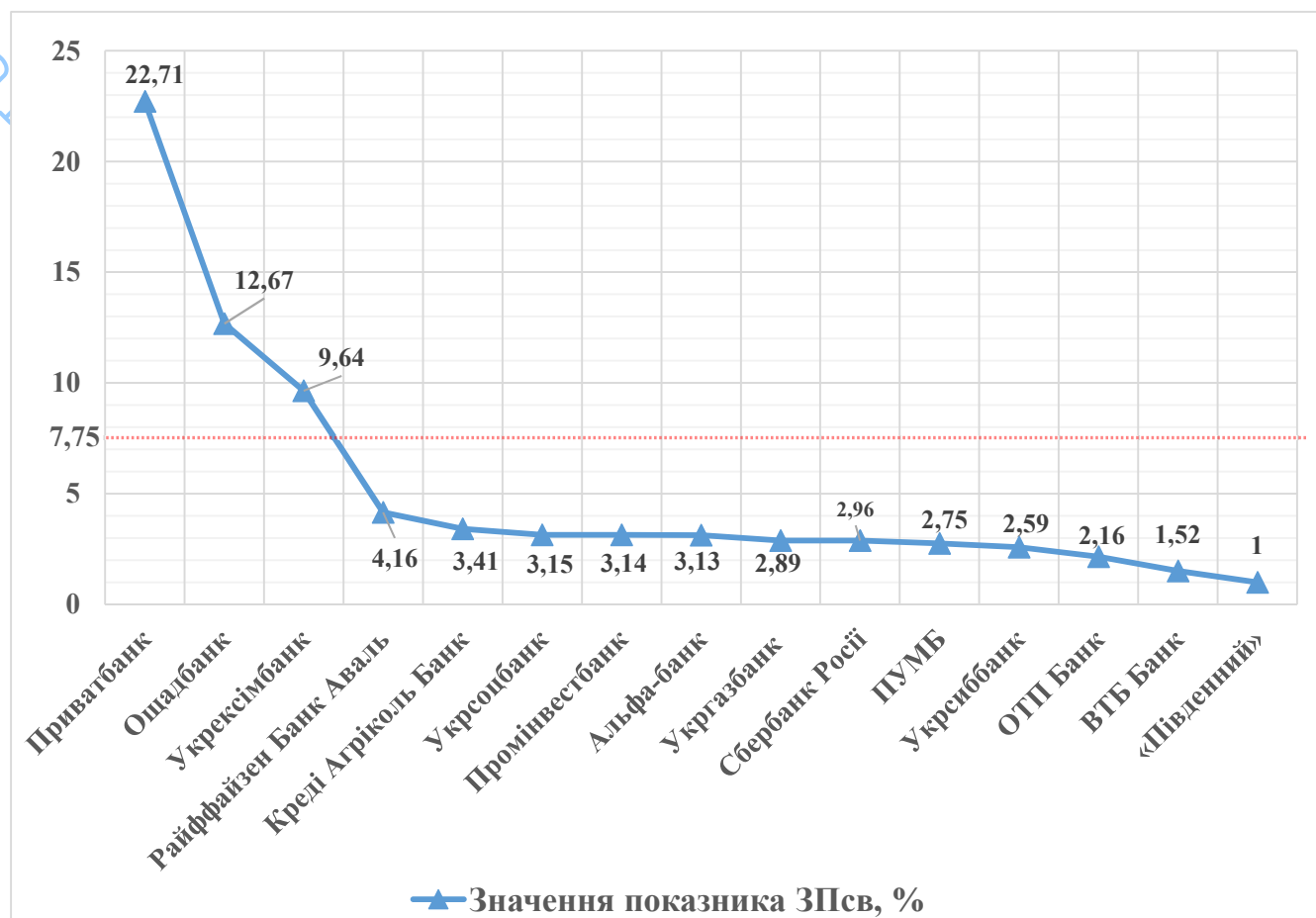

Рис 2.15. Ранжовані за ступенем системної важливості банки вибірки станом на 01.01.2016 р.

Джерело: обчислено автором на основі власної методики

2) У розрізі критеріїв системної важливості найбільш проблемним є Приватбанк у якого спостерігається розрив між критеріями величина, що вимірюється обсягом сукупних активів, та критерій довіра населення, що виражає кошти фізичних осіб залучені банком (табл. 2.15). Припускаємо, що Приватбанк більшу увагу приділяє залученню коштів від населення. Також, у Приватбанку спостерігаються значні показники по позиції «Замінність», що говорить про значні обсяги кредитування у порівнянні з іншими банками, зокрема державними системно важливими.

Таблиця 2.15

**Банки вибірки ранжовані за ступенем системної важливості
станом на 01.01.2016 р. (у розрізі критеріїв)**

№ з/гр	Назва банку	Псв, %	Критерії, %				
			Величина	Взаємопов'язаність	Замінність	Складність	Довіра населення
1	Приватбанк	22,71	5,94	2,14	6,15	1,75	6,73
2	Ощадбанк	12,67	3,52	1,63	1,57	2,66	3,29
3	Укрексімбанк	9,64	3,35	1,92	0,48	3,06	0,83
4	Райффайзен Банк Аваль	4,16	1,07	0,44	1,19	0,51	0,96
5	Креді Агріколь Банк	3,41	0,44	2,18	0,44	0,15	0,20
6	Укрсоцбанк	3,15	1,12	0,17	0,88	0,39	0,58
7	Промінвестбанк	3,14	1,47	0,21	0,29	0,77	0,40
8	Альфа-банк	3,13	0,96	0,45	0,64	0,50	0,57
9	Укргазбанк	2,89	0,81	0,64	0,41	0,55	0,49
10	Сбербанк Росії	2,88	1,47	0,17	0,25	0,81	0,19
11	ПУМБ	2,75	0,87	0,33	0,66	0,34	0,55
12	Укрсиббанк	2,59	0,77	0,33	0,57	0,43	0,48
13	ОТП Банк	2,16	0,58	0,29	0,76	0,25	0,28
14	ВТБ Банк	1,52	0,68	0,18	0,22	0,25	0,19
15	«Південний»	1,00	0,41	0,12	0,16	0,15	0,17

Джерело: побудовано автором за даними НБУ

3) Державні банки мають більш сильнішу позицію, ніж Приватбанк, в критерії складність, що пов'язано з державною підтримкою та додатково для Укрексімбанку тим, що він спеціалізується на роботі з іноземною валютою. Враховуючи спеціалізацію Ощадбанку він програє по позиції «Довіра населення» Приватбанку.

4) Державним банкам потрібно нарощувати свої позиції за критерієм замінність де вони поступається не тільки Приватбанку, а і банкам які не увійшли до складу системно важливих, а саме це Укрсоцбанк та Райффайзен банк Аваль. Тобто потрібно розширити лінійку кредитних послуг, оскільки рівень довіри який є до державних банків на даний час може бути швидко знижений при переході до вільних ринкових позицій.

Наступним етапом є визначення кількості груп системної важливості та їх граничних інтервалів. Виходячи із обрахунку показника системної важливості пропонуємо виділяти 4 групи системної важливості ідентифікованих Н-СВБ (табл. 2.16).

Таблиця 2.16

Групи системної важливості для банків України

Група	Діапазони значення П _{СВ}	Рівень системної важливості
4	D3-D4	-
3	D2-D3	Висока
2	D1-D2	Середня
1	Точка відсікання – D1	Низька

Джерело: побудовано автором

Групи системної важливості поділяються на обов'язкові (1-3 група) та профілактичну (4 група). Крок діапазонів груп 1-3 визначаються діленням різниці між точкою відсікання та максимальним значенням показника системної важливості для окремого банку на кількість обов'язкових блоків. У нашому випадку маємо:

$$((\text{Максимальне значення П}_{\text{СВ}} (22,71\% \text{ Приватбанк}) - \text{Точка відсікання} (7,75\%))/3 = 4,98\%$$

На основі отриманого результату обрахуємо діапазони блоків системної важливості для України (табл. 2.17):

1. $D1(\%) = 7,75 + 4,98 = 12,74$;
2. $D2(\%) = 12,74 + 4,98 = 17,73$;
3. $D3(\%) = 17,73 + 4,98 = 22,71$.

Таблиця 2.17

Мінімальні додаткові вимоги до капіталу першого рівня за системну важливість банків України

Група	Діапазон П _{СВ} , %	Назва банку
4	> 22,71	-
3	17,73 – 22,71	ПРИВАТБАНК
2	12,74 – 17,73	-
1	7,75 – 12,74	ОЩАДБАНК УКРЕКСІМБАНК

Джерело: побудовано автором

Група 4 (табл. 2.17) носить профілактичний характер, щоб стимулювати банки не досягати рівня показника системної важливості вищого за групу 3. Це буде досягатися при встановленні додаткових вимог до капіталу за системну важливість. Тобто, до банку який потрапив у групу 3 будуть застосовані вимоги характерні для групи 3, але також будуть показані вимоги для групи 4, що є значно вищим ніж у групі 3. Це в свою чергу буде сигналізувати менеджменту системно важливого банку і з високим ступенем системної важливості, що при підвищенні цього рівня до нього будуть застосовані значно жорсткіші вимоги на наступний звітний рік.

Розподіл ідентифікованих системно важливих банків по групах системної важливості повинен супроводжуватися встановленням розміру додаткових вимог до капіталу банку за системну важливість (встановлення буферу системної важливості). Встановлені вимоги повинні бути ефективними та економічно обґрунтованими, і такими, щоб не завдавали шкоди діяльності банку та знижували його конкурентне положення. Враховуючи іноземний досвід та рекомендації Базельського комітету пропонуємо встановити додаткові вимоги за системну важливість у розмірі від 1-3,5% (табл. 2.18).

Таблиця 2.18

Рекомендовані додаткові вимоги до капіталу для ідентифікованих системно важливих банків України

Група	Додаткові вимоги до капіталу за системну важливість, %	Назва банку
4	3,5	-
3	2,5	ПРИВАТБАНК
2	2	-
1	1	ОЩАДБАНК УКРЕКСІМБАНК -

Джерело: побудовано автором

Важливо постійно приділяти особливу увагу діяльності великих банків, що потенційно в будь який час за результатами діяльності можуть набути ознак системної важливості. Вважаємо, що запропонована нами методика є найбільш адекватною при ідентифікації системно важливих банків в Україні, оскільки

враховує особливості вітчизняного банківського сектору та відповідає найкращій міжнародній практиці. При використанні пропонованої нами методики доцільно розраховувати та аналізувати загальний показник системної важливості в динаміці як мінімум за 2-3 роки, для більшої точності та прогностичності отриманого результату. Враховуючи постійні флуктуації економіки та банківського сектору України ідентифікацію Н-СВБ потрібно проводити на щорічній основі.

Висновки до розділу 2

За результати оцінки та ідентифікація системно важливих банків в Україні сформульовано наступні висновки:

1. Доведено залежність стабільності банківської системи та реальної економіки від діяльності системно важливих банків, що формує підстави для розробки адекватних підходів до ідентифікації СВБ та побудови їх регулювання. Базельським комітетом та Радою по фінансовій стабільності (FSB) з метою підвищення стабільності банківської системи було розроблено рекомендації щодо ідентифікації СВБ та порядок застосування до них підвищених вимог до капіталу для додаткового покриття збитків (higher loss absorbency (HLA)). Виявлено основні принципи побудови регулювання національних системно важливих банків та часові рамки, згідно яких центральні банки країн світу повинні розробити власну методику ідентифікації Н-СВБ та встановити для них розміри HLA відповідно до рівня їх системної важливості.

2. На основі проведеного аналізу виділено критерії та індикатори які в повній мірі відображають характер та вплив діяльності СВБ на стабільність банківської системи, а саме: величина банку (Size); взаємопов'язаність з іншими фінансовими установами (Interconnectedness); ступінь замінності банку/фінансова інфраструктура (Substitutability / financial institution infrastructure); складність банку (структурна, операційна та складність бізнесу банку) (Complexity); міжнародна діяльність банку (Cross-jurisdictional activity).

3. За результатами вивчення іноземного досвіду виявлено основні принципи регулювання діяльності СВБ: розробка методики ідентифікації Н-СВБ є прерогативою регулятора; розроблена методика ідентифікації Н-СВБ повинна відображати в повній мірі можливий вплив діяльності ідентифікованих Н-СВБ;

регулятор при розробці методики ідентифікації повинен виходити із реалій національної економіки та банківської системи; ідентифікація системно важливих банків національного рівня повинна проходити на консолідованій основі; вплив діяльності Н-СВБ необхідно оцінювати виходячи із базових банківських характеристик: (1) величина; (2) взаємопов'язаність; (3) замінність / інфраструктура фінансова установа (включаючи чинники необхідні для врахування концентрованого характеру банківського сектору); (4) складність (включаючи ускладнення пов'язані із міжнародною/транскордонною діяльністю установи; ідентифікація Н-СВБ повинна проводитися регулярно, мінімум 1 раз на рік; методика ідентифікації та інформація щодо ідентифікованих Н-СВБ має носити публічний характер; встановлення додаткових вимог до капіталу банків ідентифікованих як системно важливі.

4. Визначено, що процедура ідентифікації банку як національного системно ґрунтується на визначенні вибірки потенційних системно важливих банків шляхом аналізу основних показників їх діяльності, в першу чергу їх частки в активах та зобов'язаннях банківської системи. З врахуванням профілю концентрації сукупних активів та зобов'язань з критичною межею в 3% в Україні до найбільших банків станом на 01.01.2016 р. відносять 15 банків.

5. Встановлено, що: результати діяльності банків вибірки по основних показниках у значній мірі корелюють із показниками банківської системи України; банки вибірки, починаючи з 2002 р. займають нішову частку у банківській системі по більшості показниках діяльності банків (займають в середньому 75-80% банківського сектору); банки вибірки несуть значний вклад у більшість розраховуваних показників, це дає підстави припустити, що саме вони формують більшість результатів розраховуваних показників; банки вибірки відіграють соціальну роль, у частині довіри населення, оскільки клієнти довіру до банківської систем можуть уособлювати у конкретному банку вибірки; банки

вибірки можуть прямо впливати на банківську систему та мають опосередкований вплив на реальну економіку, через канали взаємопов'язаності.

6. За результатами дослідження іноземного досвіду ідентифікації СВБ виділено ключові етапи ідентифікації системно важливих: 1) визначення основних критеріїв та індикаторів, які б у повній мірі характеризували можливий негативний вплив СВБ на стабільність банківської системи; 2) визначення ваги (значимості) кожного критерія та кожного включеного в нього індикатора (враховуючи особливості банківської системи); 3) формування вибірки банків для проведення процедури ідентифікації; 4) обрахунок показника системної важливості для кожного банку вибірки; 5) визначення та обґрунтування граничного значення (точки відсікання) показника системної важливості; 6) визначення кількості блоків (кошиків) системної важливості та їх граничних інтервалів; 7) розподіл ідентифікованих СВБ по блоках, в залежності від рівня системної важливості;

7. Обґрунтовано основні критерії системної важливості для банків України з відповідними ваговими коефіцієнтами: 1) величина (30%); 2) замінність (20%); 3) взаємопов'язаність (15%); 4) складність (15%). В свою чергу пропонуємо доповнити перераховані критерії слідуючими: довіра населенн (20%). Враховуючи постійні флуктуації економіки та банківського сектору України перегляд та доопрацювання методики ідентифікації національних системно важливих банків потрібно проводити раз на пів року. Результатом застосування пропонованої методики є обрахунок загального результату показника системної важливості ($P_{св}$). Під категорію системно важливих підпадають банки загальний показник яких дорівнює, або більший визначеного порогового значення $P_{св}$. Порогове значення $P_{св}$ дорівнює середньому арифметичному сумарного $P_{св}$ по банках окремий показник $P_{св}$ яких рівний та більший 3%. Обрахунок загального показника для України показав, що при встановленні мінімально можливого рівні загального показника на рівні 3% у вітчизняній банківській системі системно важливими можна вважати 3

банки (станом на 01.01.2016 р по яких загальний показник перевищує порогове значення 7,75%): Приватбанк, Ощадбанк, Укрексімбанк.

8. Обґрунтовано необхідність розподілу ідентифікованих системно важливих банків по блоках системної важливості із встановленням розміру додаткових вимог до капіталу банку за системну важливість (встановлення буферу системної важливості). Встановлені вимоги повинні бути економічно доцільними, і такими, щоб не завдавали шкоди діяльності банку та знижували його конкурентне положення. Враховуючи іноземний досвід та рекомендації Базельського комітету необхідно встановити додаткові вимоги за системну важливість банкам України у розмірі від 1-3,5%. Встановлені вимоги сприятимуть зниженню темпів нарощення банками системної важливості та сприятимуть укріпленню стабільності банківського сектору.

Основні результати розділу опубліковані в працях автора [88, 72, 82, 93]

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СИСТЕМНО ВАЖЛИВИХ БАНКІВ

3.1. Міжнародний досвід побудови системи регулювання системно важливих банків та його адаптація в Україні

Незважаючи на неодноразові попередження науковців стосовно загроз і ризиків, які пов'язані з недостатнім регулюванням банківського сектору у частині діяльності системно важливих банків, владні та бізнесові структури всіх країн світу ці сигнали проігнорували. Банківська система першою реагує на зміну циклів розвитку економіки, та відображає фінансово-економічний стан країни. Економічна та соціальна значимість банківської діяльності, відповідальність банків, а особливо СВБ, перед суспільством зумовили необхідність створення ефективного банківського нагляду. Побудова ефективного нагляду та регулювання системно важливих банків забезпечить стійке функціонування СВБ та зафіксує стабільність розвитку банківської системи та економіки країни у довгостроковій перспективі.

У регулюванні глобальних фінансових дисбалансів значну роль відіграють інститути наднаціонального регулювання банківської діяльності. Серед ініціатив BIS та Ради з фінансової стабільності щодо зменшення руйнівного впливу фінансових шоків на глобальну банківську систему є розробка ряду методичних документів та рекомендацій щодо регулювання СВБ, котрі розглядалися нами у I та II розділах цього дисертаційного дослідження.

Проаналізувавши іноземний досвід регулювання СВБ (додаток X) можемо виділити чотири основні підходи до регулювання системно важливих банків:

- 1) консервативний; 2) збалансований (помірний, компромісний); 3) агресивний; 4) м'який (рис. 3.1).

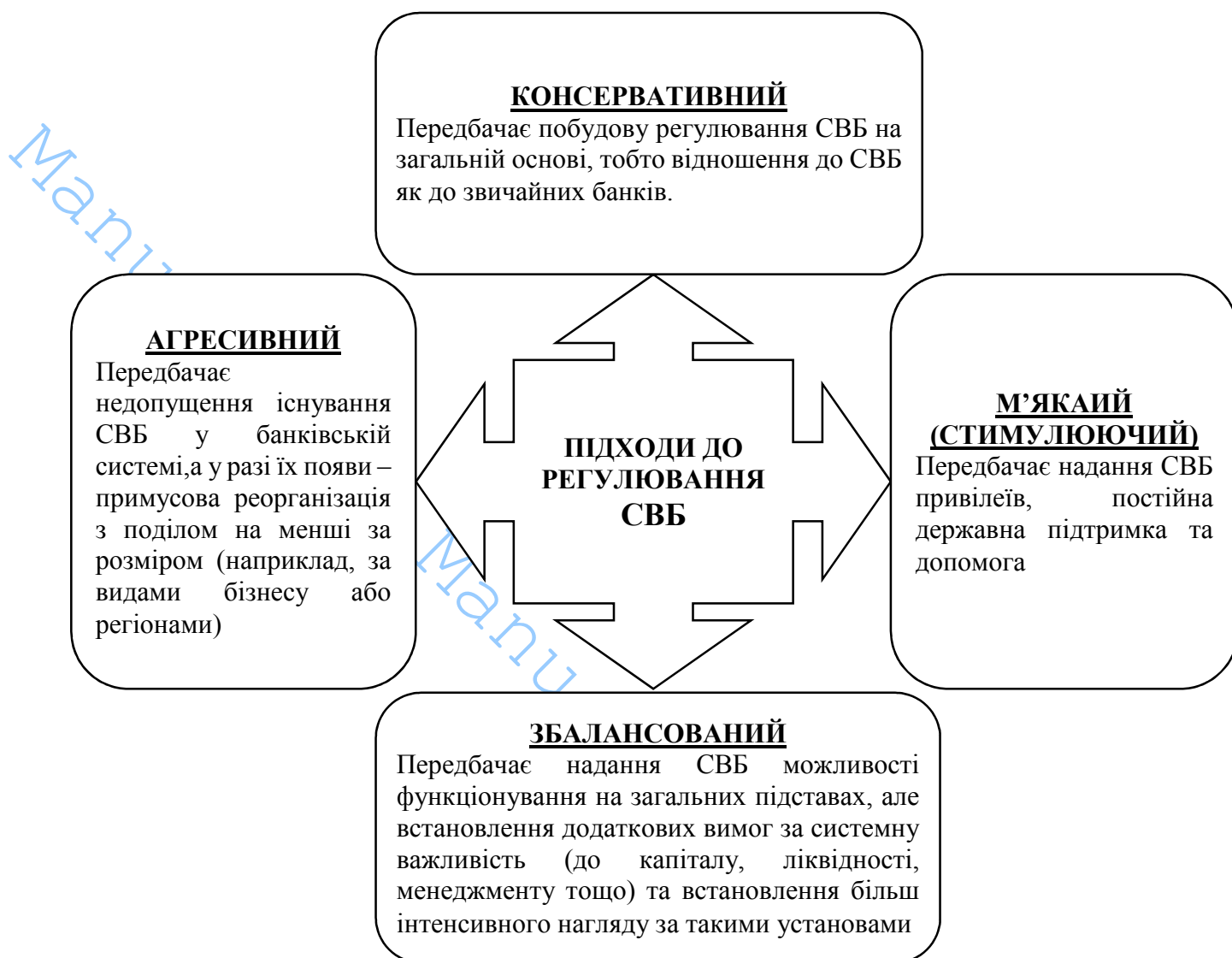

Рис. 3.1. Підходи до регулювання системно важливих банків

Джерело: побудовано автором

Консервативний підхід найменш розповсюджена на сьогодні, або присутній у тих країнах, котрі ще не зайнялися питаннями регулювання СВБ (наприклад Україні до 2015 р. був притаманний такий підхід). Він є найменш ефективним, так як ігнорування діяльності СВБ сприяє їх стихійній діяльності і постійному нарощенню рівня системної важливості, що в кінцевому випадку приведе до підвищення їх впливу на стабільність банківської системи та економіку.

Агресивний підхід передбачає вживання радикальних регулятивних заходів по недопущенню виникнення та існування системно важливих банків. У

випадку їх появи вживаються заходи по примусовій реорганізації з поділом на менші за розміром (наприклад, за видами бізнесу або регіонами). Такий підхід є дієвим, але пригнічує конкуренцію на банківському ринку та гальмує зростання і розвиток банківського сектору та економіки. Один час така практика застосовувалася у США, але була змінена на більш м'яку політику. Зокрема екс-голова американської Федеральної корпорації страхування вкладів (FDIC) Шейла Бейр (Sheila Bair) вважає, що слід покінчити з принципом «занадто велике, щоб збанкрутувати». Вона вважає, що банківські холдинги повинні розплачуватися за банкрутство і проходити таку ж саму процедуру ліквідації, як і звичайні банки.

М'який або стимулюючий підхід передбачає всіляке лобіювання інтересів СВБ, вжиття регуляторних заходів по підтримці функціонування СВБ при будь-яких порушеннях діяльності. Такий підхід, з одного, боку стимулює стрімкий розвиток банківської діяльності і реального сектору економіки та активізує інноваційні процеси в банківському секторі так як СВБ мають значні обсяги ресурсів та доступ до іноземного капіталу і технологій. З іншого боку, нарощення СВБ величини та масштабів діяльності веде до підвищення їх впливу на стабільність банківського сектору, через нарощення ризикових операцій з метою отримання надприбутків, так як СВБ мають можливість спекулювання на державній підтримці у випадку будь-яких проблем. Така практика не закріпилася у країнах світу, так як окрім переваг має досить значні недоліки і може привести до краху всієї економіки.

Збалансований підхід, найбільш розповсюджена у країнах світу. Він передбачає надання СВБ можливості нормально конкурувати та функціонувати на банківському ринку при умові, що до них будуть застосовані вищі вимоги та обмеження до нормативів, включаючи ліміти на концентрацію, додатковий буфер регулятивного капіталу, оподаткування за підвищеними ставками, запровадження додаткових вимог до управління ризиками, проведення більш прискіпливого і частішого моніторингу (введення інституту кураторів, відстеження роботи на щоденній основі). Такий підхід є найбільш оптимальною

та ефективною, оскільки поєднує позитивні риси всіх 3-х моделей. Негативним аспектом є ймовірність вжиття некваліфікованих управлінських рішень на рівні регулятора (розробка та застосування неадекватній національним реаліям методики ідентифікації, проведення стрес-тестів за неякісними сценаріями, надання СББ надмірної свободи або навпаки, обмеження ринкових свобод, завдаючи удару по конкурентній позиції), що може спотворити або не в повній мірі відобразити системну важливість та вплив СББ на економіку країни. Саме ця модель знайшла відображення у методичних рекомендаціях Базельського комітету.

Методичні рекомендації Базельського комітету містять базові принципи регулювання діяльності СББ: 1) впровадження заходів по зниженню рівня морального ризику через забезпечення ефективного регулювання та політики державної підтримки; 2) встановлення підвищених вимоги до капіталу для додаткового покриття збитків (higher loss absorbency requirement (HLA)); 3) забезпечення інтенсивного та ефективного банківського регулювання та нагляду; 4) розробка та застосування превентивних заходів регулювання та нагляду за СББ; 5) забезпечення достатнього рівня стабільності банківської системи для протидії шокам.

Однак реалізація запропонованих Базельським комітетом заходів по підвищенню ефективності регулювання системно важливих банків має ряд недоліків, котрі потрібно вирішити. Аналіз імплементації вимог Базельського комітету був проведений на основі досвіду таких країн як Китай, Франція, Німеччина, Італія, Японія, Нідерланди, Іспанія, Швеція, Швейцарія, Великобританія, США, Канада, Індія, Сінгапур, Південна Африка, і було виділено ряд ключових проблем:

а) необхідно розробити і впровадити чіткі та прозорі наглядові стратегії і пріоритети, на основі яких можна більш об'єктивно оцінювати ефективність наглядової політики;

б) необхідно встановити ефективний та конструктивний діалог з банками на вищому рівні з метою ефективного виконання наглядових рішень та адекватної оцінки ризиків;

в) необхідно забезпечити належну якість даних, що надаються контролюючому органу з метою ефективного аналізу отриманих даних, оцінки бізнес-моделі банку, його стратегії та слабких місць;

г) підвищити рівень міжнародного співробітництва між контролюючими органами, переоцінивши та пояснивши цілі котрі будуть досягнуті у випадку тісної співпраці між цими органами;

д) необхідно підвищити ефективність управління всім об'ємом потенційних змін від нового підходу до регулювання і нагляду за СВБ, у тому числі забезпечивши достатні бюджетні ресурси, створити та підтримувати необхідний обсяг програмного забезпечення і кваліфіковані, досвідчені трудові ресурси.

Базельський комітет та Рада по фінансовій стабільності на сьогодні працюють над вирішенням перелічених нами вище недоліків системи регулювання та нагляду за СВБ на глобальному та національному рівнях. Врахування уроків міжнародних організацій у побудові ефективного регулювання СВБ, на рівні України є ключовим аспектом у забезпеченні стабільності банківського сектору країни [96].

Резюмуючи описану в міжнародних рекомендаціях, процедуру регулювання діяльності СВБ можемо представити її у вигляді 4-х основних елементів (рис. 3.2) [10, 72]:

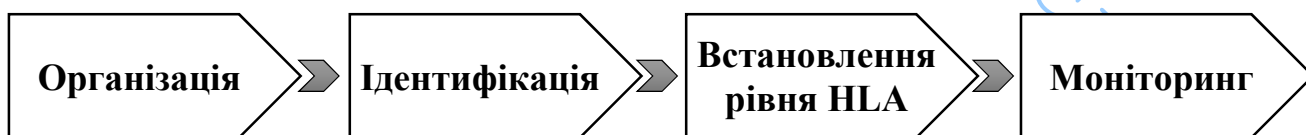

Рис. 3.2. Основні елементи побудови регулювання діяльності СВБ

Джерело: побудовано автором на основі досліджених джерел [10, 96].

Перший елемент передбачає організацію та створення відповідних умов для подальшого забезпечення побудови ефективного регулювання діяльності СВБ, та включає в себе: визначення органів регулювання, що будуть компетентними у вирішенні питань пов'язаних із діяльністю СВБ на різних рівнях; розподіл повноважень щодо забезпечення регулювання діяльності СВБ (між різними регуляторами або у межах одного регулятора але між різними департаментами/підрозділами); розробка стратегії нагляду за системно важливими банками, визначення пріоритетів та виділення необхідних ресурсів для забезпечення ефективного нагляду; налагодження комунікації між суб'єктами нагляду за системно важливими банками; забезпечення подальшої транспарентності інформації на всіх етапах, окрім випадків коли це може завдати шкоди стабільності банківського сектору країни.

Другий елемент включає в себе розробку методики та проведення процедури ідентифікації СВБ з метою подальшого регулювання їх діяльності, і передбачає: розробку методики ідентифікації СВБ з урахуванням їх впливу на стабільність банківської системи та специфіки самої банківської системи; формування повної вибірки банків для проведення процедури ідентифікації; визначення переліку та встановлення порядку розкриття фінансової інформації СВБ необхідної для аналізу їх діяльності та надання їм статусу системно важливих; ідентифікацію СВБ, формування та офіційне оприлюднення списку ідентифікованих СВБ; інформування банків про надання їм статусу системно важливого; публічне розміщення розробленої методики ідентифікації СВБ.

Третій елемент характеризується встановленням підвищених вимог до капіталу для додаткового покриття збитків, що вимагає: визначення необхідного, економічно обґрунтованого, рівня підвищених вимог до капіталу для додаткового покриття збитків; доведення до відома банків ідентифікованих як СВБ нових підвищених вимог до капіталу для додаткового покриття збитків; публічного розміщення підвищених вимог до капіталу для додаткового покриття збитків та закріплення відповідальності щодо недотримання встановлених

вимог; встановлення часових інтервалів в межах яких повинні бути дотримані підвищені вимоги до капіталу.

Четвертий елемент включає в себе заходи по забезпеченню ефективного моніторингу діяльності СББ, і базується на: періодичному аналізі діяльності СББ та моніторингові притаманних для СББ ризиків; контролі за дотриманням СББ підвищених вимог до достатності капіталу; використання різноманітних методів та інструментів раннього попередження, зокрема: стрес-тестування, математичне моделювання, побудова систем оцінки характерних для СББ ризиків, аналіз бізнес-моделі СББ, горизонтальний моніторинг діяльності СББ, збір та аналіз наглядових даних, розробка планів відновлення діяльності [10, 72].

Початковий етап є фундаментальним, оскільки від нього у значній мірі залежить ефективність реалізації всіх інших 3-х етапів. Він вимагає значних ресурсних затрат, як з позиції регулятора так і з позиції потенційних СББ. Для того щоб система нагляду діяла ефективно та її ефективність можна було об'єктивно оцінити, на організаційному етапі необхідно розробити та закріпити стратегію нагляду за СББ, із адекватною метою, чітко прописаними завданнями та пріоритетами. Стратегія має містити обґрунтування мети та послідовність необхідних до виконання завдань, виконання яких би не суперечило визначеному рівню допустимого ризику. Регулюючий орган на основі експертних суджень та необхідних розрахунків повинен визначити рівень допустимого ризику враховуючи схильність до ризику СББ, зокрема до системного ризику. Відповідно маючи адекватну реаліям стратегію з чітко прописаним завданнями виникає можливість оцінити діяльність регулятора виходячи із рівня досягнення ним стратегічної мети через успішність/неуспішність виконання ним поставлених завдань.

Ресурсна база котра потрібна для проведення необхідних реформ є предметом дискусій. Соціальний ефект грає важливу роль при виділенні бюджетних ресурсів так як платники податків не будуть задоволені рішенням щодо значного вливання державних коштів у побудову нагляду за СББ. Кадровий ресурс також має відповідати високим професійним критеріям, а саме

необхідні експерти з права, фінансів, а особливо фахівці з математичного аналізу (досвід Індії).

На етапі організації регулювання за діяльністю СВБ важливим аспектом є координація та узгодженість між органами у компетенції яких знаходяться СВБ. На глобальному рівні основними регуляторами по питаннях пов'язаних з Г-СВБ являються:

1. Банк міжнародних розрахунків (Базельський комітет);
2. Рада з фінансової стабільності;

Міжнародними організаціями було прийнято рішення, що регуляторами по координації питань щодо Н-СВБ повинні виступати обрані владними структурами країни органи (як правило це центральні банки). Відповідно вимагається чіткий взаємозв'язок регуляторів національного та глобального рівнів. В українських реаліях органом до компетенції якого включається нагляд та регулювання діяльності Н-СВБ є Національний банк України. Досвід деяких країн (наприклад Швейцарії) показав, що до нагляду можуть залучатися треті особи (наприклад, зовнішні аудитори або експерти-консультанти) для того, щоб забезпечити незалежну, зовнішню експертизу з окремих питань або для проведення всеосяжного і послідовного аналіз по обраному напрямку. Така практика сприяє підвищенню рівня незалежності та об'єктивності нагляду за СВБ.

Комунікація між суб'єктами є важливо для ефективного функціонування системи нагляду за СВБ. Інформаційна взаємодія повинна ефективно працювати як з позиції СВБ так і з позиції регулятора. Враховуючи сучасні недоліки взаємодії у системі «регулятор-СВБ» різних країн, сформуємо ряд рекомендацій по покращенню цього процесу та досягненню намічених результатів з позиції регулятора:

- а) кожен контролюючий орган має чітко визначити, документально закріпити та довести до відома банків свою наглядову стратегію та пріоритети, відповідно до визначеного ним прийнятного рівня ризику.

б) встановити контроль та моніторинг ефективності наглядових заходів і дотриманні обраної стратегії та виділених пріоритетів.

в) органи нагляду повинні зміцнювати свої зв'язки з банками, зокрема, на рівні вищого керівництва (ради директорів), з метою ефективного інформування про рівень ризику на який наражається банк. Це можливо шляхом розширеного розуміння регулятором бізнес-стратегії банку, актуальних потреб у капіталі та ліквідності, системи ризик-менеджменту та «ризик-культури» системно важливого банку. Ця взаємодія повинна ґрунтуватися на досконалій комунікації та своєчасному зворотному зв'язку між регулятором та системно важливим банком.

г) наглядові органи повинні наполягати на удосконаленні СВБ своїх ІТ-технологій та систем управління інформацією (MIS), щоб забезпечити надійну і своєчасну інформатизацію стосовно потенційних ризиків на постійній основі в масштабах всього банку (у консолідованій формі). Це сприятиме більш точному і своєчасному зборі даних, що у свою чергу полегшує ведення безперервного нагляду, з можливістю прогнозування та планування діяльності.

д) наглядові органи зі свого боку повинні гарантувати, що надані їм дані оцінюються ними відповідно до поставлених цілей і пріоритетів, ефективно і цілеспрямовано, щоб забезпечити детальне розуміння характерних ризиків та слабких місць СВБ, і як результат підтримувати ефективність нагляду на високому рівні. Наглядові органи повинні чітко координувати із СВБ заходи щодо збору необхідних даних, для зменшення рівня операційного ризику та непотрібного дублювання інформації.

е) наглядові органи повинні налагодити роботу у розробці інструментів для розвитку та покращення інформатизації при транскордонному нагляді за СВБ.

Забезпечення підвищеного рівня транспарентності це необхідна умова для побудови ефективного нагляду за СВБ, так як виключає можливість підтасування аналітичних даних та сприяє об'єктивності процедури ідентифікації СВБ. Але прозорість та відкритість інформації має обмежуватися

у випадках коли це може зашкодити стабільності банківського сектору (наприклад викликати паніку вкладників, відтік акціонерного капіталу, залучених та запозичених ресурсів і т. д.)

Ключовим елементом регулювання СВБ є саме їх ідентифікація, яка ґрунтується на спеціально розробленій методиці. В основі методики ідентифікації Г-СВБ Базельського комітету лежить індикаторний підхід (indicator-based measurement approach), про який вже згадувалося раніше у дисертаційному дослідженні. Запропоновані Базельським комітетом індикатори для ідентифікації Г-СВБ характеризують різні аспекти банківської діяльності, які можуть викликати нестабільність фінансової системи в цілому.

Ідентифікація Н-СВБ повинна базуватися на окремо розробленій методиці та принципах запропонованих Базельським комітетом. Принципи щодо ідентифікації Н-СВБ запропоновані Базельським комітетом описують базові аспекти і не є жорсткими правилами. Національні регулятори можуть скорочувати або доповнювати пропоновані рекомендації щодо ідентифікації виходячи із специфіки банківської системи.

Враховуючи досвід Базельського комітету щодо розробки та використання методології ідентифікації, нами було виділено ключові етапи здійснення цього процесу, котрі представлені у II розділі цього дисертаційного дослідження.

Апробація розроблених методик (на глобальному чи національному рівні) проводиться на основі спеціально сформованої вибірки банків. Критеріями при формуванні відповідної вибірки є:

- найбільші за розміром банки (кількість банків та критерій розміру підбирається індивідуально кожним регулятором виходячи із особливостей банківської системи);
- банки, які були ідентифіковані як СВБ у попередньому році (якщо відсутнє рішення регулятора про їх виключення); і
- банки, які були додані до вибірки національними регуляторними органами на основі наглядових суджень.

Перелік банків включених до вибірки для подальшого аналізу повинен бути публічно розкритим. Банки включені до вибірки є потенційними СВБ, це вже сигналізує про можливу їх важливість в майбутньому, після ідентифікації або в послідуочі періоди ідентифікації.

Методика ідентифікації має бути чітко прописана по всіх етапах в окремому документі та публічно розміщуватися для ознайомлення. Періодичність оновлення методики ідентифікації з врахуванням актуальних тенденцій розвитку банківського сектору повинна проводитися кожного року. У випадках суттєвих економічних дисбалансів та підвищених флуктацій економічного розвитку країни не рідше 1 разу на квартал.

Базельський комітет встановлюючи додаткові вимоги за системну важливість застосовує «політику стримування», стимулюючи банки не набувати вищого рівня системної важливості, впроваджуючи вищі вимоги до капіталу. При набутті банками статусу системно важливого банк може діяти за двома стратегіями:

1) прийняти статус системно важливого банку, тим самим отримати додаткове фінансове навантаження на капітал, але зберігши обсяги банківських операцій. В межах цієї стратегії СВБ може також вибрати два шляхи: а) залишатися на тому ж рівні системної важливості; б) збільшувати масштаби своєї діяльності тим самим набуваючи більшого рівня системної важливості.

2) прийняти статус системно важливого банку, але в подальшому зменшувати системну важливість з метою позбавлення набутого статусу у наступному ідентифікаційному періоді.

Відповідно до принципів Базельського комітету при побудови нагляду за національними системно важливими банками, необхідно дотримуватися таких ключових позицій:

1. нормативне-законодавче закріплення методологічних принципів та мотивів якими він керувався при встановленні диференційованого рівня HLA;
2. рівня HLA, застосований до банку, повинні бути адекватними ступеню його системної важливості;

3. регулятору необхідно узгодити процедуру ідентифікації Г-СВБ та Н-СВБ у межах своєї юрисдикції;
4. регулятор країни походження банку повинен встановити вимоги щодо рівня HLA, такі ж як вони встановили на рівні материнської компанії та/або консолідованої групи;
5. регулятор країни перебування (здійснення діяльності) банку повинні встановити вимоги щодо рівня HLA, встановлені ними на субконсолідованому рівні/на рівні дочірньої компанії;
6. регулятор країни походження банку повинен провести перевірку щодо рівня капіталізації материнського банку, не залежно чи розглядається він окремо, чи коли вимога щодо рівня HLA застосовується на рівні дочірніх компаній;
7. у випадку коли банк має подвійний статус (Н-СВБ та Г-СВБ) регулятор країни походження банку повинен встановлювати вищі вимоги із двох можливих рівнів HLA;
8. у тих випадках, коли дочірня компанія банку вважається Н-СВБ у іншій країні, регулятор країни походження банку та регулятор країни перебування банку повинні домовитися про координування зусиль та співпрацю в сфері встановлення вимог щодо відповідного рівня HLA в рамках нормативно-правових актів, що діють в юрисдикції країни де банк здійснює свою діяльність.
9. вимогу щодо рівня HLA необхідно виконувати в повному обсязі за рахунок акціонерного (базового) капіталу першого рівня;
10. регулятор має право встановлювати додаткові вимоги та інші заходи у сфері нагляду за СВБ, які він вважає доцільними, з метою подолання ризиків, пов'язаних із діяльністю СВБ [10].

Встановлено, що вдосконалення вітчизняної практики банківського регулювання та нагляду має здійснюватися за трьома напрямками: макропруденційне регулювання; моніторинг банківської системи та СВБ; спеціальний пруденційний нагляд за системно важливими банками. Запровадження у вітчизняну практику макропруденційного регулювання

передбачає врахування впливу системного ризику. Встановлено, що системно важливі банки можуть виступати: генераторами системного ризику; каналами розповсюдження; центрами його накопичення, підсилення або послаблення (поглинання). Виділені групи системної важливості були розглянуті нами в п 2.3. цього дисертаційного дослідження (рис. 3.3).

Регулятор повинен превентивно оцінити імовірність кожної з виділених стратегій та правильно будувати взаємодію та нагляд з ідентифікованими СВБ враховуючи їх відношення до присвоєного статусу, та будувати імовірні прогностичні сценарії.

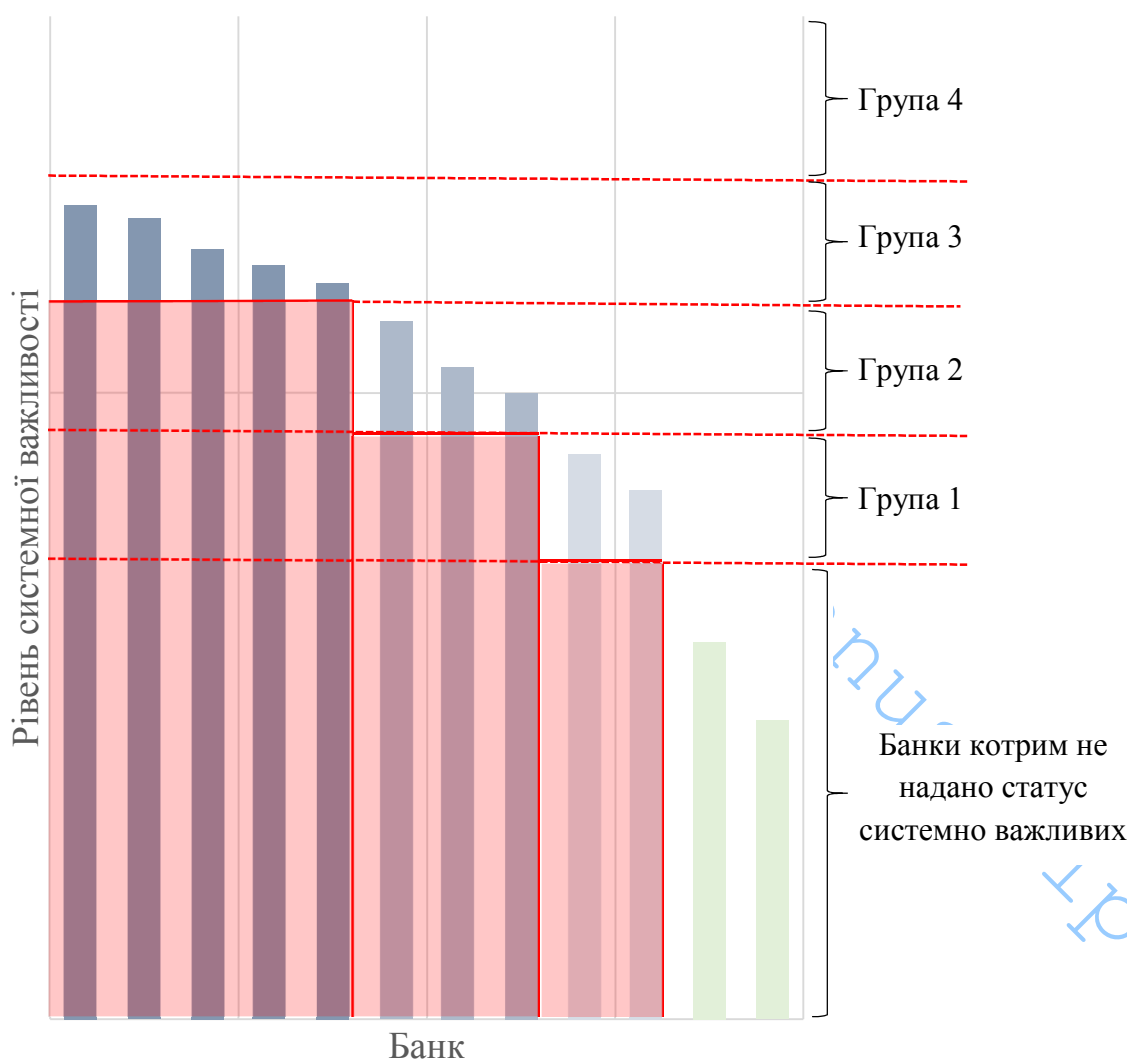

Рис 3.3. Графічний приклад розподілу системно важливих банків по групах

Джерело: розроблено автором на основі джерел [12, 19, 20]

Застосування додаткових вимог до капіталу відбувається у комплексі із іншими вимогами Базеля III, що в сукупності приводить до значного відпливу коштів для задоволення необхідних вимог до капіталу ідентифікованих СВБ (рис 3.4).

Навантаження на капітал банку прямо залежить від визначеного рівня вимог до капіталу ідентифікованих СВБ (рис 3.4). Іноземний досвід показує що додаткові вимоги як правило встановлюються у межах від 0 до 2,5 % від капіталу першого рівня. Але вимоги до капіталу для додаткового покриття збитків визначаються регулятором самостійно на основі експертних суджень та проведеного аналізу.

Буфер власного капіталу банку (Bank's own capital buffer)	1 - 2 %*	Спеціальні додаткові вимоги до капіталу банку (вплив макроекономічних факторів)	Комбіновані буфери
Стовп 2 (Базель III) (Pillar 2)	0 - 2 %*		
Комбінація буферу системного ризику та СВБ (Combination of systemic risk buffer and SIB buffer) **	0 - 5 %*	Додаткова «подушка безпеки» CET1 за системну важливість та системний ризик при участі СВБ в спекулятивних фінансових операціях	
Контрциклічний буфер капіталу (Countercyclical capital buffer)	0-2,5%*	Додаткова «подушка безпеки» CET1 для кризових періодів	
Консервативний буфер (Capital conservation buffer)	2,5 %	Додаткова «подушка безпеки» CET1, буферний капітал	
Капітал другого рівня (Tier 2)	2 %	Основні вимоги	
Додатковий капітал першого рівня (Additional Tier 1)	1,5 %		
Базовий капітал першого рівня (Common Equity Tier 1 (CET1))	4,5 %		

Рис. 3.4. Додаткові вимоги до достатності капіталу за Базелем III з урахуванням статусу СВБ (директива CRD IV)

Джерело: розроблено автором на основі джерел [12, 19, 20]

Одним із інструментів макропруденційного регулювання запропоновано визначити контрциклічне регулювання. Контрциклічне регулювання передбачає посилення вимог до капіталу, встановлення буферів системної важливості на основі бюджетування ризиків, додаткові вимоги до капіталу першого рівня пропорційно внеску СББ у системний ризик. Підвищені вимоги до власного капіталу зменшують стимули банків до ризикової діяльності. За результатами проведених досліджень встановлено, що сукупна оцінка ризиків збільшує величину базового капіталу першого рівня на 22% (рис. 3.4).

Вимоги мають бути адекватними, та не зашкоджувати у значній мірі конкурентній позиції СББ на ринку. Враховуючи всі необхідні утримання навантаження на капітал банку є значним і складає близько 18-20% (рис. 3.4).

Національним банком України було встановлено додаткові вимоги до банків за системну важливість, які повинні бути виконані починаючи із 2020 р. (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Вимоги до капіталізації системно важливих банків в Україні

ЗАХОДИ РЕГУЛЮВАННЯ	СТРОКИ РЕАЛІЗАЦІЇ
1.1. Додаткові вимоги (буфер) базового капіталу в розмірі 1% від активів, зважених за ризиком	Починаючи з 2020 р.,
1.2. Встановлення буферу системної важливості	Починаючи з 2020 р.
1.3. Запровадження показника фінансового важеля	Розкриття інформації – з 2019 р. Обов'язкова вимога – з 2020 р.
1.4. Використання підходу внутрішніх рейтингів для розрахунку показника достатності власних коштів (капіталу)	-

Джерело: побудовано автором на основі джерел [97]

Враховуючи політику НБУ по збільшенню вимог до статутного капіталу банків України, спостерігається динаміка по нарощенню обсягів власного капіталу СББ. Найбільші обсяги нарощення статутного капіталу спостерігаються у державних банків, Ощадбанку та Укрексімбанку і складають станом на 01.01.2016 р. 19% та 12% відповідно, у порівнянні із показниками станом на 01.07.2015 р. Значна зміна обсягів статутного капіталу спостерігалася у державних банках в період з 01.01.2015 р. по 01.07.2015 р., Ощадбанку вона складає 63% в Укрексімбанку – 30%. Зміни статутного капіталу Приватбанку є менш значними і складають 14% в період з 01.07.2015 р. по 01.01.2016 р., та всього 6% в період з 01.01.2015 р. по 01.07.2015 р. Значне нарощення статутного капіталу Ощадбанку пояснюється ще й його статусом спеціалізованого ощадного банку, що вимагає від нього відповідних рішень по підвищенню надійності.

Оцінка обсягів достатності капіталу актуалізує питання необхідності його нарощення. В роботі за допомогою розробленої методики обчислено необхідний обсяг додаткового капіталу для вітчизняних СББ з урахуванням усіх ризиків та норм (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

**Необхідний обсяг капіталу системно важливих банків України
(01.01.2016 р.)**

(тис.грн.)

Назва банку	Усього власного капіталу	Наявний базовий капітал	Необхідні обсяги докапіталізації	Сумарний обсяг капіталу з урахуванням докапіталізації
1	2	3	4	5 = 3 + 4
ПРИВАТБАНК	25 277 041	25 254 167	45 820 435	71 074 602
ОЩАДБАНК	16 969 137	16 969 137	27 156 092	44 125 229
УКРЕКСІМБАНК	6 512 121	6 512 121	25 854 170	32 366 291

Джерело: побудовано автором на основі даних НБУ

Зміна парадигми визначення достатності капіталу (формування буферів) системно важливих банків буде ефективною лише за умови координації параметрів контрциклічного резервування з інструментами грошово-кредитної політики НБУ, що впливають на кредитний цикл.

Підвищені вимоги до капіталу повинні бути офіційно закріплені та гласними. Регулятор повинен в обов'язковому порядку встановити відповідальність керівництва банку у разі невиконання, або недотримання встановлених додаткових вимог до капіталу банку.

При одноразових порушеннях відповідальність повинна носити дисциплінарний характер. У випадках повторних порушень повинна носити фінансовий характер (адміністративний), та бути прогресивною відповідно до інтенсивності порушень. У разі злісних та систематичних порушень, що привели б до суттєвого порушення стабільності банківського сектору та значних фінансових втрат повинна переходити у сферу кримінальної відповідальності.

Після ідентифікації СВБ, публічного оприлюднення списків та встановлення додаткових вимог до капіталу, регулятор має проводити обов'язковий, періодичний аналізі діяльності СВБ та моніторинг притаманних їм ризиків. Метою є раннє реагування на імовірні проблеми, виявлені у процесі аналітичного дослідження СВБ.

Ефективним інструментом нагляду є стрес-тестування, оскільки саме цей підхід забезпечує більш прогностичніший погляд на можливі ризики. Стрес-тестування є одним із найрозповсюдженіших інструментів серед наглядових органів. Дає можливість моделювати різні сценарії, а в останні роки часто використовується для оцінки ефективності впровадження додаткових вимог до капіталу ідентифікованих СВБ. Крім того, результати стрес-тестування, при строгому виконанні та прозорій процедурі проведення, розглядалися в деяких країнах, як ефективний механізм підтримки суспільної довіри до банківської системи.

Однак стрес-тестування при використанні його у системі нагляду за СВБ, виходячи із досвіду різних країни, має ряд недоліків:

1. Проблеми при розробці відповідних сценаріїв;
2. Необхідність у відповідних кваліфікаційних кадрах.

Застосування регулятором горизонтального моніторингу дасть змогу створити партнерські взаємовідносини між регулятором та СББ шляхом своєчасного реагування та упередження здійснення ними ризикових операцій, які можуть призвести до порушень стабільності банківського сектору чи банківського законодавства.

Важливою є процедура розробки планів відновлення діяльності СББ (*recovery and resolution planning*), так як дає можливість завчасно підготуватися до можливих проблем майбутньому, та чітко визначити послідовність необхідних для відновлення діяльності кроків.

Аналіз бізнес-моделі СББ є частиною системи нагляду, і включає в себе аналіз доходів від різних банківських операцій (часто називають аналізом «слідкування за коштами») для більш чіткого розуміння ключових факторів ризику.

Контроль за дотриманням СББ підвищених вимог до достатності капіталу має проходити із позиції регулятор та самого СББ. На своєму рівні СББ має проводити внутрішній моніторинг та формувати звіти, щодо дотримання додаткових вимог до капіталу. Відповідні звіти відправляються до регулятора, де вони оцінюються на адекватність аналізу.

В свою чергу зі своєї позиції регулятор проводить свій моніторинг та аудит щодо дотримання встановлених вимог до капіталу. Це проходить шляхом запиту відповідних аналітичних даних котрі будуть проаналізовані та зроблені відповідні висновки.

3.2. Регулювання системно важливих банків у підтриманні стабільності банківської системи України

У сучасних умовах розвитку банківської системи з метою забезпечення стабільності її функціонування важливого значення набувають питання раннього виявлення та попередження системних ризиків та недопущення фінансових криз. Більшість центральних банків не змогли передбачити та запропонувати чітку систему заходів щодо подолання системних ризиків, що охопили не лише банківську, але й всю фінансову систему. Виявилось, що в багатьох випадках накопичення диспропорцій та ризиків є результатом діяльності системно важливих банків, які стали загрозою для стабільності всієї банківської системи та економіки. Однією із причин виникнення світової фінансової кризи є недостатня увага до проблеми регулювання системно важливих банків з боку науковців і практиків, а також недостатнє її теоретичне розроблення та практична імплементація.

Широкий міжнародний досвід та вимоги глобальних органів регулювання діяльності СВБ стимулюють вітчизняний центральний банк займатися питаннями СВБ. Хоча проблемі регулювання СВБ в Україні регулятором приділялася недостатньо уваги, але все ж були проведені такі позитивні нововведення:

1. Закріплення у Законі України «Про банки і банківську діяльність» визначення терміну «системно важливий банк»;
2. Створення в організаційній структурі НБУ Департаменту фінансової стабільності;
3. Затвердження Постанови НБУ «Про порядок визначення системно важливих банків» № 863 від 25 грудня 2014 року;
4. Проведення стрес-тестування найбільших банків України з метою виявлення необхідного рівня докапіталізації;

5. Визначено та закріплено розмір додаткових вимог до капіталу (розмір буфера системної важливості згідно Постанова НБУ «Про затвердження Змін до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні» № 312 від 12 травня 2015 року).

З метою упередження виникнення системних ризиків, недопущення фінансових криз та виконання вимог Базельського комітету щодо національних СВБ, НБУ особливу увагу приділив побудові регулювання системно важливих банків.

Важливим кроком з точки зору посилення регулювання СВБ у частині управління системним ризиком, є створення Департаменту фінансової стабільності. Він покликаний виконувати функції макропруденційного нагляду та регулювання банківського сектору. Основні завдання діяльності цього департаменту – аналіз системних ризиків банківського сектору, розроблення інструментарію макропруденційної політики для запобігання системним кризам і мінімізації негативних наслідків макроекономічних шоків. Також до його функцій належить розроблення модельного інструментарію для стрес-тестування окремих банків і банківського сектору в цілому.

Якщо створення департаменту фінансової стабільності опосередковано стосується питання регулювання системно важливих банків, то затвердження Постанови НБУ «Про порядок визначення системно важливих банків» № 863 є першим спеціалізованим рішенням НБУ. Відповідна постанова містить методику ідентифікації системно важливих банків України. Визначено основні критерії системної важливості та описано методику обрахунку показника системної важливості. Разом з цим було внесено зміни до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні №312, у якій Розділ 10 присвячений вимогам щодо діяльності системно важливих банків, і включає 7 основних позицій:

1) Ідентифіковані НБУ СВБ мають дотримуватися спеціальних значень таких економічних нормативів ліквідності (нормативу миттєвої ліквідності (Н4) (рис. 3.5) не менше ніж 30%, для простих банків не менше ніж 20%); нормативів

кредитного ризику (максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7) не більше ніж 20 %, для простих банків не більше ніж 25%).

Представлена динаміка показників миттєвої ліквідності системно важливих банків України показує негативну динаміку, але більшість показників миттєвої ліквідності СВБ в останні два роки знаходяться в межах норми (більше 10%). Зниження показників ліквідності системно важливих банків може негативно відобразитися на показниках поточної ліквідності банківського сектору та порушити фінансову стабільність.

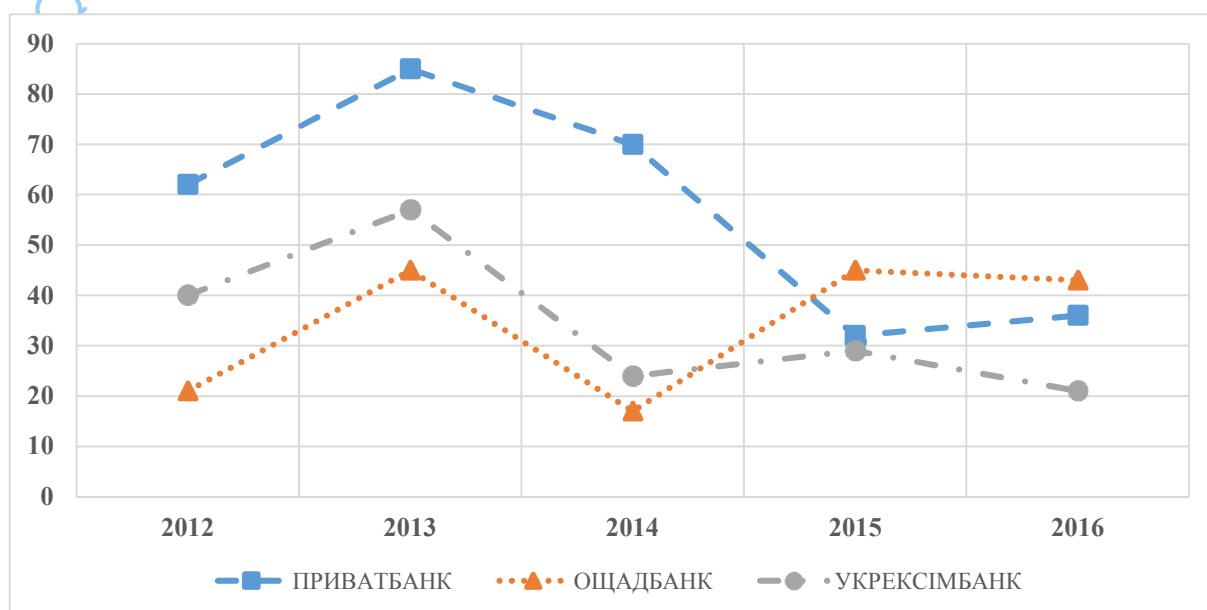

Рис. 3.5. Динаміка показника миттєвої ліквідності (Н4) системно важливих банків України за період з 2012-2016 рр.*

* спрогнозовані дані ($R^2=0,42-0,5$)

Джерело: обчислено автором за даними НБУ

2) Спираючись на Постанову НБУ № 368 ідентифікованим СВБ необхідно станом на 1 січня 2016 р. привести нормативи та вимоги до капіталу до необхідної величини. Рівень капіталізації системно важливих банків знаходиться на достатньому рівні і говорить про допустимий рівень ризику діяльності СВБ та про відносну їх стійкість (рис. 3.6).

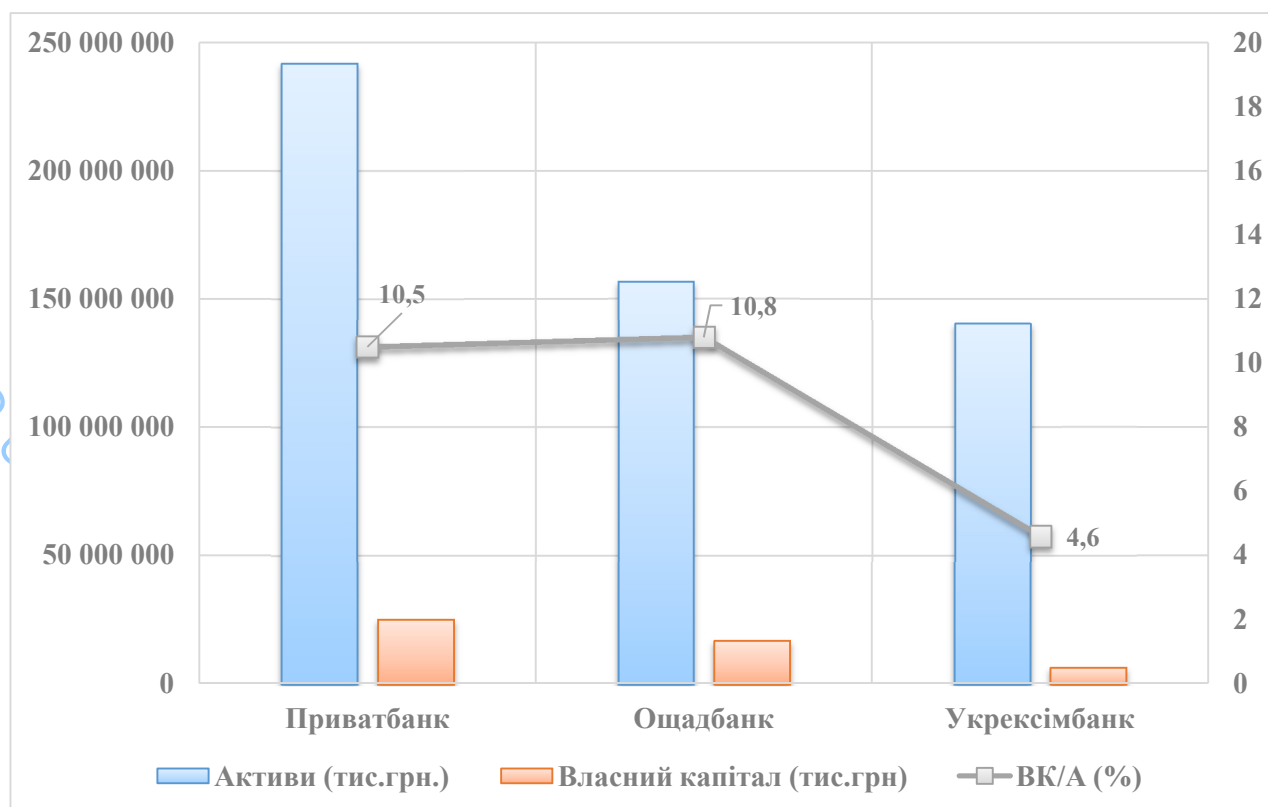

Рис. 3.6. Рівень капіталізації СВБ України станом на 01.01.2016 р.*

* спрогнозовані дані ($R^2=0,68$)

Джерело: обчислено автором на основі джерел [90]

Рівень капіталізації системно важливих банків знаходиться на достатньому але низькому рівні. Це в першу чергу говорить про зниження обсягів власного капіталу та можливого нарощення активів. В свою чергу нарощення активів може супроводжуватися збільшенням обсягів неякісних активів у балансі банку (табл. 3.3.), що може негативно позначитися на фінансовій стійкості банку та враховуючи статус системної важливості вплинути на стабільність банківського сектору. Враховуючи необхідність виконувати вимоги НБУ щодо додаткових вимог до капіталу за системну важливість ідентифікованими СВБ України необхідно першочергово провести процедуру докапіталізації, тим самим підвищити свій рівень стійкості.

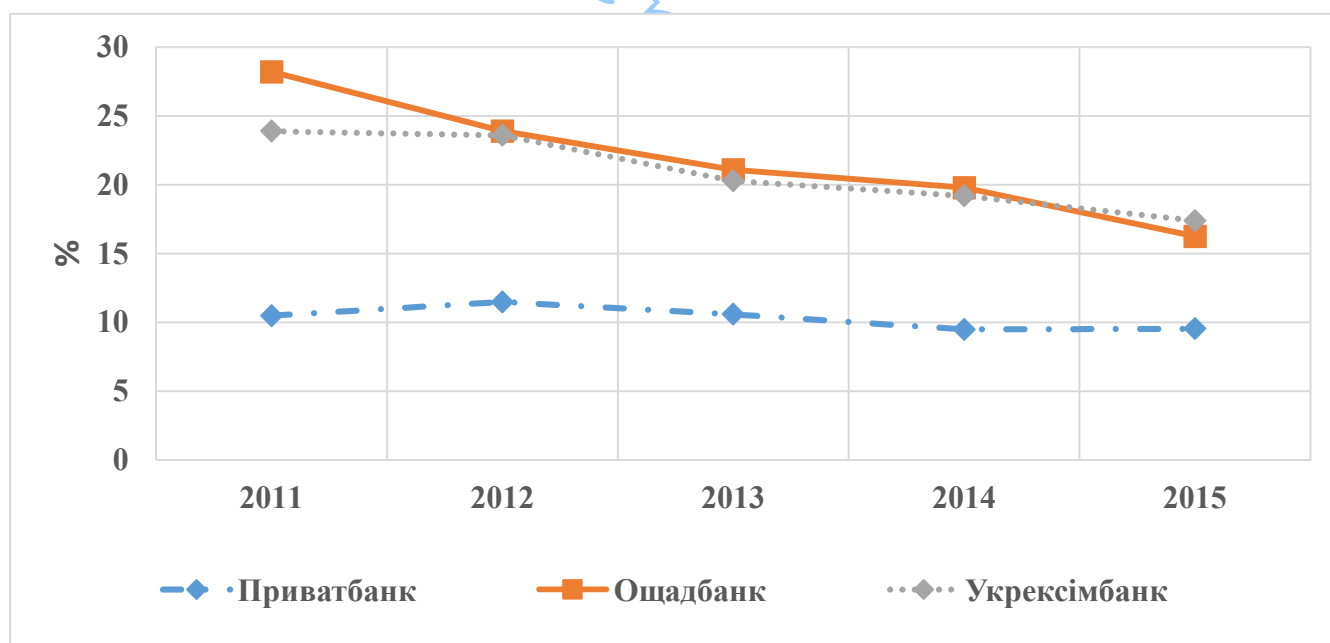
Таблиця 3.3.

Коефіцієнт резервування кредитів системно важливих банків України

№ п/п	Назва банку	2015 р.	2014 р.	Абсолютне відхилення, %	2013 р.	Абсолютне відхилення, %
1	Приватбанк	12,7	14,5	- 1,8	16,6	-2,1
2	Ощадбанк	51,6	37,3	+14,3	24,7	+12,6
3	Укрексімбанк	66,4	47,0	+19,4	21,4	+25,6

Джерело: побудовано автором на основі джерел [90]

Показник адекватності капіталу СВБ України (рис. 3.7) також досить низький, що говорить про часткове перекладання ризиків своєї діяльності на кредиторів на вкладників. Враховуючи величину та масштаби діяльності СВБ зазначені ризики є значними, та можуть зашкодити надійності банківського сектору підірвавши фінансову стабільність.

Рис. 3.7. Адекватність регулятивного капіталу СВБ за 2011-2015 рр.

Джерело: обчислено автором на основі даних НБУ

Розрахунок коефіцієнту резервування для СВБ України показує позитивну динаміку в період з 2013 по 01.01.2016 р. У порівнянні з 2014 р. негативна

тенденція спостерігається лише у Приватбанку – 1,8% у порівнянні з 2014 р. та – 2,1% у 2014р. у порівнянні з 2013 р. Така тенденція може говорити про погіршення якості активів банку, та сигналізувати про погіршення стійкості банку. В цілому по інших 6 СВБ спостерігається стрімке зростання показника, що говорить про нарощення забезпечення кредитних операцій банку та зростання якості кредитного портфеля з позиції резервування.

3) При умові коли системно важливому банку надано статус спеціалізованого банку, то він має дотримуватися значень нормативів, установлених для спеціалізованих банків;

4) Системно важливі банки формують буфер системної важливості, який обраховується від загального обсягу ризику. Розмір буфера системної важливості визначається залежно від розміру показника системної важливості ідентифікованих НБУ СВБ (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Розміри буферів системної важливості встановлені НБУ

Категорія системно важливого банку	Розмір показника системної важливості банку, %	Розмір буфера системної важливості, %
1	< 5	1
2	5-10	1,5
3	10 <	2

Джерело: побудовано автором на основі досліджених джерел [94]

5) Банк набувши статусу системно важливого банку зобов'язаний з 01 січня наступного фінансового року дотримуватися спеціальних значень економічних нормативів та вимог щодо буфера системної важливості;

6) Ідентифіковані системно важливі банки з урахуванням напрямів своєї діяльності та притаманних їм ризиків розробляють плани відновлення діяльності банку та подають його до НБУ після отримання повідомлення про набуття статусу системно важливого банку. План відновлення затверджується

правлінням та радою банку та має відповідати встановленим Національним банком вимогам;

7) СВБ після втрати статусу системно важливого має дотримуватися вимог, установлених Постановою №368, протягом 12 місяців із дня втрати статусу.

Заходи НБУ щодо регулювання СВБ є позитивними зрушеннями, але їх недостатньо. Позитивні зрушення в цьому напрямку говорять про наявність в банківській системі України національних СВБ, що вимагає розроблення концепції їх регулювання. Основними недоліками сучасного підходу до побудови нагляду за СВБ в Україні є:

1. Недостатня взаємодія НБУ з науковим співтовариством у частині обговорення та консультування щодо розробки нормативних документів для роботи з СВБ, що привело до:

а) недостатньо повного визначення сутності терміну «системно важливий банк»;

б) використання непротестованої методики ідентифікації СВБ, яка показала не зовсім вірні результати (стосовно ідентифікованого Дельта Банку, визнаний неплатоспроможним, що не привело до значних збитків);

2. Недостатня прозорість роботи НБУ з СВБ, а саме відсутність публічного розміщення результатів стрес-тестування системно важливих банків;

3. Необгрунтованість встановленого рівня додаткових вимог до капіталу ідентифікованих СВБ;

4. Використання недостатньої кількості новітніх інструментів аналізу діяльності СВБ;

5. Слабка взаємодія НБУ та ФГВФО щодо діяльності СВБ.

Повноваження Фонду гарантування вкладів фізичних осіб щодо СВБ є дуже обмеженими. Законом України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» закріплено, що тимчасова адміністрація у СВБ запроваджується на строк, що не перевищує шість місяців [98]. Необхідно розширити повноваження ФГВФО щодо регулювання діяльності СВБ, так як вони є

основними банками у яких сконцентровано близько 70-75% всіх вкладів населення. Доречним було б введення інституту кураторів, які б займалися наглядом за СВБ з позиції ФГВФО. Спеціально уповноважений куратор від ФГВФО мав би проводити оперативний моніторинг діяльності одного або групи СВБ з метою раннього реагування на можливі ризики для уникнення паніки та підризу довіри населення до банківського сектору. Важливим елементом виступає підґрунтя побудови системи регулювання, а саме чи буде вона будуватися на лояльності влади до СВБ чи жорсткій політиці. Досвід показує, що чіткої відповіді на це питання досі немає, і регулятор повинен діяти адекватно умовам діяльності та ситуації у банківській системі.

Пропонуємо будувати регулювання діяльності системно важливих банків в Україні на основі двох основних блоків: організаційний, методично-практичний (рис. 3.8).

Пропоновані нами рекомендації сприятимуть підвищенню ефективності регулювання СВБ в Україні та сприятимуть забезпеченню стабільності банківської системи та реальної економіки.

Блок 1 передбачає вжиття таких заходів:

— створити Департамент системно важливих банків як окрему структурну одиницю чи спеціалізований відділ (або сектор) на базі Департаменту фінансової стабільності який би займався розробкою відповідної методичної бази по регулюванню діяльності Н-СВБ;

Враховуючи міжнародний досвід, можна резюмувати, що департаменти фінансової стабільності більшості центральних банків країн світу включають у сферу своєї роботи діяльність СВБ як одних із основних суб'єктів впливу на фінансову стабільність. Також, у світовому досвіді спостерігається створення окремого департаменту по роботі із національними системно важливими банками.

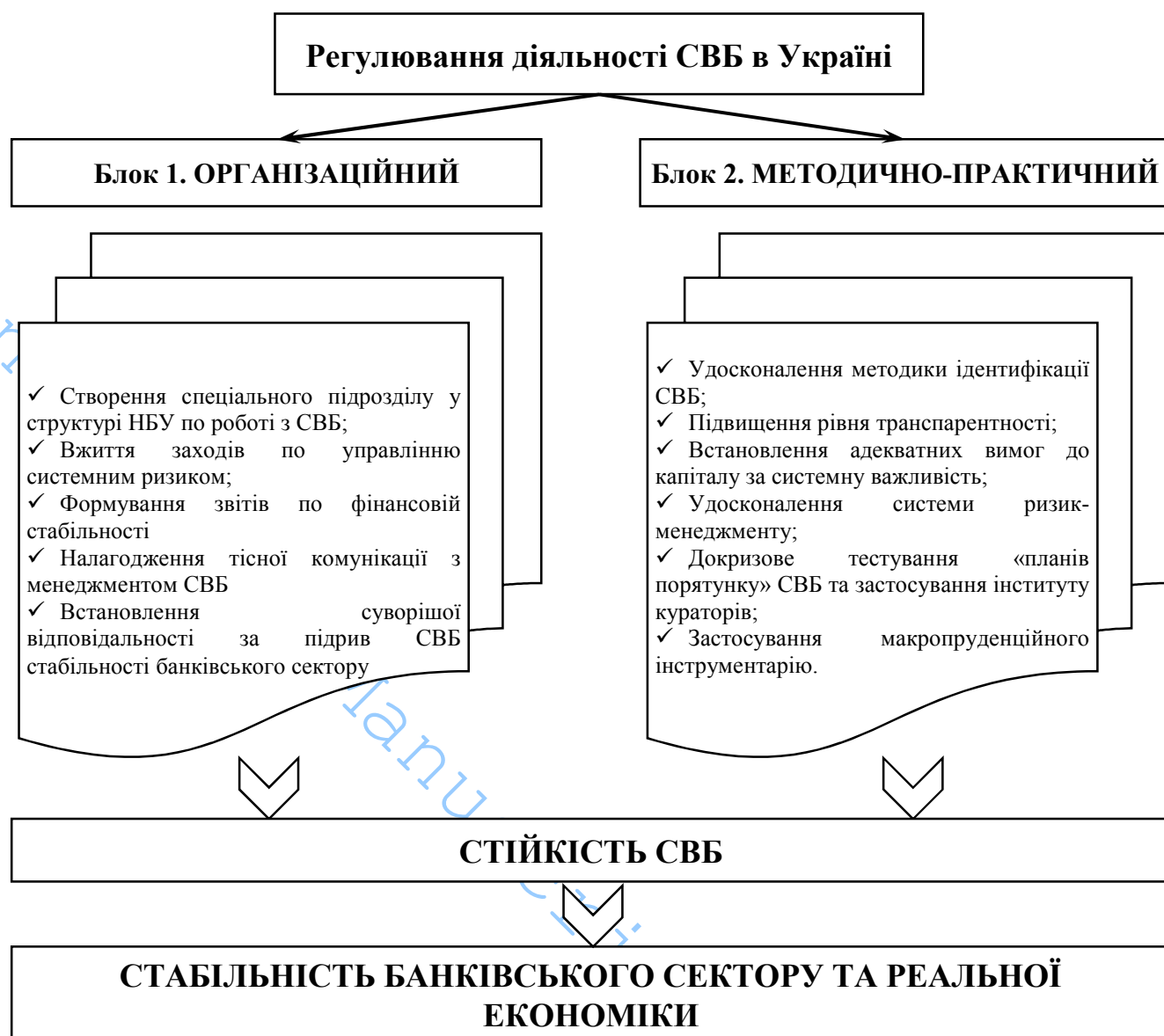

Рис. 3.8. Основні блоки побудови регулювання СВБ в Україні

Джерело: побудовано автором

Враховуючи передовий іноземний досвід вважаємо за необхідне виокремити окремий департамент по роботі із системно важливими банками або передати повноваження регулювання системно важливих банків у компетенцію департаменту фінансової стабільності (табл. 3.5). Негативним боком рішення по виділенню окремого департаменту є необхідність виділення додаткових фінансових та кадрових ресурсів. Позитивним ефектом є розширення можливостей для ґрунтовнішого дослідження підходів до регулювання системно важливих банків у частині аналізу передового іноземного досвіду ідентифікації

системно важливих банків, управління властивим їм ризиками та дослідженням інструментарію оперативного нагляду.

Таблиця 3.5

Організаційні зміни у структурі НБУ щодо регулювання СВБ

Можливі наслідки	Створення окремого департаменту СВБ	Передача повноважень щодо СВБ департаменту фінансової стабільності
Розширення можливостей наукових досліджень	+	+
Чітке розмежування повноважень щодо роботи з СВБ	+	+
Посилення оперативного контролю за СВБ	+	
Розширення можливостей для розробки передового інструментарію ідентифікації СВБ	+	
Можливість розробки ефективніших стрес-тестів	+	+
Посилення управління системним ризиком пов'язаним з діяльністю СВБ		+
Полегшення процедури розробки нормативних документів щодо регулювання СВБ	+	
Необхідність підвищення кваліфікації працівників	+	+
Значні фінансові затрати	+	
Підвищення регулятивного навантаження на СВБ	+	+
Виділення значних кадрових ресурсів	+	
Сприяння виконанню вимог Базельського комітету щодо регулювання СВБ	+	+
Всього «+»	11	6

Джерело: побудовано автором

Передача регуляторних функцій щодо системно важливих банків департаменту фінансової стабільності є найбільш вигідним та виправданим рішенням для НБУ. По-перше, низький рівень затрати ресурсів для реорганізації; по-друге, чітке розмежування функцій щодо регулювання системно важливих банків та інших банків системи, враховуючи різнобічність підходів регулювання

системно важливих та несистемно важливих банків; по-третє, в межах функцій департаменту фінансової стабільності покладено макропруденційну політику, аналіз системного ризику та проведення макроекономічних стрес-тестів, все це згідно міжнародного досвіду повинно враховувати діяльності СББ.

— на базі Департаменту фінансової стабільності проводити аналіз системного ризику банківської системи України та моніторинг рівня системного ризику світової фінансової системи по прикладу методики SRISK (рис. 3.9) (V-Lab) [99]. Моніторинг стану системно важливих банків у реальному часі з використанням методики DebtRank, SinkRank або SIFIRank.

На рис. 3.9. представлений обрахунок відношення міри SRISK до загальних активів банківського сектору Європи для банківської системи України. Як видно вклад банківського сектору України в глобальний системний ризик Європи складає приблизно 1,25%. Такі обрахунки можна проводити і на рівні країни, визначаючи вклад окремого банку в системний ризик країни. На думку авторів обрахунку найбільш важливим банком України з точки зору глобального системного ризику є «Райффайзен банк Аваль».

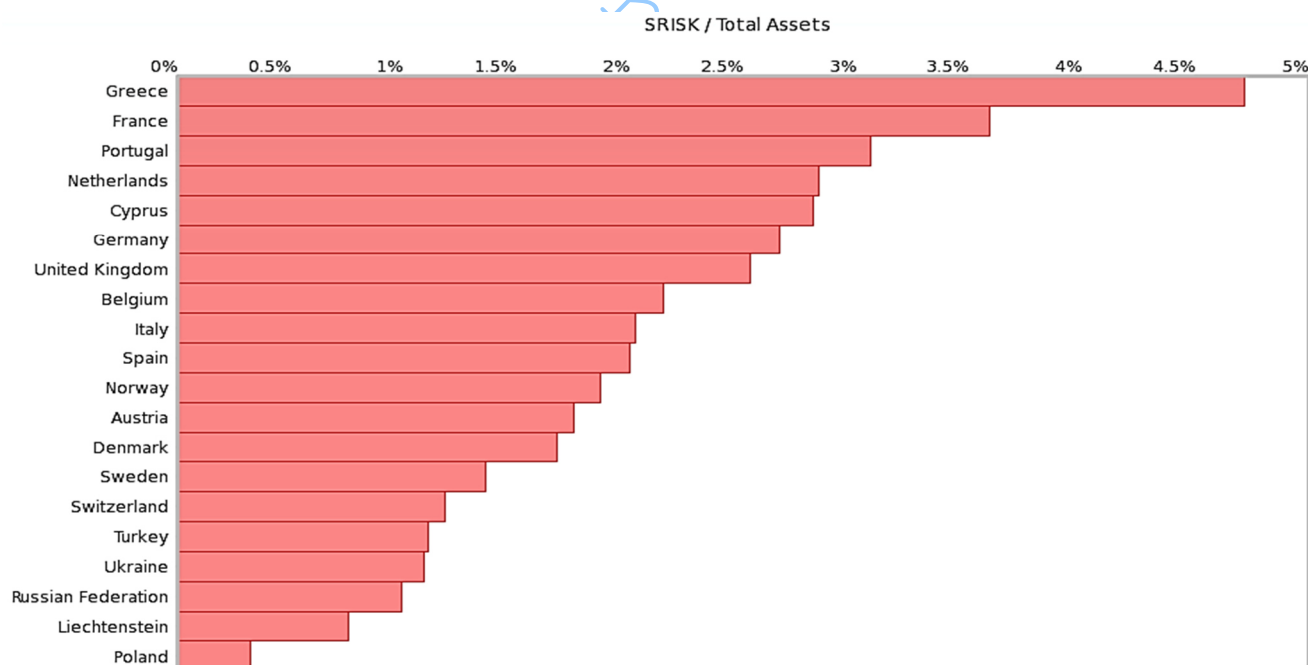

Рис. 3.9. Міра глобального системного ризику по країнах Європи станом на 01.10.2015 р.

Джерело: побудовано автором на основі досліджених джерел [99]

Важливим показником прогнозування ймовірності дефолту СВБ можна вважати Z-score (рис. 3.10, вимірюється у пунктах). Z-score став особливо популярним методом оцінки стійкості банку в силу того, що він безпосередньо пов'язаний з оцінкою ймовірності неплатоспроможності банку, тобто ймовірністю того, що вартість його активів стане нижчою, ніж вартість боргу. Показник Z-score розраховується наступним чином (3.1):

$$Z = \frac{(\mu + k)}{\delta}, \quad (3.1) \text{ де:}$$

Z – показник стійкості, μ - середнє значення рентабельності активів ROA за весь аналізований період, k - відношення капіталу до активів, δ - стандартне відхилення показника рентабельності активів за аналогічний період, яке також розглядається в якості показника волатильності доходів.

Високе значення Z-score означає більшу відстань до вичерпання капіталу і низьку ймовірність неплатоспроможності банку [100]. Відповідно, чим вище значення показника Z-score, тим більше стійкий банк.

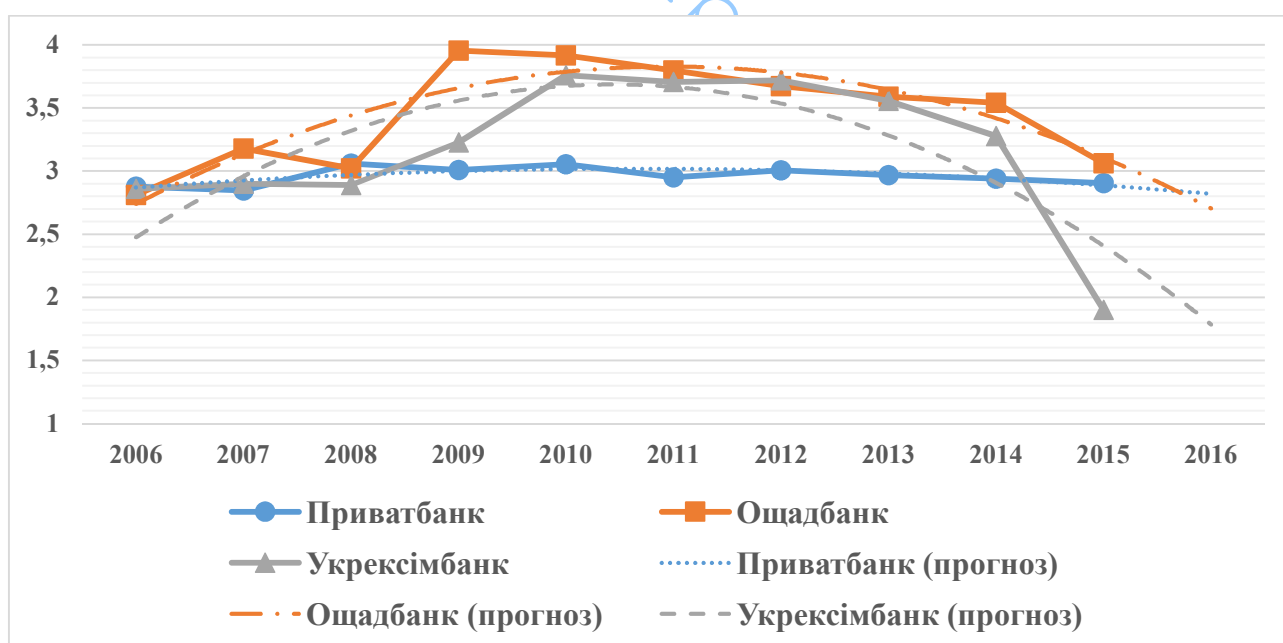

Рис. 3.10. Показник Z-score по СВБ України станом на 01.01.2016 р.

Джерело: обчислено автором

Проблеми із стійкістю простежуються у державних банків, в Укрексімбанку та Ощадбанку, знизившись до рівня 1,9 п. та 3,1 п. відповідно. Простежується тенденція до зниження (прогноз на рис. 3.10), що вимагає від менеджменту відповідних превентивних заходів. Показник Z-score доречно розглядати у комплексі з іншими показниками стійкості, так як сам по собі він лише частково відображає стан банку, для повної картини вимагається застосування всебічного комплексу інструментів.

— формування та публікація щоквартальних звітів по фінансовій стабільності, з відповідно окремим розділом по питаннях діяльності СББ. Окрім аналізу діяльності СББ звіти мають містити детальний опис ризиків характерних для банківського сектору України, доцільним буде побудова карти ризиків з урахуванням тенденцій національної банківської системи. Обов'язковим є аналіз глобальних ризиків та можливостей їх трансмісії в економіку України. Необхідно проводити аналіз системного ризику та прослідковувати кореляції між рівнем системного ризику і діяльністю СББ. Звіти мають бути публічними і розміщуватися на офіційному сайті НБУ

— організація зустрічей та консультацій з вищим менеджментом СББ. Ініціація зустрічей може бути двобічною, як з ініціативи менеджменту СББ так і з ініціативи НБУ. Важливим є максимальна прозорість та публічність переговорів і прийнятих на них рішень, але у випадках якщо це не буде загрожувати стабільності банківського сектору (викличе банківську паніку, падіння цін на активи, валютні спекуляції тощо);

— контроль відповідальності для менеджменту СББ за рішення які привели або в майбутньому приведуть до значного погіршення рівня стабільності банківської системи. Законом України «Про банки і банківську діяльність», щодо відповідальності вказано слідує: 1) у статті 37 закріплено, що «члени ради та правління банку несуть відповідальність за діяльність банку у межах своїх повноважень»; 2) у статті 40 «голова правління банку несе персональну відповідальність за діяльність банку»; 3) у статті 42 говориться, що «керівники банку несуть відповідальність перед банком за збитки, завдані банку

їхніми діями (бездіяльністю), згідно із законом. Якщо відповідальність згідно з цією статтею несуть кілька осіб, їх відповідальність перед банком є солідарною»;

4) стаття 58 «власники істотної участі зобов'язані вживати своєчасних заходів для запобігання настання неплатоспроможності банку. Пов'язана з банком особа за порушення вимог законодавства, у тому числі нормативно-правових актів Національного банку України, здійснення ризикових операцій, які загрожують інтересам вкладників чи інших кредиторів банку, або доведення банку до неплатоспроможності несе цивільно-правову, адміністративну та кримінальну відповідальність». З огляду на юридичні аспекти відповідальності законодавство України передбачає відповідальність за доведення банку до неплатоспроможності, але проблемою є виконання прописаних норм. Невиконання законодавчих норм веде до розуміння безвідповідальності при веденні банківського бізнесу та подальшим порушенням банківського законодавства.

Блок 2, щодо методично-практичних заходів передбачає:

- проведення тестування запропонованої НБУ у постанові №863 методики ідентифікації системно важливих банків. Щорічний її перегляд з метою доопрацювання чи удосконалення з урахуванням кризових коливань;
- розробка та впровадження нових вимог до капіталу банків ідентифікованих як системно важливі. Вимоги повинні бути адекватними рівню системної важливості банку та не приводити до значного падіння ефективної діяльності банку чи зниження його ринкової позиції. Встановлені до ідентифікованих СВБ додаткові вимоги до капіталу є в цілому прийнятними, відповідають міжнародній практиці, але економічно необґрунтованими. Така ситуація дає підстави говорити про негативний вплив на діяльність СВБ нових вимог до капіталу, тим самим підриваючи їх стійкість тим самим негативно впливаючи на стабільність банківської системи;
- підвищення рівня транспарентності та відповідальності за здійснювані операції системно важливими банками шляхом підвищення вимог до розкриття інформації. Крім вимог по публікації річних, квартальних звітів, а

також розкриттю значень окремих показників, що характеризують виконання банком нормативів безпечного функціонування, пропонуємо підвищити вимоги щодо розкриття системно важливими банками слідуючої інформації: 1) про систему управління ризиками та прийнятих банком ризиках; 2) про результати проведеного стрес-тестування; 3) про якість активів системно важливого банку.

Необхідно, щоб нормативні документи НБУ передбачали розміщення СВБ на офіційних сайтах стратегії з управління ризиками, а також опис діючої в СВБ системи управління ризиками. Разом з тим клієнтам, інвесторам і контрагентам системно важливих банків важливо також мати уявлення і про розміри прийнятих банками на себе ризиків. Не менш інформативними для клієнтів і контрагентів таких кредитно-фінансових установ є відомості про якість активів. Інформація про якість активів повинна включати в себе такі відомості: 1) обсяги активів, які схильні до кредитного ризику; 2) структуру активів, схильних до кредитного ризику, з метою розрахунку достатності капіталу; 3) структуру активів у формі кредитів та інших активних операцій з клієнтами, схильних до кредитного ризику; 4) структуру активів з погляду різних сегментів клієнтів і контрагентів; 5) структуру кредитних та інших активних операцій банку з погляду їх забезпечення; 6) величину проблемних активів і їх питому вагу в сукупних активах, а також в активах, схильних до кредитного ризику; 7) розміри відрахувань до спеціальних резервів на покриття можливих збитків по активах, схильних до кредитного ризику; 8) розміри списаної за рахунок спеціальних резервів заборгованості.

На сьогодні не всі СВБ розкривають відомості про якість активів досить широко. Разом з тим відомості про якість активів банку є важливим чинником при формуванні у зацікавлених осіб думки про результати діяльності банку, а також у процесі прийняття рішення про можливість взаємодії з банком. У силу цього представляється доцільним відносно СВБ встановити підвищені вимоги по розкриттю на офіційних сайтах інформації щодо якості активів.

— удосконалення системи ризик-менеджменту з урахуванням специфіки статусу системно важливого банку та ризиків які їм притаманні та

можуть ними генеруватися. Постійне вивчення передової міжнародної практики з метою використання інновацій та підвищення стійкості СВБ та стабільності банківської системи. На початковому етапі пропонується встановлення вимог щодо розробки та впровадження системи рейтингової оцінки корпоративних клієнтів. СВБ слід розробити власні методики визначення внутрішніх кредитних рейтингів, в яких повинні бути зафіксовані наступні моменти: 1) організація процесу присвоєння рейтингів; 2) обов'язки та відповідальність осіб, які присвоюють рейтинги позичальникам; 3) періодичність проведення перевірок правильності привласнених рейтингів, актуалізація їх значень; 5) детальний опис методології статистичних моделей, які використовуються у рейтинговому процесі.

Оскільки операційні збої в роботі одного банку можуть стати джерелом поширення системного ризику по всій банківській системі, з боку банків, особливо системно важливих, повинні бути вжиті заходи щодо вдосконалення системи управління операційним ризиком.

Головною метою в процесі вдосконалення системи управління операційним ризиком має стати забезпечення безперервної діяльності у разі настання незапланованих ситуацій, які можуть призвести до зупинки ключових процесів. Належну увагу необхідно приділяти розробці механізмів реагування у випадках виникнення «операційних інцидентів», забезпечення безперебійної роботи і відновлення діяльності банку.

Оскільки СВБ є основою банківської системи, то часто думка про банківську систему в цілому складається саме за результатами діяльності таких банків. У силу цього особливу важливість набуває питання системи управління ризиком втрати ділової репутації СВБ.

На сьогодні в Україні замало уваги приділяється управлінню ризиком втрати ділової репутації. З одного боку, це пов'язано з тим, що при розрахунку достатності капіталу даний вид ризику не враховується, відповідно, не передбачено покриття капіталом збитків, пов'язаних з реалізацією ризику втрати ділової репутації. З іншого боку, на відміну від кредитного ризику, ризику

ліквідності або валютного ризику, які можна виміряти, оцінити якісно ризик втрати ділової репутації вельми складно, тому з боку регулятора обмежень відносно даного ризику не передбачено. Крім основних ризиків (таких як кредитний, ринковий, ризик ліквідності) СББ слід особливу увагу приділяти вдосконаленню системи управління ризиком втрати ділової репутації. Необхідно розробити систему регулярного збору, систематизації та аналізу інформації про реальні та потенційні втрати, пов'язані з реалізацією ризику втрати ділової репутації. Крім цього, на регулярній основі повинна проводитися оцінка інформаційного середовища банку (інформація ЗМІ, робота зі зверненнями громадян, оцінка громадської думки). Для виявлення та оцінки факторів виникнення ризику втрати ділової репутації у банку доцільно проводити регулярний моніторинг на основі самостійно розробленої СББ системи внутрішніх показників.

— розробка та використання банками власних методик оцінки рівня ризику банку з яким вони мають/будуть мати кореспондентські відносини, з метою зниження ймовірності «ефекту зараження» та «ефекту доміно». Тут мова йде про оцінку системного ризику можливого при порушенні діяльності одного із системно важливих контрагентів. В умовах України доречно буде проводити аналіз ризику ліквідності і його передачі по каналах кореспонденції.

— впровадження посиленого нагляду із застосуванням превентивних заходів: прогнозування можливого дефолту банку, стрес-тестування, аналіз стабільності банківської системи, оцінка впливу дефолту СББ на стабільність банківської системи. Застосування переліченого інструментарію дасть змогу прогнозувати можливий стан банківської системи при дії на неї ймовірних ризиків банківського сектору, в тому числі і системного. Розуміння можливої картини подій дасть змогу регулятору вжити необхідних заходів котрі будуть адекватні можливим загрозам. З іншого боку застосування цих інструментів потребує кваліфікованих кадрів та застосування економіко-математичних методів;

— протекційні заходи: складання системно важливими банками «планів порятунку» на випадок виникнення кризових ситуацій, затвердження цих планів на рівні НБУ та введення інституту кураторів. Проведення моделювання проблемного стану з метою оцінки якості розроблених планів з можливістю їх доопрацювання. На сьогодні законодавчо встановлена необхідність створення «планів порятунку» СББ згідно встановлених вимог НБУ, але відсутня практика їх тестування.

— застосування макропруденційних інструментів регулювання діяльності банківського сектору; Передача частини регуляторних функцій щодо регулювання СББ Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Враховуючи досвід Швеції, можна створити на базі ФГВФО стабілізаційний фонд (фонд підтримки фінансової стабільності). Тобто, ФГВФО залишає при собі свої основні функції, і наділяється новими, по забезпеченню стабільності банківського сектору. На нашу думку ФГВФО найкраще підходить для таких функцій в силу його репутації, накопиченого досвіду і кваліфікації персоналу. ФГВФО повинен стимулювати інтерналізацію негативних наслідків діяльності СББ: зниження системного ризику, на який вони наражають банківський сектор, та надлишкових фінансових ризиків, до яких вони схильні. СББ повинні зробити адекватний внесок у підтримання фінансової стабільності, пропорційний їх рівню системної важливості. Якщо вклад прийме форму додаткових витрат, то він буде стримувати зростання їх ринкового впливу і частково зніме обмеження з грошово-кредитного регулятора для проведення політики, без оглядки на фінансову стійкість СББ. Політика ФГВФО щодо підтримки стабільності та фінансування антикризових витрат має бути незалежною від податково-бюджетної політики країни. Поточний дефіцит бюджету і величина держборгу не повинні впливати на обсяг і характер антикризових заходів. Тому доцільно, щоб фонд наповнювався за рахунок зборів на підтримку фінансової стабільності із СББ (або всіх банків системи), важливим моментом є визначення розміру цих зборів. По суті мова йде про перетворення ФГВФО у фонд з більш широкими

повноваженнями і трансформації його резервів до цілей підтримки фінансової стабільності. Таке рішення дасть змогу посилити

Узагальнюючи запропонований комплекс заходів щодо інституціоналізації політики підтримки стабільності в Україні, можна виділити кілька ключових моментів: створення системи забезпечення фінансової стабільності на основі позабюджетного фонду забезпечить справедливий розподіл навантаження між бюджетом, платниками податків та банками по локалізації наслідків банківських криз; встановлення розміру збору на підтримку фінансової стабільності, виходячи з поставлених завдань; збереження за НБУ та ФГВФО повноважень та інструментарію, що забезпечує ефективність і гнучкість антикризової політики; орієнтація ФГВФО на ширшу політику з підтримки стабільності банківського сектора і перетворення його в уповноваженого агента по вирішенню банківських криз.

Отже, в сучасних умовах для регулятора актуальним завданням є забезпечення регулювання діяльності СВБ. Першочерговим є визначення економічно обґрунтованих додаткових вимог до капіталу системно важливих банків з метою забезпечення підвищення їх здатності до додаткового покриття збитків. Таке рішення, для початку, буде утримувати банки від подальшого нарощування рівня їх системної важливості. Також можливе створення додаткового уповноваженого органу на базі ФГВФО з метою контролю впливу СВБ на стабільність банківського сектору. Процедура регулювання діяльності СВБ повинна враховувати не тільки загальну специфіку банківського сектору (наприклад концентрацію), а і важливість діяльності кожного банку (його роль для певного сегмента ринку чи економіки).

3.3. Вдосконалення методики ідентифікації системно важливих банків

На саміті «Групи 20», що мав місце в Канаді у червні 2010 року, були схвалені нові задачі банківського нагляду, спрямовані на посилення стійкості фінансової системи та створення надійних систем нагляду шляхом концентрації уваги наглядовців на проблемі існування системно значущих фінансових установ та врахування їх впливу на фінансову стійкість. Відтак перед наглядовими органами постала проблема ідентифікації системно важливих банків як основного носія системного ризику у фінансових системах, що визнається пріоритетним напрямком удосконалення систем банківського регулювання та нагляду в контексті посилення уваги до проблем управління системним ризиком [101].

Вибір та застосування ефективної методики ідентифікації системно важливих банків приведе до адекватної оцінки рівня системної важливості кожного із проаналізованих банків, та дасть можливість упередити настання негативних наслідків від їх діяльності у майбутньому. Проаналізований нами світовий та вітчизняний досвід показав, що сьогодні не існує універсальної методики ідентифікації СВБ яка б у повній мірі могла б охопити всі аспекти системної важливості банку і правильно їх оцінити. На сьогоднішній момент найбільш розповсюдженим є застосування індикаторного підходу при ідентифікації системно важливих банків. В останні роки набуло популярності застосування регуляторами більшості країн світу у комплексі з індикаторним підходом інших методів ідентифікації для більш достовірного відображення рівня системної важливості банку. Найбільш доречним є застосування паралельно із методикою ідентифікації саме обрахунок *вектора Шеплі* [102, 103] та проведення кластерного аналізу [104]

Названі вище методи покликані оцінити системну важливість з позицій які не охоплює індикаторний підхід. Вектор Шеплі це підхід, що використовується у теорії корпоративних ігор та дає можливість оцінити вплив банку на

загальносистемний ризик і тим самим визначити його важливість у банківській системі. Кластерний аналіз доцільно застосовувати після застосування методики ідентифікації, з метою визначення груп споріднених банків, які є найбільш схожими за своїми параметрами. Здійснення подібного групування дає змогу прогнозування напрямків поширення кризових явищ в межах окремих груп та в цілому в банківській системі у випадку реалізації загроз середовища.

Вектор Шеплі теоретико-ігрова концепція, яка дає змогу обчислити середнє граничне вкладу кожного банку в загальний рівень системного ризику. В основі побудови вектора Шеплі лежить саме оцінка системного ризику, генератором та каналом передачі (посилення) якого виступають системно важливі банки. Розуміння природи системного ризику дасть змогу краще зрозуміти процедуру побудови вектора Шеплі.

Концепція системного ризику почала зароджуватися ще у 90-х рр. XX ст., а особливого загострення набула в період фінансової кризи 2008 р.. Питання системного ризику охоплює велику низку факторів, які сприяють його: а) виникненню (зародженню); б) накопиченню; в) поширенню.

Не існує на сьогодні консенсусу у підходах до розуміння системного ризику, який постійно пов'язують і розглядають у тандемі із фінансовою стабільністю. Матеріалізація системного ризику у період кризи показала, що більшість учасників ринку та регулятивних органів недооцінили його вплив. Виявилося, що системний ризик це набагато ширше аніж просто сукупність різних видів ризику, реалізованих в один момент часу у банку. У той час як кредитний ризик, ризик ліквідності, операційний ризик, і т.д. можуть безпосередньо відноситися до конкретного банку, системний ризик відноситься до цього ж банку опосередковано (побічно). До фінансової кризи всі види банківських ризиків, як правило, розглядалися окремо. Проте кореляції між ними може привести до несподіваних і небажаних наслідків, особливо у сукупності з системним ризиком. Системний ризик розвивається паралельно із фінансовим ринком, і залежить від ринкових правил і колективної поведінки учасників ринку, і може бути результатом регулятивного арбітражу [105].

Порівняльні дослідження основних визначень системного ризику підкреслити широкий спектр ознак та особливостей системного ризику (додаток Ф). Доу [106] вказує, що в найбільш поширеним типом системного ризику є моральний ризик, який відіграє ключову роль у підриві пріоритетів/мотивів банку. Системний ризик виникає через надмірно ризиковані дії одного або групи банків, агресивну політику (прагнення до короткострокового прибутку), колективні недоліки управління банком (або всієї фінансової системи), що призводить до «інерційного» руху, неможливості реагувати на зміни в економічних умовах та підвищенню впливу того ж типу ризику на банки та фінансову систему в цілому (симетричний шок). Ейджфінгер [107] вказує, що системний ризик, незалежно від форми у якій він реалізований, викликає втрату довіри і зростання невизначеності у функціонуванні фінансової системи і її частин. Системний ризик обов'язково передбачає, ефект зараження і негативний вплив на реальний сектор економіки.

Системний ризик може істотно змінюватися і включає в себе широкий спектр можливостей. Це означає, що фінансовий інструмент, установа, ринок, ринкова інфраструктура, або сегмент фінансової системи може бути джерелом системного ризику, його передавачем, а також залежати від нього (бути під впливом). Системний ризик може мати своє джерело в або за межами фінансової системи, або він може бути результатом взаємопов'язаності між фінансовими установами та фінансовими ринками і їх впливу на реальний сектор економіки [108].

Системний ризик може бути як ендегенного походження, тобто в результаті колективної поведінки банків (або один з них - системно важливого банку), або екзогенного, коли його джерело знаходиться за межами фінансової системи, наприклад, диспропорції в реальному секторі економіки чи криза в іншій країні чи географічному регіоні.

Види системного ризику можна класифікувати на різні групи. Аллен і Карлетті [109] визначити шість типів системного ризику, а саме: (I) загальний вплив «цінових бульбашок» на активи, особливо нерухомості; (II) зниження

ліквідності і недооцінка активів; (III) нестабільність і паніка; (IV) «ефект зараження»; (V) суверенний дефолт; (VI) валютні дисбаланси в банківській системі. Хоча ці події можуть дійсно створити системний ризик, вони, як правило, визначені постфактум і потенційні джерела системного ризику не слід розглядати в якості вичерпного переліку.

Системний ризик можна розглядати у макро- або мікроекономічному вимірі. Хіп [110] вказує, що макро-системний ризик виникає, коли на фінансову систему впливає сукупний ризик різного походження. Мікро-системний ризик виникає, коли порушення діяльності окремої установи приводить до негативного впливу на фінансову систему (у нашому випадку системно важливого банку).

Мінлива природа системного ризику означає, системний ризик не завжди залежить від діяльності банків та інших факторів. Тому важко постійно розрізняти системну подію від несистемної і спрогнозувати, як системний ризик буде реалізований. Звідси висновок, що національним центральним банкам необхідно скласти перелік потенційних джерела системного ризику, та періодично проводити їх аналіз в межах макропруденційного аналізу.

Системний ризик може виникати також через присутність фінансових установ, котрі необхідні для належного виконання функцій фінансової системи. Такі установи присутні як правило у висококонцентрованих фінансових системах. Ризик розповсюдження системного ризику значно вищий, в концентрованих системах, ніж у децентралізованих [111]. Таким чином, високий рівень концентрації підвищує вразливість фінансової системи до системного ризику, що виникає при дефолті однієї установи, наприклад, системно важливого банку, системної небанківської фінансової установи чи регіонального центрального контрагента (Central Counterparty, CCP).

Зауважимо, що при виникненні ризиків на рівні одного банку (наприклад, кредитного, операційного, ліквідності тощо), витрати покриваються за рахунок цього ж банку. У випадку з системним ризиком генерується сукупність всіх видів ризиків, пов'язаних з банками, а також посилюється кореляцій між ними. Відповідно збитки накладаються на всіх учасників банківської системи.

Учасники ринку з метою зниження витрат проводять більш ризиковіші операції з метою отримання додаткового прибутку, тим самим збільшуючи вклад у системний ризик. У більшості випадків витрати пов'язані з системним ризиком розподіляються по системі не рівномірно по відношенню до вкладу кожного банку у системний ризик. Вклад кожного банку визначається як системна важливість і може змінюватися в залежності від умов ринку. Наприклад, банки з незначним рівнем системної важливості під час «буму» можуть стати системно важливими під час «рецесії». Резюмуючи зазначим, що визначення системної важливості не може зводитися лише до розміру, адже він не може змінюватися швидко у короткостроковій перспективі, як мінімум потрібно враховувати взаємопов'язаність, адже вона є каналом трансмісії системного ризику.

У більшості випадків системний ризик є результатом діяльності групи банків, винятком є діяльність системно важливих банків. Банки можуть колективно збільшувати рівень ризику незважаючи на диверсифікацію на мікрорівні, ризик буде зростати на макрорівні. Тобто реалізація системного ризику можлива навіть при умові діяльності групи дрібних банків, що приведе до симетричного шоку. Порушення діяльності групи банків впливає на можливість іншим банкам (в тому числі і системно важливим) надавати фінансові ресурси реальному сектору економіки. Це є негативним ефектом, який ставить під удар всю фінансову систему.

Моїнескі [112] вважає, що «ключовими елементом сутності системного ризику є наявність шоку та механізму його передачі». Шоки можна розглядати із двох позицій: індивідуальна та глобальна. Індивідуальна передбачає вплив тільки на один фінансовий інститут, глобальна передбачає вплив на всі інститути одночасно. Що стосується механізму передачі, то у центрі концепції системного ризику стоїть «ефект зараження», як механізм поширення негативних ефектів [112].

Де Бандт і Хартманн [113] розглядають концепцію системного ризику з горизонтальної і вертикальної точки зору. Горизонтальна обмежується тільки подіями на фінансовому секторі (через банкрутство фінансових посередників або краху фінансових ринків). Вертикальна фокусується конкретно на системному ризику, з метою оцінки впливу на систему відповідної системної події. З практичної точки зору важко відрізнити, якою мірою системний ризик впливає на реальну економіку чи лише на фінансову систему, що також залежить від термінів спостереження. Ґрунтуючись на концепції Де Бандт і Хантман [113], можна зробити висновок, що системний ризик може бути виділено в матрицю (рис. 3.11), що показує відношення між силою впливу (розмір негативного впливу відповідного шоку з одного джерела на всю систему), і масштаб впливу (що розуміється як поєднання системної важливості установ, які є джерелом шоку).

Рис. 3.11. Матриця впливу системного ризику

Джерело: побудовано автором

Погляди науковців щодо сутності системного ризику відрізняються через різні ракурси наукового дослідження цієї проблеми. *Основні позиції щодо визначення сутності системного ризику можна сформулювати у слідуючі висновки:*

1. Системний провокує масштабні проблеми на банківському ринку та у економіці, що викликані порушеннями у діяльності окремих банків, небанківських установ чи платіжних системах через реалізацію «ефекту зараження»;

2. Системний ризик через канали взаємопов'язаності провокує негативні коливання та сприяє накопиченню та передачі дисбалансів між банками викликаючи їх послідовне банкрутство, що є результатом «ефекту доміно»;

3. Системний ризик може бути спровокований як одним системно важливим банком так і групою несистемно важливих, та обов'язково впливає на фінансову стабільність та реальну економіку.

4. Під вплив системного ризику підпадає вся фінансова система, або значна частка її фінансових інститутів, та порушується функціонування фінансової системи у частині фінансового посередництва;

5. Основним аспектом системного ризику є трансмісія шоків між взаємопов'язаними елементами системи, що в кінцевому випадку може привести до негативного впливу на реальний сектор економіки;

6. До фінансової кризи 2008 р., більше уваги приділялося ефекту зараження і масштабам цього явища. Після початку кризи, на додаток до значних масштабів ефекту зараження, увагу було змінено на вивчення причин збоїв у функціонуванні фінансової системи. Саме така зміна пріоритетів показала, що системний ризик може впливати у значній мірі на реальний сектор економіки.

Виходячи із розглянутих вище визначень та врахувавши погляди науковців котрі систематизовані у додатку А пропонуємо власне визначення системного ризику. *Системний ризик – це наявний або імовірний (потенційний) ризик, здатний генеруватися фінансовими інститутами, негативно впливати на їх діяльність та діяльність взаємопов'язаних з ними інститутів через реалізацію ефекту зараження досягаючи значних масштабів поширення, в результаті впливаючи на стабільність фінансової системи, довіру населення та реальний сектор економіки.*

Враховуючи вивчений досвід щодо сутності системного ризику спробуємо визначити потенційний вплив певних особливостей фінансової системи на рівень системного ризику (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Потенційний вплив змін фінансової системи на системний ризик

№ п/п	Особливості фінансової системи	Зміна рівня	Потенційний вплив на системний ризик (вектор зміни)
1	Концентрація	Зростання	Зростання
2	Макроекономічні дисбаланси	Нарощення	Зростання
3	Фінансування на міжбанківському ринку	Зростання	Зростання (сприяння краху ринку)
4	Глобалізація / транскордонна діяльність / фінансова інтеграція / зростання потоків капіталу	Зростання/розвиток	Схильність до іноземних шоків – збільшення, диверсифікація – зниження
5	Економічні умови	Погіршення / поліпшення	Збільшення/зменшення
6	Однорідність у проведенні операцій фінансовими інститутами	Збільшення	Збільшення (загроза симетричного шоку)
7	Тіньовий банкінг	Розвиток	Збільшення
8	Збільшення фінансової системи	Збільшення	Збільшення (у разі аномального збільшення)
9	Рівень конкуренції	Збільшення	Невизначено
10	Проциклічність	Зростання	Зростання
11	Курс національної валюти	Збільшення/зменшення	Невизначено/збільшення
12	Процентні ставки	Збільшення/зменшення	Невизначено
13	Ліквідність	Збільшення/зменшення	Невизначено/збільшення
14	Фінансові інновації	Розвиток/консерватизм	Невизначено (значну роль грає характер інновацій)
15	Обсяги кредитування	Збільшення/зменшення	Збільшення/збільшення
16	Зміна ціни активів	Збільшення	Надмірне зростання

Джерело: побудовано автором на основі досліджених джерел [97, 114]

Існує широкий спектр факторів, які впливають, чи здатні вплинути в тій чи іншій мірі на рівень системного ризику (табл. 3.6). З точки зору системно важливих банків важливим є рівень концентрації, так як збільшення рівня концентрації може привести до виникнення системно важливих банків. Виходячи із матриці системного ризику (рис. 3.11.) концентрація у значній мірі впливає на нарощення сили впливу, сприяючи виникненню системно важливих банків. З

іншого боку зниження рівня концентрації при однаковій бізнес моделі банків на ринку також може впливати на підвищення рівня системного ризику, але вже з позиції збільшення масштабів впливу та реалізації «ефекту зараження» на початковому етапі.

Актуальність проблеми системного ризику стимулює науково-практичні кола до розробки методик оцінки системного ризику. Враховуючи міжнародний досвід можемо виділити 5-ть основних підходів до оцінки системного ризику:

1. використання сукупних показників нестабільності, макроекономічних або грошово-кредитних даних, котрі є сигналами до підвищення рівня ризику у фінансовому секторі або в економіці в цілому. Більшість країн надали перевагу аналізу даних стосовно обсягів кредитування та зміни цін на активи;

2. використання показників фінансового ринку, враховуючи схильність до ризику і стан ліквідності;

3. використання індикаторів рівня концентрації ризиків у фінансовій системі. Відповідним індикаторам не приділялася належна увага до 2007 року. Підвищення рівня ризику залежить від складності зв'язків між фінансовими інститутами, фінансовими секторами, ринками та національною економікою. Тут акцент робиться саме на аналізі «ефекту зараження»;

4. використання макроекономічних стрес-тестів, які для кожної національної чи міжнародної економіки зосереджені на двох основних чинниках ризику для фінансової системи: 1) аналіз мережевого ефекту; 2) взаємний негативний вплив низького рівня розвитку економіки та фінансових умов (ефект зворотної віддачі);

5. застосування комплексної (інтегрованої) системи моніторингу (побудова карти ризиків, індикаторний підхід).

У сучасних умовах найбільш актуальним методом оцінювання рівня системного ризику є застосування макроекономічного стрес-тестування та аналіз потенційно можливих збитків від реалізації «ефекту зараження».

Системний ризик завжди передбачає «ефект зараження» як на початку виникнення шоків так і протягом всього циклу. Саме «ефект зараження» є основним механізмом поширення шоків і піднімає кризу до рівня системної [115]. Незалежно від причин системної кризи, її наслідки дуже шкідливі і впливають на всіх суб'єктів фінансової сфери (банки, небанківські установи, державні інститути, населення і т.д.). Узагальнюючи, можна стверджувати, що викликана системним ризиком криза приводить до негативних наслідків для економіки в цілому (табл. 3.7).

Таблиця 3.7

Негативні наслідки системного ризику для економіки

Наслідок	Прояв у економіці
Відтік банківських депозитів	Неплатоспроможність деяких банків може привести до відтоку депозитів з інших банків, а реалізації «інерційних» банкрутств банків може привести до катастрофічного падіння довіри населення до банківського сектору
Неефективне використання фінансових ресурсів	Гальмування кредитування великих позичальників. Зростання кількості позичок федерального уряду на грошовому ринку з метою покриття дефіциту бюджету, що веде до так званого ефекту витіснення.
Підвищення процентних ставок	Нестабільність у банківській системі призведе до зростання процентних ставок, які можуть негативно вплинути на реальну економіку, зменшуючи інвестиції і зростання цін.
Фіскальні та монетарні диспропорції	Націоналізація та фінансова підтримка проблемних банків приведе до зростання фінансових витрат та відобразиться на дефіциті бюджету
Неефективна макроекономічна політика	Рішення грошово-кредитної політики, прийняті центральним банком будуть неефективним або малоефективними у випадку ігнорування системного ризику

Джерело: побудовано автором

Останню фінансову кризу можна вважати системною і найбільш світові банки зіграли у ній ключову роль. Вважається, що банківська система є найбільш сприятливою для реалізації «ефекту зараження» так як банки працюють через мережу кореспондентських зв'язків, що цьому сприяє. Кауфман [116] досліджував, процес «ефекту зараження» у банківській системі, та виділив основні характеристики і елементи, які відрізняють «ефект зараження» у банківській системі від «ефекту зараження» інших сферах: «зараження» проходить швидше, в банківському секторі у порівнянні з іншими фінансовими

секторами; негативні наслідки «ефекту зараження» у банківському секторі мають сильніший ефект, ніж на інших фінансових ринках; у порівнянні з іншими секторами, у банківській системі більшість установ, що підпадають під «ефект зараження» стають неплатоспроможними; «ефект зараження» може бути викликаний як несприятливими умовами у банківській галузі так і індивідуально, окремим банком.

Традиційно «ефект зараження» може реалізуватися через два основні канали [113]: інформаційний канал. Передбачає стихійний вплив депозитів, через дії вкладників спровоковані негативною інформацією про стан окремого банку, групи банків чи всієї банківської системи. Сюди включається інформація яка передається по різних інформаційних каналах на різні ринки, і у комплексі може викликати загальноекономічну паніку; кореспондентський канал. Реалізація «ефекту зараження» через значну кількість взаємопов'язаних банків. Неплатоспроможність одного банку впливає на діяльність інших пов'язаних з ним банків. Кауфман зазначає, що окрім системно важливих банків для цього каналу грають і малі, місцеві банки та тіньовий банкінг, так як вони спроможні генерувати «побічні системні ефекти».

Отже, можемо визначити «ефект зараження» як процес поширення системного ризику від джерела (джерел) до суб'єктів фінансової системи через канали взаємопов'язаності. «Ефект зараження» завжди передбачає початкову системну подію (каталізаційний шок) та швидкість поширення шоку перевищує швидкість поширення аналогічного шоку в нормальних умовах. «Ефект доміно», часто вважають синонімом «ефекту зараження», але це не зовсім вірне твердження [97]. Сутність «ефект доміно» полягає у негативному впливі банкрутства однієї фінансової установи (банку), що через ланцюгову реакцію приводить до подальших дефолтів інших фінансових установ (банків). Це пов'язано з передачею шоків по різних каналах, в залежності від кількості взаємозв'язків між установами (рис 3.12.).

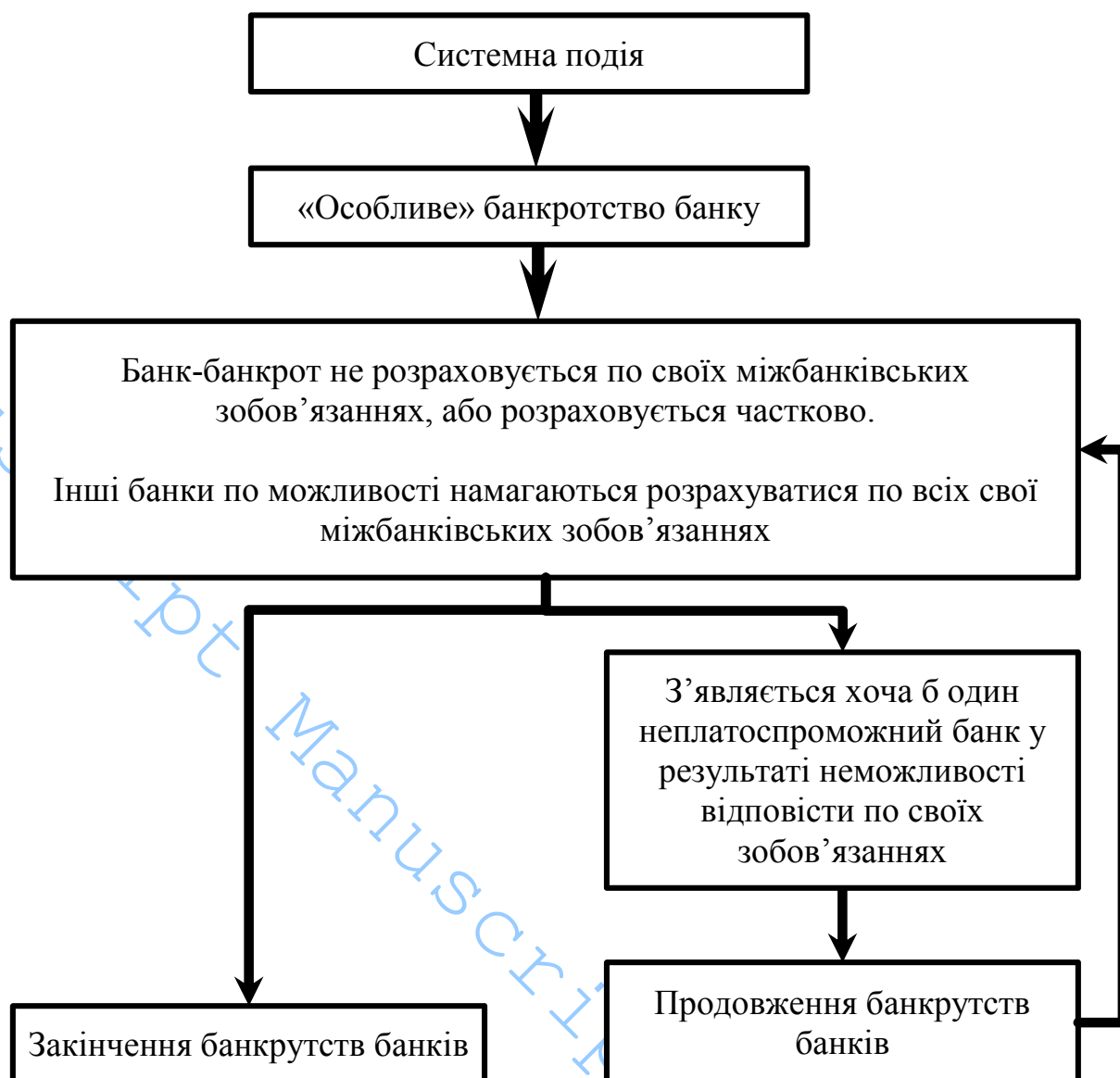

Рис. 3.12. Процес проходження «ефекту доміно»

Джерело: побудовано автором

«Ефект доміно» по суті є наслідком «ефекту зараження», який реалізувавшись через канали взаємозв'язку привів до критичного погіршення функціонування фінансової установи (банку), що викликало стан неплатоспроможності. «Ефект доміно» враховується при ідентифікації системно важливих банків при використанні методу побудови вектора Шеплі. Тобто при побудові вектора Шеплі необхідно визначити імовірність настання ефекту доміно та визначити потенційний обсяг збитків від реалізації цього ефекту. Головною проблемою тут є підбір необхідного інструментарію для обрахунку імовірності дефолти при реалізації «ефекту доміно». Як конкретна міра системного ризику, пропонується використовувати обрахунок *ES* (*expected*

shortfall), яка дорівнює очікуваним (середнім) розмірам втрат через системну подію у результаті реалізації ефекту «доміно». В цілому системну подію в цьому ракурсі визначено як те, що призводить до збитків, які є досить значними, щоб викликати порушення стабільності банківської системи.

Expected Shortfall (очікуваний дефіцит) можна вважати модифікованим показником критерія *Value-at-Risk* (*VaR*). Застосування критерію *VaR* є виправданим у стаціонарних або поступально розвиваються економічних системах і дає надійні оцінки. Але його істотним недоліком, що виявляється в умовах високої волатильності параметрів середовища і можливих криз, є неврахування залишкового «хвосту» розподілу (рис. 3.13). Саме в частину затяжного «хвоста» розподілу потрапляють всі рідкісні, але дуже важкі екстраординарні події (катастрофи, кризи тощо). А критерій *VaR* жодним чином не враховує ні довжину, ні форму «хвоста».

Показані на рис 3.13 графіки двох альтернатив А і В. мають однакові значення *VaR*, тому з позицій даного критерію вони еквівалентні. Однак у функції А «хвіст» швидко прямує до 0, а у В – «хвіст» видовжений, що допускає ненульову ймовірність дуже важких наслідків. Але критерій *VaR* це не враховує. Тому критерій *VaR* погано підходить для оцінки ризиків, пов'язаних з кризами та іншими схожими явищами. Цей недолік стимулював до розробки нового більш адекватного інструменту, яким є показник *ES* [117].

При заданих параметрах, де X буде прибуток/збиток портфеля за певний відрізок часу T , і нехай $a = A\% \in (0, 1)$ деякий рівень ймовірності. Очікуваний дефіцит портфеля $A\%$, визначається як (3.2):

$$ES_a = -\frac{1}{a} (E[X 1_{\{X \leq x_a\}}] + x_a (a - P[X \leq x_a])) \quad (3.2) \text{ де:}$$

$$x_a = \inf \{x \in \mathbb{R} : P(X \leq x) \geq a\} \quad \text{- нижня межа квантиля } a;$$

$$1_A(x) = \begin{cases} 1 & \text{якщо } x \in A \\ 0 & \text{інаше} \end{cases}, \text{ характеристична функція.}$$

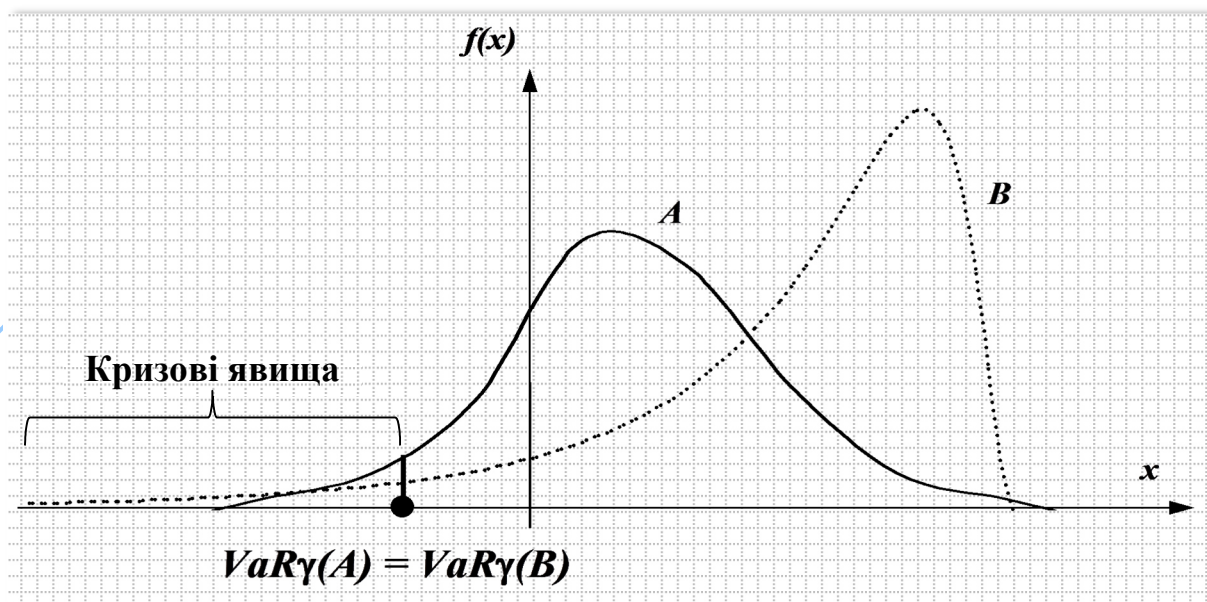

Рис. 3.13. Порівняння різних «хвостів» розподілів з однаковим показником VaR

Джерело: побудовано автором на основі джерел [117]

На відміну від VaR критерій ES оцінює саме «хвіст» розподілу, відсічений деяким заданим кордоном. ES – умовне математичне сподівання втрат за умови перевищення значення VaR.

Важливо, що при побудові вектора Шеплі можна використовувати будь-який підхід для оцінки індивідуальних та колективних ризиків, але вважаємо що обрахунок міри ES є найбільш адекватним.

Основним позитивним результатом застосування вектора Шеплі є те, що важливість банку не прив'язана до його розміру. Дана методика розподіляє важливість серед банків групи виходячи з їх індивідуальних внесків у загальний результат діяльності групи. Суть обрахунку полягає в наступному, оцінюється рівень ризику кожної підгрупи банків, враховуючи всі їх комбінації, після цього визначається граничний вклад кожного банку в ризик кожної із виділених підгруп. Окремий вклад кожного банку обраховується як різниця між ризиком даної підгрупи з урахуванням та без урахування участі у ній цього банку. Вектор Шеплі визначається як середнє граничних значень вкладу кожного банку в

загальний результат різних за розмірами груп. Банк з високим рівнем системної важливості буде мати більш високе значення вектора Шеплі ніж інші.

Загальна оцінка системної важливості за методом побудови вектора Шеплі складається з трьох основних етапів:

1. *Етап 1.* Для кожного банку розраховуються потенційні втрати, які понесе банківський сектор в результаті реалізації індивідуального сценарію дефолту у модельованій корпоративній грі. Під індивідуальним сценарієм розуміється дефолт самого банку та реалізація «ефекту доміно», викликана нездатністю контрагентів виконувати свої зобов'язання.

2. *Етап 2.* Для кожного банку розраховуються втрати фінансового сектора в результаті реалізації індивідуальних сценаріїв дефолту за вирахуванням втрат безпосередніх контрагентів первісного «дефолтера». Іншими словами, шукані втрати розраховуються як втрати сектора в результаті реалізації «ефекту доміно» без урахування попередніх втрат. Вектор, складений з цих величин для всіх фінансових інститутів, і буде представляти собою вектор Шеплі. Даний підхід дозволяє оцінити системний ризик від реалізації «ефекту доміно» в результаті дефолту окремого банку (без урахування суми його зобов'язань) як сукупні втрати учасників ринку, не мають відносин з початковим «дефолтером».

3. *Етап 3.* Розраховуються потенційні втрати сектора в результаті дефолту коаліцій банків, де під коаліцією розуміється група учасників ринку. Слід зазначити, що гравці корпоративної гри можуть одночасно входити в кілька коаліцій.

Корпоративною грою вважається пара (N, v) , де N – множина гравців, а v – функція: $2^N \rightarrow R$, із множини всіх коаліцій в множину дійсних чисел (так звана характеристична функція). Характеристична функція описує величину вигоди, котру дана підмножина гравців може досягти шляхом об'єднання в коаліцію.

Стосовно моделювання системного ризику гравці – це банки вибірки, v – міра системного ризику (ймовірності дефолту), створюваного відповідною коаліцією банків.

Формула для визначення системної значущості i -го банку на основі вектора Шеплі має наступний вигляд (3.3):

$$F_i = \sum_{i \in K} \frac{(k-1)!(n-k)!}{n!} * (v(K) - v(K \setminus \{i\})), \quad (3.3) \text{ де:}$$

F_i - елемент вектора Шеплі для i -го банку; K - деяка підгрупа із k банків;

$K \setminus \{i\}$ - та сама підгрупа без i -го банку; n - загальна кількість банків.

Джерело: побудовано автором на основі досліджених джерел [118]

Принцип обрахунку вектора Шеплі досить простий не враховуючи обрахунок міри ES. Припустимо, що банківська система складається із 3 банків А, В та С. Кожен з них індивідуально, має ймовірність дефолту 4%. В той же час всі можливі підмножини банків системи характеризуються різними значеннями властивого їм ризику: $u(\{A, B\}) = 9\%$, $u(\{A, C\}) = 10\%$, $u(\{B, C\}) = 11\%$, $u(\{A, B, C\}) = 15\%$ (табл. 3.6). Тоді граничний внесок кожного банку в ймовірність дефолту підгрупи визначається як різниця між ризиками даної підгрупи з урахуванням і без урахування участі в ній цього банку (наприклад, граничний внесок банку А в ймовірність дефолту сектора $\{A, B, C\}$ дорівнює 4% - різниця між ризиками груп $\{A, B, C\}$ і $\{B, C\}$).

Вектор Шеплі обчислюється як середнє граничних вкладів кожної організації в ризику підмножин різних розмірів. Так, елемент вектора Шеплі для банку А дорівнює 4,5% - це середнє трьох чисел: 4% (індивідуальний внесок банку А); 5,5% (середній внесок у підгрупи, які з двох елементів) і 4% (внесок в систему в цілому). Підрахувавши отримали, що елементи вектора Шеплі для банків В і С рівні 4,5 і 5,5% відповідно. Банк С є найбільш важливим з системної точки зору: він забезпечує $(5,5/15)*100 = 36,7\%$ загальносистемного ризику.

Таблиця 3.6

Конкретний приклад обрахунку вектора Шеплі

Підгрупа	A	B	C	{A,B}	{A,C}	{B,C}	(A,B,C)	Вектор Шеплі
Рівень ризику підгрупи, %	4	4	4	9	10	11	15	-
Граничний вклад банку A, %	4	-	-	5	6	-	4	4,5
Граничний вклад банку B, %	-	4	-	5	-	7	5	5
Граничний вклад банку C, %	-	-	4	-	6	7	6	5,5

Джерело: складено авторами на основі джерел [118]

Отже, обрахунок вектора Шеплі не є складним окрім частини де необхідно оцінити рівень ризику кожної підгрупи. Метод побудови вектора Шеплі важко порахувати по банківській системі з великою кількістю банків, так як обрахунки вимагають визначення факторіалу кількості банків у системі. Це вимагає значних програмних ресурсів та потужного апаратного забезпечення. Позитивним і основним моментом обрахунку вектора Шеплі його здатність при оцінці системної важливості банку враховувати не тільки його розмір, число зв'язків (чисельність контрагентів), але й структуру зв'язків. Важливо що методика побудови Вектора Шеплі є гнучкою і може бути адаптована до будь-якої банківської системи, в тому числі і для України.

Побудова вектора Шеплі для системно важливих банків України включає дві основні умови симуляції.

1. Визначення залежної змінної, за якою визначається вектор Шеплі. Залежною змінною для банківського сектору України запропоновано обрати показник Z-score, оскільки він не потребує спеціальної адаптації до українських реалій. Z-score є показником фінансової стійкості або «відстані до дефолту». Перевагою показника є те, що його розрахунок включає в себе компоненти, безпосередньо пов'язані з платоспроможністю банку, і статистично є сукупністю стандартних відхилень, за яких зниження прибутковості, тобто ризик збитковості банку, може призвести до зменшення власного капіталу банку.

2. Для симуляції обрано чотири учасника: Приватбанк (П), Ощадбанк (О), Укрексімбанк (У) та банківська система України без системно важливих

банків (БС). Застосування вектора Шеплі дозволяє кількісно оцінити вплив вітчизняних СВБ на стабільність банківської системи України через моделювання внеску всіх можливих комбінацій учасників у ймовірність дефолту.

Встановивши відповідні умови, визначивши всі можливі коаліції та розрахувавши показник Z-score, отримуємо значення вектора Шеплі для банківського сектору України (табл. 3.7).

Таблиця 3.7

Значення вектора Шеплі за показником Z-score для банківської системи України (01.01.2016 р.)

№ п/п	Коаліції	Z- score*	Учасники			
			П	О	У	БС
1	2	3	4	5	6	7
1	Приватбанк (П)	70,58	70,58	-	-	-
2	Ощадбанк (О)	3,18	-	3,18	-	-
3	Укрексімбанк (У)	-0,08	-	-	-0,08	-
4	Банківська система без СВБ (БС)	1,24	-	-	-	1,24
5	П,О	10,93	7,75	-59,65		-
6	П,У	9,00	9,08	-	-61,58	-
7	П,БС	2,80	1,56	-	-	- 67,78
8	О,У	1,78	-	1,71	-1,39	
9	О,БС	2,36	-	1,11		-0,82
10	У,БС	1,44	-	-	0,19	1,51
11	П,О,У	5,84	4,06	-3,16	-5,09	-
12	П,О,БС	4,28	1,92	1,48	-	-6,65
13	П,У,БС	3,30	1,87	-	0,50	-5,70
14	О,У,БС	2,85	-	1,42	0,50	1,07
15	П,О,У,БС	5,26	2,41	1,96	0,99	-0,58
Вектор Шеплі			20,43	-3,47	-5,35	-6,37

Джерело: обчислено автором на основі даних НБУ

Аналіз отриманих результатів показав, що з погляду передачі системного ризику позитивний вплив на стабільність банківської системи має тільки

Приватбанк (+ 20,43 п.) як самотійно, так і з урахуванням всіх можливих коаліцій. Одночасно це є сигналом того, що за настання кризових ситуацій та/або у разі реалізації системного ризику банківська система зазнає найбільш руйнівного впливу з боку цього банку. Це засвідчує системну важливість Приватбанку. Державні банки негативно впливають на стабільність банківської системи. Скоригований результат впливу Ощадбанку становить (-3,47 п.), а Укрексімбанку – (-5,35 п.). Найбільш негативні показники отримані по банківській системі без СББ (-6,37 п.), що засвідчує негативний вплив всіх інших банків на стабільність банківського сектору в цілому. Враховуючи значення компоненти вектора Шеплі для коаліції П, О, У, БС встановлено, що всі СББ мають позитивний вплив на стабільність банківської системи. Абсорбуючи негативний вплив всіх інших банків системи, системно важливі банки підтримують стабільність банківської системи на рівні 5,26 п.

Схожим за принципом методом обрахунку системно важливих банків є метод побудови вектора Сноу (Snow Vector) [119], який призначений для вивчення каналів поширення кредитної шоку на міжбанківському ринку. Вектор Сноу визначається як метод аналізу мережевих взаємозв'язків на міжбанківському кредитному ринку, що дозволяє охарактеризувати негативний фінансовий ефект у разі невиконання одним або кількома контрагентами боргових зобов'язань. Обчислення значення вектора ґрунтується на розгляді всіх можливих комбінацій (сценаріїв) поширення кредитного шоку. Число сценаріїв відповідає чисельності учасників міжбанківського ринку.

Висувається гіпотеза, що кожен учасник міжбанківського ринку може виступити потенційним «дефолтером», тобто стороною, що не виконує боргові зобов'язання. За допомогою імітаційного моделювання розраховуються втрати в результаті реалізації кредитного ризику по кожному з контрагентів «дефолтера». Вони дорівнюють сумі міжбанківських зобов'язань (тобто обсягу всіх двосторонніх угод, термін погашення яких припадає на даний робочий день). Після розрахунку величини втрат банки-контрагенти перевіряються на здатність виконання зобов'язань перед іншими учасниками міжбанківського ринку.

Дефолт вихідного контрагента відбивається на фінансовому становищі учасників за двома напрямками: виникнення збитків, які впливають на достатність капіталу, і втрата ліквідності в результаті невиконання платіжного графіка [119].

Щоб визначити, чи виступить, у свою чергу, контрагент вихідного дефолту неплатником за зобов'язаннями, у векторі S_{no} використовується кілька формальних критеріїв – зниження фактичного значення нормативів: достатності капіталу H_2 , миттєвої ліквідності банку H_4 , поточної ліквідності банку H_5 нижче визначених порогів (не менше 10%, 20%, 40% відповідно), а також зниження величини власних коштів більш ніж на чверть. Якщо хоча б один з критеріїв виконується, банк вважається потенційно вразливим для «ефекту доміно» і в подальшому розглядається як «дефолтер».

Таким чином, метод аналізу мережевих взаємозв'язків на міжбанківському кредитному ринку дозволяє оцінити збитки від неповернення всіх кредитів, виданих раніше, термін погашення по яких настає протягом 5 робочих днів. За підсумками цього робочого дня визначаються перелік контрагентів-дефолтерів та напрямки поширення кредитного шоку, індивідуальні втрати банків і сукупні втрати банківського сектора в результаті дефолту вихідного контрагента. Вони розраховуються як сумарні втрати на етапах поширення «ефекту доміно» - на кожному кроці обчислюються чергові втрати банківського сектора, які підсумовуються з попередніми значеннями. Алгоритм не обмежує число етапів (раундів) поширення дефолтів. Воно залежить від числа контрагентів з нестійким фінансовим становищем. Згідно вектору S_{no} , системна важливість банку в якості позичальника визначається декількома факторами: числом зв'язків на ринку (чисельністю його контрагентів-кредиторів); фінансовою стійкістю контрагентів; сукупним розміром позиції банку на міжбанківському ринку; розподілом позиції по контрагентах, тобто концентрацією ризиків [120].

Ще одним важливим інструментом у роботі з системно важливими банками є застосування кластерного аналізу, так як банківський сектор України є структурно неоднорідним (за розміром активів банків, регіональної

приналежності, джерелу власних коштів, спектру надаваних економіці послуг та ін.). Різні типи банків дотримуються різних стратегій ведення бізнесу та мають різні бізнес моделі. Кластерний аналіз може застосовуватися як на початку ідентифікації системно важливих банків, з метою спрощення процедури вибірки, так і після ідентифікації з метою кластеризації вже ідентифікованих системно важливих банків за відповідними ознаками з метою подальшого аналізу діяльності.

Враховуючи специфіку банківського сектору України пропонуємо декілька підходів до сегментації банківської системи України:

1. З точки зору фінансової стійкості;
2. З точки зору системної важливості;
3. По типу взаємопов'язаності з іншими банками;
4. За розміром активів (додаток У);
5. З точки зору бізнес-стратегії якої дотримуються банки.

Застосування кластерного аналізу допоможе класифікувати потенційно системно важливі та системно важливі банки України з метою детальнішого аналізу та, з точки зору наглядових органів, побудови більш ефективного нагляду, в частині ідентифікації та проведення стрес-тестів.

Включення Національним банком України до свого інструментарію методики побудови вектора Шепли та кластерного аналізу при роботі з системно важливими банками допоможе краще оцінити їх важливість для банківської системи та економіки країни. Зокрема застосування вектора Шеплі при ідентифікації системно важливих банків у тандемі з основною методикою ідентифікації дасть комплексний, більш точний результат, так як обидва методи охоплюють різні аспекти системної важливості.

Кластерний аналіз допоможе: а) на початковому етапі ідентифікації покращити процес виділення потенційних системно важливих банків, котрі будуть включені у вибірку для подальшої ідентифікації серед них системно важливих банків; б) після проведення ідентифікації допоможе класифікувати банки за ступенем системної важливості з метою виділення груп системної

важливості, для подальшого встановлення до них додаткових вимог до капіталу за системну важливість (HLA).

3.4. Інструменти макропруденційного регулювання у виявленні детермінант фінансової нестабільності

Забезпечення фінансової стабільності банківського сектору держави з кожним роком набуває все більшого значення, що є вимушеним через стрімкі темпи глобалізації. Як результат спостерігається зниження перешкод для додаткових грошових потоків із-за кордону і збільшення інформаційних потоків, фінансових інновацій та інших технологічних досягнень. Такі процеси сприяють формуванню більш тісних зв'язків між фінансовими ринками різних країн та регіонів. Хоча це і сприяє загальній ефективності функціонування світової економіки, але є і зворотна сторона, це саме ризики пов'язаний з цією взаємозалежністю ринків. А саме, фінансові кризи мають більший потенціал для поширення за межі національних кордонів і мають сильний вплив на світову економіку.

Центральні банки країн мають бути готовими до шоків, котрі можуть виникнути поза межами країни і передадуться через канали взаємозв'язку у середину національної економіки та зашкодять фінансовій стабільності. У зв'язку з цим виникає питання про те, як можливо на ранніх етапах попередити потенційні шоки для банківського сектору і країни в цілому. Ключовим методом, що сприяє ефективному забезпеченню фінансової стабільності є макроекономічне стрес-тестування [121, 122 с. 1-13, 123 с.25-35].

Популярний на сьогодні макропруденційне регулювання широко застосовується центральними банками для забезпечення фінансової стабільності банківської системи. За даними МВФ (2001), макропруденційне регулювання це «методологічний підхід, який допомагає кількісно оцінити та кваліфікувати

рівень стабільності та вразливості фінансової системи». Макропруденційне регулювання чітко орієнтовані на фінансову стабільність банківського сектору, в той час як (традиційний) мікропруденційний аналіз концентрується на стійкості окремих банків. Головна мета макропруденційного регулювання, це: а) зменшення ймовірності збою функціонування ключових елементів банківської системи та збільшення відносних витрат; б) попередження неплатоспроможності окремих посередників, якщо це може привести до «системних ефектів».

Макропруденційне регулювання вимагає комплексного підходу та використання величезного набору інформації для того, щоб ідентифікувати сигнали наближення потенційних шоків та накопичення дисбалансів. Саме застосування макроекономічного стрес-тестування при проведенні макропруденційного регулювання вважається одним із найдієвіших інструментів для виявлення детермінант фінансової нестабільності. Макроекономічні стрес-тести є природньою еволюцією системи раннього попередження системних криз, так як вони відображають загальну картину зміни рівня стабільності банківської системи в екстремальних умовах [114, 124, 125].

Широкий спектр охоплення цілей макроекономічних стрес-тестів знаходить своє відображення у визначеннях сутності цього інструменту. За даними Комітету з питань глобальної фінансової системи (2005), «стрес-тестування є інструментом управління ризиками, що використовується для оцінки потенційного впливу на банк певної події та/або руху в наборі її фінансових змінних. Стрес-тестування використовується як доповнення до статистичних моделей, таких як value-at-risk (VaR)» [126]. Дане трактування стрес-тестування зводить застосування цього інструментарію до меж мікрорівня.

Банку міжнародних розрахунків макроекономічне стрес-тестування визначає як «метод, перевірки стійкості банку або стабільності системи в несприятливих умовах. Використовується для перевірки стабільності групи банків чи системи які, разом можуть вплинути на економіку в цілому» [127].

МВФ вважає, що «стрес-тестування з макроекономічної точки зору, є ключовим елементом макропруденційного регулювання, який допомагає

контролювати і прогнозувати потенційні уразливості в банківській системі». Макроекономічне стрес-тестування допомагає: 1) визначити схильність до ризику окремих банків; 2) схильність до ризику всієї банківської системи, що може викликати системні наслідки [128].

Банк Росії у своїх положеннях розглядає стрес-тестування як «оцінку потенційного впливу на фінансовий стан кредитної організації ряду заданих змін у факторах ризику, котрі відповідають виключним але ймовірним подіям» [129, с. 317]

Національний банк України трактує стрес-тестування як «метод кількісної оцінки ризику, який полягає у визначенні величини неузгодженої позиції, яка наражає банк на ризик та у визначенні шокової величини зміни зовнішнього фактору – валютного курсу, процентної ставки тощо. Поєднання цих величин дає уявлення про те, яку суму збитків чи доходів отримає банк, якщо події розвиватимуться за закладеними припущеннями» [130].

Визначення національного банку зводиться більше до стрес-тестування окремого банку. Зауважимо, що поняття «макроекономічного стрес-тестування» не закріплено на законодавчому рівні. Враховуючи розглянуті визначення сутності макроекономічного стрес-тестування, пропонуємо під ним розуміти комплекс заходів по виявленню вразливих місць банківської системи шляхом моделювання негативного впливу ймовірних кризових ситуацій, з метою забезпечення стабільності банківської системи у майбутньому.

На сьогодні у вітчизняній та зарубіжній літературі виділяють багато підходів до проведення стрес-тестування. Щодо макроекономічного стрес-тестування, то тут передбачено декілька основних підходів, виходячи із поставлених перед стрес-тестуванням цілей (рис.3.14).

Аналіз чутливості визначає вплив і ймовірну еластичність банків та банківської системи до відповідних економічних змін, таким як зміна відсоткових ставок, валютних курсів, цін на акції і тощо.

Аналіз «ефекту зараження» бере до уваги негативну ситуацію при якій відбувається трансмісія шоків від окремих банків до потенційно слабких

(вразливих) банків системи, що може потягнути негативні наслідки для всього банківського сектору.

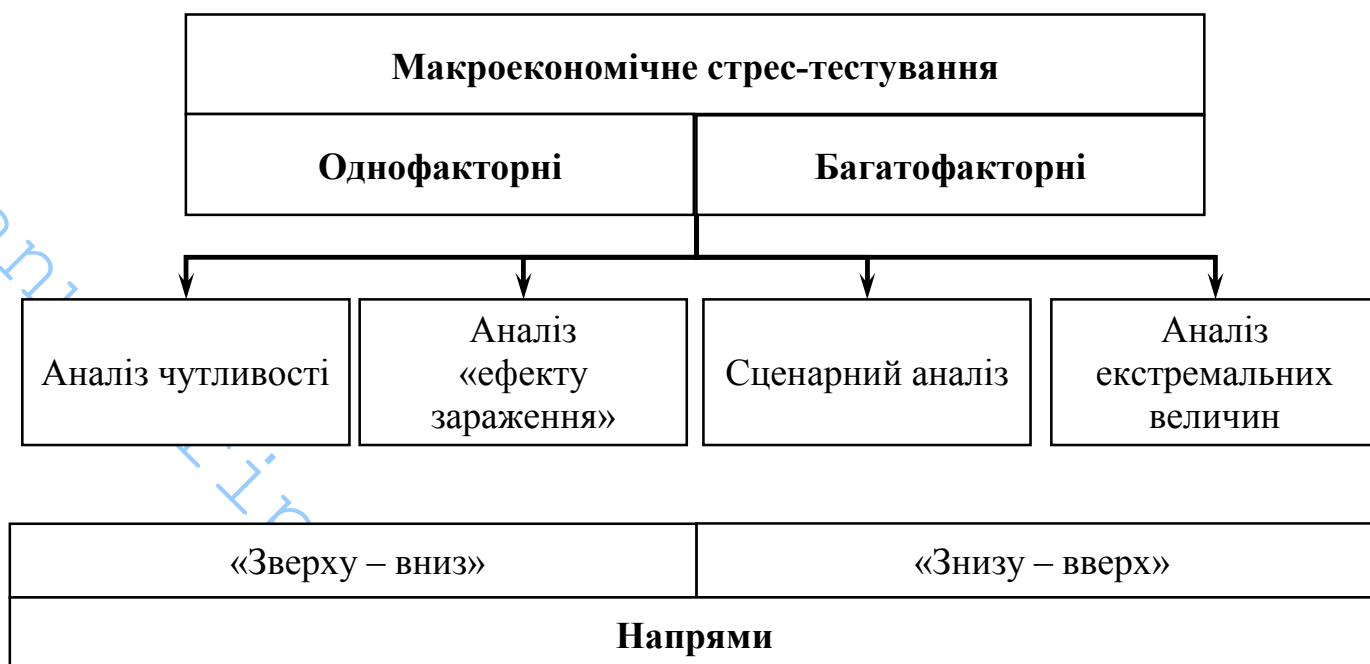

Рис 3.14. Підходи до макроекономічного стрес-тестування

Джерело: побудовано автором на основі джерел [126, 128, 129]

Сценарний аналіз передбачає оцінку зміни рівня стійкості банків та стабільності банківського сектору згідно специфічно змодельованого, але ймовірного сценарію. Аналіз екстремальних величин базуються на оцінці реалізації найгіршого варіанту розгортання подій чи комбінації факторів ризику, внаслідок чого їх потенційна негативна динаміка може призвести до максимальних збитків – вимивання капіталу чи навіть до банкрутства фінансово-кредитної установи [131].

Найбільш поширеним підходом до проведення макроекономічного стрес-тестування є аналіз чутливості та сценарний аналіз. Вони підходять для будь-якої банківської системи, у тому числі і для України.

Сценарій макроекономічного стрес-тестування – це модель можливого розвитку подій під впливом різних факторів ризику макроекономічного рівня, що може привести до системних подій.

Сценарії стрес-тестування можуть охоплювати всі передумови, виникнення яких може завдати серйозних ударів по фінансовій стабільності системи. Термін дії сценаріїв не обмежується, оскільки використання сценаріїв

спрямовано на отримання конкретного результату здійснюваного дослідження. Під час розроблення сценарію особливу увагу необхідно приділяти використанню факторів з максимально негативним впливом, що можуть призвести до подій, унаслідок виникнення яких банки та банківська система можуть зазнати найбільших втрат та опрацювати варіанти найгіршого розвитку подій.

Ефективність сценарного аналізу залежить від професіоналізму та підготовки експертів. Експертні припущення та судження є неформалізованими, однак дуже вагомими складовими сценарію. У зв'язку з багатогранністю та складністю економічних процесів спеціалісти змушені оперувати загальними закономірностями та тенденціями з урахуванням історичних взаємозв'язків і спиратися на власні спостереження та досвід [130].

Сценарії стрес-тестування є ефективними, якщо вони:

1. передбачають тільки суттєві зміни факторів;
2. під час розрахунку результативних показників ураховують більшість базових факторів ризику;
3. дозволяють отримати правдоподібні, на думку експертів, прогнозовані події із заданою ймовірністю їх виникнення.

Макроекономічне стрес-тестування чутливості включає дослідження впливу на діяльність банківської системи одного або кількох взаємопов'язаних факторів ризику. При застосуванні цього підходу макроекономічного стрес-тестування здійснюється оцінка впливу миттєвої зміни одного фактора ризику, тоді як інші базові умови залишаються незмінними [130].

Застосування даного методу є доцільним, враховуючи його можливість оцінки значних зрушень без конкретних пояснень причин цих зрушень. Показник чутливості визначає ступінь впливу окремого фактора ризику на діяльність банку залежно від змін, що спричинені цим фактором. Чим вища чутливість, тим більше вплив цього фактору. Макроекономічне стрес-тестування чутливості може здійснюватися швидко. Його широко застосовують як перше припущення щодо впливу окремих чинників та змінних фінансового ринку.

Незважаючи на те, що зазначеному методу бракує історичного та економічного змісту, що в свою чергу може обмежувати його корисність для прийняття стратегічних рішень, тестування чутливості є вкрай важливим методом проведення оперативного стрес-тестування, результати якого важко переоцінити під час підготовки певних заходів щодо зменшення рівня ризику[130].

Стрес-тести допомагають центральним банкам передбачити зміни банківської системи і вжити адекватні управлінські рішення для підвищення комунікації між учасниками ринку та мінімізації негативних наслідків. Відповідно існує два напрями проведення макроекономічного стрес-тестування (рис. 3.14): 1) «зверху – вниз»; 2) «знизу – вгору». При виборі напрямку важливу роль грає участь регулятора (центрального банку) у процесі макроекономічного стрес-тестування. Відповідні напрями проведення стрес-тесту мають свою позитивні та негативні моменти (табл. 3.8).

Таблиця 3.8.

Характеристика напрямів проведення макроекономічного стрес-тестування

	«ЗВЕРХУ – ВНИЗ»	«ЗНИЗУ – ВВЕРХ»
Сутність	Передбачає, що центральний банк самостійно визначає набір шоків та ризиків, моделює їх вплив на баланс кожного банку, чи консолідований баланс всієї банківської системи з метою аналізу їх впливу на стабільність банківської системи.	Передбачає, що центральний банк визначить перелік макроекономічних шоків (або набір ризиків), та зобов'яже банки оцінити їх вплив на свій фінансовий стан
Переваги	• займає мало часу; • залучення меншої кількості ресурсів • формування чіткої макроекономічної картини	• охоплення максимальної кількості ризиків; • більш точні результати (при умові чіткого виконання банками рекомендацій)
Недоліки	• обмежені можливості моделювання (відсутність інформації про всі характерні ризики) • допускається можливість упущення ключових моментів моделювання	• тривалий термін проведення • можливість допущення помилок на рівні окремого банку при проведенні стрес-тестування • залучення значної кількості ресурсів

Джерело: побудовано автором на основі джерел [126]

Макроекономічне стрес-тестування є складним, багатоступеневим процесом, який передбачає комплекс ключових елементів: 1) наслідкова частина; 2) діагностична частина; 3) числова частина; 4) висновки [132]. Тому вважаємо, що макроекономічне стрес-тестування вимагає дослідницьких, діагностичних та інтерпретаційних навиків, а також уміння їх поєднувати в різних співвідношеннях на кожному з його основних етапів (таблиця 3.9., таблиця 3.10)

Таблиця 3.9

Ключові етапи та проблемні питання проведення макроекономічного стрес-тестування

Етап	Ключові проблемні питання
Масштаб	Які установи є важливими для стрес-тестування? (Які банки? Хто є основними гравцями? Інші фінансові посередники?)
Ідентифікація ризиків та слабких місць	Які слабкі сторони банків можна виділити? (Кому надається перевага при кредитуванні? Напрями розміщення ресурсів?)
Відбір та класифікація шоків	Яка подія може викликати шок? (Ресурсний шок? Зміна процентних ставок? Зниження цін на акції?)
Імплементация сценарію стрес-тестування	Як шок передається на макроекономічний рівень? (Безробіття? Інфляція? Кредити? Прибуток?)
Моделювання макроекономічних змін	Як макроекономічні зміни впливають на банки?
Інтерпретація результатів	Чи є вплив важливим? Чи розроблені контрзаходи? Чи потрібно реалізовувати допоміжні заходи?

Джерело: побудовано автором на основі джерел [132]

Головний результат стрес-тестування полягає в прогнозуванні зміни вартості досліджуваного банківського портфелю або їх сукупності при заданих варіаціях комплексу фінансових змінних. За певних умов дана оцінка може виявитись достатньо точним прогнозом зміни величини банківського ризику внаслідок реалізації стресового сценарію, однак зазвичай результати стрес-тестування відображають лише приблизні кількісні значення впливу несприятливих подій на досліджуваний портфель банківських активів.

Вибір масштабу макроекономічного стрес-тестування. Перший етап передбачає вибір групи досліджуваних банків (у нашому випадку системно

важливих), від яких залежить стабільність банківської системи. До стрес-тестової вибірки рекомендується включати частину основних фінансових інституцій, що суттєво впливають на стабільність банківської системи і досить чутливі до дії загальних факторів ризику.

Таблиця 3.10

Основні етапи проведення макроекономічного стрес-тестування

Етапи	Масштаби стрес-тестування	Ідентифікація ризиків та слабких місць	Відбір та класифікація шоків	Імплементація сценарію стрес-тестування	Моделювання макроекономічних змін	Інтерпретація результатів	
	1	2	3	4	5	6	
Зміст заходів	Формування вибірки банків (група або вся система)	Зміст стрес-тестування	Вибір шокового сценарію	Визначення переліку необхідних для розрахунку даних	Розрахунок даних	Узагальнення результатів стрес-тестування	
	Виділення ключових гравців (системно важливих банків)	Регулятивні вимоги	Загальні та специфічні для бізнесу фактори	Узагальнення даних	Аудит даних	Визначення ступеня схильності до ризиків та порівняння з готовністю їх прийняття	
		Ідентифікація ризиків стрес-тестування	Типи тестів	Моделювання впливу сценаріїв на ключові параметри обраних ризиків	Введення в програму даних по стрес-тестуванню та розрахунок показників ефективності для капіталу, доходу, ліквідності, грошових потоків тощо	Зміна планування ліквідності та лімітів зростання активів	
		Виділення факторів ризику	Оцінка ступеню негативності сценарію			Оцінка результатів, порівняльний аналіз, формування зовнішньої звітності для ЦБ (при необхідності)	
Результати	Адекватний набір досліджуваних банків забезпечить достовірність результату та правильність розстановки пріоритетів аналізу	Правила здійснення програми стрес-тестування відповідно до змісту	Сценарії (розрахובуються регулятором або страховою компанією)	Стрес-тестування фінансових показників	Стрес-тестування капіталу	Внутрішня та зовнішня звітність	Здатність приймати та контролювати ризики
				Стрес-тестування рівня можливих збитків	Виявлення недоліків ліквідності		
				Стрес-тестування грошових потоків	Стрес-тестування ризикової вартості		

Джерело: побудовано автором

Точки відсікання для стрес-тестової вибірки визначаються за допомогою:

1) аналізу ринкових часток банків; 2) спеціально розробленої методики (наприклад методики ідентифікації СББ); 3) на основі експертних суджень. Вибірка банків повинна бути достатньо широкою, однак, не надто громіздкою: для адекватного відображення системних наслідків шоків без ускладнення

технічної сторони процесу стрес-тестування. Оптимальний масштаб вибірки банків для стрес-тестування також залежить від обраного підходу до оцінки. Застосування методології «зверху-вниз» потребує досить широкого охоплення часто — майже всіх учасників банківської системи, оскільки вона менш залежна від обсягу необхідних даних. При підході «знизу-вверх» чим ширшою є вибірка, тим технічно складніше отримати усі необхідні фінансові дані, які характеризувалися б якістю, повнотою та актуальністю [133].

Ідентифікація ризиків та слабких місць. Даний етап характеризується підбором/пошуком точок найбільшої вразливості банків. Банки діяльність яких сконцентрованою на внутрішньому кредитному ринку, підпадають під вплив кредитного ризику, динаміки відсоткових ставок, безробіття, цін на нерухомість, оскільки дані фактори чинять найбільший потенційний вплив на розвиток таких банків. При стрес-тестуванні СВБ із високим рівнем міжнародної діяльності (або Г-СВБ) в основу має бути покладений інший набір ризик-факторів — динаміка світових цін на ресурси, валютних курсів, фондових індексів тощо. Важливого значення на сьогодні у країнах з високою часткою банківських ресурсів, запозичених з-за кордону і дефіциті внутрішніх набуває ризик ліквідності. При проведенні аналізу ризик-факторів варто враховувати «ефект зараження» від можливих економічних криз у країнах-донорах капіталу. Так як перелік потенційних загроз та каналів поширення банківських криз є досить широким, адекватність та прогностичність стрес-тестування залежить від правильного вибору найбільш вагомих ризик-факторів, що впливають на стабільність банківської системи [133].

Відбір та класифікація шоків. Для цього етапу, характерним є формування ряду гіпотез/припущень щодо впливовості та достовірності шоків, тобто подій, які викликають реалізацію ризиків: зростання цін на сировину, зміни відсоткових ставок, падіння ринку нерухомості, зміна вартості застави і т.д. Зауважимо, що методика проведення стрес-тестування повинна симулювати реалістичні стрес-сценарії. Ключовим моментом при побудові сценарію є проблема вибору між історичним та гіпотетичним підходом. З одного боку, при формуванні

стресового сценарію можна базуватись на історичних подіях, припускаючи, що минулі шоки мають здатність повторюватись у майбутньому. З іншого, на гіпотетичних сценаріях, які, незважаючи на відсутність в історичній практиці, з певною долею достовірності можуть реалізуватись у майбутньому [133].

Сценарії побудовані на основі історичного підходу є більш легкими у формуванні та достовірними так як мали місце у минулому, але не враховують сучасні загрози та ризики. Встановено, що гіпотетичні сценарії є найбільш підходящим варіантом при стрес-тестуванні у сучасних умовах структурних зрушень. Визначено, що краще застосовувати змішаний підхід, який комбінує у собі позитивні сторони двох зазначених підходів, зокрема гіпотетичні сценарії фінансових шоків та їх симуляцію, що ґрунтується на основі ретроспективного аналізу протікання криз з урахуванням наявних особливостей банківської системи.

Імплементація сценарію стрес-тестування передбачає вибір та адаптацію статистичних методологій, які описують вплив макроекономічного середовища на фінансові показники банків. На практиці макроекономічні моделі, що використовуються при стрес-тестуванні, рідко можуть врахувати дію повного спектру шоків та ризик-факторів, а відтак потребують додаткових так званих сателітних моделей [133]. Зазначені моделі будуються на основі кореляційно-регресійного аналізу з метою виявлення основних вузлів взаємозв'язку між сегментами стрес-тесту. Застосування основі кореляційно-регресійного аналізу не зменшує роль експертних суджень, необхідних для побудови «базового сценарію», що ґрунтується на консенсус-прогнозі чи екстраполяції останніх наявних даних [133]. Експертне судження є необхідною умовою при проведенні стрес-тестування, так як виникає потреба у коригуванні взаємозв'язків описаних у моделях та врахуванні нелінійності взаємодії деяких складових стрес-тесту.

Розробка стрес-тесту передбачає моделювання «ефекту зараження» та «зворотного ефекту», який може суттєво змінювати результати стрес-тестів. Необхідність моделювання «ефекту зараження» загострилася у період глобалізації разом із збільшенням взаємопов'язаності між ключовими

фінансовими посередниками різних країн світу. За таких умов точно передбачити як розгортатимуться кризові процеси математично неможливо, оскільки залишаються невідомими маса важливих додаткових факторів, пов'язаних з тим, як банки адаптуватимуть кредитну політику до нових умов, які рішення відносно фінансових інтервенцій прийматимуть регулятори тощо [133].

Етап *моделювання макроекономічних змін* характеризується розробкою та застосуванням статистичного інструментарію з метою математичного моделювання впливу виділених стрес-факторів на виокремлені залежні змінні. На даному етапі проводиться математичний опис впливу коливань макроекономічних індикаторів, що можуть впливати на стійкість СВБ та інших банків та стабільність банківської системи в цілому. Вибір адекватного підходу до моделювання залежить від ризику, що аналізується, доступності даних та мети стрес-тестування. Так регресійне моделювання найбільш поширене при оцінці впливу кредитного ризику, VaR-моделі зазвичай застосовуються для оцінки ринкового ризику, а CoVaR та ES є універсальними інструментами оцінки різного роду ризиків[133].

Інтерпретація результатів стрес-тестування — це оцінка результатів стрес-тесту, на основі якої формуються рекомендації відносно можливої регуляторної реакції в рамках державної економічної політики.

Макроекономічне стрес-тестування є актуальним і для українських реалій. Національний банк України, має практику проведення стрес-тестування на регулярній основі. Але, на відмінну від процедур проведення стрес-тестування в інших країнах, його результати часто носять конфіденційний характер і використовуються для внутрішніх цілей моніторингу фінансової стабільності банківського сектору. На сьогодні в Україні на законодавчому рівні закріплено Постанову НБУ «Про схвалення Методичних рекомендацій щодо порядку проведення стрес-тестування в банках України» № 460 від 06.08.2009 р. котра описує процедуру проведення стрес тестування і адаптована до українських реалій. Зауважимо, що згадувана постанова описує процедуру проведення стрес-тестування окремого банку а не банківської системи в цілому. Враховуючи

наявний дефіцит інформації, необхідної для якісного моделювання діяльності банківської системи, стрес-тести банківської системи України доцільно будувати на основі максимально спрощених розрахунків. При проведенні макроекономічного стрес-тестування в Україні необхідно рухатися послідовно, згідно виділених етапів проведення макроекономічного стрес-тестування та розробленого дерева рішень (Додаток Ш, Ш. 1) (рис. 3.15).

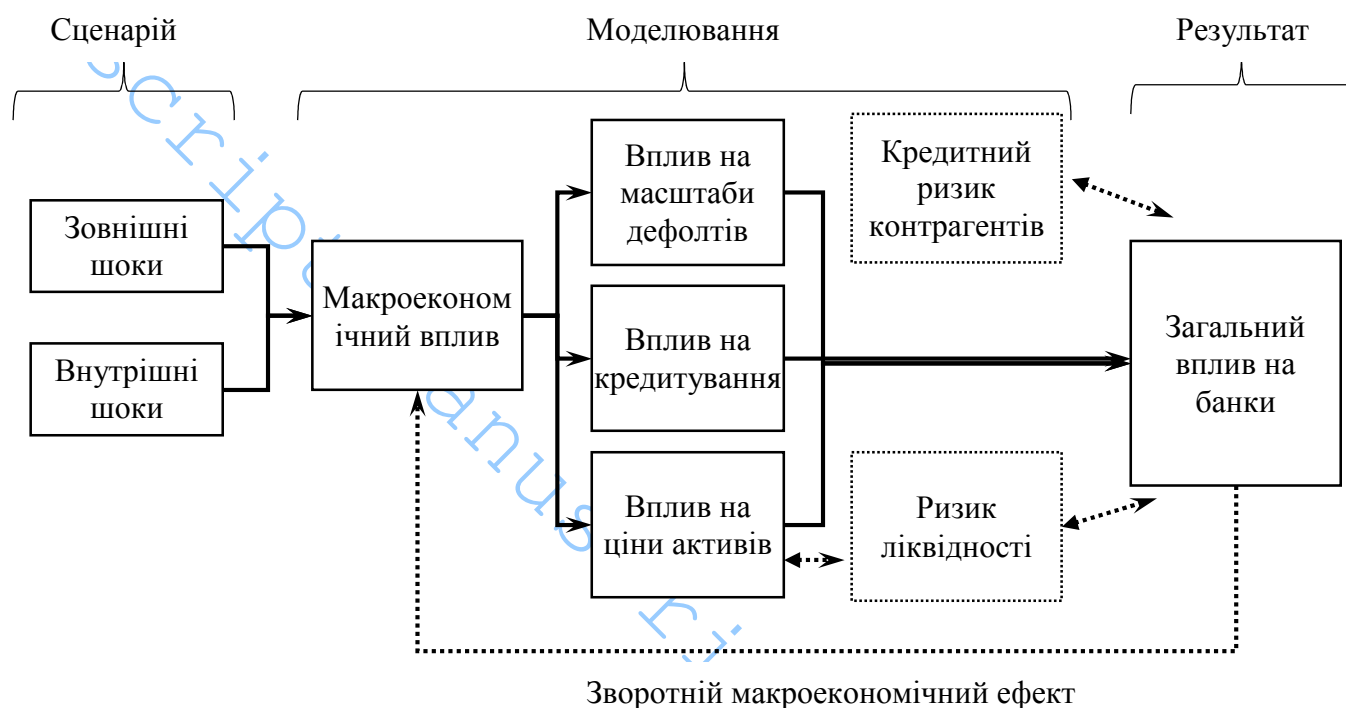

Рис. 3.15. Структурна схема макроекономічного стрес-тестування (спрощена)

Джерело: побудовано автором на основі джерел [134]

З метою надання макроекономічному стрес-тестуванню мінімального рівня стандартизації необхідно визначити чіткі критерії по яким банкам необхідно проводити стрес-тестування. На сьогодні в Україні такі критерії визначенні лише для проведення стрес-тестування окремого банку по декільком видам ризиків: кредитному, ліквідності, ринковому та операційному. Вважаємо, що стрес-тестування з урахуванням макроекономічних факторів має бути обов'язковим для банків котрі мають значну частку у банківській системі (група I, II), та банки ідентифіковані як національні системно важливі. Для несистемно важливих та

системно важливих банків та їх операцій повинні визначатися відповідні стрес-фактори, які є ймовірними в українських реаліях.

У якості визначальних факторів стрес-подій можуть виступати статистичні дані та прогнози стану та динаміки розвитку різних сфер, до яких належать підприємства-позичальники, рівень доходів та витрат населення, котрі повинен НБУ доводити до відома комерційних банків для проведення індивідуальних стрес-тестів. В свою чергу макроекономічне стрес-тестування ініційоване НБУ не повинно заважати проведенню великими, найбільшими та системно важливими банками додаткових стрес-тестів, які ґрунтуються на власних прогнозах та даних.

З метою індивідуалізації та конкретизації стрес-сценаріїв необхідно загальні прогнози та дані скоригувати на конкретні показники діяльності банків і його клієнтів та контрагентів, конертний перелік цих показників повинен бути встановлений регулятором. Але їх вага і співвідношення необхідно визначати кожному банку окремо, спираючись на спеціалізацію банку та професійне судження менеджменту. При проведенні стрес-тестів необхідно враховувати як кількісні так і якісні критерії, адже у комплексі це дасть можливість точніше провести сценарне моделювання отримати адекватніші результати.

Важливим моментом у розвитку макроекономічного стрес-тестування є його методологічний і технічний розвиток від однофакторних, ізольованих тестів окремих ризиків до комплексної оцінки. У подальшому на фоні контрциклічного регулювання доцільно буде взаємопов'язати проведення макроекономічне стрес-тестування з визначенням необхідного рівня додаткових вимог до капіталу банків за системну важливість. Проведення макроекономічного стрес-тестування в Україні по пропонованій нами схемі (Додаток Б) сприятиме більш точному визначенню необхідного розміру додаткових вимог до капіталу системно важливих банків для додаткового покриття збитків.³

Згідно пропонованої нами схеми (додаток III, III. 1) на основі аналізу тенденцій в банківському секторі та економіці, і враховуючи результати

макроекономічного-стрес тестування минулих років, НБУ зможе тестувати банківську систему з метою виявлення нових вразливих місць із урахуванням дії макроекономічних чинників, системних ризиків та діяльності системно важливих банків. Таким чином НБУ зможе кожного року по результатах стрес-тестування при необхідності вносити корективи та модернізовувати методику стрес-тестування з метою підвищення її ефективності з урахуванням нових факторів.

Методики представлені у схемі діляться на обов'язкові, рекомендовані та додаткові. Обов'язкові методики розроблюються НБУ для стрес-тестування системно важливих банків, системно важливих банківських груп та найбільших і великих системно важливих банків (потенційні системно важливі банки). Рекомендована методика включає загальні рекомендації по проведенню стрес-тестування, що розроблюються НБУ, але носять добровільний характер. Додаткова методика розроблюється самими банками з метою додаткового індивідуального контролю. Важливим уточненням буде необхідність застосування саме до системно важливих банків повного комплексу заходів обов'язкового та додаткового стрес-тестування.

Залежно від результатів стрес-тестування до системно важливих банків необхідно встановлювати додаткові вимоги до капіталу за системну важливість, так як вони схильні до вищого рівня ризиків. Доцільним було б і встановлення спеціально уповноважених кураторів НБУ, які б проводили незалежну оцінку об'єктивності проведення заходів щодо додаткового стрес-тестування.

Центральному банку необхідно самостійно визначати перелік і типи ризиків, які для банківської системи є найбільш актуальними, у разі індивідуального стрес-тестування це вирішує кожен банк окремо. Під час визначення переліку типів ризиків слід ураховувати те, що вони прямо або опосередковано будуть здійснювати вплив на всі аспекти банківського сектору.

Ураховуючи світовий досвід щодо здійснення стрес-тестування та рекомендації, Базельського комітету з банківського нагляду, в Україні доцільно здійснювати макроекономічне стрес-тестування за такими ризиками: *кредитний*

ризик; ризик ліквідності; ринковий ризик (валютний ризик, ризик зміни процентної ставки); операційний ризик.

Враховуючи українські реалії пропонуємо дотримуватися рекомендацій НБУ та використовувати такі базові фактори ризиків:

1) макроекономічні показники: стабільність економічної ситуації (економічний спад, радикальна зміна вектора розвитку економіки, дефолти першокласних компаній-позичальників тощо); значні коливання курсу національної валюти; відкритість і доступність міжбанківського ринку; рівень політичної та міжнародної стабільності; стійкість фінансових ринків, у т.ч. можливість протидіяти спекулятивним атакам; зміни процентних ставок, наприклад, LIBOR, облікової ставки тощо; можливість знецінення майна, яке надано в забезпечення за кредитними операціями банків (зокрема, через падіння цін на ринку нерухомості, кризи окремих галузей економіки тощо); волатильність цін на енергоресурси;

2) мікроекономічні показники: можливість доступу банку до зовнішніх джерел підтримання ліквідності; конкурентна позиція банку (визначена за методикою SWOT-аналізу як узагальнена оцінка) [130].

З 2014 р. НБУ на щорічній основі ініціюватиме діагностичне обстеження української банківської системи як обов'язкової частини програми співпраці між Україною та МВФ у рамках угоди розширеного фінансування (EFF). Метою діагностичного обстеження є оцінка якості портфелів активів та потенційних потреб банків у капіталі протягом трирічного періоду 2015 – 2017 рр. Перший етап обстеження складався з аналізу якості активів (AQR) та слугував основою для другого етапу – стрес-тесту.

Проведення Національним банком України восени 2014 р. стрес-тестування 15 найбільших банків України дало негативні результати. Всього 5 із 15 банків пройшли успішно стрес тестування по заданому НБУ сценарію. За підсумками проведеного стрес-тесту, 10 з 15 найбільших банків опинилися поза зоною стійкості. Їх потреба в докапіталізації перевищила 30% від розміру власного капіталу на 1 вересня, що, фактично, означає нездатність даних банків

нормально функціонувати. Лише 5 кредитно-фінансових установ пройшли стрес-тестування, при якому оцінювалася здатність банку виконати вимоги по капіталізації при 30% девальвації (на момент запуску тесту курс був близько 11 грн/\$1) і збільшенні проблемного портфеля кредитів до 30% балансу. Такими, що стрес-тестування НБУ стали: Приватбанк, Райффазен Банк Аваль, Альфа-банк Україна, Сбербанк Росії, ПУМБ. Заплановані на осінь 2015 р. результати стрес-тестування 20 найбільших банків України переносяться на початок 2016 р., у середині 2016 р. має закінчитися діагностика всієї банківської системи. Діагностичне обстеження перших 10 банків розпочато з 20 квітня 2015 р., наступних 10 банків – з 1 червня. По результатах стрес-тестування регулятор підпише програму з кожним банком, що передбачає докапіталізацію і скорочення обсягів кредитування пов'язаних осіб. Згідно з цією програмою, банківська система має досягти рівня капіталізації в 10% за рівнем адекватності капіталу до кінця 2017 року. Суттєвим недоліком стрес-тестування є його тривалість, тобто сценарії розроблені для стрес-тестів при неправильному аналізі тенденцій розвитку банківської системи можуть дати невірні результати, або бути неактуальними.

Застосування інструментарію макроекономічного стрес-тестування допоможе адекватно оцінювати потенційні загрози стабільності банківського сектору та сприятиме їх мінімізації. Враховуючи зростання ролі системно важливих банків, врахування їх важливості при проведенні макроекономічного стрес-тестування дасть позитивні результати. Точна ідентифікація системно важливих банків дасть можливість сформулювати вибірку банків котрі будуть включені до макроекономічного стрес-сценарію, як ключові учасники. Це дасть змогу моделювати ситуації при яких основне навантаження припадатиме саме на системно важливі банки, котрі можуть як гальмувати розвиток системної кризи так і посилювати. Відповідно при моделюванні зворотнього ефекту є можливість прослідкувати вплив порушення діяльності системно важливого банку, чи всієї вибірки на стабільність банківського сектору та реальної економіки.

Висновки до розділу 3

За результати аналізу напрямів удосконалення регулювання діяльності системно важливих банків було сформульовано слідуючі висновки:

1. На основі аналізу іноземного досвіду регулювання системно важливих виділено чотири основні підходи до регулювання системно важливих банків: 1) консервативний; 2) збалансований; 3) агресивний; 4) м'який. Консервативний підхід найменш розповсюджений, і є найменш ефективним, так як ігнорування діяльності СВБ сприяє їх стихійній діяльності і постійному нарощенню рівня системної важливості, що в кінцевому випадку приведе до підвищення їх впливу на стабільність банківської системи та економіку. Агресивний підхід передбачає вживання радикальних регулятивних заходів по недопущенню виникнення та існування системно важливих банків. Такий підхід дієвий, але пригнічує конкуренцію на банківському ринку та гальмує зростання та розвиток банківського сектору та економіки. М'який передбачає лобіювання інтересів СВБ, вжиття регуляторних заходів по підтримці функціонування СВБ при будь-яких порушеннях діяльності. Такий підхід, з одного, боку стимулює стрімкий розвиток банківської діяльності і реального сектору економіки та активізує інноваційні процеси в банківському секторі, з іншого боку, нарощення СВБ величини та масштабів діяльності веде до підвищення їх впливу на стабільність банківського сектору.

2. Встановлено, що збалансований підхід, найбільш розповсюджений, передбачає надання СВБ можливості нормально конкурувати та функціонувати на банківському ринку при умові, що до них будуть застосовані вищі вимоги та обмеження до нормативів, включаючи ліміти на концентрацію, додаткові буфери капіталу, оподаткування за підвищеними ставками, запровадження додаткових вимог до управління ризиками, проведення більш прискіпливого і частішого моніторингу (введення інституту кураторів, відстеження роботи на щоденній

основі). Такий підхід є найбільш оптимальним та ефективним, оскільки поєднує позитивні риси всіх 3-х виділених підходів.

3. Визначено, що методичні рекомендації Базельського комітету щодо регулювання діяльності СВБ можна характеризувати як збалансований підхід до регулювання, який містить слідуючі принципи: 1) впровадження заходів по зниженню рівня морального ризику через забезпечення ефективного регулювання та політики державної підтримки; 2) встановлення підвищених вимоги до капіталу для додаткового покриття збитків (higher loss absorbency requirement (HLA)); 3) забезпечення інтенсивного та ефективного банківського регулювання та нагляду; 4) розробка та застосування превентивних заходів регулювання та нагляду за СВБ; 5) забезпечення достатнього рівня стабільності банківської системи для протидії шокам.

4. Резюмуючи описані в міжнародних рекомендаціях підходи до регулювання СВБ, можна виділити 4-х основні елементи, котрі притаманні всім підходам: організація, ідентифікація, встановлення рівня HLA, моніторинг (оперативний контроль). Перший елемент передбачає організацію та створення відповідних умов для подальшого забезпечення побудови ефективного регулювання діяльності СВБ, і передбачає виділення необхідних ресурсів, розподіл повноважень, розробку стратегії, налагодження комунікацій, забезпечення транспарентності. Другий елемент включає в себе розробку методики та проведення процедури ідентифікації СВБ з метою подальшого регулювання їх діяльності, і включає розробку методики ідентифікації, формування вибірки потенційних СВБ, проведення ідентифікації. Третій елемент характеризується встановленням підвищених вимог до капіталу для додаткового покриття збитків. Четвертий елемент включає в себе заходи по забезпеченню ефективного моніторингу діяльності СВБ, і забезпечує оперативний контроль за дотриманням банками додаткових вимог та використання інструментарію раннього реагування для моніторингу стану СВБ (стрес-тестування).

5. Встановлено, що удосконалення регулювання та нагляду в Україні має здійснюватися за трьома основними напрямками: макропруденційне регулювання; моніторинг банківської системи та СВБ; спеціальний пруденційний нагляд за системно важливими банками. Макропруденційне регулювання та макропруденційна політика передбачають врахування впливу системного ризику на стабільність всієї економіки. Встановлено, що системно важливі банки можуть виступати: генераторами системного ризику; каналами розповсюдження; центрами його накопичення, підсилення або послаблення (поглинання).

6. Визначено, що основними інструментами макропруденційного регулювання є контрциклічне регулювання та стрес-тестування, які засновані на оцінці додаткових вимог до капіталу і сценарному стрес-аналізі. Контрциклічне регулювання передбачає встановлення буферів системної важливості на основі бюджетування ризиків. Визначено, що сукупна оцінка ризиків збільшує величину базового капіталу першого рівня на 22% та підвищені вимоги до власного капіталу зменшують стимули банків до ризикової діяльності.

7. Проведений у роботі аналіз світового та вітчизняного досвіду показав, що найбільш розповсюдженим є застосування індикаторного підходу при ідентифікації системно важливих банків. Найбільш доречним є застосування паралельно із методикою ідентифікації саме обрахунок вектора Шеплі. Це теоретико-ігрова концепція, яка дає змогу обчислити середнє граничне вкладу кожного банку в загальний рівень системного ризику. В основі побудови вектора Шеплі лежить саме оцінка системного ризику, генератором та каналом передачі (посилення) якого виступають системно важливі банки.

8. За результатами побудови вектора Шеплі оцінено вплив національних системно важливих банків на стабільність банківської системи. Позитивний вплив на стабільність банківської системи має Приватбанк (+ 20,43 п.). Це сигналізує, що за кризових потрясінь, та/або у випадку реалізації системного ризику банківська система зазнає найбільш руйнівного впливу, тим самим засвідчуючи системну важливість Приватбанку. Найбільший негативний вплив

на стабільність банківського сектору вся банківська система за вирахуванням системно важливих банків (- 6,37 п.). Враховуючи отримані результати по вектору Шеплі встановлено, що саме системно важливі банки абсорбуючи негативний вплив всіх інших банків системи підтримують стабільність банківської системи.

9. Встановлено, що ключовим методом, що сприятимуть ефективному забезпеченню фінансової стабільності та дозволитимуть попередити потенційні шоки для банківського сектору і країни в цілому є макроекономічне стрес-тестування. Популярним на сьогодні, в тому числі і в Україні є стрес-тестування окремих банків, але в умовах дії системного ризику таких стрес-тестів недостатньо. Необхідним на сьогодні є розробка відповідних стрес-сценаріїв для аналізу дії системних ризиків на банківський сектор та економіку.

10. Доведено, що для підвищення ефективності регулювання СВБ в Україні, необхідно будувати регулювання діяльності системно важливих банків на основі двох основних блоків: організаційний, методично-практичний. Організаційний блок має передбачати: створення спеціального підрозділу у структурі НБУ по роботі з СВБ чи надання повноважень по роботі з СВБ Департаменту з фінансової стабільності; вжиття заходів по управлінню системним ризиком; формування звітів по фінансовій стабільності; налагодження тісної комунікації з менеджментом СВБ; встановлення суворішої відповідальності за підрив системно важливими банками стабільності банківського сектору та її контроль. Методично-практичний блок має включати: удосконалення методики ідентифікації СВБ; підвищення рівня транспарентності; встановлення адекватних вимог до капіталу за системну важливість; удосконалення системи ризик-менеджменту; докризове тестування «планів порятунку» СВБ та застосування інституту кураторів; застосування макропруденційного інструментарію. Пропоновані рекомендації сприятимуть підвищенню ефективності регулювання СВБ в Україні та сприятимуть забезпеченню стабільності банківської системи та реальної економіки.

Основні результати розділу опубліковані в працях автора [10, 82, 72]

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення важливого наукового завдання щодо поглиблення теоретико-методичних засад ідентифікації і оцінювання національних системно важливих банків та обґрунтування практичних рекомендацій щодо розробки адекватних заходів їх регулювання і нагляду. Проведене дослідження дозволило сформулювати такі висновки та пропозиції.

1. На підставі узагальнення, аналізу і порівняння різних трактувань уточнено поняття «системно важливий банк» – це банківська установа, будь-яка діяльність якої (включаючи вихід з ринку, порушення фінансового та/або функціонального стану, банкрутство) прямо чи опосередковано впливає на стабільність банківської системи країни через її величину, взаємопов'язаність, складність та здатність генерування і трансмісії системного ризику. Враховуючи особливості генезису та сутності системно важливих банків, ознаки системної важливості поділено на якісні (еволюційні) та кількісні (ринкові). Встановлено, що до каналів трансмісії ризиків діяльності системно важливих банків належать капітал, ліквідність та психологічні чинники.

2. Визначено, що для ідентифікації системно важливих банків використовуються якісний та кількісний підходи, які включають методи: експертних оцінок, індикаторний, мережевого аналізу та оцінки внеску окремого банку в системний ризик. Метод експертних оцінок, у складі якісного підходу, базується на аналізі якісних банківських характеристик. Індикаторний метод, у складі кількісного підходу, є найпоширенішим і ґрунтується на кількісних показниках. Мережевий аналіз передбачає аналітичну оцінку банківських мереж на основі стрес-тестування, аналізу «ефекту зараження» і «ефекту доміно». Встановлено, що найбільш доцільно застосовувати мережевий аналіз на рівні регулятора з метою оцінки рівня взаємопов'язаності банківських установ. Метод

оцінки внеску банку в системний ризик передбачає аналіз розподілу системного ризику між банками (зверху-вниз) та оцінку внеску кожного банку в загальний системний ризик (знизу-вгору).

3. Виділено та систематизовано етапи процесу ідентифікації системно важливих банків, а саме: 1) визначення основних критеріїв та індикаторів, що характеризують можливий негативний вплив системно важливих банків на стабільність банківської системи; 2) встановлення ваги кожного критерію та індикатора; 3) формування вибірки банків; 4) розрахунок показника системної важливості; 5) визначення точки відсікання; 6) виділення груп банків за рівнем системної важливості та встановлення їх граничних меж; 7) розподіл системно важливих банків за групами. З метою формування вибірки потенційних системно важливих банків використано: кластерний аналіз; АВС-аналіз; метод експертних суджень. Встановлено, що з метою формування репрезентативної вибірки доцільно застосовувати сукупність підходів.

4. Встановлено, що для ідентифікації системно важливих банків необхідно виділити критерії, які якісно характеризують системну важливість банку. Кожен критерій включає окремі індикатори, які дозволяють кількісно оцінити його змістову характеристику. За результатами аналізу показників ринкової концентрації та фінансового стану банків України обґрунтовано індикатори системної важливості. Доцільність визначення індикатора «кошти фізичних осіб» пов'язана з тим, що вони є найбільш динамічним елементом банківських зобов'язань і можуть швидко вилучатися із банківської системи та призводити до втрати банком ліквідності та платоспроможності.

5. Розроблено методику ідентифікації системно важливих банків України, яка включає десять виділених індикаторів, згрупованих за п'ятьма критеріями системної важливості. Кожному індикатору присвоєна вага, яка визначається з урахуванням особливостей вітчизняного банківництва та результатів аналітичного дослідження динаміки зміни часток ключових показників банківського сектору за останні п'ять років. Ключовими індикаторами системної важливості вітчизняних банків визнано розмір активів зважених за ступенем

ризиків і обсяг залучених депозитів фізичних осіб. Загальний результат (у відсотках) у вигляді інтегрального показника системної важливості дозволяє ранжувати банки за ступенем системної важливості. На основі розробленої методики в банківській системі України ідентифіковано три системно важливі банки ПАТ КБ «Приватбанк», АТ «Ощадбанк», АТ «Укресімбанк» показник системної важливості яких вищий визначеної точки відсікання 7,75% і становить 22,71%, 12,67% та 9,64% відповідно.

6. Доведено, що вдосконалення банківського регулювання та нагляду за СВБ передбачає розробку комплексу заходів, а саме: вдосконалення інструментів макропруденційного регулювання з метою попередження негативного впливу системних ризиків на основі впровадження регулярного стрес-тестування СВБ; розробка системи раннього спостереження за кризовими (переддефолтними) ситуаціями в банківській системі на основі використання нетрадиційних економіко-статистичних методів моніторингу; формування системи контрциклічного регулювання СВБ з урахуванням особливостей вітчизняного банківництва; вдосконалення інструментів пруденційного регулювання.

7. За результатами побудови вектора Шеплі надано оцінку впливу національних системно важливих банків на стабільність банківської системи. Встановлено, що позитивний вплив на стабільність банківської системи має тільки Приватбанк (+ 20,43 п.), як самостійно так і з урахуванням всіх можливих коаліцій корпоративної гри. Одночасно це сигналізує, що за кризових потрясінь, та/або у випадку реалізації системного ризику банківська система зазнає найбільш руйнівного впливу, тим самим засвідчуючи системну важливість Приватбанку. Встановлено, що найбільший негативний вплив на стабільність банківського сектору має банківська система без урахування СВБ (- 6,37 п.). Враховуючи значення компоненти вектора Шеплі для всіх аналізованих коаліцій встановлено, що саме системно важливі банки абсорбуючи негативний вплив всіх інших банків системи підтримують стабільність банківської системи.

8. Доведено, що нагляду за діяльністю системно важливих банків слід посилити через встановлення додаткових вимог до капіталу та підвищення нормативів ліквідності. Визначено, що встановлення додаткових вимог до капіталу спрямовано на реалізацію захисної функції банківського капіталу системно важливих банків, що сприятиме забезпеченню стабільності банківської системи. За результатами емпіричних досліджень встановлено, що додаткові вимоги до базового капіталу першого рівня сумарно по всіх буферах для системно важливих банків з урахуванням вимог Базеля III, складають близько 22% від зважених за ризиком активів, що передбачає значну докапіталізацію вітчизняних системно важливих банків у розмірі 45 820,4 млн. грн для ПАТ КБ «Приватбанк», 27 156,1 млн. грн. для АТ «Ощадбанк» та 25 854,2 млн. грн для АТ «Укрексімбанк».

9. Обґрунтовано, що Національному банку України доцільно запроваджувати додаткові інструменти раннього реагування за діяльністю системно важливих банків. З метою попередження реалізації потенційних ризиків, зокрема системного, доведена необхідність використання системи макроекономічних стрес-тестів. Зокрема, запропоновано проводити макроекономічне стрес-тестування на основі спеціально розроблених стрес-сценаріїв з урахуванням діяльності системно важливих банків. Зважаючи на значну концентрацію системних ризиків, обґрунтовано необхідність застосування стрес-тестування не на індивідуальній основі, а комплексно для банківського сектору. Це допоможе зменшити ймовірність реалізації «ефекту зараження» і «ефекту доміно» та дасть змогу виявити вразливі елементи банківської системи.

10. Визначено, що з метою підвищення ефективності регулювання діяльності системно важливих банків з боку НБУ доцільно виокремити організаційний та методично-практичний блоки заходів. Організаційний – призначений для проведення підготовчих заходів та сприяння ефективному виконанню заходів щодо регулювання та нагляду за системно важливим банками. Це передбачає: виділення фінансових ресурсів; створення необхідних

структурних одиниць; розподіл повноваження щодо регулювання питань пов'язаних з діяльністю системно важливих банків; налагодження комунікаційних зв'язків; сприяння подальшій побудові ефективного регулювання. Методично-практичний блок включає комплекс конкретних заходів, спрямованих на ідентифікацію системно важливих банків, встановлення додаткових вимог до капіталу та ліквідності, застосування інструментарію макропруденційного регулювання, підвищення рівня транспарентності СББ, надання Фонду гарантування вкладів фізичних осіб частини повноважень щодо регулювання СББ та забезпечення фінансової стабільності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кравець В. М. Західноєвропейський банківський бізнес: становлення і сучасність [Текст] / В. М. Кравець, О. В. Кравець; за ред. В. І. Міщенко. – К. : Знання-Прес, 2003. - 470 с., с. 254
2. Статистика частоти згадування термінів в літературі з бібліотеки Google [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://books.google.com/ngrams>
3. Chapter 7. Continental Illinois and «Too Big to Fail» [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Федеральної корпорації страхування депозитів [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.fdic.gov/bank/historical/history/235_258.pdf
4. Summers L. Beware Moral Hazard Fundamentalists [Електронний ресурс]// Financial Times. – 2007 (23 September) // Режим доступу: <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/5ffd2606-69e8-11dc-a571-0000779fd2ac.html#axzz2RBOb7UHN>
5. History of the Federal Reserve [Електронний ресурс] // Federal reserve education – Режим доступу: <http://www.federalreserveeducation.org/about-the-fed/history/>
6. Knufken D. 25 Biggest Bank Failures in History [Електронний ресурс] // Business Pundit. – 2009. – Режим доступу: <http://www.businesspundit.com/25-biggest-bank-failures-in-history/>
7. Lagarde C. «Too big to fail» banks «dangerous» [Електронний ресурс]. – 2013. – Режим доступу: http://www.upi.com/Business_News/2013/04/11/Lagarde-Too-big-to-fail-banks-dangerous/UPI-20951365663600/
8. Mckenna F. What I Learned Working at the Original Too Big to Fail Bank [Електронний ресурс] / Francine Mckenna. – 2011. – Режим доступу: <http://www.americanbanker.com/bankthink/Continental-Illinois-Too-Big-to-Fail-1045154-1.html>

9. Yglesias M. What Problem Does Breaking Up The Banks Fix? [Електронний ресурс] / Matthew Yglesias. – 2013. – Режим доступу: http://www.slate.com/blogs/moneybox/2013/03/21/brown_vitter_form_left_right_coalition_to_break_up_banks_but_why.html
10. Лавренюк В.В. Іноземний досвід регулювання системно важливих банків / В.В Лавренюк // Ринок цінних паперів. – 2015. – №3-4. – С. 87-96
11. Синки, Джозеф (мл.). Управління фінансами в комерційних банках [Текст]= Commercial bank financial management in the Financial-Services Industry / Д. Ф.Сінкі; Пер. з 4-го англ. изд. С. М. Лощатова і ін.; наук. ред. Р. Я. Левіта, Б. С. Пінскера; заг. ред. Р. Я. Левити. - М. : Catallaxy, 1994. – с. 937
12. Globally systemically important banks: updated assessment methodology and the additional loss absorbency requirement [Електронний ресурс] // Сайт Банку міжнародних розрахунків. – Режим доступу : <http://www.bis.org/publ/bcbs255.pdf>
13. Zhou C. Are Banks Too Big to Fail? Measuring Systemic Importance of Financial Institutions / C. Zhou // International Journal of Central Banking. December 2010.
14. Hee Su Roh, Sun Young Park «Too-Important-To-Fail (TITF) Implicit Guarantee with a Limited Fiscal Backstop May» [Електронний ресурс] / Roh Su Hee, Park Young Sun // Social Science Research Network. – 2015. – 46 p. – Режим доступу: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2614258
15. Rajan E., Raghuram G. Too Systemic to fail: Consequences, Causes, and Potential Remedies [Електронний ресурс] / Eric Rajan, G. Raghuram //Gleacher Distinguished Service Professor of Finance at the University of Chicago's Booth School of Business to the Senate Banking Committee Hearings. – May 6th 2009. – 8 p. – Режим доступу: <http://www.bis.org/events/conf090625/rajanpaper1.pdf>
16. Bernanke, Ben S “Financial reform to address systemic risk” Speech by Mr Ben S Bernanke, Chairman of the Board of Governors of the US Federal Reserve System, at the Council on Foreign Relations, Washington DC, USA. March 10th 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.federalreserve.gov/newsevents/speech/bernanke20090310a.htm>.

17. Acharya V. Too Many to Fail – An Analysis of Time-inconsistency in Bank Closure Policies / V. Acharya, T. Yorulmazer // Bank of England. Working Paper 319. – March, 2006. – 42 p. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://pages.stern.nyu.edu/~sternfin/vacharya/public_html/acharya_yorulmazer_bank_closures.pdf
18. Anwar Y. Managing Systemically Important Financial Institutions (SIFIs) // Speech by Mr Yaseen Anwar, Governor of the State Bank of Pakistan, at the second meeting of the Financial Stability Board (FSB) Regional Consultative Group for Asia, Kuala Lumpur. – 2012 (14 May)
19. Global systemically important banks: assessment methodology and the additional loss absorbency requirement (Cover note) [Электронный ресурс] // Basel Committee on Banking Supervision. – 2011 (November) // Режим доступа: <http://www.bis.org/publ/bcbs207cn.pdf>
20. A framework for dealing with domestic systemically important banks [Электронный ресурс] // Basel Committee on Banking Supervision. – 2012 (October) // Режим доступа: <http://www.bis.org/publ/bcbs233.pdf>
21. Роуз, Питер С. Банковский менеджмент [Текст] : предоставление финансовых услуг / П. С. Роуз ; пер. М. В. Белова [и др.] ; Академия народного хозяйства при Правительстве РФ. - М. : Дело Лтд, 1995. - 743 с.
22. Adrian T., Brunnermeier M. CoVaR / T. Adrian, M. Brunnermeier // Federal Reserve Bank of New York Staff Reports. – 2010. – 348 с.
23. Financial Stability Review // ECB [Электронный ресурс]. – 2006 (December). Режим доступа: <http://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/financialstabilityreview200612en.pdf>
24. Guidance to assess the systemic importance of financial institutions, markets and instruments: initial considerations – Background paper. Report to the G-20 Finance Ministers and Central Bank Governors [Электронный ресурс]/ IMF, BIS, FSB. – October 2009. Режим доступа: <http://www.imf.org/external/np/g20/pdf/100109a.pdf>

25. Praet P. Macro-prudential and financial stability statistics to improve financial analysis of exposures and risk transfers / P. Praet // Fifth ECB Conference on Statistics on «Central Bank statistics: What did the financial crisis change». – 2010. – (19-20 October). с. 52-62.

26. Understanding Financial Linkages: A Common Data Template for Global Systemically Important Banks [Електронний ресурс] // Financial Stability Board (FSB). – 2011 (6 October) // Режим доступу: http://www.financialstabilityboard.org/publications/r_111006.pdf

27. Постанова Правління НБУ «Про затвердження Положення про забезпечення безперервного функціонування інформаційних систем Національного банку України та банків України» від 17.06.2004 № 265 (втратила чинність)

28. Системоутворюючий банк. Офіційне інтернет-представництво Національного банку України. Глосарій банківської термінології. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123655&cat_id=123321.

29. Закон України «Про банки і банківську діяльність» 7 грудня 2000 року N 2121-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР) – 2001. – № 5-6. – 30 с.

30. Директива №2013/36/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 26 червня 2013 року «Про доступ до діяльності кредитних організацій та пруденційний нагляд за діяльністю кредитних організацій та інвестиційних компаній» [Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:176:0338:0436:En:PDF>

31. Лавренюк В.В. Системно важливі банки в інституційній архітектурі банківської системи / В.В Лавренюк // Банківська система України: інституційні зміни та інновації: кол. моногр. / [Л. О. Примостка, М. І. Диба, І. В. Краснова та ін.] — К.: КНЕУ, 2015. — 434 с.

32. Лавренюк В.В. Зарубіжний досвід ідентифікації системно важливих банків / В.В Лавренюк // Банківська справа. – 2014. – №8. – С. 75-86

33. Самсонов М. І. Передумови та науково-методичні підходи до виокремлення системно важливих банків / М. І. Самсонов. //Механізм регулювання економіки. – 2013. – № 1. с. 244-251
34. List of failed banks [Електронний ресурс] / Офіційни сайт Bankrate // Режим доступу: <http://www.bankrate.com/finance/savings/map-of-failed-banks.aspx>
35. Матеріали за 9-а міжнародна научна практична конференція. «Бъдешите изследвания», – 2013. – Том 1., Икономики. София : Бял ГРАД-БГ, ООД, 2013.
36. Global Plan Annex: Declaration on Strengthening the Financial System // Statement Issued by the G20 Leaders [Електронний ресурс]. – 2009 (London, April 2). Режим доступу: <http://www.g20.utoronto.ca/2009/2009ifi.html>
37. Айвазян С. А., Андриевская И. К., Connolly R., Пеникас Г. И. Выявление системно значимых финансовых организаций: обзор методологий / С. А. Айвазян, И. К.Андриевская, R.Connolly, Г. И.Пеникас // Деньги и кредит. 2011. № 8
38. Integrating Stability Assessments Under the Financial Sector Assessment Program into Article IV Surveillance: Background Material [Електронний ресурс] // IMF. – 2010 (August 27). Режим доступу: <http://www.imf.org/external/np/pp/eng/2010/082710a.pdf>
39. Battiston S., Puliga M., Kaushik R., Tasca P., Caldarelli G. DebtRank: Too Central to Fail? Financial Networks, the FED and Systemic Risk [Електронний ресурс] / S.Battiston, M.Puliga, R.Kaushik, P.Tasca, G.Caldarelli // Scientific Reports. – 2012. – №2. Режим доступу: <http://www.nature.com/srep/2012/120802/srep00541/pdf/srep00541.pdf>
40. Soramäki K., Cook S. Algorithm for Identifying Systemically Important Banks in Payment Systems [Електронний ресурс] / K.Soramäki, S. Cook // Economics Discussion Papers. – 2012. – № 42. Режим доступу: <http://www.econstor.eu/bitstream/10419/62120/1/723776571.pdf>
41. Bech M., Chapman J., Garratt R. Which Bank Is the «Central» Bank? An Application of Markov Theory to the Canadian Large Value Transfer System

[Электронный ресурс] / M.Bech, J.Chapman, R.Garratt // Federal Reserve Bank of New York Staff Reports. – 2008. – №356. Режим доступа: http://www.newyorkfed.org/research/staff_reports/sr356.pdf

42. von Peter G. International banking centres: a network perspective [Электронный ресурс] / von Peter G // BIS Quarterly Review. – 2007 (December). – с. 33-45. Режим доступа: http://www.bis.org/publ/qtrpdf/r_qt0712e.pdf

43. Segoviano M., Goodhart C. Banking stability measures [Электронный ресурс] / M. Segoviano, C. Goodhart // Financial Markets Group, London School of Economics and Political Science Discussion Paper. – 2009. – № 627. Режим доступа: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2009/wp0904.pdf>

44. Brunnermeier M. K., Gorton G., Krishnamurthy A. Risk Topography [Электронный ресурс] / M. K. Brunnermeier, G. Gorton, A. Krishnamurthy // Working Paper, Princeton University.. – 2011. Режим доступа: <http://www.kellogg.northwestern.edu/faculty/krisharvind/papers/risk-topography.pdf>

45. Huang X., Zhou H., Zhu H. Assessing the systemic risk of a heterogeneous portfolio of banks during the recent financial crisis [Электронный ресурс] / X. Huang, H. Zhou, H. Zhu // BIS Working Papers. – 2010. – № 296. Режим доступа: http://www.newyorkfed.org/research/conference/2011/global_sys_risk/Assessing_SystemicRisk_HeterogeneousPortfolio_Banks_Recent_Financial_Crisis.pdf

46. Tarashev N., Borio C., Tsatsaronis K. The systemic importance of financial institutions [Электронный ресурс] / N. Tarashev, C. Borio, K. Tsatsaronis // BIS Quarterly Review. – 2009 (September). – с. 75-87. Режим доступа: http://www.bis.org/publ/qtrpdf/r_qt0909h.pdf

47. Billio M., Getmansky M. Lo A.W., Pelizzon L. Econometric measures of systemic risk in the finance and insurance sectors [Электронный ресурс] / M. Billio, M. Getmansky, A. W. Lo, L. Pelizzon // Journal of Financial Economics. – 2012. – Vol. 104. – с. 535-559. Режим доступа: <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/konferans/Sherman.pdf>

48. Weistroffer Ch. Identifying systemically important financial institutions (SIFIs) [Электронное джерело] / Ch. Weistroffer // Deutsche Bank Research Frankfurt

am Main Germany. – Режим доступу:
https://www.dbresearch.com/PROD/DBR_INTERNET_EN-PROD/PROD0000000000276722/Identifying_systemically_important_financial_insti.PDF

49. Drehmann M., Tarashev N. Measuring the Systemic Importance of Interconnected Banks [Електронне джерело]/ M.Drehmann, N.Tarashev // BIS Working Paper. - № 34. – 2011. Режим доступу:
http://www.lse.ac.uk/fmg/events/conferences/past-conferences/2011/systemicRisk_24-25Jan2011/NTarashev_Paper.pdf

50. Методические комментарии и разъяснения к Обзору денежного рынка [Електронне джерело] / Офіційний сайт Банка Росії. Режим доступу::
http://www.cbr.ru/analytics/fin_stab/MMR_comments.pdf

51. Idier J., Lamé G., Mésonnier J-S. How useful is the Marginal Expected Shortfall for the measurement of systemic exposure? [Електронний ресурс] / J.Idier, G.Lamé, J-S. Mésonnier // Working Paper Series, European Central Bank. – 2013 (May). – № 1546. – p. 38. Режим доступу:
<http://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecbwp1546.pdf>.

52. Acharya V., Pedersen L., Philippon T., Richardson M. Measuring Systemic Risk [Електронний ресурс] / V. Acharya, L. Pedersen, T. Philippon, M. Richardson // Working Paper, New York University. – 2010. Режим доступу:
<http://people.stern.nyu.edu/lpederse/papers/MeasuringSystemicRisk.pdf>

53. Acharya Viral V. A theory of systemic risk and design of prudential bank regulation / V. Acharya Viral // Journal of Financial Stability. – 2009. с. 224- 255. Режим доступу:
https://www.stern.nyu.edu/sites/default/files/assets/documents/con_039424.pdf

54. Лавренюк В.В. Онтологія сутності системно важливих банків / В.В Лавренюк // Бізнес-інформ (Ulrichsweb Global Serials Directory (США), Research Papers in Economics (США), Російський індекс наукового цитування (Росія), Index Copernicus (Польща), Directory of Open Access Journals, CiteFactor (США),

getCITED (США), Research Bible (Японія), Соціонет (Росія), Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського (Україна)). – 2014. – № 5. – С. 363 – 369

55. Лавренюк В.В. Сутність системно важливих банків / В.В Лавренюк // Грошово-кредитне регулювання у механізмі забезпечення макроекономічної стабілізації та ефективності функціонування банківської системи України: збірник тез доповідей Всеукраїнської наукової конференції (м. Тернопіль, 19-20 березня 2013 р.). – Вектор. – Тернопіль, 2013. – С. 202-204

56. Науменкова, С. В. Нові тенденції в механізмі регулювання фінансового сектору [Електронний ресурс] / С.В. Науменкова // Вісник НБУ. – 2011. – № 12. – С. 4–11. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=95580>.

57. Abayomi Alawode A., Al Sadek M. What is Financial Stability? / A. Abayomi Alawode, M. Al Sadek // Financial Stability Paper Series. – 2008. – №1. – с. 26;

58. Washington D.C. Financial soundness indicators: compilation guide [Електронний ресурс] / D.C. Washington // International Monetary Fund. – 2006. Режим доступу: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fsi/guide/2006/pdf/fsiFT.pdf>

59. Артюхов В.В. Общая теория систем: Самоорганизация, устойчивость, разнообразие, кризисы [Текст] / В.В.Артюхов. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», Изд.3 2012. – 224 с.

60. Лавренюк В.В. Стійкість, стабільність та надійність у банківській діяльності / В.В Лавренюк // Сучасний стан та перспективи розвитку економіки України: зб. тез XXVIII Міжнар. наук.-практ. конф., (м. Львів, 2-3 серпня 2013 р.) / Громадська організація «Львівська економічна фундація». – Львів: ЛЄФ, – 2013. – С. 33-34

61. Тарнавський М.О. Вплив валютних ризиків на фінансову стабільність банківської системи України // Фондовий ринок. – 2012. - №19. – с. 10-15.

62. Василенко В.В. Креативное управление развитием социально-экономических систем: монография / В.А. Василенко. – К.: Освіта України. – 2010. – 772 с.
63. Лавренюк В.В. Стійкість, стабільність та надійність у банківській діяльності / В.В Лавренюк // Економічний аналіз. – 2013. – № 12 (ч.2). – С. 54-58
64. Корнієнко О.В. Шляхи підвищення фінансової надійності комерційних банків // Держава та регіони: Економіка та підприємництво. – 2009. - №1. – С. 90-94.
65. Мстоян К. В. Надійність банку: сутність, складові та фактори впливу [Електронний ресурс] / К. В Мстоян // Ефективна економіка. Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=1142>
66. Фетисов Г. Г. Надёжность коммерческого банка и рейтинговые системы ее оценки. Автореф. дисс на соиск. уч.ст. к.э.н. / Г.Г. Фетисов – М.: Финансовая академия при Правительстве РФ, 1998. - с.12-13.
67. Дзюблюк О.В., Михайлюк Р.В. Фінансова стійкість як основа ефективного функціонування кредитної системи // Монографія. – 2009. – 316 с.
68. Statista: world's largest statistics portals // [Електронний ресурс]. – 2016 // Режим доступу: <http://www.statista.com/statistics/267353/concentration-of-the-banking-sector-in-selected-countries/>
69. 2015 update of list of global systemically important banks (G-SIBs) // Financial Stability Board. – 3 November 2015. Режим доступу: <http://www.financialstabilityboard.org/wp-content/uploads/2015-update-of-list-of-global-systemically-important-banks-G-SIBs.pdf>
70. Офіційний сайт Світового банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://data.worldbank.org/>
71. Skořepa M., Seidler J. An additional capital requirement based on the domestic systemic importance of a bank [Електронний ресурс] / M. Skořepa, J. Seidler. // Czech National Bank. Financial Stability Report. – 2013. p 156. Режим доступу:

http://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/en/financial_stability/fs_reports/fsr_2012-2013/fsr_2012-2013.pdf

72. Лавренюк В.В. Основи регулювання системно важливих банків / В.В. Лавренюк // Проблеми забезпечення ефективного функціонування та стабільного розвитку банківської системи України: тези доповідей учасників V науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Київ, 28 травня 2015 р.). – К. : УБС НБУ, 2015. – 208 – С. 126-128

73. E.Bengtsson, U.Holmberg, K. Jönsson. Identifying systemically important banks in Sweden – what do quantitative indicators tell us?/ E.Bengtsson, U.Holmberg, K. Jönsson// Sveriges Riksbank economic review [Електронний ресурс]. – 2013: 2. Режим доступу: http://www.riksbank.se/Documents/Rapporter/POV/2013/2013_2/rap_pov_artikel_3_130918_eng.pdf,

74. Framework for Dealing with Domestic Systemically Important Banks (D-SIBs) – Draft for Comments [Електронний ресурс]// Reserve Bank of India – 2013. Режим доступу: <http://rbidocs.rbi.org.in/rdocs/Content/PDFs/FR122013DRS.pdf>

75. Domestic systemically important banks in Australia Comments. Information Paper [Електронний ресурс]// Australian Prudential Regulation Authority (APRA). – 2013 (December). Режим доступу: <http://www.apra.gov.au/adi/Publications/Documents/Information-Paper-Domestic-systemically-important-banks-in-Australia-December-2013.pdf>

76. Resolution Framework for Systemically Important Banks in the Netherlands [Електронний ресурс]// De Nederlandsche Bank. – 2012 // Режим доступу: http://www.dnb.nl/en/binaries/Resolution%20Framework%20for%20Systemically%20Important%20Banks%20in%20the%20Netherlands_tcm47-275579.pdf

77. Additional buffer requirement enhances resilience of Dutch systemic banks [Електронний ресурс]// Сайт Банку Нідерландів. – 2014 // Режим доступу: <http://www.dnb.nl/en/news/news-and-archive/dnbulletin-2014/dnb306988.jsp#>

78. Набок Р.В. Системно важливі банки: підходи до побудови нагляду / Р.В. Набок // Вісник НБУ. – 2014. – № 7. с. 39-43
79. Resolution Framework for Systemically Important Banks in the Netherlands [Електронний ресурс]// De Nederlandsche Bank. – 2012 // Режим доступу:
http://www.dnb.nl/en/binaries/Resolution%20Framework%20for%20Systemically%20Important%20Banks%20in%20the%20Netherlands_tcm47-275579.pdf
80. Reducing the moral hazard posed by systemically important financial institutions (FSB Recommendations and Time Lines) [Електронний ресурс] // FSB. – 2010 (October). Режим доступу: http://www.financialstabilityboard.org/wp-content/uploads/r_101111a.pdf?page_moved=1
81. Системно значимые финансовые институты на примере банков Беларуси [Електронний ресурс]/ А. Пашкевич, М. Власенко // Банкаўскі веснік. – 2013. – № 19. с. 27-36. - Режим доступу: <http://www.nbrb.by/bv/cont.asp?id=9867>
82. Лавренюк В.В. Світова практика ідентифікації системно важливих банків / В.В Лавренюк // Економіка та сучасний менеджмент: теоретичні та практичні аспекти: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 15 - 16 серпня 2014 р.) / ГО «Центр економічних досліджень та розвитку». – О.: ЦЕДР, 2014. – Ч.1. – С.9-12
83. Systemically important financial institutions in Denmark: identification, requirements and crisis management [Електронний ресурс] // The Committee on Systemically Important Financial Institutions in Denmark. – 2013 (March). Режим доступу: <http://www.evm.dk/~media/oem/pdf/2013/2013-publikationer/14-03-13-sifi-udvalgets-rapport/report-sifi-committee.ashx>
84. Systemically Important Banks. Supervisory Policy Manual [Електронний ресурс] // Hong Kong Monetary Authority. Режим доступу: <http://www.hkma.gov.hk/media/eng/doc/key-functions/banking-stability/supervisory-policy-manual/CA-B-2.pdf>
85. Chouinard E., Ens E. Assessing the Systemic Importance of Financial Institutions [Електронний ресурс] // Bank of Canada. – 2013. Режим доступу:

<http://www.bankofcanada.ca/wp-content/uploads/2013/12/fsr-december13-chouinard.pdf>

86. Seventh progress report on adoption of the Basel regulatory framework [Електронний ресурс] // Basel Committee on Banking Supervision. – 2014 (October) // Режим доступу: <http://www.bis.org/publ/bcbs290.pdf>

87. Сучкова Е.О., Здорова Н.В. Системно значимые банки: выявление критериев и оценка рисков для банковской системы / Е.О. Сучкова, Н.В. Здорова // Банковское дело. – 2014. – № 33 (609). с. 17-24

88. Лавренюк В.В. Сутність та критерії ідентифікації системно важливих банків / І.В. Краснова, В.В. Лавренюк // Вісник НБУ. – 2015. – №5. – С. 55-60

89. Національне рейтингове агентство «Рюрік». Аналітичний огляд ринку небанківських послуг України за 2011 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rurik.com.ua>

90. Дані фінансової звітності банків України. Інформаційні матеріали [Електронний ресурс]. – К., 2016. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=64097

91. Про затвердження Положення про порядок визначення системно важливих банків [Електронний ресурс]: постанова Правління Національного банку України від 25.12.2014 р. № 863. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0863500-14>

92. Ninth progress report on adoption of the Basel regulatory framework [Електронний ресурс]. – 2015 (October) // Режим доступу: <http://www.bis.org/bcbs/publ/d338.pdf>

93. Лавренюк В.В. Критерії ідентифікації системно важливих банків в Україні / В.В. Лавренюк // Економіка країни: стан, досягнення та перспективи подальшого співробітництва з країнами ЄС: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 19-20 вересня 2014 р.). – Одеса: ОНУ імені І.І. Мечникова, 2014. – С. 155-158.

94. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні [Електронний ресурс]: постанова Правління Національного

банку України від 28.08.2001 р. № 368. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01>.

95. Базельский комитет ужесточает правила взаимных операций системно значимых для мировой экономики банков [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bin.ua/news/finance/banking/154744-bazelskij-komit-et-uzhestochaet-pravila-vzaimnyx.html>.

96. Кияк А.Т. Концептуальні засади регулювання системно важливих банків / А.Т. Кияк // Ринок цінних паперів. – 2016. – № 6-7. – с. 78-86

97. Міщенко, В. І. Поняття системного ризику та підходи до визначення системно значущих банків [Текст] / В.І. Міщенко, С. В. Науменкова // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Проблеми інтеграції України у світовий економічний простір : збірник наукових праць / НАН України, Ін-т регіональних досліджень. – Львів, 2014. – Вип. 1 (105). – С. 186–196.

98. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб [Електронний ресурс]: відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2012. – № 50. – ст.564. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4452-17>.

99. Показники рівня системного ризику SRISK [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Volatility Institute, Школи бізнесу Стерна при Нью-Йоркському університеті. – Режим доступу: <http://vlab.stern.nyu.edu/>.

100. Кияк А.Т. Фінансова стабільність банківської системи України / А.Т. Кияк // Вісник Одеського національного університету. – 2016. – № 1. – С. 54-60.

101. Матеріали за 9-а міжнародна научна практична конференція. «Бъдешите изследвания». – 2013. – Том 1., Икономики. София: Бял ГРАД-БГ, ООД, 2013

102. Shapley L.S. A Value for n-person games [Електронний ресурс]// Annals of math studies. – 1953. – №28. – с. 307-312. Режим доступу: http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_memoranda/2008/RM670.pdf

103. Tarashev N., Borio C., Tsatsaronis K. The systemic importance of financial institutions / N.Tarashev, C.Borio, K.Tsatsaronis // BIS Quarterly Review. – 2009 (September). – с. 75-86
104. Tan PN., Steinbach M., Kumar V. Cluster Analysis: Basic Concepts and Algorithms [Електронний ресурс] / PN Tan, M.Steinbach, V. Kumar // Introduction to Data Mining. – 2006. – Режим доступу: <http://www-users.cs.umn.edu/~kumar/dmbook/ch8.pdf>.
105. Кияк А.Т. Системний ризик у діяльності системно важливих банків / А.Т. Кияк // Економіка, менеджмент та фінанси: аналіз тенденцій та перспектив розвитку: збірник Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 27-28 листопада 2015 р.). У 3-х частинах. – К.: ГО «Київський економічний науковий центр», 2015. – Ч.3. – с. 24-27.
106. Dow J. What Is Systemic Risk? Moral Hazard, Initial Shocks and Propagation / J. Dow // Monetary and Economic Studies, Bank of Japan. – 2000 (December). – с. 19-21.
107. Eijffinger S. Defining and Measuring Systemic Risk / Eijffinger S // Handbook of Central Banking, Financial Regulation and Supervision, Edward Elgar, Cheltenham, Northampton. – 2012. – с. 316-317.
108. Szpunar, P. J. Rola polityki makroostrożnościowej w zapobieganiu kryzysom finansowym / P. J.Szpunar // Materiały i Studia. – 2012. – n. 278.
109. Allen, F., and Carletti, E. Systemic Risk and Macroprudential Regulation / F.Allen, E.Carletti // University of Pennsylvania and European University Institute – 2011. – с.1-13.
110. Nier, E. W. Financial Stability Frameworks and the Role of Central Banks: Lessons from the Crisis / E. W. Nier // IMF Working Paper WP/09/70, IMF. – 2009. – с. 24-25.
111. Cifuentes R. Banking Concentration: Implications For Systemic Risk and Safety Net Designs / R. Cifuentes // Central Bank of Chile Working Papers. - 2003. - no 231. – с. 21-22.

112. Dardac N., Moinescu B. Assessing the inter-bank contagion risk using quantitative methods / N.Dardac, B.Moinescu. – 2006. – №4. – с.5-22.
113. De Bandt, O., Hartmann P. Systemic risk: A survey / O. De Bandt, P.Hartmann // Working Paper Series – 2000. – No 35.
114. Науменкова, С. В. Макропруденційний банківський нагляд та умови забезпечення його ефективності / С. В. Науменкова, К. Ю. Цицик // Економіка розвитку. – 2014. – № 4 (72). – С. 65–72.
115. Martínez-Jaramillo S., Pérez O. P., Embriz F. A., and Dey F. L. G. Systemic risk, financial contagion and financial fragility / S.Martínez-Jaramillo, O. P. Pérez, F. A.Embriz, F. L. G. Dey // Journal of Economic Dynamics and Control. Elsevier – 2010. vol. 34 (11). – с. 2358-2359
116. Kaufman G. Bank Contagion: A review of the Theory and Evidence / G. Kaufman // Journal of Financial Services Research. – 1994.
117. Acerbi C., Tasche D. Expected Shortfall: a natural coherent alternative to Value at Risk \ C. Acerbi D. Tasche \ Economic Notes. – Volume 31(Issue 2). – 2002. – с. 379–388
118. Пашкевич А., Власенко М. Системно значимые финансовые институты на примере банков Беларуси [Текст] / А. Пашкевич, М. Власенко // Банкаўскі веснік: інфармацыйна-аналітычны і навучна-практычны журнал Нацыянальнага банка Рэспублікі Беларусь. – 2013. - № 19. - С. 27-36.
119. Моисеев С.Р., Снегова Е.А. Системная значимость участников денежного рынка / С.Р.Моисеев, Е.А. Снегова // Банковское дело. – 2012. – №3. – с. 24-29.
120. Методические комментарии и разъяснения к обзору денежного рынка / Банк России // Электронное джерело: http://www.cbr.ru/analytics/fin_stab/MMR_comments.pdf.
121. Науменкова С. В. Трансформация роли и функций центральных банков в посткризисный период / С. В.Науменкова, Б. В. Приходько // Экономика и банки. – 2014. – № 1. – С. 7–15.

122. Allen F., Carletti E. Systemic Risk and Macroprudential Regulation / F. Allen, E. Carletti // University of Pennsylvania and European University Institute – 2011. – с. 1-13.

123. Bancarewicz G. Kryteria klasyfikacji i uprzywilejowana pozycja banków ważnych systemowo oraz wyrównywanie szans banków w systemie finansowym / G. Bancarewicz// Bank i Kredyt. – vol. 36 № 11/12. – 2005. с. 25-35.

124. Macroprudential instruments and frameworks: a stocktaking of issues and experiences [Електронний ресурс] / Report submitted by the Committee on the Global Financial System, BIS. – no 38. – 2010 (May). – Режим доступу: <http://www.bis.org/publ/cgfs38.pdf>

125. Instruments of macroprudential policy [Електронний ресурс]// A Discussion Paper, Bank of England. – 2011 (December). – Режим доступу: <http://www.bankofengland.co.uk/publications/Documents/other/financialstability/discussionpaper111220.pdf>

126. Quagliariello M. Stress-testing the Banking System: Methodologies and Applications / M. Quagliariello // Cambridge University Press – 15 October 2009.

127. Borio C., Drehmann M., Tsatsaronis K. Stress-testing macro stress testing: does it live up to expectations?/ C.Borio, M. Drehmann, K. Tsatsaronis// BIS Working Papers. – January 2012.

128. Sundararajan V. Financial soundness indicators: analytical aspects and country practices/ V. Sundararajan [et al.] — Washington D.C.: International Monetary Fund. – 2002.

129. Регулювання банківської діяльності в Україні та Росії в умовах глобалізації: монографія / [М.І.Диба, О.А.Звонова, Л.О.Примостка, І.Б. Івасів, С.І. Ходакевич та ін..] ; за наук.ред. проф.. М.І.Диби, О.А. Звонової. – К. : КНЕУ, 2013. – 380, [4] с. – (Рос.мовою)

130. Методичні рекомендації щодо порядку проведення стрес-тестування в банках України [Електронний ресурс]: постанова Правління Національного банку України від 06.08.2009 р. № 460. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0460500-09>

131. Науменкова С., Міщенко С. Стрес-тестування як інструмент діагностики фінансової стійкості банків // Вісник НБУ. – 2008. - с. 18-23
132. Matthew Jones T., Hilbers P., Slack G. Stress Testing Financial Systems: What to Do When the Governor Calls / T. Jones Matthew, P. Hilbers, G. Slack// IMF Working Paper / Monetary and Financial Systems and Statistics Departments/ - July 2004.
133. Макроекономічне стрес-тестування банків : монографія / І. Б. Івасів, А. В. Максимова, Р. В. Корнилюк. — К.: КНЕУ, 2014. — 186 с
134. Claudio B., Drehmann M. and Tsatsaronis K. Stress-testing macro stress testing: does it live up to expectations?/ C.Borio, M.Drehmann, K.Tsatsaronis // BIS Working Papers. – 2012 (January)
135. Frequently Asked Questions on Systemically Important Banks (SIBs) [Electronic resource]. – Available from: <http://www.hkma.gov.hk/media/eng/doc/key-information/press-release/2015/20150316e3a2.pdf>
136. Members of Financial Stability Analysis Group of PBC [Electronic resource]. – Available from :<http://www.pbc.gov.cn/english/130736/2946072/2015090616281480816.pdf>.
137. Systemically Important Authorized Institutions (SIBs) [Electronic resource]. – Available from : <http://www.hkma.gov.hk/eng/key-functions/banking-stability/sibs.shtml>.
138. Minister of Finance underscores the importance of ensuring Canada's financial system remains strong. – August 1, 2014 – Ottawa, Ontario – Department of Finance [Electronic resource]. – Available from : <http://www.fin.gc.ca/n14/14-099-eng.asp>.
139. Новикова В. Функционирование и регулирование системно значимых банков в Республике Беларусь // Банковский весник. – 2013. – № 8. – С. 33– 38.– (Belarusian source).
140. Furfine C. Interbank Exposures: Quantifying the Risk of Contagion [Електронний ресурс] / Furfine C. // BIS Working Papers. – 1999. - № 70. Режим доступу: <http://www.bis.org/publ/work70.pdf>.

141. Примостка О.О. Методологія визначення системно важливих - фінансових організацій /О.О.Примостка// Вісник ЖДТУ. – 2014. – № 4 (70). – с. 175-181; Белова І. В. Теоретичні та методичні аспекти визначення системно важливих банків / І. В. Бєлова// Ефективна економіка. – 2015. – № 6.

142. Bisias D., Flood M. D., Lo A.W., Valavanis S. A Survey of Systemic Risk Analytics [Електронний ресурс] / D. Bisias, M.D.Flood, A.W.Lo, S.Valavanis // U.S. Department of Treasury, Office of Financial Research. – no. 00001. – 2012. – Режим доступу:

https://www.treasury.gov/initiatives/wsr/ofr/Documents/OFRwp0001_BisiasFloodLoValavanis_ASurveyOfSystemicRiskAnalytics.pdf.

143. Chan-Lau J. A. Systemic Risk Assessment and Oversight / Jorge A. Chan-Lau. – L.:Risk Books: Incisive Media. – 2013. Посилання 19-20

144. Cifuentes R. Banking Concentration: Implications For Systemic Risk and Safety Net Designs [Електронний ресурс] / R. Cifuentes // Central Bank of Chile Working Papers. – no. 231. – 2003. – Режим доступу: http://si2.bcentral.cl/public/pdf/banca-central/pdf/v7/359_385cifuentes.pdf

145. Constâncio V. Contagion and the European debt crisis [Електронний ресурс] / V. Constâncio // Financial Stability Review. – no. 16. – 2012. с. 110-111. – Режим доступу: https://www.banque-france.fr/fileadmin/user_upload/banque_de_france/publications/Revue_de_la_stabilite_financiere/2012/rsf-avril-2012/FSR16-article-10.pdf

146. Danielsson J. Towards a more procyclical financial system/ J. Danielsson. – 2013. – Режим доступу: <http://www.voxeu.org/article/towards-more-procyclical-financial-system>

147. De Bandt O., Hartmann P. Systemic risk: A survey [Електронний ресурс] / O.De Bandt, P.Hartmann // ECB,Working Paper Series. – no35. – 2000 (November). – Режим доступу: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecbwp035.pdf>.

148. De Nicolò G., Favara G., Ratnovski L. Externalities and Macroprudential Policy [Електронний ресурс] / De Nicolò G., Favara G., Ratnovski L.// IMF

Discussion Note SDN. – 12/05. – 2012. Режим доступа: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2012/sdn1205.pdf>.

149. Diamond D. W., Dybvig P. H. Bank runs, deposit insurance, and liquidity / D. W. Diamond, P. H. Dybvig [Электронный ресурс] // Journal of Political Economy. – vol. 91 (no. 3). – 1983. С. 401-419. Режим доступа: <http://finance.wharton.upenn.edu/~allenf/download/crises/Diamond-Dybvig83.pdf>.

150. Dobrzańska A., Wzmacnianie stabilności finansowej poprzez wykorzystanie polityki makroostrożnościowej – cel, organizacja, instrumenty, w: Stabilność systemu finansowego – Instytucje, instrumenty, uwarunkowania, red / A. Alińska, B. Pietrzak // CeDeWu.PL. – Warszawa. – 2012.

151. Dow J. What Is Systemic Risk? Moral Hazard, Initial Shocks, and Propagation [Электронный ресурс] / J. Dow // Monetary and Economic Studies. – 2000 (December). – стор 19-21. Режим доступа: <http://www.imes.boj.or.jp/english/publication/mes/2000/me18-2-1.pdf>

152. Financial Stability Review [Электронный ресурс] // Financial Stability Review, ECB. – 2010 (December). стор 147 Режим доступа: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/financialstabilityreview201012en.pdf?2d194499f547a60d238653ed255425d7>.

153. Gai P. Systemic Risk. The Dynamics of Modern Financial Systems / P. Gai // Oxford University Press. – Oxford. – 2013.

154. Galati G., Moessner R. Macroprudential policy – a literature review [Электронный ресурс] / Galati G., Moessner R. // Monetary and Economic Department DNB Working Paper, BIS. – no. 267. – 2010. стор 13. Режим доступа: <http://www.bis.org/publ/work337.pdf>

155. Iwanicz-Drozdowska M. Safety Net in the European Union - Challenges for New Members [Электронный ресурс] / M. Iwanicz-Drozdowska // Argumenta Oeconomica. – №1-2 (17). – 2005. Режим доступа: https://www.researchgate.net/publication/263086464_Safety_Net_in_the_European_Union_-_Challenges_for_New_Members.

156. Kaufman G. (1992). Bank Contagion: Theory and Evidence [Електронний ресурс] / G.Kaufman // Working Paper Series. – WP-92-13. – 1992. Режим доступу: <https://chicagofed.org/~media/publications/working-papers/1992/wp-92-12-pdf.pdf>
157. Lubl6y . Systemic Risk Implications of the Hungarian Interbank Market / Lubl6y . // MNB Working Papers. – no. 10. – 2004. Cnjh 8-31. Режим доступу: http://pdc.ceu.hu/archive/00004398/01/mf2004_10.pdf
158. Martínez-Jaramillo S., Pérez O. P., Embriz F. A., Dey F. L. G. Systemic risk, financial contagion and financial fragility / S. Martínez-Jaramillo, O. P. Pérez, F. A.Embriz, F.L.G. Dey // Journal of Economic Dynamics and Control. – vol. 34(11). – 2010. Cnjh 2358-2359.
159. Niedzi6lka P. Kredytowe instrumenty pochodne a stabilno finansowa / P.Niedzi6lka // Oficyna Wydawnicza SGH. – 2011.
160. Nier E. W. Financial Stability Frameworks and the Role of Central Banks: Lessons from the [Електронний ресурс] Crisis/ E.W. Nier// IMF Working Paper. – WP/09/70. – 2009. стор 24-25. Режим доступу: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2009/wp0970.pdf>
161. Oosterloo S., de Haan J. A Survey of Institutional Frameworks for Financial Stability [Електронний ресурс] / S.Oosterloo, J. de Haan // Occasional Studies. – Vol.1/Nr.4. – 2003. стор 11-16. Режим доступу: http://www.dnb.nl/binaries/os_4_tcm46-146640.pdf
162. Ostalecka A. Kryzysy bankowe i metody ich przewycieania / A.Ostalecka // Difin. – 2009.
163. Ostalecka A. Ryzyko systemowe i jego ograniczanie. Rola nadzoru makroostronociowego. In Pyka, I., and Cichorska J., editor, Finanse w niestabilnym otoczeniu – dylematy i wyzwania. Bankowo, Studia Ekonomiczne, Zeszyty Naukowe Wydziaowe 105, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Katowice.
164. Recommendation of the European Systemic Risk Board [Електронний ресурс] // Official Journal of the European Union . – ESRB/2011/1 (September 21). –

Режим

доступу:

https://www.esrb.europa.eu/pub/pdf/recommendations/2011/ESRB_2011_1.en.pdf

165. Scott H. S. Interconnectedness and contagion [Електронний ресурс] / H. S. Scott // Committee on Capital Markets Regulation. – 2012. – Режим доступу: http://capmktsreg.org/app/uploads/2014/11/2012.11.20_Interconnectedness_and_Contagion.pdf

166. Sheldon G., Maurer M. Interbank Lending and Systemic Risk: An Empirical Analysis for Switzerland [Електронний ресурс] / G.Sheldon, M.Maurer // Swiss Journal of Economics and Statistics. – vol. 134 (4.2). – 1998. – Режим доступу: <http://www.sjes.ch/papers/1998-IV-20.pdf>

167. Smaga P. Assessing Involvement of Central Banks in Financial Stability [Електронний ресурс] / P.Smaga // Center for Financial Stability Policy Paper. – 2013. С. 15-18. Режим доступу: http://www.centerforfinancialstability.org/research/Assessing_052313.pdf

168. Smaga P. Rola banku centralnego w zapewnianiu stabilności finansowej / P. Smaga // CeDeWu. – 2014.

169. Juhler Grinderslev O., Loft Kristiansen K. Systemic risk in danish banks: implementing srisk in a danish context [Електронний ресурс] /Juhler Grinderslev O., Loft Kristiansen K. // Danmarks Nationalbank. – 2016. – Режим доступу:https://www.nationalbanken.dk/da/publikationer/Documents/2016/02/DNW_P_105_SRISK.pdf

170. Solarz J. K. (2008). Zarządzanie ryzykiem systemu finansowego / J.K. Solarz // PWN. – 2008. с. 20-26.

171. Наumenкова С.В. Сучасні проблеми капіталізації банківської системи України // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. – Харків: Харківський інститут банківської справи. – Випуск 2(15). – 2013. – с.3 – 11.

172. Jonathan Rose D. The Resolution of a Systemically Important Insurance Company during the Great Depression / Jonathan Rose D. // Finance and Economics

Discussion Series Divisions of Research & Statistics and Monetary Affairs Federal Reserve Board. – 005-2016.

173. Генеза банківських криз: монографія: колективна монографія / за загальною редакцією д.е.н., професора Диби М.І. - К., КНЕУ, 2014.-578с.

174. Управління безпекою фінансових установ: колективна монографія / М.І. Диба, А.В. Бегун, О.В. Білошицький, Є.А. Поліщук. – К.: КНЕУ, 2015. – 486.

175. Прогнозування та хеджування фінансових ризиків. – Монографія. / За ред. Л.О. Примостки. К.: КНЕУ, 2014. — 424 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Систематизація поглядів до трактування сутності поняття «системно важливий банк»

Автор/джерело	Зміст
Базельський комітет	<i>фінансова установа</i> банкрутство або можливі проблеми якої, привели б до значних <i>збитків для всієї фінансової системи та для економіки в цілому</i> , через її <i>розмір, складність</i> та системну <i>взаємопов'язаність</i> [12, 19, 20]
Міжнародний валютний фонд (через системний ризик)	<i>банки</i> діяльність якого може спровокувати ризик порушення процесу надання фінансових послуг, який <i>викличе збої у функціонуванні</i> частини чи всієї <i>фінансової системи</i> , та <i>несе в собі загрозу негативних наслідків для реального сектору економіки</i> [24, с.31]
Рада з фінансової стабільності	<i>фінансова установа</i> , чиє банкрутство або некоректна діяльність, через її <i>розмір, складність</i> та системну <i>взаємопов'язаність</i> , приведе до значних <i>труднощів у функціонуванні фінансової системи</i> та економічної діяльності взагалі [26, 80, с. 1]
НБУ	банк, що відповідає <i>критеріям</i> , встановленим Національним банком України, діяльність якого <i>впливає на стабільність банківської системи</i> [29]
Управління грошового обігу Гонконгу	це <i>фінансові інститути</i> такої важливості, що у стані неплатоспроможності здатні спричиняти <i>значний негативний вплив на глобальну (G-SIBs) або національну фінансову систему (D-SIBs)</i> . це такі <i>фінансові інститути</i> , які у випадку погіршення стану або нежиттєздатності здатні спричинити <i>серйозні перебої у фінансовій системі та економіці</i> [135]
Народний банк Китаю	<i>банки</i> , які важливі у тій мірі, що крах або тяжке становище яких може стати причиною <i>серйозних порушень фінансової системи</i> та в кінцевому рахунку <i>всієї економіки</i> [136; 137]
Департамент фінансів Канади	<i>банки</i> , банкрутство яких має <i>згубні наслідки для функціонування фінансової системи та економіки</i> [138]
В. Новікова	<i>великі</i> , тісно <i>пов'язані</i> з іншими банками, <i>вихід яких з ринку</i> може завдати <i>значних збитків економіці</i> [169, с. 33]

Джерело: побудовано автором на основі досліджених джерел [12, 19, 20, 24, 26, 29, 80, 135, 136, 138, 169]

Підходи та методи ідентифікації системно важливих банків

Підхід	Характер методів	Метод	Показники та напрями аналізу	Автор
Якісний	Неадитивні	Групові, експертних оцінок	Ґрунтується на якісних аспектах таких банківських характеристиках, як: 1) величина (віднесення до певної групи); 2) замінність (наприклад, ступінь унікальності щодо надання певних фінансових послуг); 3) взаємопов'язаність (якісь фінансових активів та пасивів); 4) ступінь складності установи (складність банківського бізнесу, час необхідний для вирішення проблем); 5) невідповідність активів і пасивів за строками; 6) міжнародна діяльність (роль банку у глобальній банківській системі); 7) довіра населення; 7) ринкова позиція банку; 8) репутація банку.	Банку міжнародних розрахунків (BIS) (Базельський комітет), Міжнародний валютний фонд (IMF), Рада з фінансової стабільності (FSB)
Кількісний	Балансові	Індикаторний	Ґрунтується на ряді кількісних показників: 1) величина (наприклад сукупні активи у відсотках до ВВП, ринкова частка філіальної мережі, депозити у відсотках від сукупних активів); 2) взаємопов'язаність (наприклад, частка дочірніх компаній в сукупних активах, частка внутрішньогрупових операцій в сукупних активах, ринкова частка в платіжній системі); 3) замінність (наприклад, показники концентрації); 4) фінансова складність (обсяг торгового портфеля цінних паперів, похідних фінансових інструментів)	Банку міжнародних розрахунків (BIS) (Базельський комітет), Міжнародний валютний фонд (IMF)
	Ринкові (адитивні/неадитивні)	Мережевий аналіз (network analysis)	1) аналіз ефекту «зараження» через методологію стрес-тестування; 2) методологія «централізованого підходу» (centrality approach).	Фурфине Ц., Бек М., Чепмен Дж., Гаррет Р., фон Петер Г., Соромакі К.
		Внесок банку в системний ризик	1) оцінка системного ризику, який розподіляється на учасників (метод «зверху-вниз» («top-down»)); 2) оцінюється внесок кожного банку в системний ризик (методологія «знизу-вгору» («bottom-up»)).	Адріан Т., Бруннермеєр М., Сеговьяно М., Гоодхарт Ц., Тарашев Н., Борю Ц., Цатсароніс К., Чжу Ц., Хуан К., Чжоу Х., Чжу Х.

Джерело: побудовано автором на основі досліджених джерел [13, 37; 12, 19, 20, 40; 41; 42; 22; 43; 45, 46, 139, 140]

Критерії та індикатори системної важливості

Критерії (і сукупна частка (вага))	Індикатори	Частка (вага) окремого індикатора (%)
1	2	3
Міжнародна діяльність (20%)	Міжнародні вимоги - включають вимоги банку (або його філії) в одній країні до позичальників в іншій країні, вимоги філії банку в іншій країні до позичальників в цій же країні в іноземній і місцевій валюті	10
	Міжнародні зобов'язання - включають всі зобов'язання банківської організації по відношенню до юридичних осіб за межами внутрішнього ринку і до нерезидентів на внутрішньому ринку; виключають зобов'язання в середині банківської групи	10
Величина (20%)	Сукупні активи (як визначено в Базелі III, для розрахунку коефіцієнта леввериджу)	20
Взаємопов'язаність (20%)	Фінансові активи - включають обсяг виданих коштів фінансовим організаціям; обсяг цінних паперів, випущених іншими фінансовими організаціями та придбаних банком; чисту ринкову вартість угод зворотного РЕПО; чисту ринкову вартість обсягу кредитування фінансових організацій цінними паперами; чисту ринкову вартість похідних фінансових контрактів з фінансовими організаціями на позабіржовому ринку	6,67
	Фінансові пасиви - включають депозити від фінансових організацій; цінні папери, випущені банком і придбані іншими фінансовими організаціями; чисту ринкову вартість угод РЕПО; чисту ринкову вартість цінних паперів, отриманих від фінансових організацій; чисту ринкову вартість похідних фінансових контрактів з фінансовими організаціями на позабіржовому ринку	6,67
	Частка ринкового фінансування (wholesale funding) у сукупних зобов'язаннях	6,67
	Активи на зберіганні у банку	6,67
Замінність / фінансова інфраструктура установи (20%)	Обсяг розрахунків, здійснюваних через платіжні системи	6,67
	Обсяг розміщених заявок на ринку цінних паперів	6,67
Ступінь складності установи (20%)	Номінальна вартість похідних фінансових інструментів на позабіржовому ринку - включає укладені, але ще не закриті угоди	6,67
	Активи третього рівня (неліквідні активи, чия вартість не можна визначити, використовуючи ринкові ціни або моделі)	6,67
	Обсяг торгового портфеля та портфеля цінних паперів на продаж	6,67

Джерело: побудовано автором на основі досліджених джерел [19, с. 6]

Порівняльна таблиця методів ідентифікації системно важливих банків

НАЗВА ПІДХОДУ/МЕТОДУ	ХАРАКТЕРИСТИКА											КІЛЬКІСНИЙ:
	Вимагає високорозвиненого фінансового ринку	Не враховує структуру і взаємопов'язаність фінансових компонентів	Складність розрахунку через велику кількість учасників ринку	Використання різних мір вимірювання системного ризик)	Розглядає фінансову систему як портфель установ	Усуває невизначеність	Багатоаспектне оцінювання	Виділяє набір індикаторів впливу	Абсолютизація ролі взаємозв'язків на фінансовому ринку	Здатність диференціювати фінансові інститути за їхньою системною важливістю	Простота сприймання/ обчислень	
Індикаторний	+			+	+		+	+		+	+	7
«згори- вниз»												2
<i>SRISK</i> <i>RAO, SII</i>				+					+			3
«згори- вниз»			+	+		+						2
<i>вектор Шенлі, дектор Сноу</i>												
«знизу- вгору»												2
<i>MES</i> <i>CoVaR</i>	+	+										5
Мережевий аналіз			+		+		+	+	+	+	+	2
ЯКІСНИЙ												

Джерело: побудовано автором на основі досліджених джерел [141]

Переваги та недоліки методів ідентифікації системно важливих банків

Підхід	Характер методів	Методи	Переваги	Недоліки
Якісний	Неадетивні	Групові, експертних оцінок	✓ Простота застосування та низька потреба в додаткових ресурсах (використання якісних характеристик діяльності банків, залучення експертів)	✓ Неповнота охоплення аспектів системної важливості, однобічність; Носить суб'єктивний характер
Кількісний	Балансові	Індикаторний	✓ Простота застосування та низька потреба в додаткових ресурсах (використання балансових даних); ✓ Надійність отриманої оцінки; - Багатоаспектність оцінювання	✓ Статичність оцінки та наявність часового лага; ✓ Ретроспективний аналіз, зосереджений на оцінці подій у минулому; ✓ Відносний характер, не надає абсолютну оцінку системному ризику; ✓ Необхідність обґрунтування пріоритетності окремих критеріїв та індикаторів
	Ринкові (адетивні/неадетивні)	Мережевого аналізу (network analysis) Оцінки внеску банку в системний ризик	✓ Забезпечення детальною інформацією щодо системи взаємозв'язків на фінансовому ринку; ✓ Можливість моделювання шоків подій та різних сценаріїв розвитку	✓ Висока потреба в додаткових ресурсах та у швидко змінюваній інформації щодо відкритих позицій банку на фінансовому ринку; ✓ Неврахування особливостей ринку (асиметрія інформації); ✓ Абсолютизація ролі взаємозв'язків на фінансовому ринку
			✓ Перспективний аналіз, зосереджений на оцінці подій у майбутньому; ✓ Швидка оновлюваність інформації (ринкові дані)	✓ Можливість використання лише за умови доступності ринкових даних та активності банків на ринку цінних паперів; ✓ Висока волатильність даних та трудомісткість оцінювання

Джерело: побудовано автором на основі джерел [33]

**Мінімальні додаткові вимоги до достатності капіталу згідно
рекомендацій Базельського комітету**

Група	Порогове значення	Розмір капіталу першого рівня у % від зважених за ризиком активів	Г-СББ в алфавітному порядку в межах кожного сегмента
5	D -	3,5	(Пусто)
4	C – D	2,5	HSBC, JP Morgan Chase
3	B – C	2,0	Barclays, BNP Paribas, Citigroup, Deutsche Bank
2	A – B	1,5	Bank of America, Credit Suisse, Goldman Sachs, Mitsubishi UFJ FG, Morgan Stanley
1	Порогове значення - A	1,0	Agricultural Bank of China, Bank of China, Bank of New York Mellon, China Construction Bank, Groupe BPCE, Groupe Crédit Agricole, Industrial and Commercial Bank of China Limited, ING Bank, Mizuho FG, Nordea, Royal Bank of Scotland, Santander, Société Générale, Standard Chartered, State Street, Sumitomo Mitsui FG, UBS, Unicredit Group, Wells Fargo

Джерело: побудовано автором на основі джерел [69; 19, с. 12].

Визначення поняття «стійкість»

№ п/п	Стойкість – це:	Автор / Джерело
1	спроможність відновлювати попередній (або близький до нього) стан після деякого збурення, яке виявляється у відхиленні параметрів від номінального значення	Большой энциклопедический словарь: 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Большая российская энциклопедия, 2002
2	здатність витримувати зовнішній вплив, протидіяти чомусь; довго зберігати і виявляти свої властивості, не піддаватися руйнуванню, псуванню і т. ін.	Словник української мови / Академія наук Української РСР. Ін-т мов-ва ім. О. О. Потебні. [ред.: І. С. Назарова, О. П. Петровська, Л. Г. Скрипник, Л. А. Юрчук]. — К.: Наукова думка, 1978. — Т. IX. — 853 с., с. 710
3	здатність вистояти супроти чогось, встояти, успішно протистояти силі, витримати, не поступитися	Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка.: В 4 т. — СПб.: Диамант, 1998. — Т. 4.
4	здатність технічного об'єкта протистояти силі, яка направлена на виведення його (об'єкта) із початкового стану статичної або динамічної рівноваги (у техніці)	Общая теория систем: Самоорганизация, устойчивость, разнообразие, кризисы. Изд.3 2012. — 224 с., с. 91
5	а) властивість стояти твердо, не падаючи, не коливаючись б) здатність зберігати такий стан, незважаючи на дію різних сил в) не піддається чийомусь впливу; твердий, стійкий, надійний.	Ефремова Т. Ф. Современный толковый словарь русского языка: В 3 т. — М.: АСТ, Астрель, Харвест, 2006.
6	сталість, перебування в одному стані; протилежність – змінності	Фролов И.Т. Философский словарь. Москва: Республика. — 7-е видання. — 2001.
7	сталість, постійність, непідвладність ризику втрат і збитків	Большой экономический словарь / [под. ред. А. Н. Азрилиана]. — М.: Институт новой экономики, 1997. — 864 с., с. 770

8	властивість співпадати по ознаках до і після змін, викликаних діями факторів	Артюхов В.В. Общая теория систем: Самоорганизация, устойчивость, разнообразие, кризисы. Изд. 3 2012. – 224 с., с. 97
9	здатність екосистеми зберігати свою структуру і функціональні особливості під впливом зовнішніх факторів (в екології)	Лекарев С. В. Бизнес и безопасность. А-Я: толковый терминологический словарь / С. В. Лекарев, В. А. Порк; [под ред. А. И. Гурова, Б. С. Тетерина]. – М. : ЦКСИиМ, 1995. – 336 с., 308
10	характеристику стану рівноваги (об'єкта, системи), що відображає здатність зберігати певні властивості, функціональне призначення незмінним, незважаючи на можливі ризики, вплив зовнішніх факторів та внутрішні трансформації (випадкові чи передбачувані).	Дзюблюк О.В., Михайлюк Р.В. Фінансова стійкість банків як основа ефективного функціонування кредитної системи: монографія / Тернопіль: ТЗОВ «Терно-граф», 2009. – 316 с.
11	здатність тієї чи іншої системи зберігати певні властивості та характеристики незмінними або майже незмінними	Н.В. Ткаченко / Смірнова Т.О., Усатюк К.К. Фінансова стійкість підприємства / Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.11. – С. 196-200., с 197
12	неможливість зміни, здатність системи зберігати рівновагу, повертатися до попереднього стану, який передував дії уражаючого фактора, або підніматися на більш високу точку траєкторії	Сурмин Ю. П. Теория систем и системный анализ: Учеб. пособие. — К.: МАУП, 2003. — 368 с., с 351
13	а) характеристика того, що прагне залишатися в тому ж стані; б) стан конструкції, здатної залишатися в перманентній рівновазі; в) тенденція (хімічної сполуки, фізичного явища) залишатися в певному стані.	Le Robert Micro: Dictionnaire De La Langue Francaise Edition (Poche Paperback). – July 15. – 2006. – 1506 р.

14	властивість бути стабільним	Hornby A.S., Christina R. Oxford Student's Dictionary of Current English. Oxford University Press. – 21 July 1988. – 768 p.
15	а) характеристика (властивість) того, що стабільно, що прагне зберегти свою рівновагу; б) властивість динамічної системи повертатися в сталий режим після відхилення в результаті збурень; в) властивість системи, що перебуває в стані стійкої (стабільного) рівноваги; г) характеристика того, що зберігається в часі без глибоких змін; д) характеристика стабільної особистості (людини).	Le Petit Larousse illustre 2015 Relie. – Larousse (5 juin 2014). – 2048 p.

Джерело: побудовано автором на основі досліджених джерел

Визначення поняття «стабільність»

№ п/п	Стабільність – це:	Автор / Джерело
1	сталість, незмінність, тривале збереження певного рівня	Библик С. П., Сютя Г. М. Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання. — Харків: Фоліо, 2006. — 623 с.
2	здатність функціонувати, не змінюючи структуру та знаходитись у рівновазі, підтримувати сталість у часі	Вільна енциклопедія [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Стабільність .
3	незмінність, тривале збереження певного стану чи рівня	Украинский Советский Энциклопедический Словарь: В 3 т. / Редкол.: А. В. Кудрицкий (отв. ред.) и др. — К. : Гл. ред. Укр.сов. энцикл., 1988. — Т. 3 : Протерозой-ящурка. — 1989. — 772 с., с. 276
4	здатність системи функціонувати, зберігаючи незмінною свою структуру і підтримуючи рівновагу	Социологический словарь [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://enc-dic.com/sociology/Stabilnost-7783.html
5	збереження системою своїх характеристик	Сурмин Ю. П. Теория систем и системный анализ: Учеб. пособие. — К.: МАУП, 2003. — 368 с., с 348
6	а) стійкість, незмінність (статика); б) стійкий рух (динаміка).	Артюхов В.В. Общая теория систем: Самоорганизация, устойчивость, разнообразие, кризисы. Изд.3 2012. — 224 с., с. 88
7	не схильний до рухів, змін	Hornby A.S., Christina R. Oxford Student's Dictionary of Current English. Oxford University Press. — 21 July 1988. — 768 p.

Джерело: побудовано автором на основі досліджених джерел

Визначення поняття «надійність»

№ п/п	Надійність – це:	Автор / Джерело
1	здатність об'єктів, зберігати потрібні властивості, безвідмовно діяти, виконувати належні функції протягом певного терміну	Райзберг Б.А., Лозовський Л.Ш., Стародубцева Е.Б.. Сучасний економічний словник. — 2-е вид., виправ. М.: ИНФРА-М., 1999. — 479 с.
2	Надійний – це той, що вселяє довіру; міцний, насилу піддається руйнації, псування; добре працює; постійний, що не припиняється, розрахований на довгий термін, не тимчасовий; стійкий, що тримається твердо, не вагаючись, не падаючи, який відновлюється після незначного відхилення	Ожегов С. И. Словарь русского языка. — 17-е изд., стереотип.-М.: Рус.яз., 1985. — 797с.
3	можливість системи виконувати покладені на неї функції впродовж визначеного проміжку часу за певних умов експлуатації	Энциклопедии маркетинга [Электронный ресурс] // Режим доступа: http://www.proexport.ru/ru/02esencn.htm .
4	комплексна властивість об'єкта (приладу, пристрою, машини, системи), полягає в його здатності виконувати задані функції, зберігаючи свої основні характеристики у встановлених межах. Надійність охоплює безвідмовність, довговічність, ремонтпридатність і збереженість. Показники надійності – ймовірність безвідмовної роботи, технічний ресурс, термін служби та ін.	Большой энциклопедический словарь, 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Большая российская энциклопедия, 2002
5	Надійний: а) такий, на якого можна поклатися; вселяє довіру. б) міцний (про предмет); в) забезпечує досягнення мети;	Ефремова Т. Ф. Современный толковый словарь русского языка: В 3 т. — М.: АСТ, Астрель, Харвест, 2006.
6	властивість системи або її елементів, що забезпечує безперебійне виконання властивих їй функцій	Медицинский словарь [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://enc-dic.com/medicine/Nadezhnost-17978.html

7	властивість систем виконувати покладені на неї функції протягом заданого проміжку часу в рівних умовах експлуатації	Бизнес словарь [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://enc-dic.com/business/Nadezhnost-8031.html
8	здатність об'єктів, товарів зберігати необхідні властивості, виконувати призначені функції протягом заданого терміну. В економіці характеризує стійкість економічного, фінансового суб'єкта, наприклад банку, до політичних потрясінь і помилок, прорахунків партнерів.	Экономический словарь [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://enc-dic.com/economic/Nadezhnost-8340.html
9	кількісний критерій здатності виконувати призначені функції протягом встановленого періоду часу	Солнцев Ю.П. Метали і сплави: довідник. Під редакцією Ю.П. Солнцева. - Санкт-Петербург. - 2003 р
10	властивість системи зберігати свої характеристики при зміні параметрів середовища	Сурмин Ю. П. Теория систем и системный анализ: Учеб. пособие. — К.: МАУП, 2003. — 368 с., с 338

Джерело: побудовано автором на основі досліджених джерел

Визначення поняття стійкості банку і банківської системи

№ п/п	Стійкість банку – це:	Стійкість банківської системи – це:	Автор / Джерело
1	стабільність його діяльності в світлі середньо- та довготермінової перспективи		Иванов В. В. Анализ надежности банка : Практическое пособие. / В. В. Иванов. – М. : Русская Деловая Литература, 1996. – 320 с., с. 28
2		якісна характеристика, такий динамічний розвиток всіх її елементів, при якому реалізуються її сутність та призначення в економіці.	Крухмаль О.В. Оцінка фінансової стійкості банків: інформаційне і методичне забезпечення: дис. к.е.н. Наук: 08.00.08 / Крухмаль Олена Валентинівна. – К., 2007.- 256 с.
3	здатність протистояти зовнішньому та внутрішньому впливу, зберігати стійку рівновагу та надійність протягом часу		Ларионова И.В. Реорганизация коммерческих банков. – М.: Финансы и статистика, 2002. – 159 с.
4	здатність у динамічних умовах ринкового середовища чітко та оперативно виконувати свої функції, забезпечувати надійність вкладів юридичних та фізичних осіб та своїх зобов'язань по обслуговуванню клієнтів		Живалов В.Н. Повышение устойчивости функционирования коммерческих банков// Автореферат диссертации на здобуття наукового ступеню кандидата економічних наук / Финансовая академия. – М.:1997. – 21 с.
5	здатність витримати максимальний, граничний рівень непередбачуваних втрат, за котрого він (банк) зберігає стан ефективного функціонування		Дзюблюк О.В., Михайлюк Р.В. Фінансова стійкість банків як основа ефективного функціонування кредитної системи: монографія / Тернопіль: ТЗОВ «Тернограф», 2009. – 316 с.

6		макроекономічна характеристика як усієї банківської системи, так і окремого банку як складового елемента даної системи. Це здатність як системного утворення у динамічних умовах ринкового середовища протистояти дії зовнішніх і внутрішніх загроз, забезпечувати надійність збереження та повернення вкладів юридичних і фізичних осіб, своєчасно виконувати власні зобов'язання з метою реалізації цільових орієнтирів грошово-кредитної політики та забезпечення фінансової безпеки держави.	Коваленко В.В. Методичні підходи до визначення рівня фінансової стійкості банківської системи / В.В. Коваленко // Актуальні проблеми економіки. – 2011. - №7 (120). - С. 232-241.
7		одна з основних динамічних характеристик економічної системи, яка дає змогу повертатися у рівноважний, початковий або близький до нього режим після виходу із нього у результаті будь-якого впливу	С.М. Ільясова Стійкість банківської системи: механізми управління, регіональні особливості. - М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. - 305 с.
8	стан банку в існуючому ринковому середовищі, яке забезпечує цілеспрямованість його розвитку в теперішньому часі і прогностичній перспективі		Козловський О.А. Ефективність банківської діяльності в системі забезпечення економічної безпеки Росії: дис. к.е.н. Наук: 08.00.10 / Козловський Олександр Анатолійович. – К., 2011.- 185 с.
9	являє собою початковий стан банку, що дозволяє функціонувати, ефективно реалізовувати свої цілі і завдання, а також здатність відновлюватися і виконувати свої зобов'язання перед контрагентами при виникненні кризових ситуацій		Ізюмова А.С. Про досягнення стійкого розвитку світової банківської системи: Росія і світовий досвід/ Ізюмова А.С. // Міжнародна економіка.- 2010.-№12.-С.30-39.

Джерело: побудовано автором на основі досліджених джерел

Визначення поняття стабільність банку і банківської системи

№ п/п	Стабільність банку – це:	Стабільність банківської системи – це:	Автор / Джерело
1		здатність системи зберігати свою структуру і функціональні особливості під впливом внутрішніх чинників	Долан Е. Дж., Тарнавський М.О. Вплив валютних ризиків на фінансову стабільність банківської системи України // Фондовий ринок. – 2012. - №19. – С. 10-15.
2		здатність системи зберігати за різних параметрів зовнішнього та внутрішнього середовища свою структуру і функціональні особливості достатні для діяльності	Габбард Р. Глен. / Тарнавський М.О. Вплив валютних ризиків на фінансову стабільність банківської системи України // Фондовий ринок. – 2012. - №19. – С. 10-15.
3		це стан системи, при якому ні одна із її структурних складових не знаходиться у проміжному періоді, тобто всі структурні елементи досліджуваної системи функціонують стійко (є стійкими)	Василенко В.В. Креативное управление развитием социально-экономических систем: монография / В.А. Василенко. – К.: Освіта України. – 2010. – 772 с., с. 17
4		здатність протистояти перешкодам у функціонуванні банківської системи для того, щоб вона могла здійснювати роль фінансового посередника в економіці	Погореленко Н.П., Сидоренко О.М. Моніторинг фінансової стабільності банківського сектору // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики. Збірник наукових праць. – 1(10). Ч. II / 2011. - Харків: ХІБС УБС НБУ. – С. 61-68.
5	здатність опинитися в привілейованому, відносно менш уразливому положенні під час кризи та здатність їх переборювати		Юданов А. Ю. Секреты финансовой устойчивости международных монополий. – М.: Финансы и статистика, 1991

6		стан динамічної фінансової системи, за якого вплив будь-яких шоків на фінансову систему (чи на окремі її елементи) не заважає їй забезпечувати ефективний перерозподіл фінансових ресурсів в економіці, функціонування платіжної системи, а також абсорбцію шоків	Попов Д.С., Лисенко Р.С. Оцінка стійкості фінансової системи в державному управлінні. Теоретичний аспект стійкості фінансової системи / Р.С. Лисенко, Д.С. Попов // Центр наукових досліджень НБУ. №7. - К : 2005. - 11 с.
7		стан, за якого система спроможна витримувати порушення, при цьому не допускаючи кумулятивних процесів, які можуть завдавати шкоду заощадженням для інвестування й обробки платежів у економіці	Padoa-Schioppa T. Central banks and financial stability : exploring a land in between: Paper presented at the Second ECB Central Banking Conference «The transformation of the European financial system». – Frankfurt am Main. – October, 2002
8		здатність ефективно розподіляти ресурси й абсорбувати шоки, перешкоджати їх руйнівному впливу на реальну економіку або на інші фінансові системи	Н. Веллінк, член ради директорів Банку Китаю (з 2012 р.)
9		комплексна характеристика стану банківської системи, при якому реалізується її сутність і призначення в економічній системі країни, адекватно та ефективно виконуються її функції, а також забезпечується спроможність підтримувати рівновагу та відновлювати стан після зовнішніх потрясінь чи посилення диспропорцій, будь-яких відхилень від безпечних параметрів, спричинених кризовими явищами (спадом економіки, фінансовою кризою, трансформацією економіки тощо).	Арбузов С.Г. Банківська енциклопедія / С.Г. Арбузов, Ю.В. Колобов, В.І. Міщенко, С.В. Науменкова. – К.: Центр наукових досліджень Національного банку України: Знання, 2011. – 504 с.

Джерело: побудовано автором на основі досліджених джерел

Визначення поняття надійність банку і банківської системи

№ п/п	Надійність банку – це:	Надійність банківської системи – це:	Автор / Джерело
1	здатність забезпечити безумовну збереженість клієнтських коштів і повне виконання своїх зобов'язань		О.А. Кириченко / Мстоян К. В. Надійність банку: сутність, складові та фактори впливу // Ефективна економіка [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=1142
2	Надійний банк – це такий банк, діяльність якого безсумнівно призводить до реалізації інтересів конкретного суб'єкта		Фетисов Г. Г. Надёжность коммерческого банка и рейтинговые системы ее оценки. Автореф. Дисс на соиск. уч.ст. к.э.н. / Г.Г. Фетисов – М.: Финансовая академия при Правительстве РФ, 1998. - С.12-13.
3	Надійним є банк, який має відповідний рівень довіри до себе, міцні взаємини з іншими фінансовими установами, підприємствами, організаціями, який сприяє реалізації інтересів клієнтів, партнерів та службовців.		Дзюблюк О.В., Михайлюк Р.В. Фінансова стійкість як основа ефективного функціонування кредитної системи // Монографія. – 2009. – 316 с., с.28

4	своєрідна сталість і захищеність комерційної установи від змін, які можуть виникнути у разі погіршення ринкової кон'юнктури		Корнієнко, О.В. Шляхи підвищення фінансової надійності комерційних банків // Держава та регіони. Сер. Економіка та підприємництво. – 2009. – № 1. С. 90-94., с. 90
5	характеристика банку, як грошово-кредитного інституту, який здатний ефективно реалізовувати доручені йому функції, виконувати свою економічну роль та всі зобов'язання перед акціонерами і клієнтами		Дзюблюк О.В., Михайлюк Р.В. Фінансова стійкість як основа ефективного функціонування кредитної системи // Монографія. – 2009. – 316 с.
6	ймовірність того, що його робота протягом деякого проміжку часу буде задовольняти певні критерії, тобто ймовірність того, що банк проявить себе фінансово стійким		Нестеренко О. Б. Надійність комерційного банку та фактори, що її визначають // Деньги и кредит – 2001. – №10.
7		властивість банківської системи зберігати значення встановлених параметрів функціонування у визначених межах, адекватних зовнішнім умовам, успішно виконуючи при цьому свої функції.	Козлов В.І. Теоретичні засади оцінки надійності банківської системи / Козлов В. І. // Фінанси, облік і аудит. - № 20. – 2012.

Джерело: побудовано автором на основі досліджених джерел

Потенційні переваги та ризики діяльності системно важливих банків

Переваги	Ризики
КАПІТАЛ	
Підвищення капіталізації банківської системи	Сприяння кредитним бумам
Збільшення обсягів кредитування населення та суб'єктів господарювання (ефект масштабу)	Підвищення рівня валютного ризику, у результаті валютних операцій
Доступ до міжнародного капіталу	Можливість генерування та розповсюдження різного роду банківських ризиків.
Збільшення обсягів потоків ПІІ у реальний сектор економіки	Підвищення концентрації та консолідації банківського капіталу
Підвищення обсягів міжнародної торгівлі	Нарощення впливу та підвищення залежності у державних підприємств (у деяких випадків і у самої держави) від СББ
Скоригований результат: сприяння економічному розвитку держави	Скоригований результат: порушення рівномірного економічного розвитку, збільшення диспропорцій в економіці
ЕФЕКТИВНІСТЬ І КОНКУРЕНЦІЯ	
Зростання ефективності банківської системи та загострення конкуренції (ефект синергії)	Зниження ефективності банківської системи
Підвищена ціна продажу банківських акцій	Погіршення фінансового стану або банкрутство малих, несистемно важливих банків
Зниження банківської маржі за рахунок здешевлення банківських продуктів	Зростання фондової капіталізації банків, яка може носити спекулятивний характер
Скоригований результат: підвищення рівня добробуту клієнтів	Скоригований результат: зниження рівня добробуту клієнтів
СТАБІЛЬНІСТЬ	
Підвищення стабільності банківської системи (ефект синергії)	Зниження стабільності банківської системи

Буфер між банківською системою та розповсюдженням політичних та економічних ризиків	Можуть виступати провідниками системного ризику із зарубіжних країн до національної економіки (ефект зараження)
Можливість підтримки дрібних банків, що знаходяться у проблемному стані шляхом рекапіталізації та поглинання	Для глобальних чи іноземних системно важливих банків характерний вплив капіталу за кордон під час кризових явищ у країні
Зниження ймовірності виникнення та розповсюдження кризи за рахунок диверсифікації (географічної) та обсягів операцій	Можливість концентрації на балансі проблемної заборгованості та виникнення фінансових пірамід
Тісні зв'язки із великою кількістю клієнтів та контрагентів	Загроза економічному суверенітету
Скоригований результат: підвищення стабільності банківської системи	Скоригований результат: зниження стабільності банківської системи
РЕГУЛЮВАННЯ ТА НАГЛЯД	
Розвиток банківського законодавства із врахуванням глобалізації банківського сектору	Ускладнення банківського нагляду за розгалуженими і великими за розміром банківськими структурами
Стимулювання розвитку системи банківського нагляду та регулювання з урахуванням сучасних тенденцій	Впровадження систем нагляду та регулювання із досвіду зарубіжних країн які неадекватно працюють у реаліях національної економіки
Розвиток системи гарантування вкладів з урахування особливостей діяльності системно важливих банків	При слабкій системі гарантування вкладів відбувається вплив депозитів за кордон
Скоригований результат: стабільне економічне зростання	Скоригований результат: зниження стабільності економічного зростання
ТЕХНОЛОГІЯ	
Впровадження нових банківських технологій, ноу-хау, систем ризик-менеджменту	Проблеми при адаптації інноваційних банківських продуктів і технологій до умов вітчизняного ринку
Підвищення кваліфікації кадрового складу, якості обслуговування клієнтів та доступності банківських продуктів і послуг	Конфлікт (несумісність) інновацій (нові технології несумісні із старими)

Широкий асортимент нетрадиційних банківських продуктів та послуг	Монополізація ринку банківських інноваційних технологій
Перетік технологій та підвищення динаміки технологічного розвитку до інших банків	Можливість «диктування» та маніпулювання технологічним прогресом у банківській діяльності країни
Скоригований результат: підвищення рівня довіри до банківської системи	Скоригований результат: зниження ефективності банківської системи
ФІНАНСОВА ІНФРАСТРУКТУРА ТА КОРПОРАТИВНЕ УПРАВЛІННЯ	
Підвищення транспарентності банків та банківського бізнесу, зростання ринкової дисципліни	Підвищення рівня соціальної напруги при масових звільненнях у моменти виходу з ринку, проблемного стану (банку чи системи) чи реструктуризації
Розвиток фінансових ринків та фінансової інфраструктури	Складність інфраструктури не дає вчасно реагувати на внутрішні та зовнішні шоки
Впровадження високих міжнародних стандартів обліку, звітності та нагляду	Конфлікт інтересів: глобальні інтереси чи національні інтереси
Розвиток та інноваційність підходів до корпоративного управління	Можуть надавати перевагу по збереженню капіталу іншим країнам
Скоригований результат: задоволення інтересів всіх стейкхолдерів	Скоригований результат: неможливість задоволення всіх інтересів, необхідність вибору між національними та глобальними інтересами

Джерело: побудовано автором

Список ідентифікованих Г-СВБ
(станом 3.11.2015 р.)

Блоки СВБ та розміри НЛА (%)	Г-СВБ в алфавітному порядку в межах кожної групи
1	2
5 (+ 3,5)	-
4 (+ 2,5)	HSBC, JP Morgan Chase
3 (+ 2,0)	Barclays, BNP Paribas, Citigroup, Deutsche Bank
2 (+ 1,5)	Bank of America, Credit Suisse, Goldman Sachs, Mitsubishi UFJ FG, Morgan Stanley
1 (+1,0)	Agricultural Bank of China, Bank of China, Bank of New York Mellon, China Construction Bank, Groupe BPCE, Groupe Crédit Agricole, Industrial and Commercial Bank of China Limited, ING Bank, Mizuho FG, Nordea, Royal Bank of Scotland, Santander, Société Générale, Standard Chartered, State Street, Sumitomo Mitsui FG, UBS, Unicredit Group, Wells Fargo

Джерело: побудовано автором на основі досліджених джерел [69]

Принципи роботи з Н-СВБ (Базельський комітет)

№ п/п	Назва принципу
Блок 1. Методика ідентифікації	
1	Регулятор повинен розробити методику для оцінки ступеня системної важливості банків у контексті національної банківської системи та економіки
2	Методологія оцінки для Н-СВБ повинна відображати потенційний вплив, або зовнішній ефект порушення діяльності системно важливого банку
3	Базовою системою відліку в оцінці впливу порушення діяльності Н-СВБ має бути національна (внутрішня) економіка
4	Регулятор повинен оцінити банки за ступенем системної важливості у консолідованому вигляді. Приймаюча сторона* повинна оцінити дочірні компанії в своїх юрисдикціях разом із будь-якими з їх власних дочірніх компаній по низхідній з точки зору рівня їх системної важливості
5	Вплив діяльності Н-СВБ на національну економіку повинен бути оцінений з урахуванням конкретних банківських характеристик: (1) величина; (2) взаємопов'язаність; (3) замінність / інфраструктура фінансова установа (включаючи чинники необхідні для врахування концентрованого характеру банківського сектору); (4) складність (включаючи ускладнення пов'язані із міжнародною/транскордонною діяльністю установи). Крім того, регулятор може розглянути інші заходи/дані, які дозволили б визначити специфічні для певного банку з урахуванням специфіки перерахованих вище критеріїв, наприклад, враховуючи масштаби національної економіки.
6	Регулятор повинен проводити регулярну оцінку системної важливості банків що знаходяться у межах його юрисдикції, щоб гарантувати, точне відображення поточного стану фінансової системи та, щоб інтервали оцінки Н-СВБ не були більшими, ніж періодичність оцінки Г-СВБ.
7	Регулятор повинен публічно розкривати інформацію, щодо розробленої та використовуваної методології для оцінки системної важливості банків у національній економіці.
Блок 2. Підвищена здатність до покриття збитків (HLA)	
8	Регулятор повинен відображати в документах методологічні принципи та мотиви, якими він керується при встановленні диференційованого рівня HLA, який вимагатиметься від Н-СВБ у його юрисдикції згідно з цією концепцією. Дані щодо диференційованої шкали рівнів HLA для різних Н-СВБ необхідно отримувати із застосуванням кількісних методик (якщо такі є) та чинників, характерних для конкретної країни, при цьому зберігається право скористатися рішенням наглядових органів
9	Вимоги щодо рівня HLA, висунуті до банку, повинні бути адекватними ступеню його системної важливості, відповідно до принципу 5

10	Регулятор повинен забезпечити узгодженість застосування методики ідентифікації Г-СВБ та Н-СВБ у межах своїх юрисдикцій. Регулятор країни походження банку повинен встановити вимоги щодо рівня НЛА, який вони встановили на рівні материнської компанії та/або консолідованої групи, а регулятор країни перебування (здійснення діяльності) банку повинні встановити вимоги щодо рівня НЛА, встановлені ними на субконсолідованому рівні / на рівні дочірньої компанії. Регулятор країни походження банку повинен перевірити, чи є материнський банк достатньо капіталізованим, якщо розглядати його окремо, в тому числі у випадках, коли вимога щодо рівня НЛА для Н-СВБ застосовується на рівні дочірніх компаній. Органи влади країни походження банку повинні висувати більш високу вимогу з двох вимог щодо рівня НЛА для Н-СВБ або Г-СВБ, якщо банківську групу було класифіковано як Н-СВБ у юрисдикції країни походження, а також як Г-СВБ.
11	У тих випадках, коли дочірня компанія банку вважається Н-СВБ регулятором країни перебування банку, регулятор країни походження банку та регулятор країни перебування банку повинні домовитися про координування зусиль та співпрацю в сфері встановлення вимог щодо відповідного рівня НЛА в рамках обмежень, встановлених відповідними нормативно-правовими актами, що діють в юрисдикції країни де банк здійснює свою діяльність.
12	Вимогу щодо рівня НЛА необхідно виконувати в повному обсязі за рахунок акціонерного (базового) капіталу першого рівня. Крім цього, регулятор повинен встановити певні додаткові вимоги та інші заходи у сфері політики, які він вважає доцільними, з метою подолання ризиків, пов'язаних із діяльністю Н-СВБ.

* Країна у якій присутні дочірні банки банку який ідентифіковується регулятором як системно важливий на національному рівні

Джерело: побудовано автором на основі досліджених джерел [20, с. 3-4]

Додаток С

Імплементація вимог Базельського комітету щодо регулювання системно важливих банків по країнах світу
(станом на 01.10.2015 р.)

№ п/п	Країна	Вимоги до Г-СВБ/Н-СВБ
1.	Австралія	3, 2*
		(3) Австралійська адміністрація регулювання з дорадчим правом (APRA) опублікувала власну методику щодо Н-СВБ в грудні 2013 року, на основі якої було виявлено чотири Н-СВБ для яких встановлено вимоги у розмірі +1% до СЕТ1, рішення набирає чинності з 1 січня 2016; (2) Ні один банк Австралії не включений до поточного списку Г-СВБ, хоча чотири ідентифіковані Н-СВБ, підпадають у вибірку потенційних Г-СВБ.
2.	Аргентина	4, 1
		(4) Методика оцінки національної важливості банків вже опублікована; (1) Підвищені вимоги до капіталу будуть опубліковані найближчим часом.
3.	Бельгія	(ЄС: 3, 2) (Нац: 3)
		(Слідує процесу ЄС) Встановлення національного статусу та вимог до Г-СВБ/Н-СВБ (CRD IV): У контексті здійснення Базель III /CRD IV, бельгійські законодавці скористалися можливістю, для модернізації «Закону про банки Бельгії». Цей закон дасть змогу реалізувати повний спектр вимог Базеля III/буфера CRD IV.
4.	Бразилія	1
		Вимоги по додатковому покриттю збитків для Г-СВБ та Н-СВБ, як очікується, мають бути опубліковані на початку 2015 року.

5.	Великобританія	(ЄС: 3, 2) (Нац: 4, 2)
		(Слідує процесу ЄС) Встановлення національного статусу та вимог до Г-СВБ/Н-СВБ (CRD IV): (4) Основи роботи з Г-СВБ впроваджені через технічні стандарти ЕВА, вимоги щодо розкриття інформації Г-СВБ вже набрали юридичної сили; (2) Основи роботи з Н-СВБ будуть розроблені після завершення розробки принципів регулювання Європейської Бізнес Асоціації щодо ідентифікації інших системно важливих інститутів (СВІ (SII)); Підвищені вимоги до Г-СВБ/Г-СВІ і буфер для Н-СВБ буде встановлений органами пруденційного регулювання відповідно до s55M FSMA щодо збільшення буферу капіталу (див. п. 6 в таблиці 2 документу PRA CP5/13).
6.	Гонконг (особливий адміністративний район)	2, 1
		(2) Правила до Г-СВБ/вимоги до Н-СВБ були опубліковані в серпні 2014 (у поєднанні з вимогами до буферу капіталу); (1) Галузева консультація щодо проблеми Н-СВБ в Гонконзі була проведена у травні 2014 року.
7.	Європейський Союз	3, 2
		(3) Обов'язковий для Г-СВБ і додаткові для Н-СВБ буфери капіталу імплементовані відповідно до статті 131 Директиви 2013/36/ЄС та вступають у силу з 1 січня 2016; (2) Щодо технічних стандартів для детальної методики ідентифікації Г-СВБ проводяться консультації; Для роботи з Г-СВБ і Н-СВБ на національних рівнях потрібно ознайомитися з відповідними юрисдикціями ЄС.
8.	Індія	3, 4
		(3) Кінцеві положення по роботі з Н-СВБ опубліковані у липні 2014 року; (4) У список опублікованих Г-СВБ не включили жоден банк Індії. Один індійський банк був включений у вибірку для ідентифікації Г-СВБ і для нього були опубліковані спеціальні інструкції щодо відображення фінансової інформації, починаючи з фінансового року, який завершився 31 березня 2014 року.

9.	Індонезія	3, 1
		(3) Встановлення надбавок до капіталу для Н-СВБ було передбачено в рамках Базель III, опублікованому в 2013 році і планується їх застосування починаючи з січня 2016; (1) Проект методологія для Н-СВБ був розроблений у 2013 році остаточний проект методики не був опублікований, але методологія була передана відповідним органам. Органи влади Індонезії координуватимуть питання щодо Н-СВБ. Окремо для регулювання Н-СВБ буде представлений огляд методології для ідентифікації Н-СВБ, принципи встановлення додаткових вимог до капіталу і т.д.
10.	Іспанія	(ЄС: 3, 2) (Нац: 3)
		(Слідує процесу ЄС) Встановлення національного статусу та вимог до Г-СВБ/Н-СВБ (CRD IV): закріплено у національному законодавстві («Закон по нагляду і платоспроможності кредитних установ» від 10/2014 року).
11.	Італія	(ЄС: 3, 2) (Нац: 3)
		(Слідує процесу ЄС) Встановлення національного статусу та вимог до Г-СВБ/Н-СВБ (CRD IV): офіційно прийнято і затверджено.
12.	Канада	3, 4
		(3) Нові вимоги до капіталу для Н-СВБ набувають чинності в січні 2016; (4) Фінальний документ опублікований, додаткові вимоги до нагляду та зобов'язання щодо розкриття інформації розроблюються.
13.	Китай	4, 1
		(4) Додаткові вимоги до капіталу для 5-ти ідентифікованих китайських Н-СВБ у розмірі 1% були встановлені з 2010 року; (1) Комісія з регулювання банківської діяльності Китаю (КРБД) поки розглядає (розробляє) конкретний механізм нагляду за Н-СВБ.

14.	Корея	4, 1
		(4) Правила, щодо публічного розкриття 12 показників для оцінки Г-СВБ були розроблені і впроваджені у грудні 2013 року; (1) Рамки діяльності Н-СВБ в даний час розробляються.
15.	Люксембург	(ЄС: 3, 2) (Нац: 2)
		(Слідує процедурі ЄС) Встановлення національного статусу та вимог до Г-СВБ/Н-СВБ (CRD IV): законопроект схвалений урядом і внесений до парламенту для затвердження.
16.	Мексика	1
		Офіційно документи розробляються, але конкретні дані відсутні.
17.	Нідерланди	(ЄС: 3, 2) (Нац: 3)
		(Слідує процесу ЄС) Встановлення національного статусу та вимог до Г-СВБ/Н-СВБ (CRD IV): основи для роботи з Г-/Н-СВБ були закріплені в голландському законодавстві 1 січня 2014. Були ідентифіковані Н-СВБ, але встановлення додаткового буфера буде здійснюватися поетапно починаючи з 1 січня 2016 року.
18.	Німеччина	(ЄС: 3, 2) (Нац: 3)
		(Слідує процедурі ЄС) Встановлення національного статусу та вимог до Г-СВБ/Н-СВБ (CRD IV): правила щодо діяльності СВБ/Н-СВБ, викладені в CRD IV були закріплені в національному законодавстві. Вимоги набули чинності з 1 січня 2014 року і будуть застосовуватися з 1 січня 2016 року.
19.	ПАР	3
		Вимоги до Г-СВБ/Н-СВБ наведені в рекомендаціях, встановлені з 1 січня 2013 року. Регулятивні органи дотримуються часових рамок Базельського комітету.
20.	Росія	4, 1
		(4) Положення про методологію для ідентифікації Н-СВБ вступило в силу з лютого 2014 року. (1) Наразі розробляються спеціальні підходи до регулювання діяльності Н-СВБ.

21.	Саудівська Аравія	2 (Н-СВБ)
		Основи для роботи з Н-СВБ були розроблені і завершені, відповідні правила будуть публікуватися для імплементації з січня 2016 року.
22.	Сінгапур	4, 2
		(4) Правила до публічного розкриття інформації і вимоги щодо ідентифікації Г-СВБ реалізовані та набули чинності з 1 січня 2014 року відповідно до повідомлення Грошово-кредитного управління Сінгапуру (MAS) № 637. (2) MAS опублікував консультаційний документ щодо включав процедуру ідентифікації Н-СВБ в Сінгапурі та опис характерних ризиків для Н-СВБ. Вимоги Н-СВБ будуть вступати у силу відповідно до часових рамок встановлених Базельським комітетом.
23.	США	1
		Відомства США в даний час очікується видача запропонованих норм і остаточних правила щодо роботи з Г-СВБ (кінець 2014 – поч. 2015 рр.).
24.	Турція	1
		Органи регулювання проводять роботу по розробці документів, але конкретні дані відсутні
25.	Україна	4, 1
		(4) Методика ідентифікації Н-СВБ набрала чинності. (1) Розробляються підходи до регулювання (початок 2016 р.). Встановлені додаткові вимоги до капіталу Н-СВБ для додаткового покриття збитків.
26.	Франція	(ЄС: 3, 2) (Нац: 3)
		(Слідуює процедурі ЄС) Встановлення національного статусу та вимог до Г-СВБ/Н-СВБ (CRD IV): Розроблений текст постанови (Постанова від 20 лютого 2014 року), та опублікований в Офіційному журналі 21 лютого 2014 року.
27.	Швейцарія	4
		Остаточний документ щодо Г-СВБ та Н-СВБ вступив у силу.

28.	Швеція	(ЄС: 3, 2) (Нац: 4, 3)
		(Слідує процедурі ЄС) Встановлення національного статусу та вимог до Г-СВБ/Н-СВБ (CRD IV): (4) Закріплено у національному законодавстві, відповідно до якого наглядовий орган (Управління фінансового нагляду) отримав всі необхідні повноваження; (3) Наглядовому органу надано повноваження для встановлення буферу системного ризику. Він вирішив, що буфер системного ризику + 3% CET1 буде застосований чотирьох найбільших банківських груп у Швеції з 1 січня 2015 року (Крім того, ще 2 % CET1 був встановлений до цих банківських груп відповідно до Pillar 2 (Стовп II рекомендацій Базеля)).
29.	Японія	4, 1, 1
		(4) Правила, щодо публічного розкриття 12 показників для ідентифікації Г-СВБ були розроблені і впроваджуються; (1) Правила, що стосуються підвищених вимог для додаткового покриття збитків для Г-СВБ, поки не видані. Проект нормативів до капіталу очікується в 2014/15 рр. (1) Методика визначення Н-СВБ і правила, щодо додаткового покриття збитків Н-СВБ, ще не завершені. Проекти нормативних документів очікуються в 2014/15 рр.

* Номер коду: 1 = Проект документу не публікувався; 2 = Проект документу опублікований; 3 = Фінальний документ розроблений та опублікований; 4 = Фінальний документ набрав чинності.

Джерело: побудовано автором на основі досліджених джерел [86, с. 4-21]

Додаток Т

Основні показники діяльності потенційних СВБ станом на 01.10.2015 року

(тис. грн)

№ п/п	Назва банку	Власний капітал		Кошти в інших банках		Кредити надані		Кошти клієнтів	
		Обсяг, тис.грн.	Частка у банківськ ій системі	Обсяг, тис.грн.	Частка у банківськ ій системі	Обсяг, тис.грн.	Частка у банківськ ій системі	Обсяг, тис.грн.	Частка у банківськ ій системі
1	ПРИВАТБАНК	25 277 041	20,71%	2 883 828	12,60%	181 362 098	23,55%	161 656 780	22,40%
2	ОЩАДБАНК	16 969 137	13,90%	259 890	1,14%	69 158 393	8,98%	83 934 570	11,63%
3	УКРЕКСІМБАНК	6 512 121	5,34%	5 048 594	22,06%	57 646 651	7,48%	71 120 451	9,86%
4	ПРОМІНВЕСТБАНК	6 263 895	5,13%	51 847	0,23%	42 246 169	5,48%	15 533 587	2,15%
5	СБЕРБАНК РОСІЇ	2 118 608	1,74%	0	0,00%	46 321 290	6,01%	18 647 695	2,58%
6	РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ	3 843 157	3,15%	718 634	3,14%	25 961 118	3,37%	35 319 475	4,89%
7	УКРСОЦБАНК	8 226 159	6,74%	1 278 786	5,59%	28 991 528	3,76%	22 293 784	3,09%
8	АЛЬФА-БАНК	1 959 552	1,61%	2 153 002	9,41%	26 961 280	3,50%	23 107 765	3,20%
9	УКРСИББАНК	1 869 045	1,53%	72 139	0,32%	19 678 640	2,55%	27 373 918	3,79%
10	ПЕРШИЙ УКР.МІЖНАРОДНИЙ БАНК	4 040 794	3,31%	715 715	3,13%	25 921 911	3,37%	24 175 553	3,35%
11	УКРГАЗБАНК	4 616 629	3,78%	436 516	1,91%	15 984 535	2,08%	18 283 246	2,53%
12	ВТБ БАНК	2 535 356	2,08%	162 274	0,71%	16 822 315	2,18%	8 648 808	1,20%
13	ОТП БАНК	1 295 197	1,06%	3 250 515	14,20%	15 250 476	1,98%	17 441 468	2,42%
14	КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК	1 480 792	1,21%	1 747 562	7,64%	13 744 641	1,78%	18 249 968	2,53%
15	ПІВДЕННИЙ	1 890 743	1,55%	299 281	1,31%	11 794 474	1,53%	8 503 235	1,18%
Всього по вибірці банків		88 898 224	72,84%	19 078 584	83,37%	597 845 517	77,62%	554 290 303	76,81%
ВСЬОГО ПО СИСТЕМІ		122 046 294	100,00%	22 883 845	100,00%	770 247 229	100,00%	721 646 703	100,00%

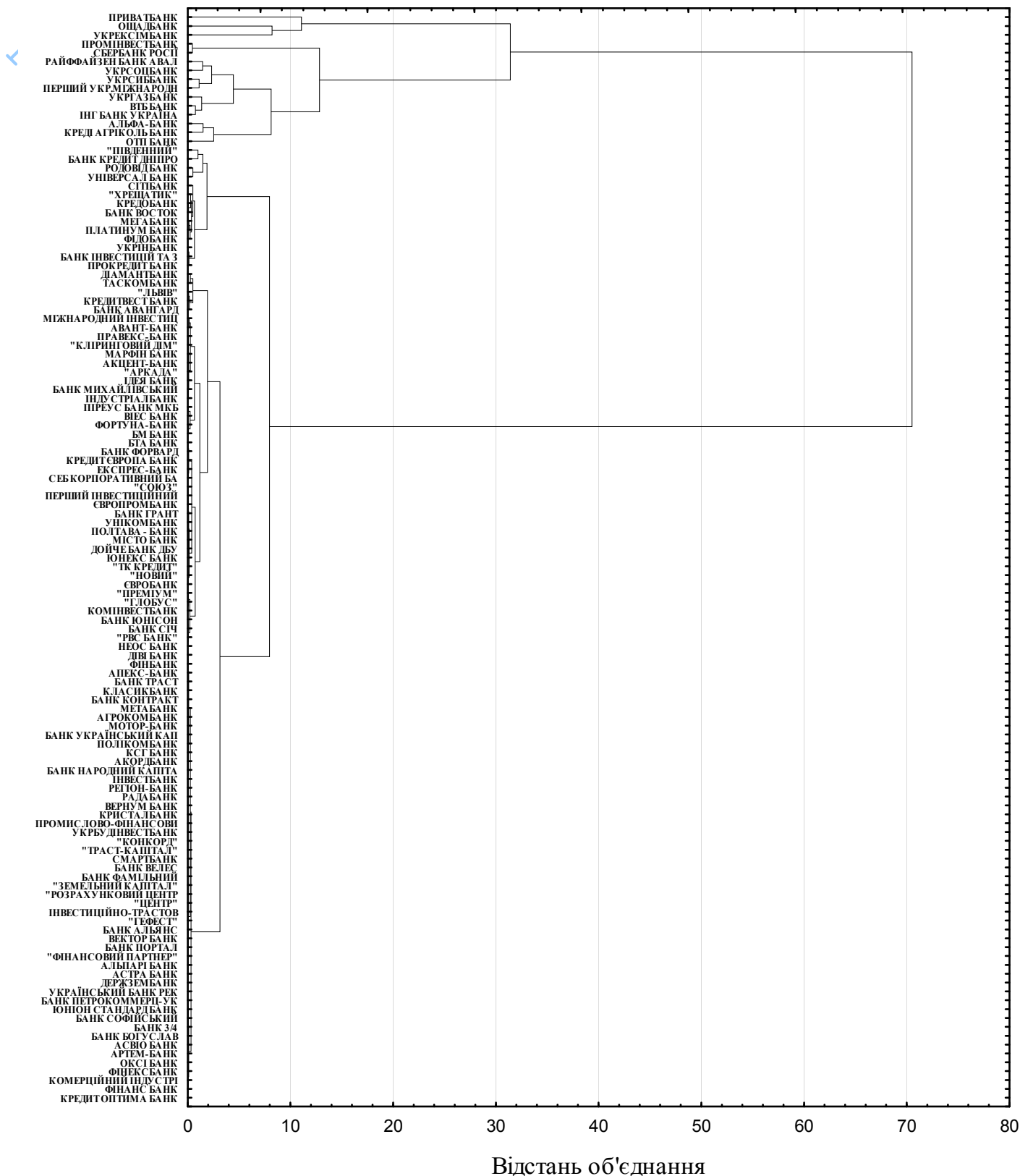
Джерело: побудовано автором на основі даних НБУ

Дендрограма ієрархічного кластерного аналізу по банківській системі України

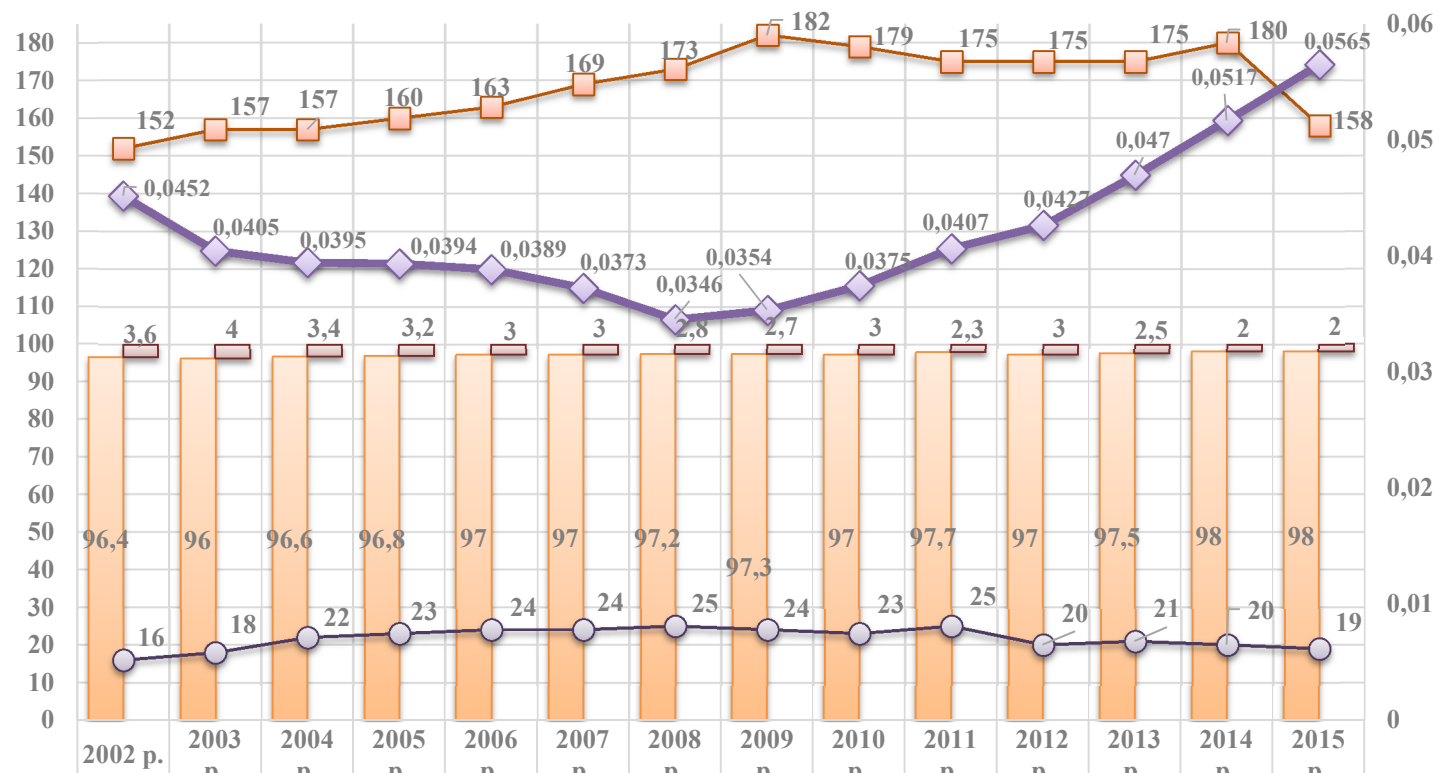
Дендрограма для 123 спостережень

Метрика: метод Варда

Евклідова відстань

Концентрація банківського сектору України на початок 2002-2015 рр.

Джерело: обчислено автором на основі даних НБУ

Основні заходи регуляторних органів світу, щодо роботи з СВБ

Заходи	Очікуваний ефект	Ризики/проблеми
Структурні заходи: обмеження розміру або діяльності	Не дозволяє банкам набувати статусу «занадто великих, щоб збанкрутувати». Полегшує порядок регулювання банків, знижує ймовірність дотацій і тим самим прихованих субсидій.	Зниження фінансового результату від зменшення масштабів та обсягів діяльності, що приведе до падіння ефективності. Важко оцінити «необхідний» розмір банку. Ризик регулятивного арбітражу. Ризики можуть переходити в менш регульовані види діяльності.
Збільшення вимог до капіталу	Знижує ймовірність дефолту. Знижує стимул, щоб стати системно важливими. Зменшує неявні субсидії.	Ризик регулятивного арбітражу. Ризики можуть переходити в менш регульовані види діяльності. (тіньовий банкінг). Важко калібрувати (визначати), необхідний буфер капіталу.
Посилення контролю над системно важливими банками	Знижує ймовірність дефолту.	Обмежений ефект на приховане субсидування. Не вирішує проблему «занадто великих щоб збанкрутувати».
Підвищення прозорості та вимог до розкриття інформації	Ліквідує непотрібні дотації, оскільки інші можуть краще оцінити стійкість банку та системні наслідки його дефолту.	Обмежений ефект на приховане субсидування.
Зростання рівня залучення приватних кредиторів (в процес подолання фінансових криз, в операції з надання фінансової допомоги)	Сприяння регулюванню діяльності Зниження розміру дотацій, якщо це необхідно. Погашення частини або всіх прихованих субсидій	Необхідність у підвищенні рівня прозорості та розкриття інформації. Ризик неузгодженості національних ініціатив.
Відрахування банків у фонд фінансової допомоги	Погашення частини або всіх прихованих субсидій Вдалі рішення (наприклад, прогресивний податок), знижують стимули для банків, щоб набувати статусу системно важливими. Наявність таких фондів, збільшує готовність влади займатися проблемними питаннями СВБ, що в свою чергу, знижує ймовірність кризи.	Регулятивний арбітражу при відсутності міжнародної координації. Податковий збір досить високий, щоб повністю компенсувати надані субсидії.

Джерело: побудовано автором на основі досліджених джерел [171-175]

Порівняння підходів до визначення сутності системного ризику

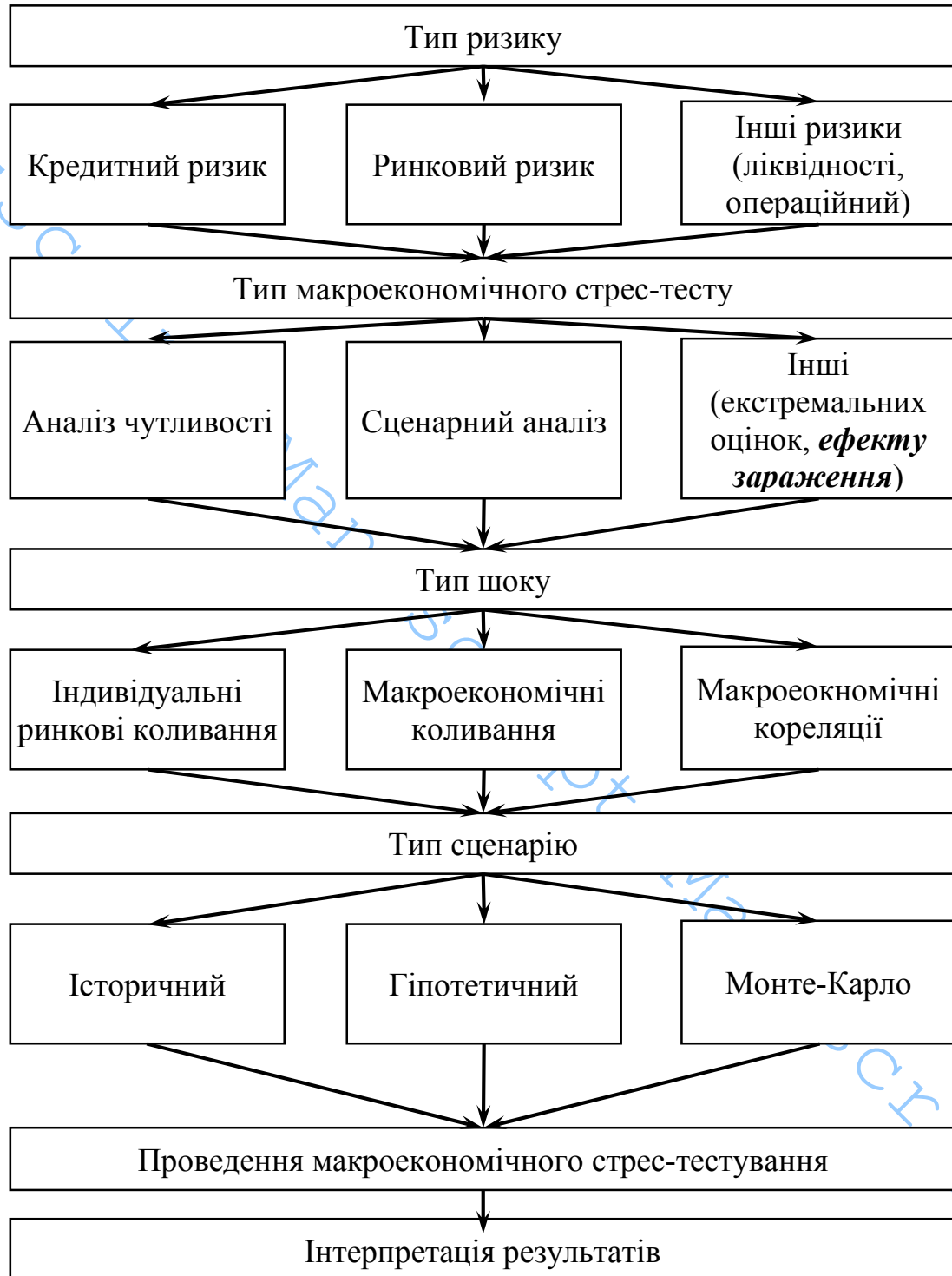
Автор/джерело	Раптовість настання/коливання/шоки	Порушення функціонування фінансової системи	Значний (системний) масштаб	Імовірність появи/прояву	Розвиток природи феномену системного ризик	Зараження (ланцюгова реакція / ефект доміно)	Взаємопов'язаність між елементами фінансової системи	Банкрутство/дефолт	Вплив на реальний сектор економіки	Втрата довіри
BIS (1994)			+			+		+		
Kaufmann (1995)				+		+	+			
Bartholomew and Whalen (1995)	+		+	+					+	+
Davis (1995)		+				+				
Rochet and Tirole (1996)						+	+			
G-30 (1997)	+		+						+	
De Bandt and Hartmann (1998)			+		+	+				
Lacker (1998)	+	+								
Staub (1998)	+	+		+		+	+			
G-10 (2001)	+		+	+	+				+	+
De Nicol'o and Kwast (2001)	+		+	+					+	+
Kaufman and Scott (2003)			+	+	+	+	+	+		
Cifuentes (2003)			+	+				+		
Minderhound (2003)	+	+	+							
Boss (at al., 2004)		+	+			+	+	+		
Andersen (2004)						+	+			
ECB (2004)		+				+				+
Kupiec and Nickerson (2004)	+	+	+					+		
Schinasi (2005)			+						+	+
Chan (et al., 2005)	+			+		+		+		
Bancarewicz (2005)		+		+		+	+			
EFDI (2006)			+						+	
Mishkin (2007)	+	+	+						+	
Ryan (2007)					+	+	+			
Kotyński (2007)			+			+		+	+	
Jurkowska-Zeidler (2008)			+			+				
Schwarcz (2008)	+					+	+	+		

Продовження додатку Ц

Martínez-Jaramillo (et al., 2008)		+		+						
Solarz (2008)	+		+	+						+
IMF (2009)		+	+					+		
Huang (et al., 2009)	+		+					+		
IMF/BIS/FSB (2009)		+	+		+			+	+	
Adrian and Brunnermeier (2009)		+				+			+	
Korinek (2009)		+	+							
Kayne (2009)			+		+	+	+	+	+	
Summer (2009)						+		+		
Perotti and Suarez (2009)	+					+			+	
Acharya (et al., 2010)		+	+					+	+	
IMF (2010)			+				+	+		
Billio (et al., 2011)						+	+	+		
Moussa (2011)			+	+					+	
Giesecke and Kim (2011)			+	+		+	+	+		
Hautsch (et al., 2011)		+	+				+		+	
Selody (2011)		+		+	+				+	
Beau (et al., 2011)		+	+						+	
Tucker (2011)					+		+			
ESRB (2011)		+							+	
BIS (2011)		+			+		+		+	
Niedziółka (2011)						+		+		
Szpunar (2012)			+	+	+				+	
Maino (2012)			+		+					
Patro (et al., 2012)	+		+	+				+	+	
De Nicolò (et al., 2012)			+						+	
Zigrand (2014)		+	+	+			+			
Smaga (2014)	+	+	+	+		+			+	
Власне визначення		+	+		+	+	+	+	+	+
Всього	16	23	35	19	12	25	18	20	24	7

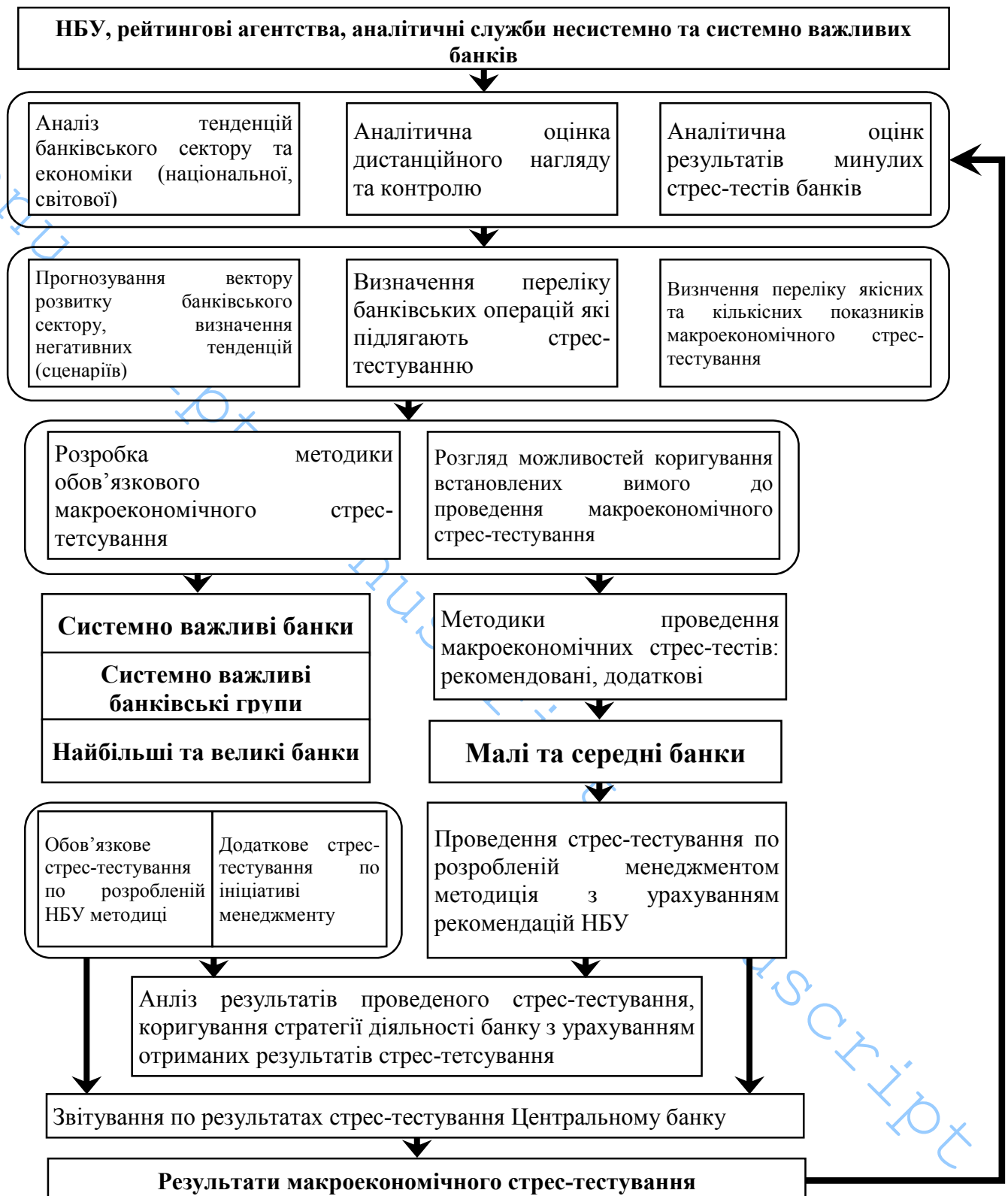
Джерело: побудовано автором на основі досліджених джерел [142-170]

Дерево прийняття рішень при проведенні макроекономічного стрес-тестування

Джерело: побудовано автором на основі досліджених джерел [128]

Місце макрострес-тестування у макропруденційному регулюванні

Джерело: побудовано автором на основі досліджених джерел [129]

Додаток Щ

Показник системної важливості по всій банківській системі у розрізі критеріїв

№ з/п	№ з/гр	Назва банку	Показник системної важливості	КРИТЕРІЇ СИСТЕМНОЇ ВАЖЛИВОСТІ				
				РОЗМІР	ВЗАЄМОПОВ'ЯЗАНІСТЬ	ЗАМІННІСТЬ	СКЛАДНІСТЬ	ДОВІРА НАСЕЛЕННЯ
ГРУПА I								
1	1	ПРИВАТБАНК	22,71308767	5,9427475	2,138627786	6,152245669	1,7494932	6,729973557
2	2	ОЩАДБАНК	12,66676144	3,5220486	1,627644481	1,574949842	2,6556442	3,286474283
3	3	УКРЕКСІМБАНК	9,644983904	3,3531939	1,920608734	0,478919155	3,0628739	0,829388261
4	4	ПРОМІНВЕСТБАНК	3,138302116	1,4703568	0,21190166	0,29366934	0,765372	0,397002228
5	5	СБЕРБАНК РОСІЇ	2,876606013	1,4690341	0,165855641	0,248366823	0,8062786	0,187070804
6	6	РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ	4,159779013	1,0700794	0,436402743	1,186615804	0,5057047	0,960976312
7	7	УКРСОЦБАНК	3,148590279	1,124146	0,169908559	0,877224556	0,3934539	0,583857235
8	8	АЛЬФА-БАНК	3,132554152	0,9607035	0,453067747	0,639848387	0,5048194	0,57411508
9	9	УКРСИББАНК	2,587761959	0,774817	0,329084102	0,57408784	0,4324139	0,477359077
10	10	ПЕРШИЙ УКР.МІЖНАРОДНИЙ БАНК	2,75460051	0,8674549	0,33271412	0,662417283	0,3423266	0,54968763
11	11	УКРГАЗБАНК	2,891156283	0,8082049	0,640304277	0,410614255	0,5457855	0,486247373
12	12	ВТБ БАНК	1,523417799	0,6815984	0,181802708	0,221026642	0,2477236	0,191266398
13	13	ОТП БАНК	2,156965909	0,5777249	0,294091382	0,757052616	0,2460051	0,28209187
РАЗОМ по Групі I			73,39456705	22,62211	8,902013939	14,07703821	12,257895	15,53551011
ГРУПА II								
14	1	КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК	3,408006963	0,4352798	2,18378232	0,442078852	0,1470469	0,199819031
15	2	"ПІВДЕННИЙ"	1,004799324	0,4063531	0,119136306	0,159838306	0,1537116	0,165760043
16	3	ІНГ БАНК УКРАЇНА	0,692176106	0,3676393	0,046670775	0,062334801	0,2153414	0,000189837
17	4	СІТІБАНК	0,514206919	0,1438934	0,18910572	0,111173004	0,0695428	0,000492067
18	5	"ХРЕЩАТИК"	0,831720693	0,2392922	0,07764443	0,103286876	0,1354383	0,276058855
19	6	МЕГАБАНК	0,590663133	0,2144904	0,075620865	0,110959898	0,087692	0,10189998
20	7	РОДОВІД БАНК	0,543440492	0,2353802	0,293582914	0,000755872	0,0134755	0,00024605
21	8	КРЕДОБАНК	0,79087801	0,1966303	0,080442264	0,234371243	0,1231737	0,156260502

Продовження додатку Щ

22	9	ФІДОБАНК	0,551307471	0,188126	0,021529908	0,140568141	0,085977	0,115106365
23	10	БАНК КРЕДИТ ДНІПРО	0,502262935	0,180689	0,044570334	0,054653043	0,0710891	0,151261402
24	11	ПЛАТИНУМ БАНК	1,109344121	0,1875906	0,09860804	0,463832756	0,032309	0,327003691
25	12	УНІВЕРСАЛ БАНК	0,391360242	0,1659818	0,013138103	0,066321493	0,0810669	0,064852015
26	13	ДІАМАНТБАНК	0,424571786	0,126513	0,079282619	0,083470545	0,0460802	0,089225398
27	14	УКРІНБАНК	0,496020102	0,1631106	0,036965403	0,104752175	0,0339512	0,157240781
РАЗОМ по Групі II			11,8507583	3,2509697	3,36008	2,138397004	1,2958956	1,805416017
ГРУПА III								
28	1	ПРОКРЕДИТ БАНК	0,539776386	0,1560678	0,056813554	0,136521794	0,0496289	0,140744361
29	2	БАНК ВОСТОК	0,419519213	0,1252278	0,122132402	0,05762692	0,0744435	0,040088518
30	3	БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ	0,290053661	0,1316417	0,039098199	0,050983494	0,0515839	0,016746394
31	4	МІЖНАРОДНИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК	0,229339101	0,083183	0,033120595	0,020951424	0,0720798	0,020004207
32	5	ПРАВЕКС-БАНК	0,45210859	0,1101406	0,018937478	0,169945724	0,058081	0,09500369
33	6	ТАСКОМБАНК	0,247697686	0,0879103	0,042315691	0,042422544	0,0327226	0,04232654
34	7	АВАНТ-БАНК	0,253743049	0,0862454	0,035673622	0,062362973	0,0174769	0,051984209
35	8	"КЛПРИНГОВИЙ ДІМ"	0,251408851	0,065007	0,047773121	0,055453665	0,075691	0,007484125
36	9	ПІРЕУС БАНК МКБ	0,158956625	0,0595528	0,007329248	0,010911187	0,0490971	0,032066276
37	10	ВІЕС БАНК	0,178256015	0,0700833	0,007314704	0,041283529	0,0382701	0,021304365
38	11	ФОРТУНА-БАНК	0,188079816	0,0869736	0,021965238	0,043961871	0,0259738	0,009205251
39	12	БМ БАНК	0,188645497	0,0820748	0,006465064	0,059040378	0,0246778	0,016387501
40	13	"АРКАДА"	0,333893506	0,0824046	0,042058126	0,085913837	0,0129024	0,110614556
41	14	ІНДУСТРІАЛБАНК	0,183956429	0,0683568	0,007438579	0,033521545	0,023172	0,051467524
42	15	МАРФІН БАНК	0,202006164	0,0654802	0,024225975	0,045436411	0,0305267	0,036336929
43	16	БТА БАНК	0,149371165	0,0748897	0,033618337	0,015821519	0,0128212	0,012220387
44	17	АКЦЕНТ-БАНК	0,399171522	0,0483855	0,042710662	0,157377873	0,0168143	0,133883251
45	18	ІДЕЯ БАНК	0,56487581	0,0691582	0,009681368	0,316564882	0,0063469	0,163124454
46	19	БАНК ФОРВАРД	0,327788392	0,0504733	0,001104292	0,197777554	0,008255	0,070178296
47	20	КРЕДИТ ЄВРОПА БАНК	0,06868446	0,0338451	0,004630825	0,004256387	0,0247146	0,001237556
48	21	"СОЮЗ"	0,077134414	0,0306038	0,010414765	0,033197615	0,0019485	0,000969719
49	22	ДІВІ БАНК	0,064453846	0,0268262	0,00274557	0,028495497	0,0004909	0,005895676
50	23	ФІНБАНК	0,039924659	0,0199894	0,0029275	0,010277381	0,0060089	0,000721474
РАЗОМ по Групі III			5,808844857	1,714521	0,620494916	1,680106005	0,7137277	1,079995261

ГРУПА IV								
51	1	БАНК МИХАЙЛІВСЬКИЙ	0,317262392	0,0690627	0,027803266	0,110773469	0,0036703	0,105952686
52	2	"ТК КРЕДИТ"	0,07990984	0,0257852	0,005935214	0,025829257	0,0208908	0,001469292
53	3	МІСТО БАНК	0,163489172	0,0527377	0,010739602	0,079790241	0,0147897	0,005432006
54	4	"НОВИЙ"	0,112674784	0,0326129	0,020542296	0,016575205	0,0261839	0,016760402
55	5	ЕКСПРЕС-БАНК	0,137066729	0,0340928	0,011204567	0,031350954	0,0183996	0,042018791
56	6	"ПРЕМІУМ"	0,11585472	0,0362499	0,024650135	0,027995791	0,0121431	0,014815781
57	7	ЄВРОБАНК	0,113868726	0,0377888	0,018558671	0,029693787	0,0156095	0,012218024
58	8	УНІКОМБАНК	0,11042362	0,046301	0,025165759	0,034806518	1,684E-05	0,004133529
59	9	ДОЙЧЕ БАНК ДБУ	0,110471946	0,0397037	0,024254001	0,018452614	0,0280617	0
60	10	ПОЛТАВА - БАНК	0,129801424	0,0379545	0,012991736	0,030185849	0,0066421	0,042027226
61	11	ЮНЕКС БАНК	0,133957098	0,030874	0,041821215	0,031942436	0,0048632	0,024456243
62	12	"ЛЬВІВ"	0,156006134	0,0326433	0,061884406	0,023070791	0,010494	0,027913599
63	13	"ГЛОБУС"	0,083348408	0,032337	0,008385187	0,02117328	0,0065867	0,014866213
64	14	ПЕРШИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК	0,078857488	0,028659	0,0084833	0,021307276	0,008729	0,011678877
65	15	СЕБ КОРПОРАТИВНИЙ БАНК	0,064304741	0,0280709	0,009145589	0,014122617	0,0124609	0,000504724
66	16	КОМІНВЕСТБАНК	0,076049811	0,0246432	0,005294367	0,018006153	0,0111186	0,016987551
67	17	БАНК ГРАНТ	0,079751679	0,028606	0,011133825	0,016613783	0,0115135	0,011884523
68	18	ЄВРОПРОМБАНК	0,05883273	0,0287987	0,003536101	0,010005464	0,0106599	0,005832527
69	19	БАНК ПЕТРОКОММЕРЦ-УКРАЇНА	0,053923724	0,0248559	0,003588031	0,011846525	0,011219	0,002414358
70	20	ЮНІОН СТАНДАРД БАНК	0,068203027	0,019646	0,012028799	0,022213147	0,0022003	0,012114748
71	21	БАНК ЮНІСОН	0,087464577	0,0204552	0,038717087	0,01195684	0,0086997	0,007635831
72	22	БАНК СІЧ	0,070892829	0,0182358	0,029028752	0,007448999	0,0072113	0,008967988
73	23	БАНК 3/4	0,079752865	0,0164479	0,001017338	0,039727869	0,0021764	0,020383388
74	24	АПЕКС-БАНК	0,049888777	0,0191765	0,003639865	0,020380822	0,0049329	0,001758672
75	25	КРЕДИТВЕСТ БАНК	0,037921341	0,0175986	0,006018588	0,006283331	0,007188	0,000832803
76	26	БАНК СОФІЙСЬКИЙ	0,049342338	0,0198711	0,005850829	0,013785079	0,0038349	0,006000378
77	27	БАНК КОНТРАКТ	0,04472397	0,0155421	0,002705697	0,008481038	0,0036459	0,014349252
78	28	ОКСІ БАНК	0,032333553	0,0122053	0,00401747	0,007905036	0,0059778	0,002227944
79	29	АСВІО БАНК	0,059806215	0,0168672	0,005362878	0,014468479	0,0026357	0,020471993
80	30	"РВС БАНК"	0,079562677	0,0146312	0,064069972	0,00055885	1,168E-06	0,000301516
81	31	МЕТАБАНК	0,055189063	0,0144698	0,004474688	0,010971981	0,0069774	0,01829526
82	32	БАНК БОГУСЛАВ	0,045564887	0,0163698	0,004700904	0,013226025	0,0065658	0,004702416

Продовження додатку Щ

83	33	БАНК ТРАСТ	0,101970333	0,0159189	0,000999384	0,052832539	0,0028935	0,029326071
84	34	АРТЕМ-БАНК	0,042488716	0,0147878	0,005140574	0,010894223	0,0050714	0,006594681
85	35	АГРОКОМБАНК	0,047371405	0,0137896	0,004315471	0,020269938	0,0016185	0,007377968
86	36	МОТОР-БАНК	0,0343747	0,0119975	0,005483538	0,005566483	0,0070449	0,004282334
87	37	БАНК УКРАЇНСЬКИЙ КАПІТАЛ	0,028613078	0,0102673	0,004774431	0,007320158	0,0040042	0,002247036
88	38	ФІНЕКСБАНК	0,050982964	0,0034881	0,04191368	0,002450426	0,0027312	0,000399614
89	39	ПОЛІКОМБАНК	0,035236148	0,0113751	0,002598545	0,009346873	0,0014936	0,010422051
90	40	ІНВЕСТБАНК	0,029134769	0,0112612	0,001222102	0,005273878	0,0030312	0,008346412
91	41	РАДАБАНК	0,030971811	0,0098116	0,002239465	0,005336161	0,0048717	0,008712965
92	42	КСГ БАНК	0,032759541	0,0113717	0,006530211	0,010483326	0,0014928	0,002881496
93	43	КЛАСИКБАНК	0,031817126	0,0087101	0,00992695	0,012770682	0,0003794	3,00668E-05
94	44	АКОРДБАНК	0,021392822	0,0107161	0,000613794	0,003402966	0,0042984	0,002361545
95	45	ВЕРНУМ БАНК	0,019656301	0,0059355	0,001832802	0,005635445	0,0035075	0,002745078
96	46	РЕГІОН-БАНК	0,035427172	0,0103262	0,002998203	0,010696427	0,0024144	0,008991992
97	47	СМАРТБАНК	0,016889896	0,0079083	0,001161625	0,006145954	0,0016527	2,12877E-05
98	48	КРИСТАЛБАНК	0,036444801	0,0096971	0,003112948	0,011131396	0,0041828	0,008320585
99	49	БАНК АВАНГАРД	0,140429992	0,0054173	0,132189295	0,000769224	0,002031	2,31682E-05
100	50	ПРОМИСЛОВО-ФІНАНСОВИЙ БАНК	0,027357208	0,0087764	0,005103683	0,007812951	0,003115	0,002549237
101	51	УКРБУДІНВЕСТБАНК	0,024864378	0,0070304	0,003014909	0,0101203	0,0006387	0,004060062
102	52	БАНК НАРОДНИЙ КАПІТАЛ	0,022395558	0,0086125	0,00326059	0,008466575	0,0001559	0,001900045
103	53	"КОНКОРД"	0,020371549	0,0079236	0,003226279	0,006893434	0,000655	0,001673217
104	54	"ТРАСТ-КАПІТАЛ"	0,019138037	0,0086544	0,003503667	0,003755259	0,0025064	0,000718372
105	55	БАНК ВЕЛЕС	0,014323458	0,0057191	0,001626582	0,005806034	0,0003579	0,000813821
106	56	"РОЗРАХУНКОВИЙ ЦЕНТР"	0,014471416	0,0072334	0,003927023	0	0,003311	0
107	57	НЕОС БАНК	0,073559007	0,0075029	0,065180216	4,06964E-05	0,0002767	0,000558505
108	58	БАНК ФАМІЛЬНИЙ	0,01366073	0,0046323	0,002589457	0,002585761	0,0037741	7,91391E-05
109	59	КОМЕРЦІЙНИЙ ІНДУСТРІАЛЬНИЙ БАНК	0,052715943	0,005584	0,040273752	0,004904753	0,0002768	0,001676654
110	60	"ЗЕМЕЛЬНИЙ КАПІТАЛ"	0,014025078	0,0062459	0,001484123	0,003652759	0,0006726	0,001969662
111	61	ФІНАНС БАНК	0,021804474	0,0059673	0,010334427	0,005189225	0,000261	5,24913E-05
112	62	"ЦЕНТР"	0,009820327	0,0045279	0,001202758	0,003204411	0,0005104	0,000374874
113	63	ВЕКТОР БАНК	0,016132879	0,0044053	0,004343129	0,005678788	5,349E-05	0,001652202
114	64	"ФІНАНСОВИЙ ПАРТНЕР"	0,007279429	0,0034642	0,000376529	0,001112655	0,0022119	0,000114137

Продовження додатку Щ

115	65	КРЕДИТ ОПТИМА БАНК	0,0366216	0,0037321	0,021898211	0,010449247	2,8E-05	0,000514061
116	66	АСТРА БАНК	0,008420178	0,0039616	6,26205E-05	5,93941E-06	0,0042525	0,000137587
117	67	БАНК ПОРТАЛ	0,011147636	0,0043631	0,000258037	0,005548522	0,0009355	4,25423E-05
118	68	АЛЬПАРІ БАНК	0,008899069	0,0041039	0,000123053	0,000999647	0,0035964	7,60322E-05
119	69	ДЕРЖЗЕМБАНК	0,000191574	0,0001916	1,25168E-09	0	0	0
120	70	ІНВЕСТИЦІЙНО-ТРАСТОВИЙ БАНК	0,007661162	0,0036916	1,76734E-06	0,00396783	0	0
121	71	УКРАЇНСЬКИЙ БАНК РЕКОНСТР.ТА РОЗВ.	0,005645186	0,003506	2,01084E-05	2,74666E-05	0,0020915	2,66252E-08
122	72	"ГЕФЕСТ"	0,007591701	0,003468	3,05576E-07	0,004123385	0	0
123	73	БАНК АЛЬЯНС	0,006415899	0,0031214	3,67962E-05	0,00401759	-0,0007668	6,87837E-06
РАЗОМ по Групі IV			4,11697633	1,1924916	0,915651179	1,029638832	0,3777323	0,601462437
РАЗОМ по платоспроможним банкам			95,17114653	28,780092	13,79824003	18,92518005	14,64525	19,02238382
НЕПЛАТОСПРОМОЖНІ БАНКИ								
124	1	БАНК ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ	2,679488789	0,7059611	0,515280698	0,608219033	0,2410608	0,608967157
125	2	"ФІНАНСОВА ІНІЦІАТИВА"	1,447739717	0,3401745	0,598248809	0,289346215	0,0266247	0,193345496
126	3	ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ БАНК РОЗВИТКУ	0,293080549	0,0705049	0,056579026	0,077981554	0,0696137	0,018401369
127	4	БАНК НАЦІОНАЛЬНІ ІНВЕСТИЦІЇ	0,20995222	0,0520481	0,011791954	0,050465765	0,007359	0,088287359
128	5	"КАПІТАЛ"	0,083602198	0,0222207	0,002132933	0,022213288	0,0041363	0,032898972
129	6	ІНТЕГРАЛ - БАНК	0,053390916	0,0178874	0,005040106	0,012564347	0,0050029	0,012896176
130	7	РАДИКАЛ БАНК	0,061599078	0,0111109	0,012686439	0,014029746	0,0009524	0,022819648
РАЗОМ по неплатоспроможним банкам			4,828853468	1,2199077	1,201759966	1,074819947	0,3547497	0,977616178
РАЗОМ по банківській системі			100	30	15	20	15	20

Джерело: обчислено автором на основі власної методики та даних НБУ

НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ

вул. Інститутська, 9, м. Київ, 01601, Україна
тел. 253-01-80, факс 230-20-33, 253-77-50,
телекс 131018 NBNK UX, 131251KIJ UX
e-mail:nbu@bank.gov.ua

NATIONAL BANK OF UKRAINE

9, Instytutska Str., Kyiv, 01601, Ukraine
phone 253-01-80, fax: 230-20-33, 253-77-50,
telex 131018 NBNK UX, 131251KIJ UX
e-mail:nbu@bank.gov.ua

« 03 » листопада 20 15 року

Довідка
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Лавренюка Владислава Володимировича
на тему: «Системно важливі банки та їх вплив на стабільність банківської системи»

Видана Лавренюку Владиславу Володимировичу, аспіранту кафедри менеджменту банківської діяльності ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» у тому, що окремі результати дисертаційного дослідження на тему «Системно важливі банки та їх вплив на стабільність банківської системи» на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – «Гроші, фінанси і кредит» прийняті до розгляду Департаментом фінансової стабільності, у частині:

- 1) визначення граничного вкладу системно важливого банку у загальний системний ризик шляхом побудови вектора Шеплі;
- 2) оцінювання рівня системного ризику шляхом обрахунку показника SRISK;
- 3) кореляційного аналізу показників концентрації та показника фінансової стійкості Z-score з метою застосування заходів превентивного реагування на погіршення стабільності банківського сектору.

Запропоновані положення дисертаційного дослідження Лавренюка В.В. сприятимуть підвищенню ефективності оцінювання системного ризику у діяльності системно важливих банків з метою забезпечення стабільності банківської системи.

Начальник управління
макропруденційної політики
Департаменту фінансової стабільності
Національного банку України

Відпис Лавренюка В.В.
Нач. деп-та фінансової стабільності
адміністративна
ту персоналу
Шульченко І.В.
Гарнавський М. О.
22

ASSOCIATION OF UKRAINIAN BANKS

15, M. Raskova St., 02660, Kyiv, Ukraine
tel.: +38044.516 8775, tel./fax: +38044.516 8776
E-Mail: admin@aub.com.ua
Web: www.aub.org.ua

АСОЦІАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ БАНКІВ

вул. М. Раскової, 15, 02660, Київ
тел.: (044) 516 87 75, тел./факс: (044) 516 87 76
E-Mail: admin@aub.com.ua
Web: www.aub.org.ua

№ 01-10/0264 від 2.12.2015

**Довідка
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Лавренюка Владислава Володимировича
на тему: «Системно важливі банки та їх вплив на стабільність банківської
системи»**

Наукову і практичну цінність представляють запропоновані в роботі основні положення дисертаційного дослідження Лавренюка Владислава Володимировича щодо дослідження сутності системно важливих банків та аналізу їх впливу на фінансову стабільність банківської системи.

На особливу увагу заслуговують розроблені методичні рекомендації щодо ідентифікації системно важливих банків та проведення стрес-тестування системно важливих банків з метою встановлення додаткових вимог до капіталу за системну важливість.

Запропонований методичний підхід щодо ідентифікації системно важливих банків та методика макроекономічного стрес-тестування використані Асоціацією українських банків для моніторингу діяльності системно важливих банків, що сприятиме забезпеченню фінансової стабільності банківської системи.

Президент

Асоціації українських банків

О.А.Сугоняко

ТОВ КРА АНТАРЕС
Моторний пров. 5-7, офіс 54
03083, Київ, Україна

Бізнес-інформація
Ризик-менеджмент
Залучення фінансування

#: 2015/06002
від 15.12.2015

Довідка
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Лавренюка Владислава Володимировича
на тему: «Системно важливі банки та їх вплив на стабільність банківської системи»

Результати дисертаційного дослідження Лавренюка Владислава Володимировича на тему: «Системно важливі банки та їх вплив на стабільність банківської системи», у частині ідентифікації системно важливих банків, були використані у роботі ТОВ «Кредитно-рейтингове агентство «Антарес» для оцінки рівня системної важливості та формування рейтингу системно важливих банків з метою попередження негативного впливу на стабільність банківської системи.

Директор ТОВ «КРА «Антарес»

Земзюлін Є.А.

Державний ощадний банк України
Публічне акціонерне товариство
Філія — Головне управління по м.Києву та
Київській області
ТВБВ №10026/0805

Україна, 01001
м. Київ, вул. Володимирська, 27
Тел.: +380 (44) 247-29-02
Факс: +380 (44) 247-29-82
gu.kyiv@oschadbank.ua

ОЩАДБАНК

МІЙ БАНК. МОЯ КРАЇНА

14.12.2015 року № 0805/460

Довідка
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Лавренюка Владислава Володимировича
на тему: «Системно важливі банки та їх вплив на стабільність банківської системи»

Результати дисертаційного дослідження Лавренюка Владислава Володимировича на тему: «Системно важливі банки та їх вплив на стабільність банківської системи» у частині визначення та встановлення додаткових вимог до капіталу системно важливого банку були використані у роботі АТ «Ощадбанк» з метою додаткового покриття збитків та мінімізації впливу системного ризику на банк і фінансову стабільність банківської системи.

Керуючий ТВБВ №10026/0805

О.В.Голодний

oschadbank.ua

0800 210 800

в межах України дзвінки безкоштовні

Ліцензія НБУ № 148 від 05.10.2011 р.

#ощадбанкдіє

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Перший проректор з науково-педагогічної та наукової роботи ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
д.е.н., професор

Д.Г. Лук'яненко

2015 р.

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор з науково-педагогічної роботи ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
д.е.н., професор

А.М. Колот

2015 р.

Довідка

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Лавренюка Владислава Володимировича

на тему: «Системно важливі банки та їх вплив на стабільність банківської системи»

Теоретичні положення кандидатської дисертаційної роботи Лавренюка Владислава Володимировича на тему: «Системно важливі банки та їх вплив на стабільність банківської системи», використовуються в навчальному процесі ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» при викладанні наук (дисциплін) «Банківське регулювання та нагляд», «Методи аналізу фінансових ринків» та «Управління банківськими ризиками» програми підготовки магістрів відповідного фахового спрямування.

Завідувач кафедри менеджменту
банківської діяльності
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
д.е.н., професор

Примостка Л.О.